Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Disertační práce

Česká historiografie přelomu století v dialogu s Evropou (1890–1914)

Kateřina Bláhová

Školitel: Prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.

2006

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Kateřina Bláhová

Poděkování patří lidem, kteří mě podpořili radou, trpělivostí i laskavým slovem: Jiřině Táborské †, Petru Čornejovi, Zdeňku Pešatovi, Luboši Merhautovi, Pavlu Janouškovi, Michalu Přibáňovi, Václavu Petrbokovi, Karlu Pioreckému a v neposlední řadě mým rodičům.

OBSAH:

Úvodem 5

Recenze a zprávy: ČČH a ČČM 15

Přílohy 42

Cesty studijní a badatelské 45

Recepce a překlad: Případ Taine 82

Emancipace vědní disciplíny: Historie literární 111

Závěrem 152

Vzájemná korespondence Jaroslava Vlčka a Jana Jakubce

v letech 1898–1899 154

Ediční poznámka 217

Prameny a literatura 218

Bibliografická poznámka 241

Úvodem

„Dýchejte světovým duchem, abyste se potom nezalkl," [1] psal Jaroslav Goll v červnu roku 1894 Josefu Pekařovi, který právě v Berlíně, jednom z center soudobé historické vědy, dokončoval svůj habilitační spis. Studium v zahraničí Goll Pekařovi doporučil a spolu s Antonínem Rezkem mu pomohl zajistit stipendium. Pekařův pobyt v Erlangen a poté v Berlíně Goll nejen prostřednictvím dopisů bedlivě sledoval. Dbal na to, aby nastupující generace historiků vyrůstala v kontextu soudobé evropské vědy. V tomtéž dopise však zatrpkle poznamenal: *„Nad českou vědeckou práci není nevděčnější!"* [2]

Dlouhé 19. století (1780–1914) je stoletím zrodu mnoha fenoménů, mimo jiné také moderní vědy. Přineslo obrat v hierarchii hodnot i v sociální stratifikaci. V jeho průběhu došlo k demokratizaci přístupu ke vzdělání i díky školským a vzdělávacím reformám, jejichž počátek tkví v tereziánském a josefínském zákonodárství. Když se na sklonku 18. století postupně z barokního polyhistorismu začínají vydělovat jednotlivé vědní disciplíny, věda a vzdělání se stávají vstupenkou mezi „novou nobilitu". Zvláště v českém prostředí, jež zoufale postrádalo – až na výjimky – českou šlechtickou reprezentaci a disponovalo jen velmi úzkou reprezentací ekonomickou, se vzdělání a vzdělávání stalo cestou k vytvoření národní elity.[3]

---

[1] Jaroslav Goll Josefu Pekařovi 19. 6. 1894, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství*, Praha 1941, s. 46–47; zde s. 47.

[2] Tamtéž.

[3] K intelektuálním elitám srov. zejména práce Christopha Charla, středoevropského prostoru se dotýká v práci CHRISTOPHE CHARLE, *Les intellectuels en Europe au XIXe siècle. Essai d'histoire comparée.* Paris 1996.

Klíčovým se stalo prosazování češtiny, resp. národních jazyků do škol a do úřadů,[4] jež následovalo brzy poté, kdy byla latina nahrazena ve vědecké komunikaci živými jazyky. Úsilí o „českou školu" bylo otázkou politickou; vedle institucionálních vzdělávacích snah se proto v českém prostředí prosazovala tendence „vzdělání národu" prostřednictvím krásné i naukové literatury, periodického tisku i přímým osvětovým působením.[5] Vznik české univerzity v Praze pak byl přirozeným důsledkem společenské a politické emancipace Čechů. Současně došlo k specializaci a metodologickému vyhraňování jednotlivých vědních oborů. Postupně se zvyšovala jejich společenská prestiž, přičemž postavení historie a filologických oborů stále zůstávalo dominantní. Sílila přirozená potřeba a ctižádost české vědy po konfrontaci se soudobými evropskými metodologickými trendy.

Generační zlom přichází v 80. letech 19. století, kdy došlo k rozdělení pražské univerzity na českou a německou a kdy se odborné polemiky postupně oprošťovaly od svých „národních závazků". Prostor získávaly na stránkách časopisů věnovaných jednotlivým vědním oborům, zvláště věcné diskuse z oblasti přírodních věd k širší veřejnosti doléhaly spíše v ozvucích. Popularizační snahy zůstávaly náplní společenských a kulturních periodik (zvl. již od 70. let revue *Osvěta*), ale i stále širší nabídky profesních a zájmových časopisů. Informativní a kritické *Athenaeum* (1883–1893) tak vstupovalo do zcela odlišného kontextu než český i německý časopis českého muzea o více než půlstoletí dříve.

V tomto desetiletí došlo také ke generační i metodologické proměně historického bádání. Tento proces souvisel právě s diskusemi, vyvolanými především okruhem přispěvatelů revue *Athenaeum*. Úvahy nad soudobým

[4] Jednotlivé aspekty tohoto problému ve středoevropském kontextu viz HARALD BINDER – BARBORA KŘIVOHLAVÁ – LUBOŠ VELEK (EDD.), *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918*. Praha 2003.

[5] Srov. mj. oddíl Vzestup české občanské společnosti in: JIŘÍ KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. Praha 1998, s. 83–137.

stavem humanitních věd a jejich dalším směřování otevřel článek Tomáše G. Masaryka *Jak zvelebovati naši literaturu náukovou*[6].

Polemika, v níž byly řešeny otázky, jak pozvednout současné humanitní bádání na evropskou úroveň, jak vytvořit ekonomické a publikační zázemí české vědy a posílit její prestiž a autonomii v soudobé společnosti, formulovala program vydávání překladů soudobé vědecké produkce, nových odborných časopisů i populárněvědné revue pro širší veřejnost s osvětovými ambicemi, založení vědecké revue ve světové řeči, zvýšení kvality politických časopisů a propagaci soudobého bádání, podporu osvětových přednášek, zřizování veřejných knihoven, pěstování znalostí světových jazyků a v neposlední řadě úsilí o zřízení dalších vysokých škol, založení české akademie i přípravu moderního encyklopedického díla. Přímo i nepřímo iniciovala vznik řady edičních i nadačních projektů (Česká akademie věd a umění pod nadáním Josefa Hlávky, *Ottův slovník naučný*, vědecká příloha *Národních listů*, *Čechische Revue*, Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných aj.). Současně však vyvolala další debaty s tématem úzce i poměrně volně související.

Bouřlivé diskuse provázející otázku pravosti *Rukopisu královédvorského a zelenohorského* pak emancipaci vědy, otevírající se soudobým evropským metodologickým trendům, jen potvrdily. Nejvýraznější a v aktuálním dění i z pohledu dalších generací nejdůležitější diskusi odstartoval Gebauerův článek *Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského* (*Athenaeum* 3, 1885/6). Tato diskuse iniciovala další zkoumání pravosti *RKZ*, a tím i polemiku o soudobé historické a literární vědě, jejím vztahu

[6] T. G. MASARYK, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 2, 1884/5, č. 9, 15. 6. 1885, s. 270–275; ANTONÍN REZEK, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 3, 1885/6, č. 1, 15. 10. 1885, s. 40–46; AUGUST SEYDLER, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 3, 1885/6, č. 2, 15. 2. 1886, s. 70–76; T. G. MASARYK, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 3, 1885/6, č. 2, 15. 2. 1886, s. 76–79; Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 5, 1887/8, s. 14–15; Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 5, 1887/8, s. 248–250.

k evropské vědě i její soudobé utilitarizaci (jak v *Athenaeu*, tak i v dalších časopisech).

Paralelně tyto diskuse inspirovaly Jaroslava Golla k formulaci desiderií a desiderat v historických vědách.[7] Avšak i Masarykovo pragmatické chápání dějin bylo v rozporu s výsledky diskusí – rezervovaný přístup k další utilitarizaci dějin již na sklonku 80. let Goll vyjádřil (i když nikoliv explicite) opět na stránkách *Athenaea* v programové stati o historické vědecké práci a zvláště o historické pramenné kritice *Dějiny a dějepis,* v níž v návaznosti na Rankeho vyslovil důraz na poznání toho, co bylo *„beze všech ohledů vedlejších, a třeba i vyšších"*, tedy studium historie *„pro historii samu"*.[8]

Historická věda si během 80. let vydobyla autonomii. Jaroslav Goll s Antonínem Rezkem založili historický seminář na nově vzniklé české části Karlo-Ferdinandovy univerzity a na počátku dalšího desetiletí začali do vědeckého života vstupovat jejich žáci. Historický seminář pražské české filosofické fakulty a od roku 1895 i *Český časopis historický*, který Jaroslav Goll a Antonín Rezek začali vydávat po vzoru zahraničních časopisů jako oborovou tribunu, přispěl k výrazné proměně české historické vědy. Cílem již nebylo přispět bádáním o českých dějinách k posílení české národní identity, ale právě v duchu diskusí „Athénčíků" definitivně oprostit historickou vědu od utilitarizací a jako svébytný vědní obor ji metodologicky povznést, aby obstála v konkurenci evropské vědy.

Historická věda však nebyla ani před tím uzavřena soudobým metodologickým trendům, badatelé pražské univerzity i českého muzea soudobou historiografii sledovali nejen na stránkách časopisů, dovozem a výměnou knih, ale i na svých výpravách za prameny k českým dějinám v zahraničních archivech. Také *Časopis Muzea Království českého* v recenzích a zprávách sledoval zahraniční literaturu – ovšem nikoliv systematicky,

---

[7] JAROSLAV GOLL, Desideria a desiderata, *Athenaeum* 3, 1885/86 s. 181–188.
[8] JAROSLAV GOLL, Dějiny a dějepis, *Athenaeum* 6, 1888/89, s. 73–77 a 93–103; přetištěno in: JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné I*, Praha 1928, s. 1–27; zde s. 11.

a prakticky výhradně literaturu týkající se českých dějin. Kontakty české historické vědy však na sklonku 80. let a zvláště v letech devadesátých získaly na intenzitě – a došlo také k proměně jejich kvality a charakteru.

Předkládaná práce se ve čtyřech studiích pokouší tuto proměnu postihnout. Téma české historiografie v dialogu s Evropou si říká o několik metodologických přístupů. Zásadním se pro tuto práci jeví výzkum intelektuálních elit v návaznosti na tradici francouzské školy Annales. Metodologickou inspirací jsou zvláště práce Pierra Bourdieu a nejnovější výzkumy Christopha Charla – výzkum intelektuálních elit v kontextu soudobé kultury.[9] Stranou nezůstává ani prosopografická metoda,[10] ani metody sociologické. Při analýze českých odborných časopisů bylo nutné přistoupit ke kvantifikačním metodám. Psaní této práce samozřejmě nemohlo nereflektovat diskuse o narativním charakteru historických textů – snad cesta „po okraji útesu", jak ji nabízí Roger Chartier, může být i pro tuto práci schůdnou.[11]

Ke sledovanému fenoménu tato práce přistupuje ze čtyř stran. Především sleduje „komunikační kanály" české historické vědy se zahraniční – v první kapitole komparuje generačně rozdílnou reflexi soudobé evropské historiografie v recenzích na stránkách českých odborných časopisů; další část je věnována zahraničním studijním cestám nastupující generace badatelů na přelomu 19. a 20. století; třetí kapitola se zabývá fenoménem překladu odborného textu, jenž napomohl k metodologickému obohacení české vědy, demonstrované na recepci a překladu prací klíčového představitele francouzského pozitivismu

[9] Zvl. práce CHRISTOPHE CHARLE, *Naissance des intellectuels: 1880–1900.* Paris 1990; a do češtiny již přeložené monografie CHRISTOPHE CHARLE *Intelektuálové v Evropě 19. století.* Přel. Pavla Doležalová. Brno 2004; a CHRISTOPHE CHARLE, *Paříž na přelomu století. Kultura a politika fin de siècle.* Přel. Pavla Doležalová. Brno 2004.

[10] Srov. její užití např. v monografii CHARLES-OLIVIER CARBONELL, *Histoire et historiens: une mutation idéologique des historiens français 1865–1885.* Toulouse 1976.

[11] ROGER CHARTIER, *Au bord de la falaise. L'histoire entre certitudes et inquiétude.* Paris 1998.

Hippolyta Taina, jenž ovlivnil myšlení nejen v historii a dějinách umění, ale i v dalších humanitních vědách, stejně jako v publicistice a umělecké kritice. Poslední, syntetizující kapitola se pokouší doložit, že právě úsilí české vědecké obce obstát v evropském kontextu přispělo k této kvalitativní proměně, jež vedla nejen k metodologické precizaci badatelské práce, ale i ke zrodu a metodologickému vyhranění dalších historických disciplín, jakými byly kulturní dějiny či právě zvolený příklad – emancipace literární historie.

Recenze, anotace a výtahy ze zahraničních časopisů jsou sice pasivním, ale nejjednodušším prostředkem informování o dění v zahraničí, a to i na poli vědy. Jakkoli se může zdát, že jde o tradiční způsob informování o soudobém dění za hranicemi, můžeme i v této oblasti sledovat zřetelné kvalitativní i kvantitativní změny. Národní ladění i zde českou vědu uzavíralo. Reflektovala totiž výhradně české vědecké produkce a sledovala literaturu o české problematice v zahraničí. České knihovny a redakce časopisů získávaly zahraniční literaturu a periodika výměnou, nebo je sami badatelé dostávali díky svým zahraničním kontaktům korespondenční cestou či do nich nahlédli na svých studijních cestách. Až revue *Athenaeum* začala – podle zahraničních vzorů – referovat o zahraničním dění na poli kulturním a vědeckém uceleněji. Na její snahy precizněji navázaly odborné oborové časopisy. I *Český časopis historický* se inspiroval v zahraničí, jeho recenzní a informační oddíly si ve své době nezadaly s obsáhlostí obdobných rubrik *Historische Zeitschrift* či *Revue Historique*. Konkurenci *ČČH* a *ČČM*, jež se projevovala také v proměně recenzních a informačních oddílů, ale souběžně i polemikou nad Zíbrtovou *Bibliografií české historie*, můžeme chápat generačně, jedná se však o jeden z projevů snah prosadit nový proud české historické vědy. Bibliografická recepce je jedna věc, připravenost zahraniční trendy sledovat, přijímat je i polemizovat s nimi, a tedy je dále zhodnocovat v analytických studiích

i rozsáhlých kompendiích je věc druhá. Od anotací, recenzí a referátů vedla cesta k samostatným intepretačním studiím a k užití podnětů soudobé evropské historické vědy ve vlastní práci.

Dalším způsobem, jak získávat informace o zahraničí, jsou studijní cesty – nejjednodušší způsob, jak se „rozhlédnout" a nadechnout „jiného" vzduchu. Cesty za vzděláním však byly v českém prostředí do roku 1882 poměrně řídké.[12] Zřetelnou výjimkou byly pouze rodiny intelektuální reprezentace, jejichž synové strávili pouze několik měsíců na zahraničních univerzitách. V historických vědách existovala silná tradice zahraničních badatelských cest, nikoli však studijních. Převládajícím motivem bylo studium bohemik v zahraničních institucích, což paralelně znamenalo shromáždění historických pramenů k českým dějinám a zpřístupnění staročeských literárních památek, uložených v zahraničí. Až v poslední čtvrtině 19. století zájem o zahraniční cesty mezi vysokoškolskými pedagogy a mladými vědci začal zřetelně stoupat a v desetiletí před první světovou válkou vyvrcholil, a to jak v humanitních, tak v přírodovědných a technických oborech. I na přelomu 19. a 20. století v tomto směru humanitní obory dominovaly. Cílem již nebylo pouze bohemikální bádání v zahraničních archivech a knihovnách, ale především metodologické školení a vědecký růst ve zvoleném oboru. Zahraniční cesta se stala téměř nezbytnou podmínkou vědecké kariéry a krůčkem k habilitaci či získání profesury. Po roce 1900 se pro nastupující generaci historiků cestování po evropských univerzitách, knihovnách a archivech stalo prakticky běžnou

---

[12] Srov. RICHARD GEORG PLASCHKA, Umwelt und Grundtendenzen der Studentenmigrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 11–29; zde s. 24; ve shodě s JANEM HAVRÁNKEM (Die Rolle der Universitäten und der modernen „peregrinatio academica" für den sozialen Aufstieg der Studenten, In: *Tamtéž*, s. 114–117; zde s. 117). – K problematice vzdělávání a školství v habsburské monarchii v druhé polovině 19. století GARY B. COHEN, *Education and Middle-Class Society in Imperial Austria 1848–1918.* West Lafayette 1996.

součástí jejich vědeckého, intelektuálního, ale i společenského a kulturního života.

Jiným prostředkem, jímž česká historická věda komunikovala se zahraničím, byl překlad odborného textu. Na rozdíl od uměleckého překladu neměl překlad odborný tak výrazný význam při formování české společnosti. V českých zemích vzdělaný člověk ovládal nejen svůj rodný jazyk, ale i „druhý zemský jazyk" (tedy v případě Čechů němčinu). Humanitně vzdělaný člověk byl navíc většinou schopen komunikovat, nebo alespoň číst, i v dalších evropských jazycích. Překlad odborného textu tedy nebyl nutností. Osvětové a vzdělávací snahy však od 70. let 19. století přispěly k rozšíření překladů a adaptací odborných textů v časopisech i specializovaných knižnicích. I překlad odborných textů prodělal v 90. letech a zvláště na přelomu 19. a 20. století kvalitativní zlom a náhlý intenzivní růst.

Kapitola o recepci a překladu odborného textu tuto proměnu sleduje na příkladu reflexe prací Hippolyta Taina. Povědomí o tainovském pozitivismu do českého prostředí proniklo již v 60. letech, klíčovým se stal determinismus a pojímání kmene, resp. národa. V 70. letech přispěla recepce Taina k etablování estetiky jako vědního oboru a jeho popularizaci. Pro další období byla určující tainovská metodologie. V 90. letech 19. století se právě Taine stal „prubířským kamenem" literárních (a literárněvědných) sporů. Jeho metodologie napomohla k etablování moderní české literární historie i k vymezení autonomní literární kritiky.

V poslední kapitole o literární historii se organicky propojují všechny doposud představené způsoby, jimiž česká věda komunikovala se zahraničím. Právě díky úzkým kontaktům se soudobým literárněvědným bádáním se na sklonku 90. let emancipovala literární historie. Tento obor měl sice již svou tradici v rámci filologie, ale bez výraznějších metodologických základů. Základním předpokladem bylo nalezení

a formulování předmětu nové disciplíny a vymezení její metodologie, jeho prosazení, a další existenci pak musela zajistit jeho institucionalizace – zvláště vydávání oborové komunikační a publikační základny, odborného časopisu, a zajištění kontinuity nové disciplíny založením univerzitní katedry. To se tzv. Vlčkově škole podařilo zvláště díky inspiraci v zahraničí. Podnětné bylo setkání s německou a francouzskou pozitivistickou literární vědou, znalost zahraničních literárněvědných časopisů, či nalezení vzorů v německých univerzitních a muzeologických pracovištích a tamní organizaci literárněvědné práce.

V této syntetické kapitole se organicky propojují předchozí tři aspekty problematiky – sledování soudobé zahraniční literární vědy v recenzích na stránkách oborového periodika, zužitkování podnětů ze studia v cizině i zkušenost s recepcí a překladem metodologicky podnětných prací do češtiny a jejich vytěžení ve vlastní badatelské práci. Dokladem dobového významu těchto fenoménů je i edice dopisů literárních historiků Jaroslava Vlčka a Jana Jakubce z přelomu let 1898 a 1899, kdy se Jaroslav Vlček habilitoval pro obor české literatury na české části pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity a mladší z badatelů se rozhodl připravovat na svou habilitaci v zahraničí – Jakubec strávil dva semestry řádného studia na univerzitách ve Vídni a v Berlíně. Vlčkovy přednášky byly více než úspěšné, ale prosadit obor české literatury jako samostatný se nicméně nedařilo. Oba badatelé proto usilovali o založení oborového periodika. Tato idea se však v úplnosti nerealizovala – *Obzor literární a umělecký*, redigovaný Vlčkem, byl spíše kritickou revuí, jež ovšem přinášela i rozsáhlejší studie a metodologické úvahy. Přes všechny peripetie se právě na přelomu 19. a 20. století Vlčkovi a jeho kolegům podařilo prosadit literární historii jak na univerzitě, tak na stránkách časopisů. Obrátili pozornost k novější české literatuře, začali připravovat vydávání kritické edice spisů beletristů tvořících v 19. století a iniciovali kolektivní projekt

věnovaný dějinám české literatury této epochy. Obor se začal personálně obsazovat a literárněhistorická práce se stala integrální součástí humanitních studií. Editované dopisy obou předních osobností české literární historie tento proces dokumentují a dovolují nahlédnout alespoň některé názory, spory, naděje i touhy, jež jej provázely.

Česká historická věda – stejně tak i rodící se literární historie – na přelomu 19. a 20. století zažívá zásadní zlom, stává se z ní nezávislý, svébytný obor s propracovanou metodologií, jehož autonomii prověřil vlekoucí se „spor o smysl českých dějin". V této době jsou položeny základy dnešní vědní disciplíny, která však pro svůj další vývoj potřebuje reflexi svých kořenů a zároveň – stejně jako před sto lety – neustálou komunikaci s aktuálními evropskými myšlenkovými proudy.

RECENZE A ZPRÁVY

ČESKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ A ČASOPIS MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO[13]

„Nebude u nás lépe, pokud se neotevře u nás průvan cizímu vzduchu, či cizím vzduchům. Je to arci kacířství, ale nic naplat."[14] zhodnotil stav české společnosti a zvláště jejích intelektuálních elit Jaroslav Goll v roce 1894. O rok později vyšlo první číslo nové specializované revue – *Český časopis historický (ČČH).* Vytyčil si nelehký úkol nejen uveřejňovat samostatné a původní práce ze všech oborů historického bádání a příbuzných oblastí se zřetelem k dějinám českých zemí, ale též pravidelně přinášet kritické rozhledy po historické literatuře v trojím směru: sledovat historickou produkci v českém jazyku – od knižních publikací až po časopisecký fejeton; podrobně zaznamenat a podle potřeby zhodnotit veškerou bohemikální produkci, odbornou i publicistickou v kterémkoliv jiném jazyku, a v neposlední řadě upozorňovat na *„důležitější zjevy světové literatury historické"* krátkými oznámeními, delšími zprávami a „bulletiny" o stavu soudobého historického bádání jednotlivých národů z pera zahraničních historiků.[15] *ČČH* tak směřoval k tomu, aby se stal tribunou české historické vědy, jíž se fakticky tomuto oboru dosud nedostávalo.

---

[13] Studie byla publikována pod titulem České dějepisectví a Evropa. Recenzní a informační oddíly Českého časopisu historického a Časopisu Musea království Českého na přelomu 19. a 20. století. *Český časopis historický* C, 2002, č. 4, 815–840.

[14] Jaroslav Goll Josefu Pekařovi 19. 6. 1894, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 46–47; zde s. 47.

[15] JAROSLAV GOLL – ANTONÍN REZEK, Náš program. *ČČH* 1, 1895, s. 1–2. Program sepsal s částečným použitím dopisu Jaroslava Golla Antonín Rezek. Srov. JAROSLAV GOLL, Po desíti letech. *ČČH* 11, 1905, s. 1–11, přetištěno in: JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné* I. Praha, Historický klub 1928, s. 200-211; zde s. 207 v poznámce pod čarou. K vzniku časopisu viz JAROSLAV MAREK, Sto roků časopisu. *ČČH* 94, 1996, s. 1–13; a JIŘÍ ŠPÉT, Po stu letech. *ČČH* 93, 1995, s. 3–24.

Historická obec – podobně jako např. filologové, kteří založili roku 1874 *Listy filologické* – už od sklonku 60. let usilovala o získání samostatného tiskového orgánu, který by prezentoval nejnovější poznatky, podával rozhled po nejnovější literatuře i časopisech a v neposlední řadě se stal platformou pro metodologické diskuse. Toto úsilí souviselo s rozvojem oboru na univerzitě i rozrůstáním odborného publika (na úkor amatérských vlastivědných badatelů) a směřovalo k získání většího společenskému uznání historiografie jako náročného vědního oboru, postaveného na pramenné kritice. Program *Časopisu Musea království Českého* (*ČČM*, vycházel od roku 1827) byl velmi široký – zabýval se vědami humanitními i přírodními, zároveň soudobou beletrií.[16] Podobné zaměření měl i *Časopis Matice moravské* (*ČMM* vycházel od roku 1869) věnující se prostoru moravskému. Specializovaná tribuna *Památky archeologické a místopisné* za redakce J. L. Píče postupně se soustřeďovala k problémům archeologickým a jen ojediněle otiskovala příspěvky z dějin umění. *Časopis historický* (1880–1881) i *Sborník historického kroužku* (začal vycházet roku 1893) byly vymezeny konfesijně. Oddíly hodnotící rozvoj historického oboru měly i časopisy polytematické, věnující se české kultuře, vědě, politice a zvláště beletristické tvorbě, kterou zveřejňovaly – např. *Světozor*, *Lumír*, *Zlatá Praha* či *Osvěta*.

Přímým předchůdcem *Českého časopisu historického* v rovině ideové i personální byl bezesporu *Sborník historický*, který vydával v letech 1883–1886 Antonín Rezek.[17] Struktura časopisu – ve srovnání s jinými odbornými časopisy – byla standardní: po oddílu přinášejícím rozsáhlejší

[16] Srov. JIŘÍ ŠPÉT, Historie v Časopise Národního muzea. *ČNM – řada historická* 146, 1977, s. 121–164; a TÝŽ: *Bibliografie v Časopise Národního muzea*, in: Česká bibliografie 15, 1979, s. 153–170.

[17] O *Sborníku historickém* nejnověji BOHUMIL JIROUŠEK, Antonín Rezek a Sborník historický (1883–1886). *ČČH* 99, 2001, s. 823–837.

studie (nejčastěji materiálové, představující nová archivní zjištění a poznatky historicko-topografické), následovaly kratší články a recenzní rubrika s titulem *Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.* Měla však různý rozsah a zahrnovala více méně anotace a oznámení, méně již obsáhlejší recenze a referáty. Samostatnou součástí časopisu byl také oddíl podávající přehled o literatuře a historii v odborných i polytematických společenskovědních časopisech; příspěvky však měly především informativní charakter a omezovaly se často pouze na bibliografické údaje.

Obsáhnout zahraniční práce, jež se vztahovaly k českým dějinám, se *Sborníku historickému* vzhledem k redakční náročnosti tohoto úkolu i k problémům se získáváním rešerší, stále méně dařilo.[18] V tomto ohledu soudobé časopisecké pole disponovalo informativní a kritickou revuí *Athenaeum* (1883–1893 zprvu pod redakcí T. G. Masaryka, po roce 1888 J. Kaizla),[19] jehož osu zřetelně, zvláště v prvém ročníku, tvořily systematicky uspořádané bloky zpráv a recenzí věnovaných soudobé české, ale také zahraniční produkci zvláště ve vědách humanitních. Vědy přírodní poněkud pomíjela vzhledem k existenci oborových tribun, na jejichž stránkách se mohly odehrávat věcné polemiky a kde byl sledován soudobý rozvoj příslušného odvětví. Při přípravě koncepce se *Athenaeum* inspirovalo

[18] BOHUMIL JIROUŠEK, Antonín Rezek a Sborník historický (1883–1886). *ČČH* 99, 2001, s. 823–837; zvl. s. 831–832. Srov. též JIŘÍ ŠPÉT, Bibliografie dějepisných prací v Rezkově Sborníku historickém. *Česká bibliografie* 4, 1965, s. 100–122. Hodnocení malého recenzního záběru *Sborníku historického* již JOSEF PEKAŘ v nekrologu Antonína Rezka (*ČČH* 15, 1909, s. 145–152; zvl. s. 151–152).

[19] V přehledové studii JIŘÍ KOPLÍK, Athenaeum v českém kulturním a společenském životě. In: *K tradicím moderní české kritiky. Václavkova Olomouc 1967. AUPO supll.* 15, 1970, s. 181–187. Důraz na kritické oddíly *Athenaea* kladl JIŘÍ ŠPÉT (Atheneum a jeho místo ve vývoji české bibliografie. *Česká bibliografie* 7, 1968, s. 155–197), který se vedle analýzy kritických oddílů a rozluštění šifer a zkratek přispěvatelů *Athenaea* pokusil o pojmenování úlohy tohoto časopisu ve formulaci generačních postojů a v soudobých polemikách. K politickým aspektům *Athenaea* BOHUMIL JIROUŠEK, Politická tematika v časopise Athenaeum. In: Pavel Marek (ed.), *Tisk a politické strany.* Olomouc 2001, s. 47–52.

v zahraničních vzorech, jak už napovídá shodný titul s anglickým *The Atheneum*, belgickým *L'Atheneum Belge* či časopisem polským.[20]

Tendence k všestrannému představování jednotlivých vědních oborů v příspěvcích i v kritice je v 70. letech vlastní již časopisu *Osvěta* (1871–1921) Václava Vlčka.[21] V této dekádě měla *Osvěta* ctižádost stát se časopisem, který by vedle péče o domácí literární tvorbu a uměleckou kritiku (sledoval nové písemnictví v oddílech věnovaných literatuře, divadlu, výtvarnému umění) zároveň popularizoval nejnovější vědní poznatky z oblasti historického bádání, technických odvětví, hospodářství i problematiky sociální. Reflexe zahraniční produkce se v podstatě soustřeďovala, vzhledem k prioritnímu postavení národní ideje v programu tohoto časopisu, na slovanský svět. Přesto ale např. o francouzských poměrech referoval Louis Leger a Jaroslav Vrchlický. O současném společenském a kulturním životě v Anglii a řidčeji i v ostatní neslovanské Evropě *Osvěta* přinášela spíše cestopisné záznamy. V intencích svého programu také dávala prostor diskusím s německým pojetím českých dějin.[22]

---

[20] Zahraniční podněty nezapře ani koncepce *Českého časopisu historického*, o čemž svědčí zvláště proponované bulletiny o soudobé zahraniční produkci tak, jak je pravidelně přinášela pařížská *Revue historique*. Přehledy o soudobém dějepisectví v českých zemích (*Bohême*) v letech 1878–1906 pro ni psal Jaroslav Goll, později Josef Šusta (knižně: JAROSLAV GOLL – JOSEF ŠUSTA, *Posledních padesát let české práce dějepisné*. Praha 1926).

[21] Srov. Heslo ZDEŇKA PEŠATA Osvěta, *Lexikon české literatury* 3/I. Praha, Academia 2000, s. 704–710.

[22] Článek Františka J. ZOUBKA Karel IV. a jazyk český (*Osvěta* 8, 1877, s. 493–505) výběrem tématu i zvolenými citacemi polemizuje se soudobým německým chápáním osobnosti Karla IV. (zvláště s prací H. FRIEDJUNGA, *Kaiser Karl IV. und sein Anteil am geistl. Leben seiner Zeit*. Wien 1876). V jubilejní monografii k pětistému výročí úmrtí Karla IV. příčiny odsuzování politiky a kulturních snah tohoto panovníka v německé historiografii i jeho postupné přehodnocování shrnul JOSEF KALOUSEK (*Karel IV. otec vlasti*. Praha 1878; zvl. s. 119–126). *Časopis Musea království Českého* do diskuse vstoupil pouze recenzí Kalouskovy práce (R. [JOSEF EMLER], [rec.] Karel IV, otec vlasti. Ku pětistoleté památce jeho úmrtí sepsal dr. Jos. Kalousek. V Praze 1878. *ČČM* 52, 1878, s. 593.), v níž redaktor Josef Emler zvláště oceňuje pasáže *„jednající o dosavadním Karla IV. nepříznivém posuzování od dějepisců německých a o některých zvláštních stránkách snažení a působení Karlova"*. Vznikající polemiku pro její možné aktualizace ale nevítá, *„poněvadž za našich dnů rozpravy o nich zdají se nám býti věcí zbytečnou, ku př. pře o tom, zdali Karlem založená universita pražský byla česká nebo německá"*. O německých pracích dotýkajících se této

Výhradní prosazování národní kultury a vědy také vedlo ke stagnaci (v poměru k literární tvorbě až k zaostávání) *Osvěty* a vyvolalo nesouhlas mladší generace. Až do vypuknutí rukopisných bojů Vlčkův časopis však se svými oponenty v podstatě nepolemizoval. Okruh přispěvatelů *Osvěty* se zužoval a ustálil se u jmen spojených s ruchovským programem české národní kultury. V 70. letech tento časopis byl všeobecně a kriticky informujícím listem s celonárodním dosahem, na jehož stránkách publikovali přední umělci a odborníci – včetně těch, kteří se později stali úzkými spolupracovníky *Athenaea* (např. O. Hostinský, V. Flajšhans, A. Rezek, J. Goll; přispívat do *Osvěty* se opakovaně pokoušel i T. G. Masaryk[23]); obě strany však v 80. a zvláště v 90. letech zastávaly zcela odlišné postoje.

---

problematiky, ve své recenzní rubrice „muzejník", až na práci EMILA WERUNSKEHO z roku 1880 (Elr. [JOSEF EMLER], [rec.] Geschichte Kaiser Karls IV und seiner Zeit von Dr. Emil Werunsky. I Band (1316). Innsbruck 1880. 8°. Str. VII a 462. *ČČM* 54, 1880, s. 590–591) nereferuje.

[23] O postavení časopisu v konkurenci ostatních časopisů svědčí i fakt, že Tomáš Masaryk, uvažující již za svých studií o další kariéře v Čechách, vybral si právě *Osvětu* pro to, aby se svými statěmi uvedl a jako sociolog etabloval v českém prostředí. Již v roce 1875 Masaryk zaslal Václavu Vlčkovi dopis s prvním příspěvkem – studií o Schopenhauerovi; tu mu však redaktor zaslal zpět s prosbou o jiný článek (snad z taktických důvodů – v Čechách se připravoval výbor z Schopenhauerova díla, Masarykova stať filosofa podle Vlčkových slov podceňovala). Studii o sebevraždě, kterou mu Masaryk zaslal poté, bez jakékoliv reakce *Osvěta* také neotiskla. Masaryk předal Vlčkovi ke zvážení také část své německy psané habilitační práce – pojednání o statistice a sociologii; redaktor ji odmítl s poukazem na speciálnost tématu. Studii o hypnotismu, kterou Masaryk zamýšlel zaslat do *Osvěty*, nakonec rozšířil a vydal knižně u Jana Otty (TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, *O hypnotismu – magnetismu zvířecím*. Praha 1880). V roce 1876 publikoval ve *Světozoru*, o rok později v *Moravské orlici* a v almanachu *Zora*; odborné práce vydával v němčině. Srov. STANISLAV POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou I. 1850-1882*. Praha 2000, s. 192–193, 212 a 312–313. Srov. též JAROMÍR K. POJEZDNÝ, Od Hálka k „Božím bojovníkům". In: *Ročenka Vídeňské matice za rok 1913. J. S. Macharovi*. Edd. F. Váhala a J. K. Pojezdný. Vídeňská matice, Vídeň 1914, s. 28–50; zde s. 46. Václav Vlček Masarykovo úsilí o publikování v *Osvětě* využil v polemikách s *Časem* a *Naší dobou*, resp. s Janem Herbenem, Svatoplukem Macharem a Tomášem Garriguem Masarykem. Otiskl citaci z Masarykova dopisu s gramatickými chybami – odsuzoval tak Masarykovu češtinu a ironizací jména Vlastimil Masaryk, jímž dopis podepsal, jeho vztah k národu; v těchto intencích také zrekapituloval Masarykovy snahy publikovat v jeho časopise. Viz VÁCLAV VLČEK, Jan Herben & Cie. *Osvěta* 29, 1899, s. 622–639.

„Při všem pokroku, jehož se v poslední době vědecké písemnictví naše dočkalo, není možno přečetným kruhům spokojiti se jen tím, co nám literatura naše podává, nýbrž jest naléhavá toho potřeba, seznamovati se aspoň s důležitějšími novými plody vědeckými literatur národů jiných", konstatoval při hodnocení prvého ročníku *Athenaea* a dvou čísel ročníku následujícího Josef Emler, redaktor *Časopisu Musea království Českého*. *„Známost takových přírůstků hledati ovšem jest v kruzích obou vysokých škol českých; jim náleží především šířiti ji i v jiných příslušných vrstvách obecenstva našeho a dle možnosti i vytknouti, stal-li se tím kterým dílem pokrok té neb oné nauky anebo vykázati jí aspoň místo, jež v příslušném oboru zaujímá."* [24] Založení *Athenaea* úzce souviselo právě s etablováním vědních oborů, které dostaly prostor na českém vysokém učení. Podporovalo rozvoj moderního kriticismu a usilovalo o vytvoření diskusního pole pro český veřejný, vědecký i umělecký život v Čechách a jeho konfrontaci se zahraničím.

Autorský okruh *Athenaea* v podstatě tvořila mladší generace učitelů české univerzity po rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou. Zásadní stati z oboru historického zde publikovali pozdější zakládající redaktoři *ČČH* Antonín Rezek, univerzitní profesor rakouských dějin, a Jaroslav Goll, profesor dějin všeobecných. Zprvu však měl tento časopis širší zázemí přispěvatelů. K vyhranění autorského okruhu *Athenaea* došlo hlavně v souvislosti se spory a polemikami. V průběhu rukopisných bojů se česká historická obec, resp. česká společnost zřetelně rozdělila na dva tábory – zásadní zastánce pravosti *RKZ* (*ČČM*, *Osvěta* aj.) a ty, kteří usilovali o revizi všech poznatků o *Rukopisech* a jejich novou interpretaci (což se odehrávalo především na stránkách *Athenaea*).

[24] Red. [JOSEF EMLER], [rec.] Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Ročník I. A roč. II. Č. 1 a 2. […]. *ČČM* 58, 1884, s. 554–555; zde s. 554.

Pro *Athenaeum* byl důležitý aspekt informativní závažnosti stati, recenze i zprávy, ale zároveň aktuálnost ve smyslu společenském a politickém. Se *Sborníkem historickým* a pozdějším *Českým časopisem historickým* mu byl společný především důraz na rozvoj vědy, podněcování vědecké práce a šíření nových vědeckých poznatků i názorů. *Athenaeum* mj. iniciovalo cyklus *Jak zvelebovati naši literaturu náukovou?*, nabádající k zamyšlení nad stavem a organizací české vědy. Do diskuse se zapojili zvláště F. Augustin, T. G. Masaryk, A. Rezek, A. Seydler. Stati *Desideria a desiderata* k tématu přispěl i Jaroslav Goll, který se však od výkladů a úvah Masarykových, Rezkových a Seydlerových jemně distancoval a v návaznosti na Palackého program české práce historické zdůrazňoval především potřebu českého bádání ve vatikánských archivech a založení instituce pečující o rozvoj věd a umění.[25] Rezervovaný přístup k Masarykovu pojetí dějin a jejich vztahu k sociologii a především k současnému společenskému, resp. politickému životu vyjádřil (i když nikoliv explicite) Jaroslav Goll již na stránkách *Athenaea* v programové stati o historické vědecké práci a zvláště o historické pramenné kritice *Dějiny a dějepis*,[26] v níž vyslovil v návaznosti na Rankeho důraz na poznání toho, co bylo *„beze všech ohledů vedlejších, a třeba i vyšších"*, tedy studium historie *„pro historii samu"*.[27]

POLEMIKY NAD AUTONOMIÍ VĚDY A TZV. ČESKOU OTÁZKOU

Apolitičnost Gollova chápání historiografie se s Masarykovým pragmatickým pojetím dějin už tehdy neshodovala. Gollův postoj vyjadřoval snahu o soudržnost historické obce, o její integraci přes rozdílné názory, jež se tříbily v politizovaném sporu o pravost *Rukopisů*. *Sborník historický* v těchto intencích reagoval na Gollův *Historický rozbor básní*

[25] JAROSLAV GOLL, Desideria a desiderata. *Athenaeum* 3, 1885/86 s. 181–188.
[26] JAROSLAV GOLL, Dějiny a dějepis. *Athenaeum* 6, 1888/89, s. 73–77 a 93–103; přetištěno in: JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 1–27.
[27] Tamtéž, zvl. s. 11.

Rukopisu Královdvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava.[28] Nezaujal jednoznačné stanovisko v odborné rovině, ale odmítal invektivy, jež spor provázely, a obhajoval autora zdůrazňováním etiky historické práce.[29] Po zastavení *Sborníku historického* prosazoval Antonín Truhlář, redaktor *Časopisu Musea království Českého*, scelení historické obce tím, že dával v tomto časopise prostor také historikům, kteří v rukopisných bojích zastávali odlišné názory než osobnosti spjaté s *„Musejníkem"*. Usiloval např. o to, aby do časopisu přispíval Jaroslav Goll. Nutno dodat, že marně. Právě vzhledem k neshodě v otázce *Rukopisů* a rozdílnému přístupu k historické práci Goll nabídku neakceptoval.[30]

Během 90. let rozpory v české historické obci, jež se vyhrotily během rukopisných bojů, nevyvolaly rozsáhlejší diskusi o metodě a účelu historického bádání. Spor o *Rukopisy* byl stále latentní, zároveň se však rodila polemika nová – později shrnovaná pod pojem „spor o smysl českých dějin".[31] Ten byl mimo jiné vnějším projevem postupného vzájemného odcizování Jaroslava Golla a Tomáše G. Masaryka, pokud jde o směřování politické i chápání filosofie a sociologie dějin. Jejich myšlenkový rozchod ale v 90. letech vyplul na povrch spíše v polemice nad významem básníka Vítězslava Hálka (1894)[32] než nad Masarykovými pracemi, tím méně např. nad jeho *Českou otázkou*. Historici sice Masarykovy historicko-politologické práce registrovali, ale svá stanoviska k nim

---

[28] JAROSLAV GOLL, *Historický rozbor básní Rukopisu Královdvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava.* Praha 1886.

[29] R. [ANTONÍK REZEK], [rec.] Historický rozbor básní Rukopisu Královdvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava. Napsal prof. Dr. Jaroslav Goll. V Praze 1886, nákladem spisovatelovým. *Sborník historický* 4, 1886, s. 255–256.

[30] JAROSLAV MAREK, *Jaroslav Goll.* Praha 1991, s. 169.

[31] Kořeny tzv. sporu o smysl českých dějin analyzoval PETR ČORNEJ, Příčiny sporu o smysl české minulosti. *Tvar* 3, 1992, č. 8–10, 20. 2., 27. 2., 5. 3., s. 1, 6–7; 6–7 a 6–7; k jejich ozřejmění přispěl výbor z polemik MILOŠE HAVELKY *Spor o smysl českých dějin* (Praha 1995) a studie téhož autora *Dějiny a smysl. Obsahy, akcenty a posuny „české otázky" 1895–1989* (Praha 2001). O situaci na poli historiografie na sklonku 19. století též JIŘÍ ŠTAIF, *Historici, dějiny a společnost* II. Praha 1997.

[32] JAROSLAV GOLL, Zasláno. *Národní listy* 24, 1894, č. 297, 27. 10, s. 6; a *Hlas národa* 9, 1894, č. 298, 27. 10., s. 3.

prozatím zřetelněji nevyjadřovali.[33] K dalšímu názorovému tříbení v rámci české historické obce i k jejímu zpřehlednění přispívaly na samém přelomu století takové příležitosti, jako bylo Palackého výročí (1898).[34] Ani různé přístupy k historické vědě (přerůstající často k osobním averzím) nedaly v 90. letech či na samém počátku 20. století vzniknout zásadnější polemice.[35] Projevovaly se v recenzích, reflexích a případných stručných ohrazeních.[36] Historická obec se spíše snažila o to, aby rozpory nevedly k nepřekročitelné animozitě.

Založení nové oborové tribuny – Českého časopisu historického

Při založení *Českého časopisu historického* jeho redaktoři Jaroslav Goll a Antonín Rezek předem ze spolupráce nikoho nevylučovali a oslovili řadu historiků i vlastivědných badatelů bez ohledu na rozdílné postoje v proběhnuvších rukopisných sporech. Někteří nový časopis uvítali,[37] jiní

---

[33] Viz Miloš Havelka, *Dějiny a smysl.* Praha 2001, s. 79–87.

[34] Reprezentativní *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého* společně vydala roku 1898 Královská česká společnost náuk, I. a III. třída České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Matice česká; přispěli do něj především generačně starší historici, ale též osobnosti veřejného života a některé osobnosti zahraniční (E. Denis, L. Leger, C. E. Maurice, W. R. Morfill, v Anglii publikující Rakušan F. hrabě Lützow). Z generace mladších badatelů přispěli např. O. Hostinský a J. Goll.

[35] Výraznou výjimkou je polemika nad Kristiánovou legendou, jejíž dataci do desátého století na stránkách *ČČH* (ročník 9, 1903) Josef Pekař obhajoval proti četným námitkám Josefa Kalouska, Bertolda Bretholze aj. Knižně: Josef Pekař, *Nejstarší kronika česká.* Praha 1903; německy *Die Wenzels u. Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians.* Prag 1906.

[36] O vztahu obou stran na přelomu století Petr Čornej, Zikmund Winter a Gollova škola. In: Věra Brožová (ed.), *Zikmund Winter mezi historií a uměním.* Rakovník b. r. [1999], s. 60–79.

[37] České historiky, literární historiky a vědce příbuzných oborů žádali o spolupráci tištěným oběžníkem či osobními dopisy. Písemně svou spoluúčast přislíbili mj.: Konstantin Jireček, Jiří Polívka, Václav Tille, Lubor Niederle, Jindřich Vančura, Jaroslav Šťastný, Jaroslav Vlček, František Kameníček, Rudolf Dvořák, František Mareš. Jiří Špét, Po stu letech. *ČČH* 93, 1995, s. 3–24, zde s. 5 v pozn. 10; Jiří Špét, Bibliografie v Českém časopisu historickém. *Česká bibliografie* 5, 1966, s. 165–187, zde s. 167 v pozn. 5 s odkazy na korespondenci v archivu Historického klubu, která je nyní uložena v Archivu AV ČR.

(např. Josef Kalousek) svou spoluúčast podmínili tím, že otázka rukopisných bojů nebude pro profil nového časopisu určující.[38] Poměrně různorodé pole přispěvatelů, jež se v prvních letech trvání kolem *Českého časopisu historického* vytvořilo, vykázalo brzy divergentní tendence, obdobně jako tomu bylo v případě *Athenaea* po krátkém čase jeho trvání.

Blízkost a vzdálenost ČČH a někdejšího Athenaea

Úzkou návaznost *Českého časopisu historického* na *Athenaeum* v přímé linii pociťovali již současníci. Jaroslav Goll vzpomínal, že se *„mnozí domnívali, že nový časopis se proto zakládá, aby se v boji pokračovalo, že měl býti náhradou za zaniklé Athenaeum"*[39]. Obdobně jako kdysi uvítal *Atheneum* tehdejší redaktor *ČČM* Josef Emler,[40] přijal *Český časopis historický* redaktor *„Musejníku"* Antonín Truhlář s pochopením šíře zaměřeného odborného periodika s nezanedbatelnou minulostí a výlučným postavením. V kratičké (a na dlouhou dobu jediné) recenzi[41] akceptoval novou tribunu univerzitního křídla historiků, pozastavil se však nad rozsáhlostí programu, který nové periodikum určené výlučně historii chtělo naplňovat. Jako ne zcela reálný shledal zvláště jeho projekt zpráv o nejnovější historické literatuře a záměr sledovat nejnovější trendy v evropské, resp. světové historické vědě.[42]

Proti výtce, že recenze a zprávy nereflektují příliš tvorbu českou a slovanskou v poměru k tomu, kolik jazykově německých, ale

---

[38] Josef Kalousek publikoval již v prvním ročníku *ČČH* – ve druhém čísle Kontroversy souvislé se založením biskupství Pražského. *ČČH* 1, 1895, s. 75–86; poté otiskl příspěvek K itineráři Karla IV. *ČČH* 1, 1895, s. 269–272.

[39] Jaroslav Goll, Po desíti letech. *ČČH* 11, 1905, s. 1–11, přetištěno in: Jaroslav Goll, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 200–211; zde s. 209.

[40] Red. [Josef Emler], [rec.] Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Ročník I. A roč. II. Č. 1 a 2. […]. *ČČM* 58, 1884, s. 554–555.

[41] *„... novým časopisem vstupuje v život důležitý orgán k udržování a stálému osvěžování ruchu historického nejen v kruzích odborných, nýbrž i vůbec v intelligenci české."* Antonín Truhlář, [rec.] Český časopis historický... *ČČM* 69, 1895, s. 156–157.

[42] Jaroslav Goll – Antonín Rezek, Náš program. *ČČH* 1, 1895, s. 1–2.

i francouzských, italských atd. informací přináší, se po prvním roce svého trvání musela ohrazovat i redakce *Athenaea*: *„Řeklo se, že prý píšeme málo o knihách českých a slovanských vůbec, a mnohem více o německých. K tomu máme krátkou odpověď: to bohužel odpovídá našim poměrům literárním. Teprve když kriticky stopujeme činnost svou a cizí, poznáváme, co nám vlastně schází! Rádi bychom o více českých vědeckých knihách psali, – kdyby jich jen více vycházelo, o tom ani nemluvíc, že velmi je nesnadným, pěstovati v malém našem kruhu literárním skutečnou kritiku.“* [43] S odstupem desetiletí došlo k obdobné situaci. Z pozice *Časopisu musea království Českého* na oba časopisy dolehly tytéž námitky, jež se vztahovaly k jejich programu orientujícím se v širší oblasti než české.

ČČH spojoval s *Athenaeem* v kontextu soudobé časopisecké produkce náročný, přísně vědecký a kritický přístup k výběru příspěvků i koncepce recenzních a informačních rubrik, na rozdíl od *Athenaea* však *Český časopis historický* již v prvních větách svého programu zdůrazňoval, že *„není ve službách žádné strany, nýbrž povede si vždy vědecky, neodvisle a samostatně“* [44]. Ve srovnání se všeobecně zaměřenými společenskovědními časopisy však mělo periodikum, určené pouze historické vědě se speciálním okruhem zájemců, přispěvatelů i čtenářů, velmi omezený dosah.

KONKURENT A JEHO PROGRAM – ČASOPIS MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

Prolomení nezvratné priority národní myšlenky ve vědecké práci doprovázené úsilím pozdvihnout českou historiografii na moderní, tedy mezinárodní úroveň (což se stává metou v celé kulturní sféře), nepřehlédnutelně stálo za celým vleklým sporem o pravost *Rukopisů*. Oba

[43] TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, Vysvětlivky k programmu. *Athenaeum* 2, 1885, s. 121–123; zde s. 121. Srov. též autobiografii JANA HERBENA *Kniha vzpomínek* (Praha 1935, s. 194). – Recenzní činnost *Athenaea* a *Časopisu Českého muzea* porovnal JIŘÍ ŠPÉT, Historie v Časopise Národního muzea. *ČNM – řada historická* 146, 1977, s. 121–164. Domácí produkce v reflexi *ČČM* (1887–1896) tvoří 59%, v *Athenaeu* 29%.

[44] JAROSLAV GOLL – ANTONÍN REZEK, Náš program. *ČČH* 1, 1895, s. 1–2; zde s. 1.

tábory, které nyní již zosobňovaly dvě instituce – Museum království českého, resp. Maticí českou vydávaný *Časopis Musea království Českého* a česká část pražské univerzity, úžeji historický seminář vedený Jaroslavem Gollem a Antonínem Rezkem, později Josefem Pekařem – procházely dalším vnitřním vývojem. Odlišné názory na metodologické uchopení historické práce, úzce související se zájmem o aktuální dění v evropské historické vědě[45] či pomíjením jejích impulsů, byly však v jejich orientaci určující.[46]

V záběru *„Musejníku"*, vědeckého časopisu, který zahrnoval přírodní i humanitní vědy, avšak značnou část své pozornosti věnoval českých dějinám a literární historii, nebyla kritická, recenzní a informační činnost rozhodně prioritou. Přesto byla samozřejmou součástí programu už při jeho založení. V návrhu na vydávání muzejních časopisů z 27. prosince 1825 František Palacký mimo jiné požadoval, aby oba časopisy – český i německý – otiskovaly též zprávy o rukopisných bohemikách v cizině, výtahy z cizozemských historických letopisů, pokud se dotýkají českých dějin, aby prováděly kritickou revizi všeho, *„co doma i v cizině tiskem se ohlásí o dějinách i přítomném stavu Čech"*[47]. Sledováním nejnovější beletristické i odborné produkce oba muzejní časopisy navazovaly na Jungmannovu

[45] O recepci západní Evropy a západoevropského dějepisectví v českém prostředí, zvláště na stránkách *Českého časopisu historického* průřezově JIŘÍ PEŠEK, Trauma německého sousedství? Západní Evropa viděná optikou dějin dějepisectví. In: Eva Hahnová (ed.), *Evropa očima Čechů*. Praha 1997, s. 145–161.

[46] Vedle zmiňované stati JAROSLAVA GOLLA Dějiny a dějepis (*Athenaeum* 6, 1888–1889, s. 73–77 a 93–103; přetištěno in: JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné I*, Praha 1928, s. 1–27) též jubilejní studie Palackého program práce historické, *ČČH* 4, 1898, s. 1–11 (přetištěno in: JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 28–38). Aktuální hodnocení soudobého českého dějepisectví podal JOSEF PEKAŘ v oddíle Dějepisectví *Památniku na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Františka Josefa I.* (Praha 1898, s. 3–58; zde zvl. s. 48n.), kde oba názorové proudy odlišil a vyzvedl metodologické východisko Gollovo a Rezkovo. Srov. ZDENĚK BENEŠ, Pojmy jako předmět historiografického studia. *ČČH* 93, 1995, s. 359–397.

[47] FRANTIŠEK PALACKÝ, Návrh ku zřízení českých Musejních časopisů. In: TÝŽ, *Spisy drobné* III. Ed. Leander Čech. Praha 1902, s. 256–271.

Historii literatury české, zpřesňovaly a doplňovaly ji.[48] Po celou dobu svého trvání *ČČM* přinášel většinou jen stručné, mnohdy informačně nedostatečné záznamy o nově vyšlých knihách, přehledové anotace a zřídka obsáhlejší referáty.

Po krizi v 60. letech, kdy časopis směřoval k popularizaci svého profilu, se recenzní rubriky díky redakci Josefa Emlera (1871–1890) stávají koncepčnějšími. Od 70. let péčí Františka Douchy a dalších badatelů v *ČČM* vycházely dodatky a opravy k biografiím starších českých spisovatelů. Recenzní oddíl, nazvaný *Úvahy a zprávy literární (Hlídka literární)*, se zaměřoval především na literaturu odbornou, zvláště z oblasti humanitních věd – historie a filologie. Za redakce Josefa Emlera se rubrika členila na dva oddíly *Knihy slovanské* (kde byly recenzovány publikace české, polské, ruské a jihoslovanské) a *Knihy jinojazyčné*.

Začátkem 90. let však recenzní rubrika svou působnost značně zúžila. Důraz kladený redakcí na české dějiny a literární historii se projevil i ve výběru recenzovaných knih. Knižní produkce byla sledována v rubrice *Knihy redakci zaslané*, jež však uváděla z velké části práce beletristické. Od roku 1892 *„Musejník"* pravidelně sledoval publikační činnost nově založené České akademie věd, umění a slovesnosti, od roku 1901 též České královské společnosti náuk. Recenzní a přehledové oddíly muzejního časopisu však nebyly pravidelné a informace, které čtenářům nabízely, ve většině postrádaly kritického posouzení a ocenění v kontextu ostatní odborné produkce. Sledování zahraničního dění v těchto oborech bylo vesměs nahodilé. Recenze, anotace a zprávy přinášely informace téměř výhradně o knihách a časopisech, které získala muzejní knihovna.

[48] Srov. JIŘÍ ŠPÉT, Bibliografie v Časopise Národního muzea. *Česká bibliografie* 15, 1979, s. 153–170; zde s. 153–154.

„Rivalita" obou časopisů a proměny jejich recenzních a informačních oddílů

Proměna profilu recenzních a informačních oddílů *Časopisu Musea království Českého* proběhla až v konkurenci s *Českým časopisem historickým*, který začal vycházet v roce 1895. V muzejním časopise vzrostla vstřícnost pokud jde o sledování evropské historické produkce. Zaujetí pro tradiční problémy (národní myšlenka, vlastenecká práce, slovanská vzájemnost) z jejich přístupu nevymizelo. Zájem redakce se tak navenek stále stáčel k slovanské problematice a středoevropským dějinám. Mezi lety 1897 a 1901 se díky Čeňku Zíbrtovi v *„Musejníku"* objevovala rubrika anotací zahraničních odborných periodik, zaměřená však pouze na časopisy a sborníky ze slovanských oblastí a také ve slovanských jazycích (až na pár německých článků, týkajících se polských a slezských záležitostí). Sledoval opět pouze periodika, která Muzeum se zahraničními institucemi vyměňovalo za *Časopis Musea království Českého* a *Památky archeologické a místopisné*. Čeněk Zíbrt ve zmíněných časopisech anotoval většinou pouze články z humanitních věd a zvláště ty, které se dotýkaly dějin a kultury českých zemí. Stati z přírodních věd, medicínské či matematické ve svých přehledech vědomě pomíjel.

„Musejník" se nicméně postupně odpoutával od komentování výhradně knih, časopisů a sborníků, které byly redakci časopisu zasílané, a od roku 1902 své čtenáře začal informovat o nových *„českých, slovanských i cizích"* knihách a časopisech komplexněji. V přístupu redakce se však neustále prosazoval sklon k pouhé registraci zahraničních publikací a časopisů bez hlubšího kritického posouzení. Čtenáři se předkládal vnitřně nestrukturovaný soubor titulů, jejichž náplň se v drtivé většině vztahovala

k dějinám českých zemí.[49] Přestože se ono naladění podněty z ciziny vnímat a přijímat prohloubilo, připravenost z nich těžit byla stále velmi nízká.

Ambice nastupující generace historiků a Gollova práce organizační

Program *Českého časopisu historického* se od profilu *Časopisu Musea království Českého* výrazně odlišoval v rovině organizační. Směřoval k tomu, stát se informativním a reprezentativním časopisem sledujícím dění v soudobé české historické vědě včetně alespoň letmého pohledu na vývoj německého historického a vlastivědného bádání v českých zemích, které muzejní časopis prakticky nereflektoval.[50] Vedle obsáhlých statí z dějin obecných, politických, hospodářských a v zásadě i kulturních, časopis otiskoval kratší materiálové studie, badatelské zprávy z archivů i úvahy o organizaci vědního oboru a jeho studiu v zahraniční.

Vazbu na univerzitu potvrzuje, že popud k založení časopisu vyšel z řad Gollových žáků[51] i jejich vysoký autorský podíl na skladbě časopisu.[52] *Český časopis historický* však neměl výhradně úlohu prezentovat univerzitní historickou vědu. Někteří odchovanci historického semináře otiskovali své

[49] Vedle dalších výhrad měl Jaroslav Goll obdobnou připomínku k Zíbrtově *Bibliografii české historie* (*ČČH* 6, 1900, s. 135–139; *ČČH* 7, 1902, s. 325–327; *ČČH* 11, 1905, s. 114–115; *ČČH* 12, 1906, s. 85–90).

[50] Jiná byla situace na Moravě. *Časopis Matice moravské* práci svých německých krajanů reflektoval a vnímal ji jako integrální součást historiografie českých zemí. Jako jeden příklad za mnohé uveďme recenzi Rudolfa Dvořáka populární práce Wilhelma Schramma *Ein Buch für jeden Brünner* z let 1901 a 1902 (*ČMM* 27, 1903, s. 73–76). V závěru svého referátu Dvořák konstatuje, že *„Schramovy studie budou vždy cenným příspěvkem k dějinám naší užší vlasti"* (s. 76.).

[51] *„Přání, aby vzkříšen byl Rezkův Sborník, vyšlo od nejmladších tehdy historiků, těch, kteří sotva opustivše universitu k samostatné práci se chystali. Přišli ke mně Pekař a Bidlo. Obrátili se se svým přáním k nám oběma, ke mně a mému tehdejšímu kolegovi Rezkovi."* Jaroslav Goll, Po desíti letech. In: Týž, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 200–211; zde s. 203.

[52] Gollovi žáci se na skladbě *ČČH* mezi lety 1895–1900 podíleli celkem z 30% (publikovali zde 49% rozprav, 15% drobných článků a 26% referátů). Jiří Suk, Studie o počátcích Gollovy školy. *AUC Philosophica et historica* 3, 1993, *Studia historica* 38, *Problémy dějin historiografie* 6, s. 147–169; tabulka podílu žáků na skladbě *ČČH* v letech 1895–1900 s. 154.

disertační práce i v době, kdy *Český časopis historický* již vycházel, také v *Časopise Musea království Českého* a jinde – např. v *Časopise Matice moravské* nebo ve *Věstníku Královské české společnosti náuk.*[53] Projevovala se tak snaha integrovat badatelskou obec na platformě nového časopisu i snaha udržet a dále vytvářet širší konkurenční a diskusní pole. S rozvojem oboru a zvyšováním počtu odborně vyškolených historiků souviselo i úsilí o obsazování míst historiků a archivářů mladými badateli a o vytváření nových pracovních příležitostí mimo univerzitu. Tak se vytvářely vazby Gollových žáků např. na Muzeum Království českého či městský a zemský archiv. Tato strategie vedla později k rozkolu mezi mladou badatelskou generací, jež se projevila také odlivem části Gollových žáků od *Českého časopisu historického* a jejich autorským příklonem zvláště k *Časopisu Matice moravské*, ale i *Časopisu Musea království Českého.*[54]

Záměr stát se tribunou historické vědy s působností v celých českých zemích (což zahrnuje funkci integrační a komunikační) se také projevil v koncepci časopisu. Recenzní a informační oddíly *Českého časopisu historického* byly rozděleny do tří částí pod souhrnným nadpisem *Literatura*: referáty a přehledné recenze o zásadních publikacích přinášel oddíl *Literatura (recense a oznámení)*, periodika byla anotována a komentována v přehledu tištěném petitem (v rejstříku pod titulem *Přehled a obsah prací z následujících sborníků, revuí a časopisů*; od roku 1905 s prostým názvem *Výtahy z časopisů*); drobné informace z vědeckého života byly otiskovány

[53] Např. JAROSLAV BIDLO, Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský. *ČČM* 69, 1895, s. 118–128, 232–265 a 424–452; JOSEF VÍTĚZSLAV ŠIMÁK, Spor o dědictví Rožmberské. *ČČM* 70, 1896, s. 81–112, 308–322 a 419–441; ZDENĚK NEJEDLÝ, Česká missie Jana Kapistrana. *ČČM* 74, 1900, s. 57–72, 220–242, 334–352 a 447–464; KAMIL KROFTA, Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického „mistr Protiva". *ČČM* 74, 1900, s. 190–220. Jejich publikace v „muzejníku" ovšem souvisela s osobní vazbou na Josefa Emlera, jehož školením prošli, a jejich profesní směřování a vazby na instituce spojené s Muzeem Království českého.

[54] Srov. např. situaci kolem *ČČH* v letech 1918–1920, kterou analyzuje JIŘÍ ŠPÉT (Kapitola z dějin Českého časopisu historického. *ČČH* 89, s. 714–725). K počátkům názorového rozchodu Gollových žáků zvláště KAREL KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské univerzitě* III. Praha 1968, na více místech, zvláště s. 317–335.

pod titulkem *Zprávy*. Samostatným žánrem, který se v tomto časopise – podobně jako v jiných soudobých periodikách – objevoval, byly *Nekrology* o významných osobnostech historické vědy v Čechách i za hranicemi, jež se často rozrůstaly v hodnotící a bilanční biografické stati.

Recenzní a informační činnost ČČH a ČČM

Srovnáme-li recenzní rubriky[55] muzejního časopisu a prvního ročníku nové historické revue v roce 1895, *Český časopis historický* přinesl přibližně dvakrát tolik recenzí než *„Musejník"* (55:24). Muzejní časopis se převážně věnoval českým pracím (62% recenzí, ale 93,5% anotovaných knih, z nichž značná část byla z oboru krásné literatury). Kritický a informační oddíl *ČČH* sledoval novinky jak českého dějepisectví (v prvním ročníku recenzí 41%, anotovaných časopisů 62%, zpráv 9%), tak – téměř z poloviny – práce publikované v němčině (tedy práce z německých

[55] Přiložené tabulky sledují recenze, přehledy časopisů a krátké bibliografické zprávy a informace z vědeckého života (jež sleduje pouze *ČČH*; *ČČM* se soustřeďuje pouze na zprávy knihopisné) podle jazykové oblasti, z níž pocházejí. Jsme si vědomi problematičnosti tohoto členění, které vychází z dobového úzu. Např. členění anotovaných časopisů v *Rejstříku ČČH 1895–1904* řadí mezi české práce jazykově česká periodika a německá vycházející v českých zemích, jež se týkají českých otázek (ale současně též slovenská periodika); ostatní časopisy byly řazeny do rubriky německých periodik – bez dalšího členění na rakousko-uherská a říšská. Časopisy ve slovinštině, chorvatštině a srbštině zde byly řazeny souhrnně jako periodika jihoslovanská. Tohoto klíče se tedy přidržujeme i v předkládaných tabulkách s tím rozdílem, že oddíl českých prací zahrnuje pouze recenze, zprávy a časopisy jazykově české (slovenské jsou řazeny samostatně). Oddíl německé produkce představuje německy psané práce z celého Rakousko-Uherska (tedy i českých zemí) a říšskoněmecké provenience; oddíl jihoslovanský práce a časopisy zvláště slovinské a chorvatské, méně již srbské; řídké bulharské záznamy jsou řazeny zvlášť. – Tabulky byly vypracovány de visu a konzultovány s bibliograficky nově zpracovanými digitalizovanými rejstříky *ČČH* (http://biblio.hiu.cas.cz/). – Pod pojmem *recenze* jsou zahrnuty kritické texty a širší knihopisné zprávy otištěné v obou časopisech v recenzním oddíle, tedy v *ČČM* v rubrice *Úvahy a zprávy literární* a v *ČČH* pod titulkem *Literatura (recense a oznámení)*. Řádek *časopisy* sleduje výtahy z časopisů pravidelně otiskovaných v *ČČH* (v obsahu celého ročníku časopisu pod titulem *Přehled a obsah prací z následujících sborníků, revuí a časopisů*) a přehledy slovanských časopisů, jež přinášel *ČČM* mezi lety 1897 a 1901. Pod poslední rubriku *zprávy* jsou zahrnuty *Zprávy knihopisné* v *ČČM* a informace bibliografické i oborové a provozní, jež na konci každého čísla představovalo *ČČH*.

oblastí a zemí rakouskouherského soustátí, včetně českých publikovaných v němčině – 46% recenzí, 50% zpráv, ale pouze 26% přehlédnutých časopisů); nezanedbával ani produkci polskou, ruskou, francouzskou, anglickou. V dalších letech počet recenzí poněkud poklesl, v roce 1900 kulminoval na devadesáti recenzích různého rozsahu v jednom ročníku a na počátku nového století se ustálil přibližně na třiceti až čtyřiceti recenzích ročně. *ČČH* počtem recenzí i kvalitou – hloubkou vhledu a fundovaným kritickým posouzením – předčil recenze v *ČČM*, které směřovaly spíše k popisu recenzované práce s primární funkcí informovat čtenáře o novém titulu. Referáty o knihách, příspěvky informační a recenzní povahy však často v *ČČH* přerůstaly v rozsáhlejší úvahy a polemické studie.[56]

Mezi lety 1895 a 1906 přinesl *ČČH* recenze a zprávy prací z více než dvaceti jazykových oblastí, ve stejném období jich *ČČM* sledoval patnáct. Recenzní a knihopisné oddíly *ČČM* se výrazně soustřeďovaly k problematice české na jedné straně, na druhé referovaly o slavistice, resp. dějinách, jazyku i literatuře národů slovanských, které případně porovnávaly se situací českou. *ČČH* programově uplatňoval „obrat k Evropě", i když jeho těžiště bylo stále ve středoevropském prostoru.[57]

[56] V *ČČH* mj.: JAN PEISKER, Východisko Meitzenova líčení agárních dějin germánských a slovanských. *ČČH* 4, 1898, s. 26–59; JOSEF PEKAŘ, K sporu o zádruhu slovanskou. *ČČH* 6, 1900, s. 243–267; JOSEF PEKAŘ, Nová kniha o českém horním právu a českém dolování středověkém. *ČČH* 7, 1901, s. 40–56 (recenze knihy *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Berechts von Iglau* ADOLFA ZYCHY); VÁCLAV NOVOTNÝ, [rec.] Ad. Bachmanna Geschichte Böhmens. *ČČH* 9, 1903, s. 26–46, 164–178, 262–300 a 373–397.

[57] JIŘÍ PEŠEK hovoří přímo o bohemocentrismu české historické vědy, již dokazuje právě analýzou informačních rubrik *Českého časopisu historického* (zprávy a výtahy z časopisů), srov. JIŘI PEŠEK, Trauma německého sousedství? Západní Evropa viděná optikou dějin dějepisectví. In: Eva Hahnová (ed.), *Evropa očima Čechů*. Praha 1997, s. 145–161; zde s. 147.

Významnou složkou *Českého časopisu historického* bylo soustavné sledování odborné časopisecké produkce. Referoval o soudobé české a českoněmecké historiografii, vedle specializovaných časopisů českých[58] i českoněmeckých[59] sledoval časopisy polytematické, osvětové i literární,[60] výběrově časopisy profesní – pedagogické, právní, národohospodářské,[61] méně již regionální[62]. Ze zahraničních periodik soustředěnější pozornost věnoval zvláště historickým periodikům s celoevropským dosahem (např. *Jahresberichte für Geschichtswissenschaft, Historische Zeitschrift, Revue historique, Revue de synthèse historique*; slavistický *Archiv für slavische Philologie)* a časopisům zaměřeným na dějiny střední Evropy, zvláště zemí rakousko-uherského soustátí (mj. *Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtforschung, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich*); ze slovanských časopisů zvláště bedlivě polský *Kwartalnik Historyczny.*

Současně se na stránkách *ČČH* téměř pravidelně objevovaly články mladých badatelů ze studijních cest po evropských univerzitách a archivech i referáty o historickém školení i metodách historické práce v zahraničí.[63] Mladí historici soustavně referovali o postupující práci ve vatikánských archivech,[64] jichž se účastnili zvláště ti absolventi historického semináře

[58] Mj. *Časopis Musea království Českého, Časopis Matice moravské, Věstník české akademie, Časopis vlasteneckého muzejního spolku Olomouckého, Sborník historického kroužku, Časopis katolického duchovenstva*; z příbuzných oborů pravidelně sledovaly *Listy filologické, Slovanský přehled, Památky archeologické a místopisné, Český lid* či *Národopisný sborník československý.*

[59] Zvláště *Mittheilungens des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Mittheilungens des nordböhmischen Excursions-Clubs, Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens.*

[60] Např. *Naše doba, Česká revue, Osvěta, Hlídka, Obzor literární a umělecký, Rozhledy, Lumír, Květy, Zlatá Praha.*

[61] *Věstník ústředního spolku českých professorů, Právník, Národohospodářský obzor.*

[62] Např. *Slanský obzor, Národopisný sborník okresu Hořického, Sborník Velehradský.*

[63] JAROSLAV BIDLO, Z ruské university. *ČČH* 4, 1898, s. 11–25; TÝŽ, O práci historické v Petrohradě. *ČČH* 5, 1899, s. 98–118; LADISLAV HOFMAN, O organisaci historického studia na vysokých školách v Paříži. *ČČH* 8, 1902, s. 284–303.

[64] Např. LADISLAV KLICMAN, Z Vatikánu. *ČČH* 1, 1895, s. 231–276; KAMIL KROFTA, Z Vatikánu. *ČČH* 6, 1900, s. 320–340. – Shrnující práce o českém výzkumu italských

pražské univerzity, kteří své znalosti pomocných věd historických prohloubili ve Vídni na Institutu für österreichische Geschichtsforschung[65]. *ČČH* průběžně podával zprávy o národních a mezinárodních sjezdech historiků, archeologů i archivářů a jeho redaktoři a spolupracovníci referovali o probíhajících polemikách a aktuálních trendech v evropské historické vědě.[66] Vzor historických bulletinů *Revue historique* se ale dostihnout nezdařilo.[67] *ČČH* otisklo přehledy o soudobé historiografii maďarské z pera Jindřicha Vančury, dánský historik Julius Albert Fridericia referoval o výsledcích dějepisného bádání ve své vlasti a Felix Koneczny shrnul úspěchy dějepisectví polského.[68] Přesto zůstávala na mapě Evropy bílá místa, nedostatečná pozornost byla věnována například jihoslovanským záležitostem.

---

archivů v 19. a první třetině 20. století podal ZDENĚK KRISTEN v článku Sto let českého výzkumu historického v Římě in: TÝŽ, *Za odkazem Františka Palackého.* Praha 1948, s. 9–51.

[65] Dějiny Institutu shrnul v roce 1905 JAROSLAV GOLL ve stati Ústav pro rakouský dějezpyt (*ČČH* 11, 1905, s. 68–72; přetištěno in: TÝŽ, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 212–216), kde také připomenul některé jeho absolventy z českých zemí. S odkazem na práci ALPHONSE LHOTSKEHO *Geschichte des Instituts für österrechische Geschichtforchung 1854–1954* (*MIÖG*, Erg.-Bd. 17, 1954) seznam studujících pocházejících z českých zemí sestavil IVAN HLAVÁČEK v Přehledných dějinách pomocných věd historických v českých zemích (in: *200 let pomocných věd historických na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.* Praha 1988, s. 13–134, na stranách 46–47).

[66] V roce 1896 sledoval prostřednictvím tisku JOSEF PEKAŘ čtvrtý sjezd německých historiků v Innsbrucku (*ČČH* 2, 1896, s. 395–398), na kterém si všiml metodologické diskuse mezi „lamprechtovci" a „rankeovci", již rozebral v článku Spor o individualismus a kollektivismus v dějepisectví (*ČČH* 3, 1897, s. 146–160); dále JOSEF PEKAŘ, Lamprecht a spor o jeho názory. *ČČH* 4, 1898, s. 68. Srov. JAROSLAV ČECHURA, Josef Pekař a Karel Lamprecht. In: Lubomír Slezák (ed.), *K poctě Jaroslava Marka.* Praha 1996, s. 73–85.

[67] *„Zde jsme slibovali více, než jsme mohli splniti,"* konstatoval Jaroslav Goll v bilančním článku Po desíti letech (*ČČH* XI, 1905, s. 1–11; citováno podle JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 200–211; s. 208.)

[68] JINDŘICH VANČURA, O nejnovější historiografii maďarské. *ČČH* 1, 1895, s. 98–106; JULIUS ALBERT FRIDERICIA, Dánská literatura historická za posledních deset let 1885–1895. *ČČH* 2, 1896, s. 24–30; FELIX KONECZNY, Historiografie polská v posledních letech. *ČČH* 3, 1897, s. 34–43 a 73–86.

Recenzní činnost se prakticky realizovala ve dvou hlavních směrech – systematickým představováním edic pramenů a prací zabývajících se metodou a organizací historické práce na jedné straně a reflexí obecně historických prací týkajících se středoevropského prostoru na straně druhé.[69] Důsledně byly sledovány zvláště německé bohemikální práce, resp. všechny cizojazyčné publikace o českých zemích.[70] Tematicky se recenzní rubriky, podobně jako studie a kratší články, dotýkají většinou klíčových etap českých dějin, které byly soudobou historickou obcí akcentovány – tedy hodnotí zvláště práce o období husitství, reformaci v Čechách, důsledcích Bílé Hory a třicetileté války a v neposlední řadě se zastavují u dějin nejnovějších. Zřetelně se *ČČH* ve svých recenzních oddílech soustředil na historiografii německou a zvláště práce z hospodářských a sociálních dějin. Méně už byly reflektovány práce historiků slovanských, francouzských, spíše výjimečně anglosaských. Připomínané práce v italštině byly většinou pramennými edicemi.

Soustavně *ČČH* sledoval německé ediční projekty i práce z obecných dějin. Už v prvním ročníku Josef Pekař recenzoval dvojici základních edic německého dějepisectví – Dahlmann-Waitzovu knihu *Quellenkunde der Deutschen Geschichte* a Wattenbachovu práci *Deutschlands Geschichtsquellen in Mittelalter bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts*, jež před rokem vyšly v Göttingen a Berlíně.[71] Václav Novotný postupně posuzoval mezi jinými

[69] Srov. JIŘÍ PEŠEK, Trauma německého sousedství? Západní Evropa viděná optikou dějin dějepisectví. In: Eva Hahnová (ed.), *Evropa očima Čechů*. Praha 1997, s. 145–161; zvl. s. 147.

[70] Soustavně sledují např. práce B. Bretholze, J. Lipperta, J. Losertha, A. Sauera, R. Wolkana či T. Mommsena, ale také L. Legera, E. Denise a F. Lützowa.

[71] JOSEF PEKAŘ, [rec.] Dahlmann-Waitz, Quellenkunde der Deutschen Geschichte...; W. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen in Mittelalter bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts... *ČČH* 1, 1895, s. 198–203.

pracemi *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche.*[72] Z německé historiografie byly dále např. recenzovány práce z právních dějin Georga von Below.[73] Jaroslav Goll posoudil Harnackovu knihu *Militia Christi.*[74] Z recenzí rakouské historiografie připomeňme Gollovy referáty o Alfredu von Arneth.[75]

Alespoň jedním odstavcem v prvním ročníku *ČČH* zmínil soubor literárněhistorických studií Alekseje Veselovského Jiří Polívka, který spolu s Jaroslavem Bidlem referoval o ruském vědeckém životě, resp. o rozvoji historické vědy ve východoslovanských zemích.[76] Důraz byl kladen především na historiografii polskou. V následujícím ročníku *ČČH* tak Jaroslav Goll např. posoudil překlad Bobrzyňskeho *Přehledu dějin polských*, jenž pořídil Jaroslav Bidlo.[77] V dalších ročnících se z polských dějin mimo jiné objevila recenze Brücknerovy práce *Starożytna Litwa, Ludi i bogy*, nebo Potkańskeho *Kraków przed Piastami.*[78]

Z frankofonních oblastí *ČČH* referoval především o teoretických a metodologických pracích – např. o Langloisově a Seignobosově knize *Introduction aux études historiques* či práci Belgičana Paula Fredericqa *L'enseignement superieur de l'histoire.* Recenzovaná díla o francouzské historii se týkala především dějin středověkých nebo historie francouzské revoluce. Z britských prací Josef Šusta rozsáhle referoval např. o práci Williama

---

[72] VÁCLAV NOVOTNÝ, [rec.] J. J. Herzog-Albert Hauck, Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche I. ... *ČČH* 3, 1897, s. 121; II. a III. *ČČH* 4, 1898, s. 335–338; IV.–X. *ČČH* 9, 1903, s. 213–220.

[73] JOSEF PEKAŘ, [rec.] Georg von Below, Territorium und Stadt... *ČČH* 7, 1901, s. 208–212; JAROSLAV KAPRAS, [rec.] Georg von Below, Die Ursachen der Reception des Römischen Rechts in Deutschland... *ČČH* 12, 1906, s. 351–355.

[74] JAROSLAV GOLL, [rec.] Adolf Harnack, Militia Christi... *ČČH* 11, 1905, s. 433–434.

[75] JAROSLAV GOLL, [rec.] Alfred Ritter von Arneth, Johann Freiherr von Wessenberg... *ČČH* 4, 1898, s. 198–201.

[76] JIŘÍ POLÍVKA, [rec.] Aleksej Veselovskij, Etudy i charaktěristiki... *ČČH* 1, 1895, s. 339. Zdůrazňoval v něm vazby ruského a českého kulturního prostředí v 19. století.

[77] JAROSLAV GOLL, [rec.] M. Bobrzyński, Přehled dějin polských. Přel. J. Bidlo... *ČČH* 2, 1896, s. 44–45.

[78] JOSEF ZUBATÝ, [rec.] A. Brückner, Starożytna Litwa, Ludi i bogy... *ČČH* 3, 1897, s. 193–195. JOSEF PEKAŘ, [rec.] K. Potkański, Kraków przed Piastami... *ČČH* 3, 1897, s. 128–131.

Cunninghama *Western civilisation in its Economic Aspects.*[79] Referáty o soudobém dějepisectví menších národů se dotýkaly především přehledových prací.[80]

VZTAH K EVROPSKÉ VĚDĚ – ZNAMENÍ ZMĚNY

Poměr Gollovy školy k evropským impulsům byl zcela opačný než u okruhu *Časopisu Musea království Českého*. Organizátorská role Gollova byla nepopiratelná. Podporoval zahraniční studia svých žáků, uváděl do českého prostředí nové trendy evropské historiografie.[81] Vztah Jaroslava Golla a jeho žáků k evropské historiografii charakterizovala nejen ochota, ale potřeba a připravenost její podněty přijímat, nechat se jí obohacovat a také se spolupodílet na jejím růstu. Josef Šusta v prvním čísle *Čechische revue* německy psanou stať ke Gollovým šedesátinám založil právě na myšlence, že se česká historiografie uzavírala Západu a tím, kdo otevřel brány Evropě, byl Jaroslav Goll.[82] Vyzvedl tak Gollovu úlohu zakladatele moderního, kritického směru, překonávajícího zastaralý přístup vlasteneckého dějepisectví pěstovaného muzejním křídlem.

---

[79] JOSEF ŠUSTA, [rec.] William Cunningham, Western Civilisation in its Economics Aspects... *ČČH* 8, 1902, s. 94–97.

[80] V oddíle Zprávy byl například zmíněn německý překlad *Geschichte Belgiens* HENRI PIRRENA, *ČČH* 6, 1900, s. 93.

[81] Ke kořenům Gollova úsilí uvádět do českého prostředí soudobé evropské trendy PETR ČORNEJ, Vlastenecký kosmopolita Jaroslav Goll, in: Petr Čornej a Markéta Stádníková (edd.) *Jaroslavu Kolárovi k šedesátým narozeninám 1929–1989*. Praha 1989, s. 104–140; zvl. s. 133–134; strojopis uložen v knihovně ÚČL AV ČR pod sign. Bibliofilie 1/177.

[82] JOSEF ŠUSTA, Jaroslav Goll. *Čechische revue* 1, 1906/1907, s. 17–35. Srov. dopis Josefa Pekaře Jaroslavu Gollovi z 12. 8. 1906 in: JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství*. Praha 1941, s. 460.

Vztah představitelů obou proudů české historické vědy zřetelně vyjevily věcné diskuse vedené nad Zíbrtovou *Bibliografií české historie* (připravovanou pod patronátem Historického spolku).[83] Potřeba, ba nutnost vytvořit a co nejdříve vydat bibliografický přehled prací o českých dějinách pociťovala celá historická obec. Jaroslav Goll měl sice výhrady k Zíbrtově pojetí historické práce a zvláště k jeho definici kulturní historie jako samostatného oboru vymezujícího se vůči dějinám politickým a hospodářským, jeho postoj k Zíbrtovým schopnostem a odborným názorům však nevedl ke krokům, které by zamezovaly Zíbrtův kariérní postup. Gollovy věcné připomínky[84] směřovaly ke koncepci bibliografie, kterou charakterizovalo Zíbrtovo úsilí po úplnosti a preferování kvantity před kvalitou, jež bylo možné vztáhnout též na jeho redakční a recenzní činnost v *Časopise Musea království Českého*. Ve své kritice se Goll nevyslovoval se ani tak k nepropracovanosti třídícího systému, vzhledem čemuž např. docházelo k mísení odkazů z dějin politických a kulturních, jako spíše k otiskování dlouhých středověkých titulů v úplnosti a rozepisování obsahů jednotlivých titulů, což bylo informačně nadbytečné a vedlo k nepřehlednosti.[85] Vyslovil však především obavu, zda lze v této podobě bibliografii dokončit. Zíbrt veškeré výhrady ke svému životnímu dílu pomíjel a v *Českém lidu* naopak pravidelně otiskoval kladné ohlasy na svou práci.

---

[83] Peripetie kolem vydávání bibliografických příruček k české historii přehledně JIŘÍ ŠPÉT, Příspěvky k dějinám bibliografie české historie. *Česká bibliografie* 3, 1963, s. 94–118.
[84] *ČČH* 6, 1900, s. 135–139; *ČČH* 8, 1902, s. 325–327; *ČČH* 11, 1905, s. 114–115 a *ČČH* 121, 1906, s. 85–90; v roce 1908 podrobil všechny dosud vydané díly *Bibliografie české historie* důkladnému rozboru také KAMIL KROFTA (*ČČH* 14, 1908, s. 51–80), který recenzoval i pátý díl (*ČČH* 18, 1912, s. 498).
[85] Zíbrtovu *Bibliografii české historie* podrobil novému rozboru JIŘÍ ŠPÉT, Bibliografické dílo Čeňka Zíbrta. *Česká bibliografie* 12, 1976, s. 181–223.

Jako přílohu *ČČH* začal v roce 1905 Historický klub vydávat *Bibliografii české historie* – roční přehledy nejnovější literatury (doplňoval tak Zíbrtův rozsáhlý projekt končící rokem 1899, resp. 1900), jež také mírně pozměnila informační oddíly tohoto časopisu. Zíbrtova reakce na ročenky Historického klubu již měla polemický, osobně vyhrocený tón.[86] Ve stejném roce vyšel jako příloha *ČČH* i rejstřík jeho deseti ročníků, jejichž informační závažnost Josef Pekař stavěl na roveň Zíbrtově bibliografii. Charakterizoval jej jako plynulé pokračování *Bibliografie české historie*, protože *ČČH* registroval *„vše důležitější, co o českých dějinách v létech 1894–1904 bylo publikováno"*. Připustil sice, že v záběru a celistvosti recenzních a informačních oddílů *ČČH* jsou jisté mezery, nicméně zdůraznil, že v rozsahu zpravodajské činnosti časopis neměl konkurenci, *„takže podobný rejstřík jeho obsahu je takřka bibliografií české produkce historické ve vytčených létech"*.[87]

Pocit nedocenění, ba přezírání „muzejníků" (jmenovitě zvláště vědecké práce Čeňka Zíbrta, J. L. Píče, z generačně starších Zikmunda Wintra) univerzitním křídlem dal Čeněk Zíbrt naplno vyznít v článku k šedesátým Wintrovým narozeninám.[88] Napětí v rámci historické obce spělo k otevřenému konfliktu: *„Zíbrt nepřestává,"* píše Goll Pekařovi 26. února 1907. *„Poslední Osvěta má článek o Wintrovi, jenž je psán proto, aby tam mohlo se vystoupiti proti mně a proti nám – ač nikde nikdo nejmenuje. Proti nejmenované škole (Gollově) klade se tu „škola" Emlerova, proti (nejmen.) hist.*

[86] ČENĚK ZÍBRT, [rec.] Český časopis historický. Vydávají Jar. Goll a Jos. Pekař. Ročník XII (1906): Bibliografie České Historie za rok 1905 (za redakci předmluvu podepisuje Jos. Pekař)... *ČČM* 71, 1907, s. 146–168.

[87] JOSEF PEKAŘ ve zprávě v *ČČH* 11, 1905, s. 119–120; zde s. 120.

[88] Vedle Šustova článku v *Čechische revue* byla přímým impulsem k Zíbrtovu vystoupení recenze TOMÁŠE KALINY *Dějů vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské* a práce *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje* ZIKMUNDA WINTRA (*ČČH* 7, 1901, s. 463–467). PETR ČORNEJ, Zikmund Winter a Gollova škola. In: Věra Brožová (ed.), *Zikmund Winter mezi historií a uměním*. Rakovník b. r. [1999], s. 60–79.

semináři (Gollovu) městský archiv Emlerův, jako pravý seminář (...)." [89] V této chvíli byla historická obec ostře rozdělena,[90] nesouhlas, podrážděnost a nechuť k dalšímu potýkání se projevovala v dalších recenzích a článcích v širokém spektru témat.[91]

PROSAZENÍ NOVÉHO PROUDU V ČESKÉ HISTORICKÉ VĚDĚ

Vztah k soudobým evropským trendům vedle dalších aspektů vyhraňoval oba proudy v české historické vědě. Neznamenalo to ovšem na jedné straně jejich bezvýhradné přijímání a na straně druhé vědomou negaci. Získávání příspěvků bylo založeno především na osobních kontaktech.[92] Poté, co redakci *ČČH* i svou vědeckou dráhu opustil Antonín Rezek, Jaroslav Goll psal Josefu Pekaři, budoucímu Rezkovu nástupci: *„Co se týče Časopisu, když Vám připadnou úlohy jiné, od Vás mnoho nežádám, ale ovšem od jiných. Sice se neudrží."* [93] O informační oddíly se tak starali především studenti, kteří se seznamovali se zahraniční literaturou i novými trendy v historické vědě na stážích na evropských univerzitách, popřípadě

---

[89] Jaroslav Goll Josefu Pekařovi 26. února 1907, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 480–481; zde s. 481.

[90] Viz KAREL KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské universitě* III. Praha 1968, s. 312.

[91] ČENĚK ZÍBRT např. znovu napadl Pekařovo pojetí pravosti *Kristiánovy legendy* (*ČČM* 81, 1907, s. 348–349) na základě polemiky O. Holder-Egera v *Neues Archiv für Gesellschaft für ältre deutsche Geschichtskunde* 32, 1907, s. 529–530. Fejetonem Kapitola o vědecké neslušnosti (*Den* 1, 1907, č. 84, 85, 25. a 26. 6.) charakter Zíbrtova výpadu analyzoval KAMIL KROFTA, který ve stejném roce uměřeně rozebral Zíbrtovu práci bibliografickou (viz výše). Srov. JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ, *Korespondence Josefa Pekaře a Kamila Krofty.* Praha 1999, s. 28 v první poznámce.

[92] Četné doklady lze nalézt v Gollově přijaté korespondenci, uložené v Archivu AV ČR a v Národním archivu Praha ve fondu Drobné pozůstalosti. Jan Peisker, kterého Goll také žádal o příspěvek (nabídku Peisker přijal v dopise z 16. 11. 1896) také Gollovi v roce 1897, kdy Rezek odešel z vědeckého života, psal: *„Nésti sám břímě redakce „Českého Č. H." není hodno závisti. Pracovníků málo a necepovaných a k tomu ten úhor na naší vlastivědě, budeme pomalu předmětem světového výsměchu. Pomalu nám budou vypisovat minulost sami Němci* [...]. "Jan Peisker Jaroslavu Gollovi 9. 12. 1897 z Grazu, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, i. č. 261, kart. 4.

[93] Jaroslav Goll Josefu Pekařovi 7. září 1896, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 61–62, zde s. 62.

na svých badatelských cestách po zahraničních archivech a knihovnách: *„Pro slíbené referaty dosud nemohl jsem ničeho učiniti. Jak se udomácním,"* sliboval z Berlína Bohumil Navrátil, *„chci tak učiniti non cunctando."*[94] Aktuální odbornou literaturu sledoval i muzejní tábor. Profil *ČČM* se vlivem *ČČH* a jeho nároků na informační a kritickou náplň odborného časopisu postupně modifikoval.

Prohlubování vědeckého kriticismu, tendence přijímat podněty soudobé evropské historické vědy a úsilí zasazovat tak české bádání do širších souvislostí lze tak sledovat kontinuálně od sedmdesátých let souběžně se snahami prosadit kritický přístup v polytematických, vzdělávacích i literárních časopisech. Proměna vztahu české odborné veřejnosti ke světu probíhala v souladu s proměnou orientace v oblasti umělecké, resp. kulturní. Uplatňování historické vědy kritické na stránkách všeobecně zaměřených časopisů souviselo s procesem etablování historie jako samostatného oboru bez zjevných aspirací na aktualizaci výsledků bádání. Historické obci, podobně jako filologům a některým jiným vědním oborům, se podařilo získat samostatný tiskový orgán. Toto úsilí, paralelní s rozvojem oboru na univerzitě a rozrůstáním odborného publika vedlo k většímu společenskému uznání dějepisné práce jako samostatného, náročného vědního oboru, postaveného na pramenné kritice. Otázka vztahu k soudobé evropské historiografii byla jedním z klíčových bodů vymezujících dva proudy české historické vědy, jež se projevilo v míře připravenosti je přijímat i polemizovat s nimi – především je dále zužitkovávat.

[94] Bohumil Navrátil Jaroslavu Gollovi z Berlína, nedatováno, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, i. č. 241, kart. 4.

PŘÍLOHY:

1. Tabulka procentuálního zastoupení příspěvků z jednotlivých jazykových oblastí v recenzních a informačních oddílech *Českého časopisu historického*:

jazyková oblast	ČČH 1895–1900			ČČH 1901–1906		
	recenze	časopisy	zprávy	recenze	časopisy	zprávy
česká	33,3%	51,3%	26,4%	27%	58,8%	15,8%
německá	45%	37,8%	41%	47%	28%	41%
ruská	5%	1,8%	5,8%	6,2%	3,3%	8%
polská	10,7%	5%	7,5%	9,7%	3,3%	6,3%
jihoslovanská	-	0,4%	1,5%	1,6%	-	0,75%
slovenská	-	2%	-	-	4,8%	0,2%
bulharská	-	-	0,2%	-	-	0,08%
lužická	-	-	-	-	-	-
slezská	-	-	-	-	-	-
francouzská	3,2%	0,8%	9,8%	7,2%	-	15,7%
anglická	0,7%	0,2%	3,7%	1%	0,7%	5%
italská	1,2%	0,5%	3,7%	1%	0,7%	5%
belgická	-	0,2%	-	-	-	0,2%
dánská	0,3%	-	0,2%	-	-	0,2%
holandská	-	-	-	-	-	0,2%
maďarská	0,3%	-	0,5%	-	0,8%	0,3%
španělská	-	-	0,3%	-	-	0,25%
švýcarská	-	-	-	-	-	0,2%
rumunská	0,3%	-	0,3%	-	-	0,08%
řecká	-	-	-	-	-	0,08%
švédská	-	-	-	-	-	0,08%
australská	-	-	-	-	-	0,08%
esperanto	-	-	-	-	-	-
mezinárodní	-	-	0,3%	-	-	0,3%
Součet	263	451	506	222	303	1313

2. Tabulka procentuálního zastoupení příspěvků z jednotlivých jazykových oblastí v recenzních a informačních oddílech *Časopisu Musea království Českého*:

jazyková oblast	ČČM 1895–1900			ČČM 1901–1906		
	recenze	časopisy	zprávy	recenze	časopisy	zprávy
česká	52,5%	-	94,4%	65,3%	-	30%
německá	16,2%	-	2,1%	16%	-	38,8%
ruská	8,8%	46%	-	7,2%	42%	16,6%
polská	5,8%	20,75%	-	4,8%	25%	6,8%
jihoslovanská	2,5%	26,25%	0,25%	1,2%	29%	1,4%
slovenská	0,7%	-	3,25%	-	-	0,7%
bulharská	-	3,5%	-	-	4%	-
lužická	0,7%	3%	-	-	-	-
slezská	-	0,5%	-	-	-	-
francouzská	3,3%	-	-	2,7%	-	3,4%
anglická	9,5%	-	-	2,8%	-	1,4%
italská	-	-	-	-	-	0,5%
belgická	-	-	-	-	-	-
dánská	-	-	-	-	-	-
holandská	-	-	-	-	-	-
maďarská	-	-	-	-	-	0,3%
španělská	-	-	-	-	-	-
švýcarská	-	-	-	-	-	-
rumunská	-	-	-	-	-	-
řecká	-	-	-	-	-	-
švédská	-	-	-	-	-	0,05%
australská	-	-	-	-	-	-
esperanto	-	-	-	-	-	0,05%
mezinárodní	-	-	-	-	-	-
Součet	160	197	322	164	24	703

Tabulky zachycují procentuální zastoupení recenzí, přehledů časopisů a knihopisných zpráv a informací z vědeckého života podle jazykových oblastí, z nichž pocházely. Pro přehlednost nesledujeme tyto údaje po jednotlivých ročnících; tabulku jsme rozdělili do dvou období: na léta 1895–1900 (kdy se podoba rubrik nového vědeckého časopisu ještě ustalovala) a 1901–1906 (kdy došlo k otevřeným polemikám mezi historiky přispívajícími do *ČČH* a autory *ČČM*).

Pod pojmem recenze jsou v tabulkách zahrnuty kritické texty a širší knihopisné zprávy otištěné v obou časopisech v recenzním oddíle, tedy v *ČČH* pod titulkem Literatura (recenze a oznámení) a v *ČČM* v rubrice Úvahy a zprávy literární.

Sloupec časopisy sleduje výtahy z časopisů pravidelně otiskovaných v *ČČH* (v obsahu celého ročníku časopisu pod titulem Přehled a obsah prací z následujících sborníků, revuí a časopisů) a přehledy slovanských časopisů, jež mezi lety 1897 a 1901 přinášel *ČČM*.

Pod poslední rubriku zprávy jsou zahrnuty informace bibliografické i oborové a provozní, jež na konci každého čísla představovalo *ČČH*, a Zprávy knihopisné a Novosti z literatury české, slovanské i cizí (od roku 1904), jak je (ne zcela pravidelně) otiskoval *ČČM*.

Tabulky byly vypracovány de visu a konzultovány s bibliograficky nově zpracovanými digitalizovanými rejstříky *ČČH*, za jejichž zpřístupnění děkuji PhDr. Václavě Horčákové z Historického ústavu AV ČR. V současné době je bibliografie *ČČH* přístupná na www.hiu.cas.cz.

CESTY STUDIJNÍ A BADATELSKÉ

Antonín Rezek soudil, že *„hlavní vinou naší mládeže je, že málo viděla a proto při vší snaze a pilnosti má obmezený horizont!“*[95]. Po nutnosti otevřít se soudobé zahraniční historické vědě současně volal i Jaroslav Goll.[96] Cesty za vzděláním však byly v českém prostředí do roku 1882 poměrně řídké.[97] Zřetelnou výjimkou byly pouze rodiny intelektuální reprezentace, jejichž synové – zpravidla se připravující na vědeckou dráhu – strávili pouze několik měsíců na zahraničních univerzitách (Vojtěch Šafařík, Ladislav Čelakovský, Antonín Frič, Bohuslav Brauner aj.). Především přírodovědci a technici se orientovali na blízké německé prostředí, jen několik jich před rokem 1914 studovalo v Anglii (např. Bohuslav Brauner, Václav Emanuel Mourek; známá je studijně poznávací cesta Františka Ladislava Riegera do Francie, Holandska a Anglie).[98]

---

[95] JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 48.

[96] Srov. např. Jaroslav Goll Josefu Pekařovi 19. 6. 1894, Josef KLIK (ed.), *Listy úcty a přátelství*, Praha 1941, s. 46–47.

[97] Srov. RICHARD GEORG PLASCHKA, Umwelt und Grundtendenzen der Studentenmigrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 11–29; zde s. 24; ve shodě s JANEM HAVRÁNKEM (Die Rolle der Universitäten und der modernen „peregrinatio academica“ für den sozialen Aufstieg der Studenten, In: *Tamtéž*, s. 114–117; zde s. 117). – Obecně k akademické peregrinaci v Českých zemích v novověku: MICHAL SVATOŠ, Akademická peregrinace a cesty za vzděláním. In: *Cesty a cestování v životě společnosti.* Ústí nad Labem 1995, vyd. 1997, s. 241–250; JIŘÍ PEŠEK, České cesty za vzděláním. *Přítomnost* 2, 1991, č. 3, s. 7; k problému česko-německé výměny: MIROSLAV KUNŠTÁT, Od Vltavy k Neckaru. Akademická peregrinace mezi pražskou a heidelberskou univerzitou v průběhu šesti staletí. In: *O dějinách a politice. Janu Křenovi k sedmdesátinám.* Ústí nad Labem 2001, s. 71–97. – K problematice vzdělávání a školství v habsburské monarchii v druhé polovině 19. století GARY B. COHEN, *Education and Middle-Class Society in Imperial Austria 1848–1918.* West Lafayette 1996.

[98] Podrobněji JIŘÍ ŠTAIF, Mentalita a cizina: Anglosaský svět před rokem 1914 viděný českýma očima. In: Kateřina Bláhová (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století.* Praha 2002, s. 160–185.

Naopak v historických vědách byla silná tradice zahraničních badatelských cest (nikoli studijních) poměrně silná. Převládajícím motivem bylo **studium bohemik v zahraničních institucích**, což paralelně znamenalo **shromáždění historických pramenů k českým dějinám a zpřístupnění staročeských literárních památek, uložených v zahraničí.** Iniciační v tomto směru byla cesta Josefa Dobrovského do Švédska a Ruska.[99] Ve 20. letech 19. století shromáždění a zpřístupnění bohemik ze zahraničních fondů zahrnul do programu českého historického bádání František Palacký,[100] jež tuto ambici naplnil svou čtyřměsíční expedicí do vatikánských archivů a knihoven.[101] Po vzoru Dobrovského se za švédskou literární kořistí vydali další badatelé – moravský historik Beda Dudík, [102] nebo vydavatel *Legendy o sv. Kateřině* Josef Pečírka.[103]

---

[99] Naposledy: ZDENĚK HOJDA, Dobrovského cesta za švédskou kořistí. *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 10–13.

[100] Srov. JIŘÍ KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876).* Praha 1998, s. 100–110; český překlad všech tří návrhů (datovaných 27. 12. 1825; 14. 5. 1826 a 16. 10. 1831): FRANTIŠEK PALACKÝ, Návrh ku zřízení českých Musejních časopisů. In: *Františka Palackého Spisy drobné* III. *Spisy aesthetické a literární.* Ed. Leander Čech. Praha 1902, s. 256–271.

[101] Podrobně ji sleduje JOSEF BOROVIČKA, Palackého italská cesta r. 1837. Historie čtyř měsíců. *ČČH* XXIV, 1918, s. 165–208. Srov. též vlastní svědectví v cestovním deníku i dopisech manželce, přátelům a nadřízeným in: FRANTIŠEK PALACKÝ, Cesta do Italie 1837. In: *Františka Palackého Korrespondence a zápisky* I. *Autobiografie a zápisky do roku 1863.* Ed. Vojtěch Jaromír Nováček. Praha 1898, s. 190–208.

[102] PROKOP ZAORAL, Beda Dudík a rukopisné bádání. *Studie o rukopisech* XI, 1972, s. 83–97; EVA RYSAVÁ, Zásluhy moravského historika Bedy Dudíka o vrácení českých rukopisů ze Švédska roku 1878. *SNM* řada C – XVI, 1971, s. 97–106; TÁŽ, Beda Dudík (1815–1890). In: *Historiografie Moravy a Slezska* I. Olomouc 2001, s. 83–94; PAVEL PEŠTA, Beda Dudík. Lexikon české literatury. *Česká literatura* XXVII, 1979, s. 149–165; zde s. 156–160 (heslo nebylo v *Lexikonu české literatury* otištěno).

[103] JOSEF PEČIRKA, Zpráva o rukopisech českých v královské bibliotéce v Stockholmě se nacházejících. *ČČM* XXV, 1851, č. 1–3, s. 76–108, 59–84 a 30–42; svůj objev popisuje i v Předmluvě I. prvního vydání tzv. stockholmského rukopisu *Legendy sv. Kateřiny* (Praha 1860, s. III–XI), kde připomíná, že rukopis Dobrovský neměl a nemohl mít v ruce, stejně jako soupis Rožmberské knihovny, protože v době jeho stockholmských bádání se knihovna stěhovala a některé svazky proto byly nepřístupné. „[…] *kéž by ji byl viděl a přepsal! Zajisté by pak svou odpěračnou autoritou nebyl způsobil tolik nesváru v ohledu na Libušin*

I římské fondy se staly již od poloviny 19. století častým cílem českých historiků. Ještě v 80. letech však studium pramenů k českým dějinám, uložených mimo české země, mezi desideria a desiderata soudobé historické vědy zařadil Jaroslav Goll.[104] Druhým výrazným motivem byla **konfrontace organizace historické práce a výuky dějin doma a v cizině** – zkušenosti z cesty do Francie a Německa ve výuce historie na pražské univerzitě využil jak Wácslaw Wladiwoj Tomek,[105] tak Jaroslav Goll.[106] Studovat historii, archivnictví a pomocné vědy historické na zahraničních univerzitách však nebylo běžné.

Studium Čechů v zahraničí nebylo motivováno ani národnostně (jako studium Lužických Srbů, Srbů, Slovinců nebo zpočátku i Bulharů v Praze či polské emigrace v Paříži), ani nábožensky (studium evangelíků na německých luteránských a protestantských univerzitách – případ Slováků Jána Kollára, Pavla Josefa Šafaříka aj.), tím méně sociálními a ekonomickými okolnostmi (poměrně časté studium Moravanů ve Vídni je jinou otázkou). Česká univerzita v Praze dosáhla roku 1913 postavení třetí největší univerzity v rakousko-uherském soustátí (po Vídni a Lvově; následoval Krakov a Štýrský Hradec), česká technika byla druhá hned za vídeňskou (třetí byla lvovská).[107] Praha jako centrum univerzitní vzdělanosti v průběhu 19. století dostačovala soudobým českým (ale i

---

Soud a Rukopis Kralodvorský!" píše v předmluvě, datované na sv. Kateřinu 1859, doktor všeobecného lékařství Pečírka (s. IV).

[104] JAROSLAV GOLL, Desideria a desiderata. *Athenaeum* III, 1885/86, s. 181–188.

[105] O Tomkově cestě a koncepci výuky českých dějin: ZDENĚK ŠIMEČEK, Seminární cvičení k českým dějinám V. V. Tomka v letech 1852–1854. In: *K poctě Jaroslava Marka. Sborník prací k 70. narozeninám prof. dr. Jaroslava Marka.* Edd. Lubomír Slezák a Radomír Vlček. Praha 1996, s. 49–72; srov. též výklad JIŘÍHO ŠTAIFA v monografii *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu 1790–1900* I. Praha 1997, s. 115–123; a KAREL KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské universitě* II. *Od obnovení stolice dějin do rozdělení university (1746–1882).* Praha 1965.

[106] Srov. JAROSLAV MAREK, *Jaroslav Goll.* Praha 1991, s. 81–101.

[107] Srov. RICHARD GEORG PLASCHKA, Umwelt und Grundtendenzen der Studentenmigrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 11–29; zde s. 20.

celostátním, rakousko-uherským) nárokům a česká univerzita připravovala vzdělance pro všechny kariérní dráhy. Nebylo nutné ani nezbytné, aby absolventi jednotlivých oborů získávali zkušenosti studiem na jiných univerzitách. Studium v zahraničí se za těchto okolností považovalo za nepotřebné.[108]

Přetrvávala však tradice prázdninových poznávacích cest a v určitých sociálních vrstvách také cest na zkušenou (vandrů)[109] i středoškolských výměn motivovaných především získáním jazykové kompetence (handlů). Zahraniční zkušenost však byla stále více důležitá i pro intelektuální elitu.[110] V poslední čtvrtině 19. století zájem o zahraniční cesty mezi vysokoškolskými pedagogy a mladými vědci, připravujícími se na vědeckou dráhu, začal zřetelně stoupat a v desetiletí před první světovou válkou vyvrcholil – jak v humanitních, tak v přírodovědných a technických oborech. I na přelomu 19. a 20. století však humanitní obory v jistém smyslu dominovaly a potřeba konfrontace se zahraničím byla značná, jak

---

[108] JAN HAVRÁNEK, Die Rolle der Universitäten und der modernen „peregrinatio academica" für den sozialen Aufstieg der Studenten, In: In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 114–117; zde s. 116.

[109] Srov. např. PAVLA VOŠAHLÍKOVÁ, Vandrem z Čech až na konec světa. ČČH 91, 1993, č. 2,. s. 193–204; ZDENKA STOKLÁSKOVÁ, „... Neboť je léto a milo vandrovati". Vandrovní tovaryši a státní intence. In: *Pocta Janu Janákovi. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci.* Brno 2002, s. 345–354.

[110] CHRISTOPHE CHARLE v monografii *Les intellectuels en Europe au XIXe siècle. Essai d'histoire comparée.* (Paris 1996; česky: *Intelektuálové v Evropě 19. století.* Přel. Pavla Doležalová. Brno 2004.) zlom v podmínkách intelektuálního života klade do 60. let 19. století, kdy došlo k diverzifikaci kulturního života, vzdělání se dostalo zřetelně do centra pozornosti společnosti (postavení školy i tištěné produkce), univerzity dosáhly nezávislého postavení a proměnilo se i postavení intelektuálů ve společnosti. Středoevropský prostor vykazuje určité zpoždění. Srov. RICHARD GEORG PLASCHKA, Umwelt und Grundtendenzen der Studentenmigrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 11–29; zde s. 17–20.

o tom svědčí i nárůst sledování zahraniční odborné produkce v oborových časopisech, ale i na stránkách revuí, určených širšímu publiku.

Pro mladé vědce se současně zahraniční zkušenost stala jedním z předpokladů k snazšímu kariérnímu postupu. Na samém sklonku století pražská filozofická fakulta o to více dbala na výchovu vědeckého dorostu – docházelo nejen ke zdvojování profesur v některých oborech, ale byla zde snaha vést mladé badatele k habilitacím, byť jejich sociální situaci většinou řešila středoškolská profesura. Okolností, jež pravděpodobně ovlivnila tuto tendenci a s ní současně i počet žádostí o zahraniční cesty, byly snahy o zřízení druhé české univerzity v Brně, byť vyšly naplano.[111] Historikům se otevíraly i další pracovní nabídky – především v archivech a muzeích – i zde zahraniční školení zvláště v pomocných vědách historických šanci uspět zvyšovalo.

PODPORA ZAHRANIČNÍCH CEST

Analýzu žádostí o stipendia na zahraniční studijní cestu, adresovaných Ministerstvu kultu a vyučování v letech 1888–1918, provedla Jana Mandlerová.[112] Archivní prameny dovolují srovnání českých i německých vysokých škol v Čechách a na Moravě, technických, přírodovědných i humanitních oborů, dokládají trend stoupajícího počtu cest na přelomu 19. a 20. století, vypovídají o jejich cílech, méně už o jejich motivaci (bylo jím např. studium zahraničních fondů, reálií, účast na sympoziích). Nejaktivněji své požadavky prosazovaly filozofické fakulty

[111] Srov. např. JIŘÍ MALÍŘ, Otázka založení druhé české univerzity a její nacionální a politická instrumentalizace. In: Harald Binder – Barbora Křivohlavá – Luboš Velek (edd.), *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918*. Praha 2003, s. 247–271; FRANTIŠEK JORDÁN A KOL.: *Dějiny university v Brně*. Brno 1969; *Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně* I–II. Ed. František X. Halas – František Jordán. Brno 1994–1995.

[112] JANA MANDLEROVÁ, K zahraničním cestám učitelů vysokých škol v českých zemích (1888–1918). *Dějiny věd a techniky* II, 1969, s. 232–246.

a techniky, z celkového počtu 320 žádostí za sledované období podali vědci z humanitní části české filozofie 87.[113] Nejčastěji usilovali o příspěvek na cestu do Německa (z celého sledovaného období celkem 222 žádostí), druhou nejvíce požadovanou destinací byla Francie s méně než polovinou žádostí (87). Dalšími cíly byla Vídeň a další rakousko-uherská města (47 žádostí), Anglie a Irsko (46), Švýcarsko (kam směřovali především technici; 35 z celkového počtu 45 žádostí), Itálie (35), balkánské země (22) a Rusko (20), kam cestovali především filologové, a skandinávské státy (20). Jiné evropské země – Holandsko, Belgie, Lucembursko, Španělsko a Polsko – společně představují 49 žádostí. O návštěvu amerického kontinentu mělo zájem 15 badatelů, mimoevropské a mimoamerické cíle si zvolilo dalších 15 žadatelů.[114] Žadatelé o stipendia však museli být nutně svázáni s univerzitami a technikami, byli to řádní profesoři, docenti a kandidáti docentury. Do této kategorie spadají i mladí historici, kteří připravovali habilitační práce. Finanční příspěvek na studium na německých univerzitách tak získal např. Josef Pekař.

Zahraniční stipendia v poslední čtvrtině 19. století udělovaly vedle státních orgánů, Královské české společnosti náuk či spolků, jakým byl Svatobor, i nově vzniklé nadační projekty. Stipendia vypisovala i Česká akademie věd a umění. Získat prostředky na studijní či badatelskou cestu bylo na počátku 20. století tedy rozhodně snazší. Budeme-li považovat zahraniční studijní zkušenost sociologa Tomáše Masaryka v Lipsku nebo historika Jaroslava Golla v Göttingen za výjimečnou, v následující generaci se zvláště u mladých historiků, připravujících se na vědeckou dráhu, stává zahraniční zkušenost téměř nepostradatelnou. Cesty adeptů historické vědy

[113] Podrobné tabulky viz JANA MANDLEROVÁ, K zahraničním cestám učitelů vysokých škol v českých zemích (1888–1918). *Dějiny věd a techniky* II, 1969, s. 232–246: s. 234 – vývoj zahraničních cest na základě žádostí o zahraniční stipendia a podpory z vysokých škol technických; s. 237 – zahraniční cesty podle žádostí o stipendia – vývoj podle fakult.

[114] Tamtéž, s. 238.

(před absolutoriem i těsně po něm) začaly směřovat na univerzity, do knihoven a archivů po celé Evropě – za studiem, ale čistě i za pramenným výzkumem archivních i knižních fondů pro doktorské či habilitační práce.

PRAŽSKÝ HISTORICKÝ SEMINÁŘ A STUDIJNÍ ZAHRANIČNÍ CESTY

V záměru podniknout studijní cestu či strávit semestr na zahraniční univerzitě proto své studenty podporovali jejich pražští učitelé – Jaroslav Goll a Antonín Rezek[115] –, a to již v 80. letech 19. století, hned po vzniku české univerzity a historického semináře. Zahraniční zkušenost vždy přinášela alespoň setkání s jinakostí, možnost konfrontace vlastní situace se stavem věcí v cizím prostředí. Mladí badatelé tak získávali rozhled po soudobé historické vědě, mohli navázat kontakty s jejími osobnostmi a zároveň pokračovat v pramenném výzkumu k habilitačním pracím – tedy současně **metodologické školení**[116] **a badatelský zájem na vlastním tématu**.

---

[115] K pedagogické činnosti Antonína Rezka i jeho dalším vlivu na českou historickou vědu z pozice státního úředníka, resp. ministra srov. BOHUMIL JIROUŠEK, *Antonín Rezek*. České Budějovice 2002.

[116] Pro mladé badatele, připravující se na dráhu vysokoškolského pedagoga, bylo výrazným motivem i získání přehledu o metodologii oboru a organizaci studia v zahraničí. O této tendenci svědčí i zprávy ze zahraničních cest, otiskované v *Českém časopise historickém* či v *Přehledu*. Jaroslav Bidlo na stránkách *ČČH* tak psal o své zkušenosti ze studia na univerzitách v Moskvě a Petrohradě v článcích, jež přerostly v přehlednou charakteristiku soudobé ruské historiografie (JAROSLAV BIDLO, Z ruské university, *ČČH* IV, 1898, s. 11–25; TÝŽ, O práci historické v Petrohradě, *ČČH* V, 1899, s. 98–118). Svou kritiku organizace historického studia ve Francii otiskl i Ladislav Hofman: *„První dojem, jakým organisace vysokého školství v Paříži na cizince působí, je dojem rozdrobenosti a nesoustavnosti, dojem něčeho skoro chaotického. Nedovedete se hned vyznat v tom množství škol: jaký jest jejich vzájemný poměr, jejich význam vůbec? Co znamená to tříštění sil?"* LADISLAV HOFMAN, O organisaci historického studia na vysokých školách v Paříži, *ČČH* VIII, 1902, s. 284–303; zde s. 284. Během své charakteristiky jednotlivých škol vyzdvihuje úlohu Gabriela Monoda a *Revue historique* pro soudobou francouzskou historickou vědu, kritizuje roztříštěnost nejen oboru, ale i fragmentárnost pozitivistického bádání.

Ucelené archivní prameny o studijních cestách adeptů historie nemáme – už proto, že okolnosti a podmínky jejich cest byly různé, byly mj. odvislé od jejich sociálního postavení a kariérních představ a možností. Cestu si zajišťovali buď sami s podporou rodiny, nebo žádali o finanční příspěvek Ministerstvo kultu a vyučování, případně též nadační fondy. Ucelené institucionální prameny, které by umožnily statistické srovnání jejich studijních a badatelských cest, nemáme. Data můžeme čerpat z biografických pramenů (indexy a úřední záznamy o studiu na zahraničních univerzitách, deníky, životopisy pro úřední účely), z dochované korespondence či z vydaných i nevydaných pamětí a vzpomínek. Od kvantifikační analýzy tedy musíme ustoupit, ale z těchto nesouměřitelných a zcela určitě fragmentárních pramenů můžeme vysledovat některé obecné tendence zahraničních studijních a badatelských cest mladých historiků na přelomu 19. a 20. století.

Do jisté míry unikátním pramenem jsou dopisy, jež studenti historie a mladí badatelé posílali svým učitelům – Jaroslavu Gollovi a Antonínu Rezkovi –, od nichž většinou vycházel první impuls ke studijní cestě.[117] V pozůstalosti Jaroslava Golla[118] nalezneme konvolut dopisů, zahrnující přibližně období 1889–1914, jež spojuje právě jejich zpravodajský charakter o poměrech na zahraničních univerzitách. Pochází nejen od historiků, jež jsou tradičně označováni jako „Gollova škola", ale i od dalších studentů, kteří prošli Gollovým, Rezkovým a Pekařovým seminářem, ale i historickým a paleografickým školením Josefa Emlera – tedy od těch, kteří šli na poli historického bádání svou cestou, i od takových, kteří dosáhli „jen" středoškolské profesury. Své zprávy ze zahraničí Jaroslavu Gollovi

[117] Rezkova pozůstalost je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Vzhledem k tomu, že na počátku 90. let 19. století se vzdal své pedagogické činnosti, se charakter korespondence s žáky mění; ministru Rezkovi byli často vděční za pomoc při zajištění stipendia či za podporu při kariérním postupu.

[118] Uložena v Archivu AV ČR a v Národním archivu Praha.

pravidelně posílal Josef Pekař,[119] Josef Šusta, Max Dvořák,[120] Ladislav K. Hofman,[121] Jan Bedřich Novák, Bohumil Navrátil, Kamil Krofta, Julius Glücklich, Ladislav Klicman, Václav Chaloupecký, Zdeněk Nejedlý,[122] Václav Novotný, Josef Bidlo, Josef Vítězslav Šimák,[123] Antonín Matějček, Karel Stloukal,[124] stejně jako Vojtěch Jaromír Nováček, Čeněk Zíbrt, Jan Krejčí, Adolf Ludvík Krejčík, Jaroslav Šťastný, Arnošt Šmeral a mnozí další. Na stránkách listů a dopisnic nalezneme hodnocení zahraniční zkušenosti i srovnání s úrovní studia v Praze, vypovídají o úrovni soudobého vzdělání, o charakteru a náročnosti studia na různých univerzitách, o badatelském provozu v různých institucích, ale jsou i cenným pramenem ke každodennosti studenta v různých koutech Evropy.

Češi na vídeňském Institutu für österrechische Geschichtsforschung

U mladých badatelů, kteří uvažovali o dráze historika či archiváře, bylo na sklonku 19. století téměř samozřejmostí prohloubení studia pomocných věd historických na **vídeňském Institut für österrechische**

[119] Vzájemnou korespondenci Jaroslava Golla a Josefa Pekaře vydal JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941; vzájemnou korespondenci Antonína Rezka a Josefa Pekaře pak JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68.

[120] Dopisy Maxe Dvořáka, adresované Jaroslavu Gollovi, Josefu Pekařovi a Josefu Šustovi edičně připravil JAROMÍR PEČÍRKA (ED.), *Listy o životě a umění.* Praha 1943.

[121] Korespondenci odeslanou obsahuje kniha *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené.* Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905.

[122] JOSEF HANZAL – BLANKA SVADBOVÁ (edd.), *Korespondence Zdeňka Nejedlého s českými historiky.* Praha 1978.

[123] HANA KÁBOVÁ (ED.), Josef Vítězslav Šimák v korespondenci s Antonínem Rezkem a Josefem Kalouskem. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 17, 2004, s. 166–208.

[124] Srov. BOHUMIL JIROUŠEK, Studia Karla Stloukala ve Vídni a Římě (v korespondenci s Jaroslavem Gollem). In: Kateřina Bláhová – Václav Petrbok (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století.* Praha 2004, s. 210–215.

Geschichtsforschung,[125] jenž od roku 1854 jako jediné specializované vysokoškolské pracoviště v habsburské monarchii po vzoru německých historických seminářů a francouzské École des chartres nabízel komplexní školení v pomocných vědách historických, ale i dalších oborech, mj. dějinách umění. Vídeňský ústav však (také jako monopolní centrum specializovaného vzdělávání historiků a archivářů v monarchii) nemůžeme zcela řadit mezi destinace zahraničních studijních cest, i když i studium v sídelním městě přinášelo jinou zkušenost, než studium historie v Praze. Na vídeňském Ústavu pro rakouský dějezpyt studovala celá řada českých a moravských historiků a archivářů počínaje Josefem Emlerem,[126] Matthiasem Pangerlem a Hippolytem Tauschinskim, kteří se stali prvními frekventanty v pořadí třetího kurzu (1859–1861). Od 60. let do roku 1913 vídeňským školením prošli studenti původem z českých zemí: Franz Kürschner, Johann Loserth, Karl Rieger, Viktor Bayer, Emil Werunsky, František Mareš, August Jaksch, Berthold Bretholz, Václav Kratochvíl, Alphons Dopsch, Ladislav Klicman, Josef Teige, Josef Šusta, Adalbert F. Fuchs, Max Dvořák, Jan Bedřich Novák, Gustav Friedrich, Ferdinand Jančar, Kamil Krofta,[127] Adolf L. Krejčík, Eduard Šebesta, Jan Sedlák, Jan Gebauer ml., Josef Borovička, Václav Hrubý, Jan Opočenský, Lothar Gross, Ottokar Smital, Wilhelm Wostry, Miloš Vystyd, Jan Morávek, Vavřinec Svátek, Karl M. Swoboda, Walter Webhofer, Eugen Dostál, Adolf Skalský, Vladimír Klecanda a Karel Stloukal (a jediný poválečný student

[125] Srov. ALPHONS LHOTSKY, *Geschichte des Instituts für österrechische Geschichtforchung 1854–1954*. MIOG, Erg.-Bd. 17, 1954. Dějiny Institutu ve vztahu k českým studentům shrnul v roce 1905 JAROSLAV GOLL, Ústav pro rakouský dějezpyt, *ČČH* XI, 1905, s. 68–72 (přetištěno in: TÝŽ, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 212–216).

[126] Srov. ALENA ŠLECHTOVÁ, Mládí a studia Josefa Emlera. In: *Josef Emler (1836–1899). Příspěvky k jeho učitelské, vědecké a organizátorské činnosti.* Ed. Ivan Hlaváček. Praha 1989, s. 131–189.

[127] Především na základě korespondence se Kroftovu odbornému zrání věnoval JINDŘICH DEJMEK, Léta „učňovská a vandrovní" Kamila Krofty (1894–1901). *Minulostí západočeského kraje* XXIX, 1994, s. 101–127.

Jaroslav Papoušek).[128] Byli řádnými členy i mimořádnými studenty, někteří o přijetí usilovali několikrát – ústav každoročně nabízel jen několik studijních míst.

V seznamu vídeňských studentů rodem z Čech se objevují jména historiků, kteří překročili rámec rakouských dějin, často odešli na německé univerzity a etablovali se v německé historické vědě (Dopsch, Jaksch aj.), ale i příslušníci české historické obce se takřka bez výjimky prosadili v rámci svého oboru (včetně předčasně zesnulých Ferdinanda Jančara a Jana Gebauera, před nimiž se otevírala slibná dráha). Josef Emler a třeboňský archivář František Mareš byli přímými žáky Theodora von Sickela, jenž Ústav formoval od jeho založení. Emler absolvoval v roce 1861, Mareš přesně o dvacet let později. Na sklonku 80. let zde studoval ještě Václav Kratochvíl. Od založení ústavu zde studovali pouze tři Češi – a to navíc s velkými časovými prodlevami. Až od počátku 90. let zde Češi studovali opravdu pravidelně. Pražští absolventi historického semináře Jaroslava Golla a Antonína Rezka, resp. Josefa Pekaře do Vídně směřovali cíleně a cílevědomě. Velký podíl na tom měl zvláště Jaroslav Goll – díky kontaktům s tamními učiteli, zvláště Theodorem von Sickelem a Engelbertem Mühlbacherem.[129] Specifické svědectví o Vídni zanechal Josef Šusta ve svých pamětech[130] a kunsthistorik Max Dvořák, jenž s vídeňskou univerzitou svázal profesní život.[131] Na přelomu 19. a 20. století prakticky v každém ročníku studovali dva, tři Češi. Absolvovali zde celý kurz, na rozdíl od studijních cest na ostatní evropské univerzity, kde strávili pár měsíců, nanejvýš jeden dva semestry, zapisovali si vybrané

[128] S odkazem na Lhotskeho práci sestavil seznam studujících na Institutu, pocházejících z českých zemí IVAN HLAVÁČEK ve studii Přehledné dějiny pomocných věd historických v českých zemích. In: *200 let pomocných věd historických na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*. Praha 1988, s. 13–134; zde s. 47.

[129] Srov. Tamtéž, s. 47.

[130] JOSEF ŠUSTA, *Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha – Vídeň – Řím. Vzpomínky* II. Praha 1963.

[131] Dvořákova odeslaná korespondence viz: MAX DVOŘÁK, *Listy o životě a umění. Dopisy Jaroslavu Gollovi, Josefu Pekařovi a Josefu Šustovi*. Ed. Jaromír Pečírka. Praha 1943.

přednášky a historické semináře absolvovali často pouze jako mimořádní studenti (berlínský doktorát germanisty Otokara Fischera v roce 1905 je opravdu výjimečný). S vídeňským školením se čeští studenti dostali do styku nejsoustavněji.

VATIKÁNSKÁ BÁDÁNÍ

V historických kruzích byla běžná i **zkušenost z vatikánských archivů** – nikoli však studijní, ale badatelská.[132] Když během pontifikátu Lva XIII. roku 1881 byly vatikánské fondy zpřístupněny vědeckému bádání, staly se cílem historiků z celé Evropy a ve Vatikánu byly zakládány jednotlivá státní, resp. národní badatelská centra. Jako první badatel z českých zemí této možnosti na jaře 1882 využil Antonín Gindely, od roku 1862 ředitel zemského archivu Království českého. Na své vlastní útraty ve vatikánském archivu sbíral materiál k dějinám třicetileté války a protireformace v Čechách. Brzy bylo založeno ve Vatikánu rakouské badatelské centrum (v roce 1887 zde byl na studijní cestě z Čech Adolf Bachmann). O excerpci pramenů k českým dějinám se však nikdo soustavně nepokoušel, na což začala poukazovat i odborná publicistika.[133] *„Ze všech národů hrnou se pracovníci do Říma a každou chvíli nová a nová publikace podává svědectví o ohromném bohatství sbírek římských. Jen o českých pracovnících posud*

---

[132] O českém výzkumu vatikánských archivů v 19. století KAMIL KROFTA, České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy zemského archivu* I, 1906, s. 24–42; přehledově do konce 30. let 20. století ZDENĚK KRISTEN, Sto let českého výzkumu historického v Římě. In: TÝŽ, *Za odkazem Františka Palackého*, Praha 1948, s. 9–51.

[133] Např. FERDINAND TADRA – ANTONÍN REZEK, Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým. *Sborník historický* III, 1885, s. 187–192; na s. 190–191 ve zprávě o maďarských *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illstrantia. Series secunda, tomus primus: Relationes oratorum pontificiorum 1524–1526*. Budapešť 1884, jež vyšly za finanční podpory maďarské šlechty (s. 191): *„Pokládali jsme za povinnost svou při této příležitosti – když nám bylo velebiti krásnou knihu šťastnějšího národa – zmíniti se o věcech těchto, ač dobře jsme si vědomi, že je to všecko marné; neboť podle slov předních znalců, kdybychom od země chtěli podporu na bádání ve Vatikánském archivu, podrážděli bychom prý tím Němce (jako by zde šlo o zájem specificky český!!) a než my sami se k tomu dostaneme, bude již, jakož u Čechův po staletí obyčejně bývá – **pozdě**!“*

ani slechu. Voláme k povolaným osobám, aby se něco stalo, dokud jest čas,"[134] psal v *Athenaeu* Ferdinand Tadra. Hned po něm k organizaci české expedice ve Vatikánu vyzval v článku *Desideria a desiderata* i Jaroslav Goll.[135]

V lednu 1886 (při jednání o činnosti a rozpočtu zemského archivu na léta 1884–1885) byl na sněmu království českého projednán návrh, aby na zemské útraty byli ještě téhož roku do Vatikánu vysláni *„vlastenečtí badatelé"*.[136] Finanční rozvaha si vyžádala roční prodlevu, i tak byla analýza Antonína Gindelyho značně podhodnocená. Komise historiků, jmenovaná zemským výborem (Adolf Bachmann, Gottlieb Biermann, Klement Borový, Jaromír Čelakovský, Josef Emler, August Fournier, Antonín Gindely, Jaroslav Goll, Josef Kalousek, Wácslaw Wladiwoj Tomek) již na svém prvním zasedání 16. března 1887 usnesla, že česká vatikánská bádání mají pokračovat tam, kde své excerpce ukončil František Palacký, tedy v roce 1307, resp. 1316. Začala také vyhledávat badatele, kteří by se tohoto úkolu mohli ujmout. Účastníci české expedice se další léta měli ucházet o mimořádné členství v rakouském institutu v Římě (Instituto Austriaco) a zprávy o své činnosti měli podávat nejen historické komisi při zemském výboru českého království, ale také řediteli rakouské badatelské instituce ve vatikánských archivech Theodoru von Sickelovi.[137]

V Římě tak na podzim roku 1887 začal soustavný výzkum. Ještě před založením českého badatelského projektu ve Vatikánu pracovali Adolf Bachmann a Emil Werunski, paralelně s českou expedicí pro rakouský institut pracovali S. Keller, Josef Teige, editor register z období pontifikátu

---

[134] F. T. [FERDINAND TADRA], ref. Denifle (Heinrich), Die Universitäten des Mittelalters bis 1400 (...) *Athenaeum* III, 1885/86, č. 2, listopad 1885, s. 48–50; zde s. 50.

[135] JAROSLAV GOLL, Desideria a desiderata. *Athenaeum* III, 1885/86, s. 181–188. Goll připomněl dějiny vatikánského archivu, zdůraznil důležitost jeho fondů, již dokumentoval soudobou historickou produkcí, jež z jejich bohatství čerpala. Vyzval k české expedici, jež by ovšem měla být patřičně připravena a vyškolena. Upozorňoval také, že Palackého prací, tím méně Dudíkovou, nebyly vatikánské fondy pro přemyslovské a lucemburské období českých dějin zdaleka vyčerpány.

[136] Z archivních materiálů cituje KAMIL KROFTA, České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy zemského archivu* I, 1906, s. 24–42; zde s. 29n.

[137] Tamtéž, s. 32.

Klementa VI. Ale i další Češi byli členy přímo Rakouského institutu – čtyři léta tak ve Vatikánu strávil vydavatel pramenů Tridentského koncilu Josef Šusta,[138] bádal zde i moravský zemský archivář Bertold Bretholz, Adolf Ludvík Krejčík, Bohumil Navrátil, ale i čeští Němci Johann Loserth a Rudolf Wolkan.[139] Od roku 1887 do počátku 1. světové války se zde jako stipendisté Království českého postupně vystřídali Ferdinand Tadra, František Mareš, Vojtěch Jaromír Nováček, Rudolf Knott, Hynek Kollmann, Václav Kratochvíl, Karl Ludwig, Ladislav Klicman, Viktor Prochaska, Gustav Friedrich, Anton Seibt, Václav Novotný, Václav Dürschmied, Kamil Krofta, Jan Bedřich Novák, Simon Binder, Isidor Theodor Zahradník a Otto Trautmann.[140] Většina z nich přijížděla již s praxí z některého z českých archivů a často vedle vysokoškolského historického vzdělání prošli školením na vídeňském Institutu für österreichische Geschichtsforschung.

Výzkumem vatikánských fondů byl zahájen první soustavný, státem podporovaný badatelský projekt, jenž soustavně mapoval české dějiny. Vatikánské expedice soustředily badatelské síly i pozornost odborných

---

[138] Cennou subjektivní výpověď o podmínkách vatikánského bádání a každodennosti badatelů z Čech i dalších zemí: JOSEF ŠUSTA, *Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha – Vídeň – Řím. Vzpomínky* II. Praha 1963. Z italského pobytu Šusta čerpal inspiraci i k svému jedinému románu *Cizina* (Praha 1914); srov. JAROSLAV WERSTADT, *Šustův trojí pohled na Řím.* Přednáška pronesená v Historickém klubu 21. února 1963. A AV ČR, fond Jaroslav Werstadt, strojopis; JIŘÍ LACH, Šustovy italské pobyty a jejich odraz v románu Cizina. In: *Světová putování a česká knižní kultura. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2000.* Ed. Kateřina Handlová. Olomouc – Brno 2000, s. 47–56.

[139] Badatelské zaměření archivářů viz jednotlivá personální hesla v *Biografickém slovníku archivářů českých zemí.* Ed. Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková. Praha 2000. Základní informace o badatelích-historicích viz FRANTIŠEK KUTNAR – JAROSLAV MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví.* 2. přepracované a doplněné vyd. Praha 1997.

[140] KAMIL KROFTA, České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy zemského archivu* I, 1906, s. 24–42; zde s. 32–33; ZDENĚK KRISTEN, Sto let českého výzkumu historického v Římě. In: TÝŽ, *Za odkazem Františka Palackého*, Praha 1948, s. 9–51, v poznámce na s. 44.

časopisů.[141] Výsledkem českého bádání ve Vatikánu jsou od roku 1903 až po současnost vydávaná *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (zkráceně nazývaná též *Monumenta Bohemiae Vaticana*).[142] Vedle excerpce papežských register expedice pátraly i po literárních bohemikách. Byla opsána *Zbraslavská kronika*, Húskův překlad kroniky Aeneáše Silvia Piccolominiho, Locustarium Jana Vodňanského, ale i záznamy z procesu s Jeronýmem Pražským. Průzkum byl proveden i v četných vatikánských a římských knihovnách.[143] Vatikánské stipendium se přesto pro mladé badatele – historiky i archiváře – stalo příležitostí k dalšímu vzdělávání. Z vatikánských archivů také těžili materiál pro svou vlastní práci.[144] Byť bylo vatikánské stipendium jediným stálým a jistým projektem, nabízejícím mladým historikům příležitost soustavně bádat v zahraničním archivu, mělo svá specifika – prací v archivu byli badatelé poměrně vytíženi, sice cestovali po italských městech, ale ke studiu na italských univerzitách se nezapsali.

Studium na zahraničních univerzitách

Od sklonku 80. let Jaroslav Goll spolu s Antonínem Rezkem vedle vídeňského školení v pomocných vědách historických a příležitostí, jež nabízelo vatikánské stipendium, frekventanty a absolventy pražského historického semináře podněcovali také ke studiu na zahraničních univerzitách. Tak jako Jaroslav Goll vyzýval některé své nadané žáky ke studijní cestě, i jemu po absolutoriu pražské univerzity Wácslaw

[141] Téměř pravidelné referáty o postupech bádání psali pro *ČČH* žáci redaktorů Jaroslava Golla a Antonína Rezka, např. Ladislav Klicman, Z Vatikánu, *ČČH* I, 1895, s. 21–37, 106–116 a 231–276; Hynek Kollmann, O archivu sv. Kongregace de propaganda fide. *ČČM* LXVI, 1892, s. 423–442; Kamil Krofta, Z Vatikánu, *ČČH* VI, 1900, s. 320–340.

[142] Editoři: Ladislav Klicman, Kamil Krofta, Jan Bedřich Novák, Karel Stloukal, Věra Jenšová, Jaroslav Eršil a Zdeňka Hledíková.

[143] Kamil Krofta, České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy zemského archivu* I, 1906, s. 24–42; zde s. 39–40.

[144] Bibliografie viz: Kamil Krofta, České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy zemského archivu* I, 1906, s. 24–42; zde s. 40–41.

Wladiwoj Tomek doporučil studium v zahraničí.[145] Již v 70. letech byla zahraniční zkušenost určitou výhodou při habilitačním řízení, s nímž se pro Golla na pražské filozofické fakultě počítalo. Jeho cesta byla však v soudobém kontextu výjimečnou. Tomek mladému Gollovi radil vydat se do Berlína, kde přednášel Johann Gustav Droysen, jehož filozofie dějin silně inspirovala a podněcovala soudobé velkoněmecké politické cíle. Konstantin Höfler mu však doporučoval studium v Göttingen u Georga Waitze,[146] s jehož metodou výuky se před dvaceti lety seznámil i Wácslaw Wladiwoj Tomek. Jaroslav Goll, který ještě nedávno rozvažoval, zda se má vydat na dráhu spisovatelskou, nebo vědeckou, se rozhodl pro školení v precizní analýze pramenů a textové kritice na univerzitě v „Gotinkách".

Zřetelně se intence učitelů projevovala právě ve volbě cíle cesty. Mezi destinacemi **převládají německé univerzity** (zvláště Mnichov, Berlín, Bonn), což dokládá výraznou vazbu české historiografie na německou tradici. Německé historické semináře zaručovaly precizní školení v pomocných vědách historických a soudobé metodologii oboru, ale nabízely i setkání s různým pojetím filozofie dějin. Je třeba současně podotknout, že německé univerzity byly českému prostředí teritoriálně i kulturně nejblíže. Zároveň však Jaroslav Goll i Antonín Rezek také prostřednictvím zahraničních cest podněcovali specializaci svých žáků tak, aby personální obsazení oboru na univerzitě i dalších pracovištích bylo vyvážené (možnosti uplatnění školených historiků ovšem byly omezené, i to vyvolávalo pnutí mezi příslušníky tzv. Gollovy školy). Jaroslav Bidlo, jenž se věnoval východoevropským studiím, přirozeně směřoval do Polska a Ruska. Josef Vítězslav Šimák si školení v agrárních dějinách prohluboval na univerzitě v Lipsku v semináři Karla Lamprechta, Vlastimil Kybal potvrdil svou orientaci na románské dějiny cestou do Francie a později také do Itálie a Španělska. Přesto Jaroslav Goll směřoval zájem Čeňka Zíbrta

[145] WÁCSLAW WLADIWOJ TOMEK, *Paměti z mého života* II. Praha 1905, s. 213.
[146] JAROSLAV MAREK, *Jaroslav Goll.* Praha 1991, s. 79.

(bez ohledu na jeho slavjanofilské sklony) do Německa – můžeme předpokládat, že právě kvůli metodologickému školení.

RUSOFILSKÁ NOSTALGIE

V druhé polovině 19. století však v centru zájmu mnohých Čechů stále zůstávaly slovanské země, zvláště **Rusko**. V jedné linii badatelských cest přetrvávala orientace na Rusko, zvláště u lingvistů a etnografů. Neustaly ani snahy slavistů vypátrat v zahraničí české a staroslověnské literární památky. Takto motivované zahraniční cesty však měly nadále spíše soukromý charakter, byť někteří badatelé získali podporu nadačních spolků a institucí – především Královské české společnosti nauk a Svatoboru, později České akademie věd a umění. Poměrně časté byly poznávací a studijní cesty (ale i reprezentativní mise) do Ruska, ale i do Polska a jihoslovanských zemí.[147]

RUSKÁ ZKUŠENOST ČEŇKA ZÍBRTA

V zájmu o Rusko převažovalo konzervativní (a tedy obdivně nekritické) politické, ale i kulturní slavjanofilství, o němž může svědčit i neoblomné úsilí Čeňka Zíbrta o studium v Rusku, kam spěchal také proto, že na svou ruskou studijní cestu získal příspěvek 100 zl. od Svatoboru.

[147] Básník a slavista Josef Kolář s podporou Svatoboru v letech 1863–1864 podnikl cestu přes Krakov, Varšavu, Vilnius do Petrohradu, kde pobýval jako host I. I. Srezněvského, pak pokračoval do Moskvy, Nižního Novgorodu a na univerzitu do Kazaně, kde u V. I. Griforoviče studoval staroslověnské památky. Výsledkem jeho cesty byly publikace o hlaholských literárních památkách a jejich jazykové analýzy. Konzervativní slavjanofil František Jan Jezbera cestoval po Rusku poprvé ve stejném roce, v roce 1865 se tam vrátil na tři roky, aby sbíral národopisný materiál pro svůj projekt všeruského etnografického muzea, které později založil při univerzitě ve Varšavě, kde od roku 1869 působil jako mimořádný profesor slovanských jazyků. Studijní cesty po Rusku, Bulharsku a Rumunsku, ale i po rakouských a německých muzeích a knihovnách (1896) a po Řecku a Malé Asii absolvoval slavista, klasický filolog a archeolog Vladislav Škorpil, který již v roce 1878 získal stipendium na ruském filologickém semináři v Lipsku, později se stal správcem archeologického muzea na Jaltě, pak v Kerči.

Metodologické školení však v Rusku hledat nemohl, Jaroslav Goll jej přesvědčil, aby po absolutoriu pražské univerzity nejprve studoval v Německu:[148] *„Rozdíl není tak veliký, a proto jsem tomu povděčen, že jsem poslechnul laskavé rady Vaší a šel nejdříve na sousední universitu německou, kdež přechod od university naší není tak příkrý, jako by byl na př. (podle původního záměru mého) v Rusku někde,"* psal 14. května 1889 z Mnichova.[149]

Ze Zíbrtových uctivých a poněkud rezervovaných dopisů je zřetelné, že Jaroslav Goll jeho zahraniční studium v Berlíně a Mnichově inicioval a korigoval i jeho tamní studium a další badatelské směřování: *„Do Ruska na delší pobyt a, aby pobyt ten měl význam pro studium moje, nemohu se nikterak odvážiti dříve, dokud na západě nebudu hotov a připraven – tak jsem rozuměl, slovutný pane, Vaší radě."*[150] V tomtéž dopise píše: *„Rady Vaší, abych zůstal i budoucí semestr na universitě německé, buď zde či v Berlíně, milerád poslechnu. Místo chystaného pobytu delšího na Rusi (kdež jsem chtěl hlavně si přečísti důležitější knihy z oboru kulturně-historického, kterých v Praze není a jež kupovati, bylo by draho) učinil bych rád jen jakýsi feriální výlet v srpnu a září, aspoň tak do Kyjeva a Oděsy a koncem září bych se vrátil a chystal na začátku října do Berlína, kdež bych semestr zimní studoval."*

Gollova intence je zřetelná, byť tito dva i ve vztahu učitel a žák si nikdy nebyli blízcí a k Zíbrtovu pojetí kulturních dějin Goll přistupoval s neskrývanými výhradami. Zíbrt si byl Gollova postoje ke své práci vědom, snad o tom může svědčit tehdejší Zíbrtův povzdech: *„Tak, doufám, posavadní malý rozhled a roztříštěnost prací, zaměňování zjevů nedůležitých s pozoruhodnějšími –*

---

[148] O deset let později doporučuje svému příteli Janu Jakubcovi Jaroslav Vlček, aby před uvažovanou studijní cestou do Ruska dal přednost dalšímu studiu v Německu (poté, co absolvoval semestr na vídeňské a berlínské univerzitě): *„Já bych dal Německu přednost. Vzhledem k účelu, za jakým Jsi na cestách* [dopsání habilitačního spisu – pozn. kb], *bez odporu získáš tam víc. A potom – co je po takovém poznávání cizích oblastí, když, jak sám praviš, musíš obracet každý groš? A v Rusku se nežije lacino! Odložil bych na příležitost příští."* Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 13. 2. 1899, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady, fond Jan Jakubec.

[149] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Mnichova 14. 5. 1889. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 360, karton 5.

[150] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Mnichova 13. 6. 1889. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 360, karton 5.

bude trochu vyléčeno a po svědomité – seč budu – přípravě teprve budu se moci dáti na oblíbená studia svoje s výsledkem bohdá cennějším, než posud."[151]

Přesto hlavním motivem Zíbrtova zahraničního studia bylo jeho odborné směřování a zájem o koncepty kulturní historie: *„Ještě více jsem byl překvapen u prof. Geigera. Ptal se především, co ráčíte dělati a jak se Vám daří. Pak se pustil se mnou o dlouhého hovoru o studiu mém. Řekl jsem, že se obírám českou historií kulturní. Na otázku, proč v Mnichově a Berlíně přednášky poslouchám, řekl jsem, že jednak naše česká kultura souvisí se sousední, německou, jednak že chci poznati methodu a principy, jak material kulturně-historický dlužno se stanoviska vědeckého probírati, jako se děje na universitách německých, kde ex cathedra kulturní historie se přednáší.*"[152]

V Rusku, kam odjel s malou zastávkou ve Varšavě, se soustředil na studium tamní literatury ke kulturním dějinám: *„Byl jsem vlídně přijat od zdejších pánů, zejména od Pypina,"* psal Gollovi z Petrohradu, který shledal nezvyklým a – podobně jako německá města – drahým. *„Jejich radou jsem se řídil v publičné knihovně, pročítaje monografie, týkající se kulturní historie ruské, a práce z oboru lidovědy. Literaturu novou a nejnovější kupuji si raději za peníze, kterých bych tu dva- a třikrát tolik utratil, kdybych knihy ty chtěl čísti zde. Věc pro mne zajímavá byla, že mají Rusové několik pěkných knih z oboru theorie a filosofie dějin.*"[153]

Své zahraniční studium Zíbrt pojímal velmi promyšleně a důkladně. Po německé zkušenosti v Mnichově, krátkém pobytu ve Varšavě psal z Petrohradu, že plánuje ještě cestu do Vídně, Paříže a snad i Londýna *„poohlédnout se zase na té straně trochu po literatuře a po světě"*. Své zkušenosti z ciziny shrnul: *„Poznávám víc a více, jak jednostranný byl by úsudek o starodávných*

[151] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Mnichova 13. 6. 1889. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 360, karton 5.
[152] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi bez datace [1889]. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 241, karton 4.
[153] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Petrohradu 20. 3. 1890. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 360, karton 5.

poměrech českých jen na základě domácích zpráv, beze stanoviska širšího.“ [154] Jako výsledek jeho zahraničního studia můžeme chápat monografii, či spíše komentovanou bibliografii *Kulturní historie* (Praha 1892).

Polsko a Rus a zakladatel východoevropských studií Jaroslav Bidlo

Do **Polska** a na **Rus** směřoval i Jaroslav Bidlo. Už během svého pregraduálního studia – v akademickém roce 1892/1893 – absolvoval zahraniční studijní pobyt na Jagellonské univerzitě v Krakově, který inicioval Jaroslav Goll.[155] Bidlo si zájem o slovanské jazyky, zvláště o polštinu přinesl již z gymnazijních studií, v Emlerově semináři pracoval na tématu Čechy a Polsko v 11.–12. století, navštěvoval i Gollův seminář v době, kdy pracoval na knize *Čechy a Prusy ve středověku.* Bidlo v rámci tohoto semináře psal práci o polském kronikáři Janu Dlugoszovi.[156] Do Krakova jel především kvůli práci o české náboženské emigraci v Polsku od husitských dob. V Krakově byli Bidlovými učiteli Gollovi profesní i osobní přátelé – historik Stanisław Smolka a lingvista Lucjan Malinowski[157] i další tamní historici, a Bidlo si cenil jejich velmi osobnímu a neformálnímu přístupu ke studentům.[158] Vědecké a osobní kontakty, hlubší proniknutí do polonistické problematiky není tím jediným, co Bidlovi jeho krakovský pobyt přinesl – rodičům psal, že do Polska by

---

[154] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Petrohradu 20. 3. 1890. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 360, karton 5.

[155] Bidlovo studium v Krakově na základě korespondence s rodiči a Jaroslavem Gollem sleduje MAREK ĎURČANSKÝ, Krakovský pobyt Jaroslava Bidla ve školním roce 1892/1893. In: *Pocta Zdeňku Jelínkovi. Práce Muzea v Kolíně* VII, 2002, s. 47–55.

[156] Tamtéž, s. 48.

[157] O přátelských kontaktech s polskými historiky a lingvisty vypovídá především výbor korespondence Lucjana Malinowského Jaroslavu Gollovi, jenž vydala a opoznámkovala STANISLAVA SOCHACKA (ED.), *Listy Lucjana Malinowskiego do Jaroslawa Golla.* Opole 1975.

[158] MAREK ĎURČANSKÝ, Krakovský pobyt Jaroslava Bidla ve školním roce 1892/1893. In: *Pocta Zdeňku Jelínkovi. Práce Muzea v Kolíně* VII, 2002, s. 47–55; zde s. 51.

případně odešel i za prací, kdyby nemohl získat učitelské místa v Praze. V Krakově by suplentské místo získal bez jakýchkoliv zkoušek.[159]

Bidlova cesta na Rus už měla jiný charakter.[160] Vydal se na ni těsně před svou plánovanou habilitací v akademickém roce 1897/98. Prameny ke své práci o jednotě bratrské a její emigraci soustřeďoval i během prázdninových cest do Haliče či do Pruska, ale v Rusku se zapsal na semestr na moskevské a poté i na petrohradské univerzitě. K poměrům v Rusku byl spíše kritický – nejen k přebujelé byrokracii a svázané, nesvobodné společnosti, ale i k výuce na univerzitě, která mu připadala ve srovnání s pražskou zastaralá.[161] Ve zprávě svému bývalému učiteli Antonínu Rezkovi shrnul přínos své cesty, již viděl v seznámení se soudobou ruskou historickou vědou a v navázání četných kontaktů a jednání o výměně vědecké literatury. V závěru dodal: *„Pro další vývoj mých názorů a mého studia bude nutno nejmeně jednou ve 3 letech do Ruska dojížděti, neboť jinak nelze absolutně s prospěchem pracovati na poli ruské historie. K tomu by bylo za potřebí míti v Praze řádnou příruční knihovnu* [...]." [162] Ale to už Bidlo – specialista na východoevropské dějiny – psal ministerskému radovi pro české záležitosti na ministerstvu kultu a vyučování. Slavjanofilství s jeho orientací na polské a ruské dějiny už mělo společného jen málo, stál u oboru, zabývající se v širokém kontextu dějinami východní Evropy a Slovanů, jež je tvořili.

---

[159] Tamtéž, s. 54.
[160] Podrobně se této cestě věnuje BOHUMIL JIROUŠEK, Studijní cesta Jaroslava Bidla na Rus v letech 1897–1898. *Scientific Papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities, Supplement* 3, 2000, s. 83–90.
[161] Tamtéž, s. 85.
[162] Tamtéž, s. 89–90.

Přestože si Čeněk Zíbrt prosadil cestu do Ruska a Jaroslav Bidlo byl ve své východoevropské orientaci svými učiteli podporován, jako primární chápal Jaroslav Goll pro své studenty setkání **s německým historickým školením**. Pevnou ruku obou učitelů ve volbě destinace studijní cesty lze vycítit také z korespondence Jaroslava Golla s Čeňkem Zíbrtem, ale zvláště z velmi otevřených a přátelských dopisů Jaroslava Golla a Antonína Rezka s Josefem Pekařem. Pekaře stálo dosti velké úsilí přesvědčit oba své učitele o tom, že berlínská univerzita bude pro jeho specializaci větším přínosem než Lipsko. Zahraniční studia však zahájil v Erlangen, kam odjel začátkem roku 1894 především kvůli přednáškám a seminářům Friedericha von Bezolda. S ním se Goll znal ze studií v Göttingen.[163] Jaroslav Goll vysílal své žáky do historických seminářů svých profesních přátel – s Friedrichem von Bezoldem, jehož seminář v Erlangen navštěvoval Josef Pekař, studoval Goll v Göttingen, stejně jako s francouzským historikem Gabrielem Monodem, jehož přednášky doporučoval Ladislavu Hofmanovi či Vlastimilu Kybalovi, kteří studovali v Paříži. Studenti na cestu na zahraniční univerzitu dostávali osobní doporučení od svých pražských učitelů, adresované přímo vyučujícím, to ovšem bylo v průběhu 19. století poměrně obvyklou praxí (doporučení od Františka Palackého pro G. H. Pertze či Šafaříkův dopis pro Leopolda von Ranka s sebou vezl i W. W. Tomek)[164].

[163] Kontakt s Bezoldem navázal i Antonín Rezek: *„Vyřídil jsem při té příležitosti pozdravy z Prahy a prof. Bezold děkuje, zmínil se o své korespondenci s prof. Gollem a o společném studiu s Vámi, pane profesore, tuším v Jeně.“* JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 39. Totéž píše Jaroslavu Gollovi a mylně připisuje jemu a Bezoldovi setkání v Jeně; společně studovali v Göttingen v akademickém roce 1871/72. JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství*. Praha 1941, s. 18.

[164] Srov. WÁCSLAW WLADIWOJ TOMEK, *Paměti z mého života* II. Praha 1905, s. 344–345.

O finanční stránku Pekařových studijních cest dbal právě Antonín Rezek, který disponoval stipendiem, jež jeho studentu udělilo Ministerstvo kultu a vyučování.[165] Josef Pekař, pro nějž hlavním cílem jeho zahraničních cest byla práce na habilitační práci o Albrechtu z Valdštejna, erlanskou univerzitu ovšem nijak zvlášť neoceňoval. Na univerzitě si Pekař zapsal pouze Bezoldův seminář a přednášku o francouzské revoluci[166] a raději se věnoval – přes nedostatky erlangenské knihovny[167] – valdštejnským bádáním, do nichž se ponořil už během svého pregraduálního studia v Praze v semináři Antonína Rezka. Vedle šoku z toho, jak provinčním městem „Erlanky" jsou, jej fascinovala především nabídka odborných časopisů i denního tisku německého i zahraničního v univerzitní čítárně – chybí mu však periodika ve slovanských jazycích.[168] Zaráží jej i to,

[165] *„Celou sumu budu mít v ruce já a Vám vyplácet podle potřeby. – Tím se všecko velmi zjednodušilo. / Nicméně přes to neopomeňte si od Bezolda vzít vysvědčení o návštěvě semináře, neboť nevíme, nebude-li chtít ministersto mít snad také o Vaší cestě doklady. Vůbec radím Vám, šetřte s penězi, aby Vám co nejvíce vydržely. Nebo*[ť] *čím déle budete je mít, tím víc můžete vidět a studovat.*" Antonín Rezek Josefu Pekařovi 1. 2. 1894. JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 40. I v dalších dopisech Rezek Pekařovi „předkládá stav jeho jmění", v dopise z 8. 4. 1894 jej nabádá: *„Máte tedy či od zítřejška budete mít 335 zlatých v záloženské knížce filozofického děkanství a u mne několik šestáků na porta. Podle toho učiňte dispozice, abyste vyšel anebo, možno-li, aby Vám něco zbylo na prázdniny, abyste mohl z Berlína do Čech přes Lipsko, Drážďany, popřípadě z Drážďan přes Zhořelec, Vratislav – do Turnova."* Tamtéž, s. 48.

[166] *„Nic jiného zde není – prof. Pöhlmann má starověké dějiny; pro pomocné disciplíny není tu nikoho."* JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 18.

[167] V dopise Gollovi píše: *„Knihovna je vůbec slabší, daleko slabší než v Praze."* JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 21. – *„Teprve dnes dostal jsem z knihovny valdštejnskou literaturu – asi 30 knih. Pro ostatek se musí psáti do Mnichova."* Tamtéž; v dopise Antonínu Rezkovi opět podrobněji – Pekař zdůrazňuje, že na nevelké fondy tamní knihovny, zvláště pokud se novodobých dějin týče, jej upozornil v rozhovoru Friedrich von Bezold. JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 39.

[168] *„Jako novinka poutá tu příchozího z Prahy t. zv. akademická čítárna. Jsou v ní (v universitní budově a ve správě university) vyloženy vědecké časopisy všeho druhu, docházející universitní knihovnu (asi 500) a denní žurnály. Z rak.-uher. jest tu jen Bohemia, Neue Freie* [Presse] *a Pester Lloyd, za to ovšem spousta říšských německých a jinojazyčných (Slovanský ani jeden)."* Obdobně oceňoval

že věnují-li se němečtí historici tématu z českých dějin, neznají soudobou českou historickou literaturu.[169]

Přesto Pekař ve svých zprávách při konfrontaci německé univerzity s Pražskou neskrývá určitou desiluzi. *„Nám bylo před lety právě tak jako Vám, při porovnání toho, co jsme viděli s tím, co jsme doma opustili,"* upokojoval jej Rezek. *„Vám však bude lépe se navracet, když hodně a všestranně pobytu svého využijete. Neboť my jsme ledacos již doma k nápravě vykonali, - a Vy musíte v našich šlépějích jít dále, v boji pro pravou vědeckost, proti špinavství, malichernictví a liliputovství našich různých velikánů. – Jen v práci a ve vědecké solidní snaze kyne nám naděje na konečné vítězství."*[170] V době soudního sporu s tzv. Omladinou a na vědeckém poli nekončících sporů o účelu „národní vědy" na pozadí sporu o *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, díky němuž se např. Gebauerovým odborným lingvistickým textům dostalo přímého odsudku, se těmto postojům není co divit. Pro jejich studenty tedy bylo důležité setkání s širší odbornou obcí, neomezenou čistě národními zájmy, které stále převažovaly v Čechách (i když je velkoněmecké nacionální myšlení v historiografii bylo ve stejné době taktéž dosti silné), ale neméně i zkušenost života v jiné zemi – ve větším kulturním okruhu.

---

možnost listovat v denících i žurnálech v kavárnách, jež ovšem v protestantských Erlangen nebyly četné. Josef Pekař Jaroslavu Gollovi asi 12. 1. 1894. In: JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 21. Informaci o studovně a akademické čítárně dále konkretizuje v dopise Antonínu Rezkovi: *„V pracovně knihovny jsou vyloženy k použití příruční knihy, mapy atd. a pak všechna čísla dosud nesvázaných vědeckých časopisů a publikací. Poslední čísla listů těchto, počtem asi 500, vyložena v tzv. akademické čítárně, velikém to sálu v 2. poschodí nové univerzitní budovy, kde mimo příruční knihovnu k volnému použití nalezl jsem i – celou řadu denních žurnálů, rozdělených na 3 skupiny (zahraniční; severoněmecké; jihoněmecké). Z rakousko-uherských ovšem jen Bohemia, Neue Freie a Pester Lloyd – rakouská židovsko-německá – pseudoliberální trojice."* JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 39.

[169] Např. v dopise Jaroslavu Gollovi z 18. 6. 1894. JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 44–45; v němž upozorňuje, že Harry Bresslau v MIÖG v článku o Přemyslu Otakarovi II. pomíjí Pekařův článek na totéž téma v ČČM 1892.

[170] Tamtéž, s. 40. Podobně odepisuje Rezkovi i Jaroslav Goll v dopise z 19. 6. 1894, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 46–47; kde problém staví do poněkud sarkastického paradoxu: *„Nebude u nás lépe, pokud se neotevře u nás průvan cizímu vzduchu, či cizím vzduchům. Je to arci kacířství, ale nic naplat."* (s. 47).

Při rozhodování, na kterou univerzitu zamíří po ukončení svého erlangenského pobytu, Pekař uvažoval o možnostech, jež mu které univerzitní město nabídne a v posledku převážil zájem odborný. Pekař vyhledával nejen možnost dalšího metodologického školení, ale hlavně prostor pro dokončení habilitační práce – tedy dobré badatelské zázemí v bohatých knihovnách a semináře a přednášky věnované novověkým dějinám. Když Pekařovi Antonín Rezek v březnu 1894 oznamoval, že *„co se letního semestru týče, shodli* [j]*sme se včera s Gollem, abyste šel … do Lipska, a sice proto, že tam jsou dvoje cvičení seminární, která se Vám výtečně hodí: u profesorů Lamprechta a Marxe. V Berlíně dle ‚Lectionskatalogu' měl byste toliko ‚Scheffer-Boichhorsta' t. j. opět systému školy Waitzovy. Lamprechtem přijdete trochu do národohospodářských otázek, Marxem do nové doby"*[171], Pekař mu rozhodně odpověděl: *„Co mi trochu rozptýlilo malou iluzi, je usnesení o letní semestr v Lipsku. Počal jsem teprve v posledních dnech na Berlín živěji pomýšlet a líbilo se mi to vždy víc. Byl bych s to, abych ohlásil malou nejvěrnější opozici. Lipsko – to se mi zdá být město obchodních commis, kdežto Berlín, Berlín – to se začíná vyslovovat s takovým vzdechem touhy as jako Paříž v prospektu Vilímkových ‚Pařížských mód'. Četl jsem také v lipské ‚Illustrierte Zeitung' seznam lipských přednášek a všiml jsem si Lamprechta a Marckse (jenž přišel z Freiburgu v Breisgau). Ale do Berlína, klade-li se hlavní důraz na vědecký význam profesorů na jednotlivých univerzitách, nechtěl jsem kvůli Scheffer-Boichhorstovi (jejž znám z Přemysla Otakara), ale kvůli Lenzovi. / Ten má také seminář, seminář pro novější dějiny, a toho znám a obdivuji z valdštejnské otázky, z jeho výtečné kritiky Rašína.* […] *Marckse neznám, ale myslím, že Lenz Marckse vyváží. Budu-li moci opravdověji v trojměsíčním semestru vpravit se na vědu správní*

[171] Antonín Rezek Josefu Pekařovi 7. 3. 1894, JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 44–45, na s. 44.

a národohospodářskou, nevím; ale proti Lamprechtovi je v Berlíně Meitzen. Ten jest ovšem víc statistický než historický."[172]

Evropská metropole a setkání s valdštejnským badatelem Maxem Lenzem tedy převážilo nad odborným školením v oboru hospodářských dějin, jež nabízel lipský seminář Karla Lamprechta.[173] S Karlem Lamprechtem se Pekař setkal až v roce 1902, sledoval však jeho práci i *„Methodenstreit"* v německé soudobé historiografii – prostřednictvím novinových zpráv referoval o čtvrtém sjezdu německých historiků v Innsbrucku,[174] k jeho pojetí zvl. agrárních dějin se přiklonil ve stati *Spor o individualismus a kolektivismus v dějepisectví* [175]. V Lipsku pak z českých historiků studoval v akademickém roce 1904/1905 Josef Vítězslav Šimák.[176]

Z Erlangen Pekař jel jen na pár dní do své rodné vsi a 18. května 1894 psal první dopisy z Berlína: *„Zvykl jsem si zde mnohem rychleji než v Erlangách a zdá se mi, že velkoměstský ruch ohromné berlínské dopravy je mi bližší než idylický klid lesem uzavřeného franckého městečka."* [177] Na univerzitě oceňoval především živou diskusi o otázce, zda Fridrich pomýšlel na Slezsko ještě v roce 1740, v Lenzově semináři k obecným dějinám v letech 1610–1790,

---

[172] Josef Pekař Antonínu Rezkovi 9. 3. 1894, JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* CLXVII, 1998, s. 37–68; zde s. 45–46, na s. 45.

[173] K Pekařově reflexi Lamprechtova sporu o pojetí dějin JAROSLAV ČECHURA, Josef Pekař a Karel Lamprecht. In: *K poctě Jaroslava Marka. Sborník prací k 70. narozeninám prof. dr. Jaroslava Marka.* Ed. Lubomír Slezák a Radomír Vlček. Praha 1996, s. 73–85; srov. též THOMAS WEISER, Josef Pekařs Rezeption Lamprechts Geschichtslehre. Ein Beitrag zur Modernisierung der tschechischen Geschiftswissenschaft. *Storia della Storiografia* XXIII, 1993, č. 2, s. 47–73.

[174] JOSEF PEKAŘ, Zpráva o čtvrtém sjezdu německých historiků v Inšpruku. *ČČH* II, 1896, s. 395–397.

[175] JOSEF PEKAŘ, Spor o individualismus a kollektivismus v dějepisectví. *ČČH* III, 1897, s. 146–160.

[176] Seznamy imatrikulovaných studentů na lipské univerzitě jsou uveřejněny na internetových stránkách http://www.archiv.uni-leipzig.de/recherche/start/php (stav prosinec 2004).

[177] Josef Pekař Antonínu Rezkovi [Berlín, po 24. květnu 1894], JAROSLAV ČECHURA – JANA ČECHUROVÁ (EDD.), *c. d.*, s. 49–50; zde s. 50.

i když mu vyčítá práci výhradně s francouzskými prameny.[178] Pekař si zapsal i další semináře – Paula Scheffer-Boichorsta věnovaný církevním dějinám raného středověku,[179] úvod do novějších dějin Karla Spannagela a ústavní dějiny středověku s interpretací vybraných listin Elimara Klebse. *„Abych počal universitou – zde je vskutku mnoho příležitosti mnoho se naučiti a mnoho získati. Semináře mne těší a pilná a všestranná práce povzbuzuje a vzpružuje,"* psal Pekař asi po měsíci svého berlínského pobytu Jaroslavu Gollovi a oceňoval především Lenzovo vedení seminářů: *„Lenzova objektivnost v nazírání na hohenzollerské hrdiny je překvapující – německé a pruské svědomí jeho posluchačů musí každou chvíli jí býti bezohledně raněno. Vedle toho pozoruhodné poznámky asi toho druhu: Pánové, nepište nikdy o ‚hrabivé', ‚ziskuchtivé' atd. politice – každá politika je taková."*[180] Především však pracoval na své habilitační práci.

BERLÍN – EVROPSKÁ METROPOLE HISTORICKÉ VĚDY PŘELOMU STOLETÍ

Lenzovým berlínským seminářem prošli i Bohumil Navrátil, Jan Krejčí, Ladislav Hofman či Arnošt Šmeral. Na počátku 20. století v Berlíně studovali i další Češi – práva zde poslouchal Kamil Zeman, později publikující pod jménem Ivan Olbracht, filologii Jan Jakubec[181] či Arne

---

[178] V dopise Jaroslavu Gollovi 25. 5. 1894, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 38.

[179] *„Jsem ovšem také v semináři Schefferově. Posluchači – víc jak 30 – sotva nalezli místa v největším pokoji semináře. Předposledně byla na programu otázka mnišství Hildebrandova, posledně místo oznámeného probírání volby Hild-ovy věnoval Sch. obě hodiny zajímavému případu padělání listin v Italii v 13-16. st. Sch. reflektuje méně na součinnost žáků, vybírá si markantní příklady a probírá je téměř veskrze sám, uměje nad obyčej jasně a výrazně věc vyložiti a dávkou dobrého humoru ji zajímavou – v obecj. slova smyslu – učiniti.* [...] *Bylo to velmi zábavné, ač myslím, že součinnost žáků, přenechání hledání pravdy jim, je užitečnější. Tak také chová se Lenz, jenž probírá věc bez patrné přípravy, prochází listinu za listinou, odbočuje a zachází, ponechávaje píli jednotlivce, aby neztratil s mysli souvislost a cíl. Každou chvíli zaboří jinam či zasypává spoustou otázek z pole jiného."* Josef Pekař Jaroslavu Gollovi 3. 6. 1894, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 41–44; zde s. 41.

[180] Josef Pekař Jaroslavu Gollovi 18. 6. 1894, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941, s. 44–46; zde s. 44.

[181] Jan Jakubec strávil na berlínské univerzitě letní semestr roku 1899 (předchozí si zapsal na vídeňské univerzitě); sledovat jeho studium je možné především v dopisech

Novák.[182] O svém vstupu na berlínskou univerzitu referoval Bohuslav Navrátil Jaroslavu Gollovi: *„Konečně podávám o sobě nějakou zprávu. Dosud bylo vše jen samé běhání, obstarávání zápisu, hospitace, abych věděl co poslouchati definitivně a návštěvy professorům. / Lenz přijal mne do semináře se vší ochotou, ale Schmoller nemohl, poněvadž jeho cvičení v týž čas se konají jako Lenzova. Kaizlův lístek jsem mu odevzdal, jejž pozdravuje. Mám sám děkovati Kaizlovi do Vídně za doporučení?"* [183] Jaroslav Goll tedy pro své žáky zprostředkoval i další doporučení, aby jejich pobyt v zahraničí byl co nejhladší. Přátelské kontakty byly více než důležité: *„Prof. Lenz mě přijal velmi laskavě a s živostí, která ho vůbec vyznačuje,"* referoval L. K. Hofman Jaroslavu Gollovi, *„vzpomněl i pp. dra Navrátila a dra Pekaře, připojil však hned ostrou filippiku – jak přímo řekl, měl zejména dra Pekaře na mysli – proč Čechové nepíší své vědecké práce ne-li již německy, aspoň francouzsky nebo latinsky; zároveň vytkl (výslovně však vyjímaje Vás), proč Čechové sami nedávají o sobě vědět."* [184] Přátelský tón, včetně mírného (zároveň poněkud impertinentního) žertu, svědčí o přátelské provázanosti mezinárodní historické obce.[185]

Jaroslavu Vlčkovy, uložených v jeho osobním fondu v LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. Vlček se s hodnocením přínosu studijních cest shoduje s Jaroslavem Gollem: *„...za zajímavé zprávy o Berlínu díky – již tak kolují po našich lidech a osvětlují neznámé poměry. Jsi šťastný člověk – za den vidíš a zvídáš víc než my, krtkové, zde za rok!"* Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 28. 1. 1899, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady, fond Jan Jakubec. Kritizoval však Jakubcovu snahu navštěvovat co nejvíc veřejných přednášek: *„Že se tolik mořiš s přednáškami, je mi líto. Původně Jsi měl plány jiné. A také si myslím, že by snad stačilo poznat methodu a způsob výkladu, a na ostatní se podívat do knih. Vždyť co je trvale cenného z přednášek, bez toho se vydává v knihách. Takhle se fysicky umoříš!"* Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 7. 2. 1899, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady, fond Jan Jakubec. Jako cennější tedy byl chápán přehled o soudobém akademickém dění, přístup k zahraniční literatuře, případně archivním pramenům a především zážitky mimovědecké – zkušenost života v cizím prostředí.

[182] Vzdělání si ještě rozšířil v roce 1904 na univerzitách v Mnichově a Heidelbergu. Berlínský index, deníky z let 1893–1899 a zvláště korespondence s matkou viz LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Arne Novák a Teréza Nováková.

[183] Bohumil Navrátil Jaroslavu Gollovi z Berlína, nedatováno, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, i. č. 241, kart. 4.

[184] Ladislav K. Hofman Jaroslavu Gollovi 2. 11. 1900, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené.* Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 284–286.

[185] Dokládá ji i dopis Arnošta Šmerala Jaroslavu Gollovi o tom, jak se v Berlíně dozvěděl o smrti Ladislava Hofmana: *„Právě před dvěma týdny oznámil mně prof. Lenz v semináři, že Hofman jest mrtev. Bylť obdržel telegramm od jeho otce.* [...] *Prof. Lenz poslal soustrastný telegramm; adressa asi nebyla dostatečná a tak přišel telegramm zpět – to mi oznámil Lenz včera, když jsem mu*

Také Ladislav Hofman v Berlíně pracoval na své disertaci[186] a navštěvoval přednášky i semináře. *„Mám zapsáno 18 hodin, veskrze z nové doby a něco ze sociálních a politicko-právních věd; chceš-li i jména: M. Lenz, K. Breysig, L. Geiger, ml. Oncken, Preuss, Reinhold, Seeberg (teolog), Roloff. Kromě toho navštěvuju per nefas různé přednášky jiné, Schmollera na př., Wagnera, Simmela, Pfleiderera, Paulsena, Harnacka atd. Celkový dojem: naše pražská univerzita není konec konců tak slabá; to platí i o univ. knihovně atd. (Ovšem, zde je, co v Praze nemáme – königl. Bibliothek o 1 mill. svazků!) Co se týče umění přednášet, není a není nad Golla!“*[187] Historický seminář a Lenzovu osobnost L. K. Hofman popsal v článku *Max Lenz. Vzpomínka* v *Naší době* v roce 1902.[188] Charakterizoval i Lenzovo pojetí dějin. Doporučoval každému návštěvníku Berlína, aby navštívil jeho přednášky – již pro Lenzovy rétorické schopnosti.[189] V dopise Juliu Glücklichovi byl L. K. Hofman přímočarý: *„Lenz mluví živě s rázными a prudkými gesty, má řeč obraznou a velmi názornou, ale – Goll to není!! Nenašel jsem tu vůbec dosud nic, co by se Gollovi vyrovnalo.“*[190]

---

vyřizoval od Vás pozdrav. Lituji, že ani já neznám blíže adressy Hofmanova otce; Lenz by ji tak rád znal...“ Arnošt Šmeral Jaroslavu Gollovi z Berlína 19. 11. 1903, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 315, karton 4.

[186] Juliu Glücklichovi si o svém berlínském pobytu posteskl: *„Jsem mrzut nad celým svým životem a odtud i moje uzavřenost naproti německým kollegům. Sotva tomu budeš věřit: sedím s nimi v semináři Lenzově (šmalkaldská válka), ale nejen nejsem vůbec se žádným z nich ve stycích, ale ani jsem s nimi dosud nepromluvil! Žiju tu vůbec tak osaměle, jak jen je možno.“* Především se věnoval psaní, mj. upravoval disertaci *Husité a koncilium Basilejské v letech 1431–1432*, jež vycházela v roce 1901 na pokračování v *ČČH*. Ladislav K. Hofman Juliu Glücklichovi 20. 12. 1900, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené*. Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 290–291; zde s. 291.

[187] Ladislav K. Hofman A. Leiseovi 13. 11. 1900, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené*. Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 288.

[188] Přetištěno in: *L. K. Hofmana sebrané spisy* I. *Spisy vědecké*. Ed. Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1904, s. 305–320.

[189] *„Lenz není ‚exaktní vědec‘, dnes už ‚lenoši“ t. j. nepracuje v ničem odborně, nepíše tlusté, učené knihy, ale ví o všem, zajímá se o všecko, čte všecko a je ostře vyhraněná osobnost. To je vůbec z historiků on jediný, u něho všecko se láme prismatem jeho duše, jeho bytosti; proto jsou jeho přednášky tak živé, tak malebné a často tak efektní.“* L. K. Hofman J. Glücklichovi 2. 2. 1901, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené*. Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 295–296; zde s. 296.

[190] Ladislav K. Hofman Juliu Glücklichovi 29. 10. 1900, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené*. Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 283–284; zde s. 284.

U iniciace a pomoci při volbě cíle cesty však nezůstalo. Nejen na disparátních osudech Čeňka Zíbrta a Josefa Pekaře můžeme sledovat zájem Jaroslava Golla i Antonína Rezka o zahraniční studium svých žáků a snahu o jeho stálé ovlivňování. Referáty o volbě přednášek a seminářů i o jejich charakteru a úrovni, popisy učeben a vybavení univerzitních budov, hodnocení knihovních fondů a způsobu půjčování publikací a dostupnosti aktuálních odborných periodik i domácích a zahraničních deníků jsou tím hlavním, co dopisy mladých historiků obsahují. *„O tom, co v Lipsku získám, nedovedu ještě posouditi,"* posteskl si J. V. Šimák v dopise Jaroslavu Gollovi. *„U Seelingera přicházím příliš brzo, u Lamprechta pozdě; první vykládá počátky středního věku, druhý ústavní dějiny doby novější.* [...] *První dojmy na universitě byly dosti tesklivé; nemohl jsem zatajiti povzdech, vida zde tu všecku velkolepou nádheru a pohodlí, a to bohatství ústavů a pomůcek, a vzpomínaje na Popelčinu výbavu naší české almy. Vzpomínal jsem na počátky našeho semináře, tenkráte ještě nahoře v osmičce, o třech pořezaných gymnasijních lavicích a staré almárce, do které se nic nesmělo uložit, poněvadž mobilia odtud přes noc mizela..."*[191] Srovnání pražského historického semináře se zahraniční zkušeností se neubránili ani Josef Pekař nebo L. K. Hofman.

Studium a práce na doktorské či habilitační práci však nebylo jediným úkolem Gollových studentů. Jako redaktor *Českého časopisu historického* po nich požadoval soustavné referáty o výuce historie za hranicemi, ale i recenze a referáty o knižních novinkách a anotace zahraničních historických časopisů, jež se do Prahy ještě nedostaly. Navrátil si zapsal pouze Lenzovy, Schmollerovy, Schafferovy a Hintzovy přednášky a cvičení. *„Víc už přibírati nemohu, abych svoji práci k nějakému konci přivedl, která*

[191] Josef Vítězslav Šimák Jaroslavu Gollovi z Lipska 12. 11. 1904, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 314, karton 4.

mi bez toho mnoho času zabírá," zdůvodňoval Gollovi a odkládal i slíbené referáty do *ČČH. „Pro slíbené referaty dosud nemohl jsem ničeho učiniti. Jak se udomácním,"* sliboval z Berlína Bohumil Navrátil, *„chci tak učiniti non cunctando."*[192] Na své žáky však Goll kladl i další úkoly: *„Soupis bohemik byl už napřed pojat mezi zdejší mé úkoly. Hned v prvních dnech došel jsem do univ. knihovny a poptával se po nich. Nemají tu však katalogu a nutno jen půjčovati si rukopis po rukopise,"* psal J. V. Šimák Jaroslavu Gollovi.[193]

Přesto si jak Jaroslav Goll, tak i Antonín Rezek byli vědomi, že studium není to jediné, čím k rozvoji osobnosti jejich žáků může několik měsíců v cizině přispět: *„Zařídil jsem se v Berlíně podle Vaší rady. Hlavní věcí jest mi studium ale i jiné nezanedbávám."*[194] Co je pro Arnošta Šmerala „tím jiným" snad není třeba rozvíjet. Na berlínské univerzitě vedle studia zaujalo Bohumila Navrátila ještě něco jiného natolik, že se již v prvním berlínském dopise svěřoval Jaroslavu Gollovi: *„Ze života universitního překvapuje nováčka především mnoho Žaponců a pak krásného pohlaví, v němž starší převládají. U Lenze máme ale za to náhradu: mladou, svižnou Američanku, kterou si i Krejčí pochvaluje, znaje ji z němčiny."*[195] Ladislav Hofman podobnou berlínskou zkušenost nemá: *„Zdejší ‚krásnější pohlaví'? Tou jsou (to je snad Berlínská specialita) vlastně ‚muži',"* psal Viktoru Dykovi, *„mezi muži jsou tu velmi krásné zjevy, zejména v armádě, ale i jinde. Dámy naopak jsou pozadu a ovšem s výminkami, které přináší s sebou ‚eine Weltstadt', i co do krásy jejich i co do elegance nevyměnil bych Berlín*

---

[192] Bohumil Navrátil Jaroslavu Gollovi z Berlína, nedatováno, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 241, karton 4.

[193] Josef Vítězslav Šimák Jaroslavu Gollovi z Berlína 14. 12. 1904, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 314, karton 4. Seznam rukopisů, jež mu prošly rukama, pak obsahuje zpráva z 19. 2. 1905. Šimákovy dopisy podrobně Golla informují o obsahu jednotlivých přednášek a seminářů, méně již o metodě. K osobnosti J. V. Šimáka: *J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum* II. Semily – Turnov 1996.

[194] Arnošt Šmeral Jaroslavu Gollovi z Berlína 19. 11. 1903. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 315, karton 4.

[195] Bohumil Navrátil Jaroslavu Gollovi z Berlína, nedatováno, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 241, karton 4.

za Prahu!! Aspoň v Praze počet krásných a hezkých dam je jistě o mnoho procent vyšší!"[196]

Dopisy mladých historiků z německých univerzit – ať už z Berlína, Lipska, nebo Bonnu – nabízí i velmi osobní reflexi zážitků z univerzitního života, ale i z kaváren a hospod a nedělních výletů. „*Vedle semináře Ritterova poslouchám jen Bezolda, XIX. stol. a velkého Kurfirsta. Jiná kollegia nemají pro mne interessu zatím a pak už to sezení ve škamně se mi protiví,*" bez jakéhokoliv ostychu se Bohumil Navrátil svěřoval svému učiteli. „*Pobyt v místě samém jest rozkošný: malé universitní hnízdo s rozkošnou polohou a okolím až po Coblenz podel Rýna – domácí tvrdí – jediným. V neděli dělám výlety: dosud Godesberg s villami prvních finančních domů Německa, Siegenbergy byly mým cílem. Zítra chci zajeti do Kolína, Hansenovi se ukázati a děkovati za archivalie a večer do divadla – Bonn v létě divadla nemá, příroda vykazuje jim divadlo nádhernější. / Život docela ovšem jiný než v Berlíně: lidé žijí ze studentů, Freundenindustrie provádí se silně a mladí páni přijíždějí do Bonnu na letní semestr bušrnlovat, hradí si pobyt v lázních. Burschenschafty kvetou a chlubí se příslušenstvím Bismarcka i samého Viléma, kteří oba zde studovali (a non studendo). – Fechtsaal je v universitní budově!*"[197]

FRANCOUZSKÁ TRADICE A POZITIVISTICKÁ VĚDA

Konfrontaci německých seminářů **s tradicí francouzskou** mělo na počátku 20. století hned několik mladých historiků. Na pařížskou École des Chartres zavítal už W. W. Tomek, ale nestudoval zde. Na rozdíl od něj se úžeji s tamním školením seznámil Josef Teige a Vladimír Klecanda. Častěji čeští historici mířili na pařížské vysoké školy až s počátkem 20. století. Po zimním semestru na berlínské univerzitě se vypravil do

[196] Ladislav K. Hofman Viktoru Dykovi 12. 11. 1900, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené*. Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 286–288; zde s. 287.

[197] Bohumil Navrátil Jaroslavu Gollovi z Bonnu 22. 5. 1897, A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 241, karton 4.

Paříže, jež byla na sklonku 19. století bezesporu centrem uměleckého i intelektuálního života,[198] L. K. Hofman. V uměleckých (a na sklonku století i v uměnovědných) kruzích studijní, či spíše poznávací cesty do Paříže a italských měst převažovaly (ovšem poměrně běžné bylo i studium na některých německých výtvarných akademiích). Orientaci na Francii a Itálii můžeme vysledovat u spisovatelů – beletristů i literárních kritiků (do Paříže mj. vypravil Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer, Vilém Mrštík, Svatopluk Čech, Miloš Marten, Viktor Dyk, Rudolf Klepl, Hanuš Jelínek nebo bratři Čapkové).[199]

PAŘÍŽ LADISLAVA HOFMANA

Podmínky ke studiu historie – na rozdíl od někdejší oslnivosti École des chartres, která se jako první v Evropě soustředila na pomocné vědy historické, zvláště na problematiku vydávání středověkých pramenů – tu ovšem byly ztížené nepřehledností organizace vysokoškolského studia: *„Universita? Vadí přílišné rozptýlení – množství, škol vyšších' vedle vlastní Sorbonny, Collège de France – ale i tak (aspoň pro mě) je výběr přednášek menší, daleko menší než*

[198] CHRISTOPHE CHARLE, *Paříž na přelomu století. Kultura a politika fin de siecle.* Přel. Pavla Doležalová. Brno 2004. – Rozšíření možností studia Slovanů v Paříži paradoxně přinesla porážka v prusko-francouzské válce roku 1870, jež ve Francii prohloubil zájem o Střední Evropu a zintenzívnění kontaktů se Slovany, Čechy nevyjímaje. I na nově založené École libre des sciences politiques, jež vzdělávala budoucí politiky, národohospodáře a diplomaty, se středoevropská studia horlivě pěstovala. Z Cechů zde studovali Karel Kramář, Josef Kaizl, Prokop Drtina, Ladislav Pinkas i Edvard Beneš.

[199] O vztahů Čechů k Francii srov. např. PAVLA HORSKÁ, *Sladká Francie.* Praha 1996; MILENA LENDEROVÁ, České frankofilství jako sociokulturní fenomén. *ČČH* XCVI, 1996, s. 66–81. Slovanů v Paříži na přelomu století přibývalo. V Čechách byla v roce 1886 založena Alliance Française, jež zprostředkovávala prázdninové kurzy francouzštiny v Paříži a zajišťovala i stipendia. Roku 1908 v Paříži vznikla Association franco-slave, jež měla podporovat kontakty francouzských a slovanských studentů. Viz MILENA LENDEROVÁ, Francouzská inspirace české kultury. Cestování do Francie v průběhu „dlouhého" devatenáctého století. *Scientific Papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities, Supplement* 3, 2000, s. 59–72; zde s. 61–62.

v Berlíně," svěřoval se s prvními dojmy Viktoru Dykovi.[200] Přes svou roztříštěnost mělo studium v Paříži oproti zvyklostem jinde jednu výhodu – volný přístup na přednášky komukoli. To však mělo i svou stinné stránky – přílišný liberalismus a ovšem i přeplněnost přednáškových hlučných sálů, jejichž dveře se během přednášky snad ani nezavřely.

Přednášky Ladislav Hofman tedy navštěvoval na všech dostupných pařížských ústavech.[201] Poslouchal Lavisse, Ernsta Denise, Aularda, Espinase, Michela, Tarda, Monoda i Paula Violleta. Soudobou historiografii tak, jak byla prezentována z vysokoškolských kateder, analyzoval v referátu pro *ČČH*.[202] Podobně i Vlastimil Kybal, jemuž v orientaci zjednodušila již doporučení z Prahy. *„V zevnější, ‚monumentální' Paříži jsem se orientoval podle Baedeckra,"* psal Vlastimil Kybal svému příteli Rudolfu Urbánkovi, *„v Paříži knižní, školní a museální jsem se ‚protloukl' sám a s Paříží živou mně styčné body poskytla četná doporučení, jimiž mne prof. Goll, Drtina aj. na cestu zásobili. / Poslouchám přednášky (je to samá moderní a současná historie) prof. Denise, Aularda, Bourgevisa a Seigobosa na Sorbonně, Monoda a Révilla na Collège de France, reusse a Bémonta na École de Hautes Études a Sovela, Bourgeisa, Benoista, A. Leroy-Beauliana a Esmeina na École des sciences politiques; touto poslední školou jsem nadšen – neznám svobodnější, intimnější a vůbec krásnější školy v Paříži nad ní."* Poněkud neskromně dodává: *„S uvedenými skoro všemi professory znám se osobně."*[203]

Zdá se však, že pro pařížské studenty bylo spíše než studium historie důležité prostředí – možnosti setkávání, návštěv v muzeích a galeriích

---

[200] Ladislav K. Hofman Viktoru Dykovi 28. 4. 1901, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené.* Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 296–298; zde 298.

[201] Více viz nekrolog JAROSLAVA GOLLA, *ČČH* X, 1904, s. 1–14; přetištěn in: *L. K. Hofmana sebrané spisy* I., *c. d.*, s. III – XXV; JAROSLAV GOLL, *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928, s. 146–160.

[202] LADISLAV HOFMAN, O organisaci historického studia na vysokých školách v Paříži, *ČČH* VIII, 1902, s. 284–303.

[203] Rudolfu Urbánkovi z Paříže 2. 3. 1906, LA PNP, pracoviště Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, i. č. 3616-3632. Kybal podával podrobné zprávy o svém studiu v Paříži a Bonnu i o svých cestách po evropských archivech a knihovnách Jaroslavu Gollovi, soubor dopisů je uložen v A AV ČR, fond Jaroslav Goll.

i výpravy za město do přírody – i když o Francouzích, do nichž Češi vkládali značné naděje, ztratil iluze: *„S jakými city přijedu z Paříže, už asi víš – víra a sympathie jsou ty tam. A věřím-li dnes v něco, je to německá intelligence a německá práce. Tento národ zde, kterému (bůh ví proč) příroda dala tak kouzelně krásnou zemi, měl by být vyhlazen s povrchu… Je to snad evropský kvas (rád připustím), ale sám o sobě a sebou? …Ale o tom raději ústně.“* [204] Tak se zpovídal ze svých pocitů Juliu Glücklichovi. V jiném dopise příteli Nedělovi zkušenost z obou zahraničních pobytů lapidárně shrnuje: *„Berlín měl jsem radši než Paříž, ale Paříž budu opouštět s větší lítostí: budu litovat ne tak Paříž samu o sobě, ale krásu a svobodu právě uplynulého roku.“* [205]

Význam zahraniční zkušenosti

„Cestování – jak jsem na sobě poznal před třemi roky, kdy jsem byl přes dva měsíce ve Švýcarích – velice mě zotavuje a sílí, jak na těle, tak na duchu,“ [206] psal Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Mnichova. Zahraniční zkušenost – přes pocity závisti v konfrontaci s rozsáhlými knihovnami většího kulturního okruhu než českého či s vybavením univerzitních učeben, ale též přes úzkost pramenící z osamělosti v cizím městě – hodnotili vlastně všichni studenti historie pozitivně. Na počátku jejich studijních cest v drtivé většině případů stál Jaroslav Goll spolu s Antonínem Rezkem – Gollova profesní přátelství a Rezkovo postavení a konexe ve státní správě stála v pozadí mnohých stipendií, studijních cest a pobytů a (jak vyplývá z dochované korespondence) Jaroslav Goll nepřestal sledovat odborné zrání svých žáků ani na mnohakilometrovou vzdálenost. Po roce 1900 se pro mladé historiky

[204] Ladislav K. Hofman Juliu Glücklichovi 6. 7. 1901, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené.* Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 305–306; zde s. 306.

[205] Ladislav K. Hofman J. Nedělovi 8. 6. 1901, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené.* Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 301–303; zde s. 301.

[206] Čeněk Zíbrt Jaroslavu Gollovi z Mnichova 13. 6. 1889. A AV ČR, fond Jaroslav Goll, inv. č. 360, karton 5.

cestování po evropských univerzitách, knihovnách a archivech prakticky stalo běžnou součástí jejich vědeckého, intelektuálního, ale i společenského a kulturního života.[207] Do určité míry bylo i nezbytností pro ty, kteří chtěli zůstat v těsném kontaktu se zahraničními kolegy a soudobou historickou vědou. Příkladem mohou být profesní osudy Maxe Dvořáka, který ovšem se nikdy zcela nezřekl možnosti vrátit se na pražskou univerzitu. Příležitostí k „vědecké turistice" a navazování kontaktů pak byly i četnější mezinárodní sjezdy historiků, slavistů, archeologů a dalších specialistů.

Samozřejmost studia v cizině a cestování za odbornými i čistě kulturními cíly přineslo i jistou introspekci a porovnávání poměrů doma a jinde. Aktualizoval se i problém malého národa, o kterém se na přelomu století dosti diskutovalo. *„Mívám občas hořké myšlénky,"* psal L. K. Hofman z Paříže Arnu Novákovi, *„po Berlíně a Paříži problem malého národa staví se na mysl hrozněji a tragičtěji. My nezahyneme (o tom jsem už přesvědčen), ale je něco horšího než vyhynutí – kletba prostřednosti. Ha, co mnie przestrasza...* "[208] Pro Josefa Šustu byla tato otázka natolik palčivá, že jí dal prostor ve svém jediném románu *Cizina*.[209]

---

[207] Doklady o mnohosti cest máme z jejich biografií, bibliografií, recenzní činnosti i z cestopisných zpráv, jež v odborném tisku i časopisech otiskovali. Zprávy z cest, jež podpořila CAVU byly se pravidelně objevovaly v jejím *Věstníku* (mj. LADISLAV KLICMAN, Zpráva o cestě po knihovnách v Rakousku a Německu. *Věstník ČAVU* II, 1892, s. 63–75; JAROSLAV BIDLO, Zpráva o pracích v archivech a bibliotekách švýcarských a německých o prázdninách r. 1900. *Věstník ČAVU* IX, 1900, s. 564–565; ČENĚK ZÍBRT, Šafhauská bible. Vedle jiných zpráv o studijní cestě píše... *Věstník ČAVU* XII, 1903, s. 41–46; JULIUS GLUCKLICH, O cestě za korespondencí Václava Budovce z Budova. *Věstník ČAVU* XIV, 1905, s. 47–68; trend cestovat za prameny a literaturou byl však přijala i starší generace vědců, resp. konzervativní strana obhájců *RKZ*, srov.: JOSEF LADISLAV PÍČ, Ze studijní cesty po museích. *Věstník ČAVU* II, 1892, s. 17–21 a 49–52; VÁCLAV FLAJŠHANS, Zpráva o cestě do Švédska a Ruska... *Věstník ČAVU* VI, 1897, s. 306–314.). Podobně již od sklonku 80. let najdeme badatelské zprávy i zprávy o stipendijních cestách KČSN ve *Věstníku KČSN*. (např. referát o zmiňované cestě do Anglie: VÁCLAV EMANUEL MOUREK, Zpráva o cestě do Anglie a pobytu v Londýně, Cambridgi a Oxfordě v červenci a srpnu 1887. *Věstník KČSN. Třída filosoficko-historicko-filologická* 1887, s. 140–154.)

[208] Ladislav K. Hofman Arnu Novákovi z Paříže 27. 6. 1901, *L. K. Hofmana sebrané spisy* II. *Spisy smíšené*. Ed. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905, s. 305.

[209] JOSEF ŠUSTA, *Cizina*. Praha 1914.

Zahraniční zkušenost přispěla také k rozvíjení jejich kritičnosti, se kterou přistupovali nejen k odborným otázkám. Jaroslav Goll a na konci své vědecké kariéry i Antonín Rezek orientovali své žáky především na svou vlastní generaci pozitivistů. Nepřestávali však sledovat proudy soudobé historiografie a Pekařovi či Šimákovi doporučovali přednášející vzhledem k jejich badatelského zájmu. S agrárními dějinami se tak studenti setkali na doporučení svých pražských učitelů, stejně jako s různými pojetími kulturních dějin a dějin umění. Osobní kontakty s nastupující generací historiků chyběly. Na univerzitách i v kuloárech archivů a knihoven se však mladí historici setkávali i s mladšími historiky a díky přednáškám i aktuálně doplňovaným knihovním fondům a historickým periodikům, jež se do Prahy často nedostaly, se mohly s nejnovějšími trendy historické vědy snáze seznámit. Sociálně laděný proud historiografie, kterou představoval především Max Weber, hospodářské dějiny v pojetí Wernera Sombarta či Georga Simmela, nebo vymezení duchovních věd Wilhelma Diltheye tak v různé míře inspirovaly již raná díla generace Gollových žáků. Reakce na aktuální dění v soudobé evropské historické vědě však nalezneme už v jejich soudobé tvorbě. Ač Josef Pekař *„Methodenstreik"* v německé historiografii sledoval nejprve prostřednictvím novinových zpráv, později problém „kolektivismu a individualismu v dějepisectví" analyzoval hlouběji a přispěl tak k odklonu českého dějepisectví od jednostrannosti soudobého novorankeovství a pomohl orientovat jej výrazněji hospodářsky a sociálně. L. K. Hofman pak v závěru svého referátu o studiu historii v Paříži psal o nutnosti historické syntézy a historického umění.[210] *Revue de synthèse historique* Henriho Berra začala vycházet v době Hofmanova pobytu v Paříži, k metodologickému zlomu ve francouzské historiografii byl jen krok – tento časopisecký projekt hrál důležitou úlohu v prehistorii školy Annales.

[210] LADISLAV HOFMAN, O organisaci historického studia na vysokých školách v Paříži, *ČČH* VIII, 1902, s. 284–303; zde s. 303.

RECEPCE A PŘEKLAD

PŘÍPAD TAINE

Hledat příklad, kdy zásadním kontaktem mezi českou historickou (a literární) vědou a soudobou zahraniční vědeckou produkcí byl překlad odborné práce, je velmi obtížné. Zvláště to platí v období, kdy vzdělaný člověk ovládal nejen svůj rodný jazyk (v případě Čechů češtinu), ale i „druhý zemský jazyk" (tedy němčinu). Již během středoškolského vzdělávání se mu samozřejmě vrchovatě dostalo precizních základů v jazycích klasických – latině i řečtině.[211] Humanitně vzdělaný člověk však byl navíc většinou schopen komunikovat, nebo alespoň číst, i v dalších evropských jazycích, zvláště francouzštině, italštině, případně i angličtině. S rozvojem středního školství, především tzv. reálných gymnázií se na výuku živých jazyků kladl stále větší důraz. Obec vzdělanců i na sklonku 19. století tedy mohla sdílet ideje do jisté míry bez ohledu na jazykové prostředí, ve kterém se pohybovali.[212]

PŘEKLADY ODBORNÉHO TEXTU V 19. STOLETÍ

V takové situaci byl překlad odborné práce nadbytečný. Okruh recipientů byl specializovaný, a tedy poměrně úzký, navíc jazyková bariéra nebyla podstatnou překážkou. České překladatelské snahy se od počátku 19. století samozřejmě soustředily na umělecký překlad. Překlady beletrie vysokého stylu jungmannovské generace se staly důkazem jazykové i kulturní vyspělosti českého národa. Přesto již v osvícenském slovníkářství

---

[211] Srov. MARTIN SVATOŠ, Humanistické vzdělání s dominancí klasických jazyků v českých zemích v 19. století. In: Kateřina Bláhová a Václav Petrbok (edd.): *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století.* Praha 2004, s. 39–52; zde i další literatura k tématu.

[212] Srov. sborník příspěvků HARALD BINDER – BARBORA KŘIVOHLAVÁ – LUBOŠ VELEK (EDD.), *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918.* Praha 2003.

můžeme nalézt doklady snah nalézt české ekvivalenty odborné terminologie. Vytvoření české přírodovědné terminologie je dostatečně známé,[213] stejně jako např. překlad vojenských povelů[214] i reálií Miroslavem Tyršem.[215]

V 19. století prodělal i umělecký překlad kvalitativní vývoj.[216] Překlady odborných textů[217] však se soudobými proměnami teorií překladu beletrie neměly mnoho společného – především proto, že překlad odborného textu byl vždy účelový a byl také určen pro specifické publikum. I u překladů odborných prací se ovšem setkáváme s adaptacemi a výtahy. Často byly určeny ženskému čtenáři (překlady iniciované Americkým klubem dam či ženskými časopisy), nebo studentům, což se týkalo i překladů z oboru historických a literárněvědných. Od 60. let vznikaly popularizační edice, jež měly rozšiřovat obzory nejširším vrstvám zájemců (např. knižnice Matice lidu vydávala adaptace a výtahy ze zahraničních naučných prací).

Překlady odborných textů z němčiny byly zcela ojedinělé. Pro českého čtenáře byla němčina stále aktivním jazykem, překládat z němčiny odborné práce proto nebylo nutné. Pozornost tedy musíme tedy obrátit

---

[213] Mj. EVA HOFFMANNOVÁ, *Jan Svatopluk Presl. Karel Bořivoj Presl.* Praha 1973.

[214] Např. ALEXANDR STICH, Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský. In: *Symposiumsbeiträge: 225 Jahre Bohemistik an der Universität Wien. Wiener Slavistisches Jahrbuch* 46, 2000, s. 99–105.

[215] Srov. např. doslov Jaroslava Marka in: MIROSLAV TYRŠ, *Hod olympický.* Praha 1968.

[216] Viz JIŘÍ LEVÝ, *České teorie překladu* 1–2. *Vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře.* Ed. Jiří Honzík. 2. vyd. Praha 1996; druhý díl je antologií textů, v nichž byly v jednotlivých obdobích formulovány normy, kterými se překladatelé řídili.

[217] Překlad odborného, zvláště filozofického textu, který ovlivnil nadnárodní evropské myšlení, je však *„zajímavým ukazatelem pro dějiny překladu jako součásti kultury"*. Srov. úvodní poznámku k překladům prací J. S. Milla, H. Spencera, Theodora Dreisera, J. Morleyho či Johna Ruskina EVA VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, České překlady z anglické a americké literatury: Období lumírovské a přelom století. In: Milan Hrala (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu.* Praha 2002, s. 52.

k románskému kulturnímu prostředí, jež bylo pro českou společnost značně inspirativní – snad ještě více než německé sousedství.[218]

Situace se proměňuje až v 90. letech 19. století. Upevnění národního sebevědomí, snaha vyrovnat se s německým vlivem, resp. se mu vymknout (jež se projevovala i zmiňovanou kulturní orientací na francouzské jazykové prostředí) a touha „otevřít okna" do Evropy už nebyly tím hlavním motivem překladatelské práce.[219] Úvahy o funkci a charakteru překladu pronikly i do časopiseckých polemik. Nastupující generace modernistů se kriticky vyrovnávala s překladatelskou metodou reprezentovanou především dílem Jaroslava Vrchlického. Jednotícím požadavkem se stala zásada věrnosti ve smyslu zachování významu a stylistické individuality originálu,[220] prakticky programovým se stal článek F. X. Šaldy *Překlad v národní literatuře.*[221] Cílem překladu nebylo jen sbližování cizí literatury s českou národní literaturou, ale spíše uvědomění si kulturní odlišnosti a zachování individuality vlastního národa.[222]

---

[218] Kulturní orientace na anglosaské kulturní prostředí bylo velmi slabé ještě v prvních desetiletích 20. století, avšak orientace na Francii byla výrazná již v průběhu 19. století – jak v kultuře a umění, tak i vědě, politice i ekonomice. Srov. mj. PAVLA HORSKÁ, *Sladká Francie.* Praha 1996. MILENA LENDEROVÁ, Francouzská inspirace české kultury. Cestování do Francie v průběhu „dlouhého" devatenáctého století. *Scientific Papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities, Supplement* 3, 2000, s. 59–72.

[219] *„Generace let devadesátých byla podstatně jiná než všechny předchozí generace 19. století, jež patřily ve věci českého národního cítění, bránícího se jazykovými i kulturně ideologickými prostředky pohlcení germánským vlivem (i přes generační a názorové rozdíly) k témuž ideovému a ideologickému kmeni. V devadesátých letech se celkově mění přístup k životu i umění, mění se senzibilita umělce i vnímatele umění. Toto období, do této doby nejbouřlivější, je mezníkem, z něhož bude u nás vyrůstat moderní tvorba. Jinakost nastupující generace se projeví i v jejím přístupu k překladům z francouzské oblasti (včetně pojetí překladu a jeho metod).*" ŠÁRKA BELISOVÁ, České překlady z francouzské literatury: Období od počátku devadesátých let do první světové války. In: Milan Hrala (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu.* Praha 2002, s. 98.

[220] IVANA VÍZDALOVÁ, České překlady z německé literatury: Překlad 1890–1918. In: Milan Hrala (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu.* Praha 2002, s. 150; srov. též Viz JIŘÍ LEVÝ, *České teorie překladu* 1. Ed. Jiří Honzík. 2. vyd. Praha 1996.

[221] FRANTIŠEK X. ŠALDA, Překlad v národní literatuře. In: TÝŽ, *Juvenilie. Stati, články a recense z let 1891–1899.* Praha 1925, s. 49–64.

[222] IVANA VÍZDALOVÁ, České překlady z německé literatury: Překlad 1890–1918. In: Milan Hrala (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu.* Praha 2002, s. 150.

To neplatilo jen pro překlady beletrie, ale i pro zprostředkování odborných textů. V 90. letech jejich překládání roste téměř geometrickou řadou – a to ze všech světových jazyků. Souvisí to i s nakladatelskými strategiemi, zakládáním osvětových a vzdělávacích edic (mj. Levná osvětová knihovna nakladatelství K. S. Sokol) i řad věnovaných výhradně odborným textům (např. Pelclova Kritická knihovna, 1895–1907; Laichterova náročná řada Dějiny literatur, 1899–1936, nebo Výbor z nejlepších spisů poučných, 1896–1949, Otázky a názory, 1901–1948 aj.), stejně tak i rozvoje literárních a odborných časopisů, jež vedle studií a kritiky zprostředkovaly i řadu překladů odborných textů.

Francouzský pozitivismus v českém prostředí

Máme-li tedy hledat příklad, jak fungovala ideová a kulturní komunikace na základě překladu odborné práce v historických vědách a emancipující se literární vědě, je třeba se zaměřit na kontakty s francouzskou vědou. Už během druhé poloviny 19. století byla Paříž nejen kulturním centrem Evropy, městem, do kterého směřovali výtvarní umělci, ale i hudebníci, k níž se obraceli literáti. Paříž byla současně i uznávaným centrem evropské vzdělanosti a francouzský pozitivismus sklonku 19. století byl velmi silným inspiračním zdrojem pro českou vědu, byť se etablovala v kontextu (diametrálně odlišné) německé tradice. Do českého prostředí začaly myšlenky francouzského pozitivismu v překladech i v publicistice pronikat už od 60. let 19. století, nejsilněji však na jeho samém sklonku, byť se pozitivistické postupy již v této době současně střetávaly s dosti ostrou kritikou, či přesněji odmítáním zvláště ze strany modernistů.

Pro historii i konstituující se literární vědu byly významné mnohé impulsy francouzských badatelů (pozitivistů i jejich předchůdců) – historiků

Julese Micheleta, Alexise de Tocquevilla, Ernesta Renana,[223] Hippolyta Taina;[224] literárních kritiků a teoretiků Augustina Sainte-Beuvea, Émila Hennequina[225] či – Hippolyta Taina. Máme-li se zaměřit na jediný, zřetelně vypovídající případ, a to jak v kontextu historie, tak v procesu emancipace literární vědy, nabízí se sledovat recepci a překlady prací Hippolyta Taina, francouzského filozofa, historika, literárního kritika i historika, teoretika pozitivismu v humanitních vědách.

Na recepci Tainova díla můžeme sledovat, nejen jakým způsobem se během několika desetiletí proměňovala pozornost českého prostředí pro Tainovy impulsy, ale i naopak pro které oblasti kulturního a vědeckého života se postupně Taine stával inspirativní a které jeho myšlenky napomohly k utváření jednotlivých vědních oborů – estetiky, sociologie, historie, filozofie dějin a v neposlední řadě literární historie a umělecké kritiky.

ČESKÝ NÁROD A TAINOVSKÝ DETERMINISMUS – LÉTA ŠEDESÁTÁ

Už v 60. letech 19. století nebylo Tainovo jméno v české vědecké (a literární) obci neznámo, i když pravděpodobně první zmínkou o něm

[223] *„I nadále jsme svědky jakési svébytné logiky překladu registrujícího na dálku nové impulzy podobně jako seismograf. Jsou zde překlady přinášející plody krátce poté, co zapadnou do předem připravené půdy, i takové, které domácí vývoj předcházejí. Do první zmíněné skupiny tohoto desetiletí bychom mohli zařadit díla, jež ideově podporují ‚boj' za demokracii, národní myšlenku a rozvoj sebevědomé národní literatury. Příkladem z druhé skupiny poslouží Renanův Život Ježíšův (Vie de Jésus, 1863), který vychází v českém překladu hned následujícího roku po francouzském vydání. Tento vlastně první díl teprve vznikajících mnohosvazkových Dějin počátků křesťanství (Histoire des origines du christianisme, 1863–1883) Ernesta Renana se u nás setkal s živým zájmem (v souvislosti s odpoutáváním z vlivu církevních dogmat), třebaže o jeho autora (spolu s dalšími představiteli francouzského pozitivismu) se bude zajímat hlavně až generace let devadesátých a systematicky bude u nás překládán od přelomu 19. a 20. století."* ŠÁRKA BELISOVÁ, České překlady z francouzské literatury: Šedesátá až osmdesátá léta. In: Milan Hrala (ed.), *Kapitoly z dějin českého překladu.* Praha 2002, s. 85–86.

[224] K recepci Taina v Čechách naposledy LUDVÍK SVOBODA v předmluvě výboru Hippolyte Taine *Studie o dějinách umění* (Praha 1978), který uspořádal pod jménem Vladimíra Mikeše Václav Černý.

[225] ÉMILE HENNEQUIN, *Spisovatelé ve Francii zdomácnělí.* Přel. F. X. Šalda. Praha 1896; ÉMILE HENNEQUIN, *Vědecká kritika.* Přel. F. V. Krejčí. Praha 1897.

v českém tisku se objevila až 11. prosince 1864 v *Národních listech* v dopise podepsaném trojúhelníčkem.[226] Jan Neruda se v něm zmínil o právě probíhajícím skandálu, který kolem nově jmenovaného profesora estetiky a dějin umění na École des Beaux-Arts Hippolyta Taina vzplanul,[227] a jen tak mimoděk českému čtenáři prozradil, že *„pan Taine jest spisovatelem rozličných spisů kritických a literárních, kteréž mu získaly velmi čestné místo mezi spisovateli našimi, jehož filozofické zásady ale vzbudily mu mnoho nepřátel"*[228].

V roce 1865 v *Literární příloze Literárních listů* shrnul obsah Tainových klíčových *Dějin literatury anglické* i jeho metody Primus Sobotka.[229] V prvním ročníku revue *Osvěta* pak Taina jedinou větou zmínil Karel Sabina v obsáhlé studii *Přehled „západní vědy"*, jenž se věnoval především myslitelům první poloviny století – v centru jeho výkladu stáli Buckley, Draper, Humboldt a Henne. Přesto Taina hodnotil velmi vysoko: *„Takž geniální francouzský spisovatel Taine (Histoire de la littérature anglaise) uznává kmenství za hlavního fysického činitele v dějinách ducha..."*[230]

Pro českou národní společnost byl v tuto chvíli klíčový tainovský **psychologický determinismus**, zvláště jeho hodnocení ras podle jednotlivých fyzických i psychologických znaků, jež se projevují v jeho kultuře, resp. jako **„duch" určitého národa**.

---

[226] [JAN NERUDA], Z Paříže... [6. prosince] *Národní listy* 4, 1864, č. 336, 11. 12., s. 1.
[227] Francouzská akademie mu neudělila svou cenu za *Histoire de la littérature anglaise*, což vyvolalo nevoli odborné i laické veřejnosti, jeho profesuru pak chápali pouze jako nedostatečnou náplast za neudělení ceny akademie (Taine ji však dostal za práci *Essai sur le Tite-Live* v roce 1854).
[228] Δ [JAN NERUDA], Z Paříže... [6. prosince] *Národní listy* 4, 1864, č. 336, 11. 12., s. 1.
[229] P. S. [PRIMUS SOBOTKA], Charakter dávných Germánů. *Literární příloha k Národním listům* 2 (1), 1865, s. 51–54.
[230] KAREL SABINA, Literární rozhledy. *Osvěta* 1, 1871, s. 75–80, 129–137, 232–240 a 288–294; zde s. 292.

Ač Tainovo vymezení národa a národní literatury, resp. kultury v českém prostředí nepřestalo rezonovat, v dalším desetiletí se stala Tainova filosofie umění inspirativní zvláště pro českou estetiku – svědčí o tom první knižní překlad Tainova díla – části *Philosophie de l'Art*, jež do českého prostředí uvedl Miroslav Tyrš.[231] Tyrš z této zásadní práce soudobé estetiky pro svůj překlad vybral pouze první kapitolu, již pod titule *O podstatě díla uměleckého* vydal v roce 1872 v Ženské bibliotéce, kterou redigovala založila a v letech 1872–1878 redigovala Sofie Podlipská. Knižnice měla emancipačně-vzdělávací cíle a vedle výchovných próz pro dívčí a ženské čtenářky vydávala i „faktografickou" literaturu.[232] Tainovu práci *Philosophie de l'Art* o více než dvě desetiletí později sice podruhé kompletně přeložil a spolu s dalšími studiemi (*Philosophie de l'Art en Italie*, *Philosophie de l'Art dans les Pays Bas*, *Philosophie de l'Art en Grèce* a *De l'Idéal de l'Art*) pod titulem *Filosofie umění* v Pelclově nakladatelství vydal Oldřich Sýkora,[233] ale Tyršův překlad (a zároveň výklad) – ač se týká jen vybrané části textu, ač není zcela přesný a výstižný – je průkopnickým počinem.

Označení „překlad" je nepřesné, Tyrš Tainovu práci „upravil", jak je také uvedeno na titulním listě. Musel se především vyrovnat s tím, že v české vědě nejsou ustáleny pojmy, jež se v Tainově esteticko-

[231] K Tyršovu překladu Tainovy práce srov. dvě studie: FRANTIŠEK ŽÁKAVEC, *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi.* Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě XVIII. Bratislava 1935; a JARMILA LORMANOVÁ, O vlivu H. Taina na Miroslava Tyrše. *Casopis pro moderní filologii* 21, 1934/35, s. 17–24 a 141–151; autorka se v denním tisku ohradila proti tomu, že její práci František Žákavec necitoval (JARMILA LORMANOVÁ, [Zasláno.] *Literární noviny* 8, 1935/36, č. 6, s. 3.

[232] Mj. korespondenci a paměti Bohuslavy Rajské, např. kniha Karla Jonáše *Žena ve společnosti lidské, zvláště v Anglii a Americe*, 1872; ale v roce 1873 i psychologickou práci estetika a filozofa Josefa Durdíka *O letorách.*

[233] Překlad je zcela nový, původní. Překladatel se o Tyršově překladu ani v předmluvě nezmiňuje.

kunsthistorické práci objevují.[234] Tyrš překládal volně, a to nejen z důvodů stylistických, někdy až chybně.[235] Volbu stylu – ve srovnání se strohým originálem amplifikujícím a vysvětlujícím – je potřeba vidět v soudobém překladatelském kontextu[236] a s ohledem na publikum, pro něž úryvek z Tainovy práce překládal. Přes chyby v pojmech, spojování souvětí, a květnatějšímu líčení, jež pozdější nároky na překladatelskou práci nemohly akceptovat, však nedochází v Tyršově překladu k posunu smyslu celého textu.[237]

Tyrš Tainův text – původně přednášku – však i upravoval.[238] Připojil i několik vlastních poznámek a polemik (se značkou P).[239] Nejvýraznější polemika s Tainem se týká jeho pojetí determinismu. Tyrš – na rozdíl od Taina – kladl důraz na osobnost tvůrce uměleckého díla, jež Tyrš vnímal nikoli v kontextu historie, ale estetiky.[240] Tyršova polemika s Tainem v tomto klíčovém bodě, ale i Tyršovo „čtení" Taina, jež nám dovolují

---

[234] Využil slov cizího původu, jež byly v českém prostředí užívány (*charakter, estetika, struktura, moment, nuance, kombinovat*), snažil se však nalézt spíše české ekvivalenty. Sám však jako překladatel nebyl důsledný a některé pojmy překládal různě (např. *moment* vedle *okamžik*; *un caractère essentiel* jako *povaha původní* i *povaha podstatná*). Některé pojmy překládal nepřesně, další ve svém textu poněkud nešťastně vyjadřoval synonymně, pro mnohé termíny se později ujaly jiné výrazy (např. Tainův klíčový pojem *milieu* překládá jako *okolí*, nikoli *prostředí*). Filologický rozbor Tyršova překladu viz FRANTIŠEK ŽÁKAVEC, *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi.* Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě XVIII. Bratislava 1935, s. 13–21.

[235] Doklady tamtéž, s. 16. Poznámky v Tyršově exemplář Tainovy knihy, na něž ve svém rozboru upozornil František Žákavec, dokládají Tyršovy překladatelské pochyby a nejistoty. Tamtéž, s. 24–26.

[236] V 90. letech kritizovaném – exemplárně na básnických překladech Jaroslava Vrchlického – právě pro jejich jazykovou „nepřesnost" a amplifikace.

[237] Tamtéž, s. 21.

[238] Na některých místech pak text projasnil vloženými vlastními vysvětleními Tainových formulací. Přirozeně vypustil oslovení a textové konektory, jimiž se mluvčí obracel k posluchačům. Tamtéž, s. 22.

[239] Tamtéž, s. 22–24.

[240] *„Dějinám může být výjev jako výjev; - ač i tomu tak není. Esthetika však snaží se sice všechny směry stejnou měrou* **pochopiti** *a vyložiti* [...] *proto však předce dovolí sobě Rafaela nad Ostade-ho a veliké mistry vlašské nad genristy hollandské položiti. Vždyť i botanika nedekretuje stejnost všech druhů bylinných, i ona nižší a vyšší druhy rozeznává, byť by i ke každému se stejnou důkladností přihlížela."* Citováno podle FRANTIŠEK ŽÁKAVEC, *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi.* Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě XVIII. Bratislava 1935, s. 23.

nahlédnout jeho poznámky v Tainových francouzských pracích,[241] výběr překládaného úryvku i samostatné Tyršovy estetické studie,[242] dávají tušit důvod, proč Tyrš Taina do českého prostředí přivedl – bylo jím úsilí **etablovat estetiku** jako svébytného vědního oboru s vlastní metodologií a nazíráním předmětu a uvést ji v povědomí širokého publika. I proto z Taina vybírá jen části, byť se sám s jeho dílem seznámil poměrně v úplnosti. Je to snad i jeden z důvodů, proč z Tainovy tezí vybírá ty, jež konvenují právě synchronnímu vnímání estetiky.

Prosadit estetiku jako vědní obor se tehdy podařilo, byla založena vysokoškolská stolice a obor díky Josefu Durdíkovi (a později především díky osobnosti Otokara Hostinského i v Praze vzkvétal. Jeho zakotvení však tkvělo především v německé herbartovské tradici a v Durdíkově pojetí byla tato disciplína silně akademická a exkluzivní.[243] Je příznačné, že Josef Durdík ve své *Všeobecné aesthetice* (1875) zná Taina výhradně z Tyršovy interpretace,[244] silnější je v této jeho základní práci vliv vídeňské estetické školy. Tyršovy snahy v tomto směru však byly především popularizační, estetika a estetické vnímání mělo být vlastní co nejširšímu publiku, překlad Tainových prací byl jen jedním z cest k tomuto cíli, k němuž směřoval nejen svým vyučováním na pražské technice a později na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity, ale také – a především – vlasteneckou organizační prací v Sokole, publicistikou, ale i populárně psanými knihami *O podmínkách*

---

[241] Vedle překladů některých výrazů si podtrhával a poznamenával okruhy – zvláště poznamenával, které části Tainova výkladu jsou historické, které estetické.

[242] Mj. článek O zákonu korvengence při tvoření uměleckém (*Květy* 1880), přetištěno in: MIROSLAV TYRŠ, *O umění* I. *Pojednání obecná*. Praha 1932, s. 165–207.

[243] K tomu jen výmluvnou vzpomínku F. X. Šaldy: *„Knihy Durdíkovy a jeho osobnost mají snad své zásluhy historické, jež jim nemíním ztenčovati; ale já jim nemohl přijíti nikdy na chuť. Jeho herbartovský formalism, který všecku krásu a sílu – tu krásu a sílu, jichž vlnobití nestačila má pobouřená hruď – sváděl na poměry a vzorce geometrické, odpuzoval mne jako pedantism; jeho tzv. elegantní a vyrovnaný sloh připomínal mně ve své vykroužené zdobivosti salonního krasořečníka, který sklenici vlažné cukrované vody před sebou, okouzluje odloženými jevištními pósami a okresní mužností odkvetlé dámské posluchačstvo – horreur!"* F. X. ŠALDA, Úvodní slovo k „Juveniliím". In: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 7–16; zde s. 10.

[244] JOSEF DURDÍK, *Všeobecná aesthetika*. Praha 1875, s. 121–122.

vývoje a zdaru činnosti umělecké (1873) nebo *O způsobu a významu ducha dějin umění výtvarných* (1880).

TAINE A METODOLOGIE VĚD V ČESKÝCH ZEMÍCH – LÉTA OSMDESÁTÁ

Tak jako v 60. letech bylo při recepci Taina klíčovým pojmem *národ*, v další fázi *estetika*, v průběhu 80. let bychom takto zjednodušeně mohli vytknout pojem *metoda*. Spíše než práce estetické se v této době do centra české pozornosti se dostala soudobá díla (literárně) historická a politologická. V roce 1881 v Umělecké besedě referoval J[an] Váňa o Tainově *Historii literatury anglické*;[245] z této práce také otiskl ukázku v časopisu *Světozor*.[246] O čtyři roky později recenzuje Tainovu aktuální (poněkud kontroverzní) práci *Origines de la France contemporaine* Tomáš Garrigue Masaryk v *Athenaeu*[247] – chápal ji jako dílo sociologické,[248] v hodnocení Tainových stylistických schopností mu přiznává i kvality umělecké, ale současně podotýká – podobně jako Tainovi francouzští kritici –, že Taine francouzské revoluci křivdí, že ji posuzuje prismatem svého politického konzervatismu, současné nechuti k liberalismu jako takovému.[249] Přes tyto výhrady byl úryvek z této Taineovy práce první zahraniční prací, z níž *Athenaeum* programově přineslo úryvek v překladu.[250]

---

[245] [ANONYM], Odbor literární Besedy umělecké… *Pokrok* 1881, č. 145, 18. 6., s. 3; další Váňova přednáška, vycházející z Taina, byla otištěna: J. VÁŇA, Anglická vzdělanost a povaha. *Ruch* 6, 1884, s. 361–362 a 377.

[246] HIPPOLYTE TAINE, Tennyson a Alfred de Musset. Z Taineovy Historie literatury anglické přeložil J. Váňa. *Světozor* 15, 1881, č. 30, s. 355–358.

[247] T. G. M. [TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK], [rec.] Hyp. Taine, Les Origines de la France contemporaine. La Révolution. T. III. Le Gouvernement révolutionnaire. Spis historický. Paris, Hachette 1885. + [rec.] Alb. Sorel, L'Europe et la Révolution francaise […]. *Athenaeum* 3, 1885/86, s. 22–24.

[248] *„Taine historikem je sociologickým a patří do veliké míry ku škole Comteově. Nepodává nám ve svých dějinách revoluce chronologický popis dějstva, ale psychologicky je analysuje hledaje historické jeho zákony.*" Tamtéž, s. 22.

[249] Tamtéž, s. 23; Masaryk dokonce používá příměru „vylít vaničku i s dítětem".

[250] HIPPOLYTE TAINE, Psychologie jacobinismu. Historický povahopis vůdců jacobinských, Marata, Dantona, Robespierra. Přel. Rudolf Brejcha. *Athenaeum* 4,

Obě Tainovy práce byly později přeloženy do češtiny v úplnosti.[251] Tainova *Historie literatury anglické*, a zvláště její metodologická předmluva, byla zásadní pro rodící se literární historii a snahy mladých literárních badatelů o psaní dějin literatury. Pro myšlení o literatuře byl objevován spíše Guyau a Hennequin. To vše však zúročila až generace 90. let. Pro historiky pak Tainův aktualizující přístup k nejnovějším francouzským dějinám znamenal nejen rozvinutí pozitivistických metod, ale mohla ovlivnit i úvahy o smyslu dějin, jež zasahují i do žité přítomnosti. To vše se však zúročilo až v následujícím desetiletí. V procesu emancipace humanitních věd, jež latentně i zjevně probíhala v kontextu polemik o pravosti *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* zvláště v časopise *Athenaeum*, se Taine stal inspirací především pro zakotvení pozitivistické metody v humanitních vědách, byť právě pro svůj determinismus odvozený z metodologie přírodních věd byl už v této době i v Čechách kritizován – nejdůrazněji Herbertem Gordonem Schauerem (1886): *„Posledním slovem positivismu je naturalismus, naprosté mechanické ponětí světové, jak se osvědčuje na Tainovi. Jemu duševní a společenský život je pouhým mechanickým problémem, jejž lze v základní živly rozložiti a z nich vysvětliti; ze sporu sil resultuje občas také rovnováha, základní ráz všeho života však je kolísání a rozpor; člověk je bestie s uhlazeným povrchem a drápy sametem pokrytými; vyjímaje několik jen minut,*

1886/87, s. 1–7, 85–90 a 109–121; HIPPOLYTE TAINE, Napoleon Bonaparte. Historické pojednání. *Athenaeum* 4, 1886/87, s. 237–250 a 269–281. V první poznámce pod čarou redakce časopisu píše: *„Aby vzdělané čtenářstvo naše vynikající plody světové literatury lépe poznalo, nežli referáty a kritikami našimi možno jest, odhodlali jsme se čas po čase přinášeti překlady a spracování některých zajímavějších úkazů literárních, doufajíce, že takto přesvědčíme i širší kruhy, jak nezbytně potřebujeme překlady vynikajících spisů starších i nových. Počátek učinili jsme však s Taineem, o němž referováno v ‚Athenaeum' III, 22. – Překlad vzdělal p. Rudolf Brejcha."* Tamtéž, s. 1.

[251] HIPPOLYTE TAINE, *Dějiny literatury anglické* 1–2. Přel. O. Sýkora. Praha, Josef Pelcl 1902–1903; HIPPOLYTE TAINE, *Dějiny literatury anglické* 2–3. Přel. O. Sýkora. Praha, B. Kočí 1910; HIPPOLYTE TAINE, *Francie před revolucí* 1–2. Přel. K. Kovář [Karel Stanislav Sokol]. Praha, Karel Stanislav Sokol 1906; HIPPOLYTE TAINE, *Revoluční Francie.* Přel. K. Kovář [Karel Stanislav Sokol]. Praha, Karel Stanislav Sokol 1907; HIPPOLYTE TAINE, *Jakobíni* 1–2. Přel. Adolf Gottwald. Praha, Karel Stanislav Sokol 1908; HIPPOLYTE TAINE, *Konec revoluce* 1–3. Přel. Adolf Gottwald. Praha, Karel Stanislav Sokol 1910.

je bláznem aneb šílencem, normální stav jeho není zdraví, nýbrž nemoc. V čem Hegel, moderní demokracie a liberalismus spatřují dějinný obrat a zahájení tisíciletí říše rozumu, totiž ve francouzské revoluci; to Tainovi není než vítaným předmětem, na němž by verifikoval svou pathologickou theorii společenskou a antropologickou, a jeho these je, ‚že myšlenka, o jejíž inkarnaci šlo, již sama v sobě byla rozštěpena, nemožná a nesmyslná, že ponětí to učinilo hlavy bez toho slabé, v nichž se ubytovalo, naprosto potrhlými a všecko jejich jednání proměnilo se v úplnou monomanii. Úplný nezdar byl nutným následkem všeho'."[252]

Tato slova předznamenávají výtky, jež zazní o desetiletí později. Přesto na začátku 90. let i pro generaci literárních kritiků – modernistů byla osobnost francouzského estetika, filozofa a historika umění určující. „[...] *filosofickým typem zpodobňujícím můj sen o nebojácném, bezohledném, ke všem předsudkům nešetrném, nikterak filanthropickém mysliteli stal se mě Taine,*" přiznává F. X. Šalda.[253]

Na přelomu 80. a 90. let ještě bylo názorové pole ostře polarizováno spory o Rukopisy, v rámci obou táborů však k další diferenciaci docházelo jen pozvolna. Tyto kruhy byly velmi úzké, vázané na humanitní katedry české části pražské univerzity a publikačně zvláště na revui *Athenaeum* a politicky opoziční *Čas*, jenž toto „nezávislé" postavení – díky volebním úspěchům – s počátkem 90. let ztratil a stal se výraznou politickou oporou realistů, zvláště Tomáše Gariggua Masaryka. Na začátku 90. let se mění podmínky vědeckého i (úzce souvisejícího) literárního života, rozšiřují se publikační možnosti, vznikají další odborné časopisy, ale především literární periodika. Vzniká konkurenční prostor.[254]

---

[252] HUBERT GORDON SCHAUER, O povaze myšlenkové krise naší doby. *Čas* 1, 1886/87, s. 4–6, 22–25, 51–55, 68–71 a 103–107; přetištěno in: TÝŽ, *Spisy*. Praha 1917, s. 10–39; zde s. 26–27.

[253] F. X. ŠALDA, Úvodní slovo k „Juveniliím". In: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 7–16; zde s. 10.

[254] Srov. MICHAL TOPOR, Šaldova *Analýza* jako příklad mimoběžnosti? K pojmu „literárního života" vzhledem k situaci na prahu 90. let 19. století. V tisku.

Vedle poněkud parnasistního *Lumíru*, převážně beletristických *Květů*, všeobecných časopisů jako byly *Osveta* a *Světozor*, brněnským *Literárním listům*, jejichž kritické rubrice až do své smrti v roce 1891 vládl Hubert Gordon Schauer, začala konkurovat *Vesna* a *Niva*. Publikační prostor pro literární kritiku, ale i pro myšlení o literatuře, překlady statí i filozofické úvahy a studie o literární historii se náhle rozšířil – a v tento trend pokračoval v průběhu 90. let. Přibyly časopisy *Rozhledy*, *Nové proudy*, *Naše doba*, *Novina* a v neposlední řadě *Moderní revue*.

JOSEF HANUŠ – OBJEV TAINA PRO ČESKOU LITERÁRNÍ HISTORII

V *Lumíru* již na jaře 1891 otiskuje Josef Hanuš stať *H. Taine a jeho theorie literární kritiky a dějepisu*,[255] úzce související s jeho disertační prací (*Teorie takzvané moderní literární kritiky a historie*, obhájil 1892)[256]. Byla to první rozsáhlá studie, věnovaná osobnosti i dílu Hippolyta Taina, a to nejen jeho přínosu literární kritice, ale i etablující se literární historii. Podle Františka Žákavce jej k tomuto tématu pobídl Jaroslav Vrchlický.[257] V současné době se F. X. Šalda, který byl až do začátku 90. let vnímán jako mladý básník a vzbudil rozruch artistní prózou *Analýza*, na Taina odvolával už úvodní větou své první stati *Synthetism v novém umění*.[258] Touto studií začal budovat

---

[255] JOSEF HANUŠ, H. Taine a jeho theorie literární kritiky a dějepisu. *Lumír* 19, 1891, s. 76–78, 93–95, 100–103, 115–117, 160–161, 175–176, 185–187, 202–203 a 206–209.

[256] Disertaci psal u Jana Gebauera, oponentem byl Otakar Hostinský; na pražské české filozofické fakultě vznikla ještě jedna tainovská disertace – Viléma Mathesia (*Hippolyte Taine jako shakespearovský kritik. Příspěvek k dějinám bádání shakespearovského a vývoje metod literárně-historických*; vedl ji Václav Emanuel Mourek, oponoval Arnošt Kraus; obhájil ji v akademickém roce 1906/07); tiskem: VILÉM MATHESIUS, Tainova kritika Shakespeara. *Věstník ČAVU* 16, 1907, s. 339–354 a 533–539; a *Věstník ČAVU* 17, 1908, s. 227–239. Srov. *Disertace pražské university* I. 1882–1953. Praha 1965, s. 28 a s. 49.

[257] FRANTIŠEK ŽÁKAVEC, *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi*. Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě XVIII. Bratislava 1935, s. 7. Svou studii otevírá vzpomínkou na Hanušův článek jako první svého druhu, svou studii tak Hanušovi připisuje (mj. byl s ním profesně svázán na bratislavské Univerzitě).

[258] *„Již před dvaceti lety zjistil* **H. Taine** *snahu a schopnost metafysického synthetismu jako podstatu nové poesie.“* F. X. ŠALDA, Synthetism v novém umění. *Literární listy* 13, 1891/92, s. 1–3,

svou pozici „kritika" (jež ovšem neměla v soudobé společnosti až tak prestižní zvuk jako pozice „básníka") a po Schauerově smrti přejal jeho kritickou práci v *Literárních listech*. Zde zanedlouho vyšla i studie *Literární kritika a kritikové ve Francii*,[259] o rok později F. X. Šalda v tomto časopise uveřejňuje studii jednoduše nazvanou: *Hippolyte Taine: Literární studie*.[260]

Rok 1893 je však rokem Tainova skonu. I proto se prakticky všechna periodika jeho osobnosti věnovala. Vedle Šaldovy biografické studie však vzniklo ještě několik širších textů, jež se podrobněji věnovaly i Tainovu vědeckému odkazu, jako studie Václava Hladíka ve *Světozoru*,[261] nebo F. V. Krejčího v Pelclových *Rozhledech*.[262] Některé časopisy – kupodivu konzervativní společenský časopis *Zlatá Praha* stejně jako progresivní, prvním rokem vycházející *Nové proudy* – vedle kratších nekrologů uveřejnily překlady biografických statí z francouzštiny – Paula Bourgeta[263] a Ferdinanda Bruntièra.[264] K Tainovu skonu se vyjádřili i příslušníci starší literární a kritické generace, kteří se prozatím jeho osobností ani dílem

---

25–27, 49–51, 67–70, 87–89, 103–105, 121–122 a 140–142 (vždy začíná na titulní straně); přetištěno in: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 7–16; zde s. 11.

[259] M. E. TREPKA, Literární kritika a kritikové ve Francii. Upravil J. K. *Literární listy* 13, 1891/92, s. 7–9, 30–32, 55–56, 72–74, 91–92, a 105–107.

[260] F. X. ŠALDA, Hippolyte Taine. Literární studie. *Literární listy* 14, 1892/93, s. 147–149, 167–170, 217–220, 251–254 a 267–269.

[261] VÁCLAV HLADÍK, Hippolyte Taine. Studie. *Světozor* 27, 1892/93, s. 207 a 226.

[262] F. V. KREJČÍ, Taine. *Rozhledy* 2, 1893, s. 123–127 a 149–153.

[263] PAUL BOURGET, Hippolyte Taine. Z díla: Essais de psychologie contemporaine. Přel. –z–. *Zlatá Praha* 10, 1892/93, s. 215, 227, 238–240, 251–252, 259–261, 272, 274, 284 a 286. Tato stať vedle rozboru Tainovy filozoficko-kritické teorie nabízí vysvětlení náhlé změny v názoru francouzské veřejnosti na Tainovo dílo, jež od bezmezného obdivu během 60. let dospělo ke kritickému odsudku (týkalo se to především jeho prací o nejnovějších francouzských dějinách, v nichž zaujímal – na rozdíl od demokraticky naladěné mládeže – konzervativní postoj). Burgetova práce vyšla v českém překladu v edici Kritická knihovna Pelclova nakladatelství: PAVEL BOURGET, *Studie ze současné psychologie. Baudelaire – Renen – Flaubert – Taine – Stendhal*. Přel. J. Mauer. Praha 1903.

[264] FERDINAND BRUNTIERE, H. Taine. *Nové proudy* 1, 1893, s. 113–117 a 144–149; překladatel do češtiny neuveden. Bruntière naznačil kontury Tainovy literárněkritické metody, založené na myšlenkách Sainte-Beuvea; vyzdvihl jeho význam pro literární kritiku a historii, ocenil jeho stylistické schopnosti; vyjádřil ovšem i výhrady vůči Tainovým politickým názorům.

nezabývali – jako Josef Mikš[265] nebo Jaroslav Vrchlický.[266] Tainova osobnost i jeho metodologický odkaz se náhle na počátku 90. let stal inspirativním – nebo alespoň provokativním – do jisté míry pro celou soudobou literární i vědeckou obec. Vraťme se ale na samý počátek 90. let.

Hanušova studie je první rozsáhlou analýzou Tainovy práce. Hanuš shledal soudobou literární kritiku zastaralou a suchopárnou, podobně negativně vnímal i literární historii: *„Proto již čas osvěžiti naši kritiku* ***esteticko-dogmatickou*** *prvky* ***historickými****, jako stalo se skoro všude za hranicemi* [...].“[267] Zdůraznil, že inspiraci česká věda hledala především v Německu,[268] i proto obrací pozornost k Hippolytu Tainovi: „[...] *jest i nám činiti s jeho methodou, abychom ji mohli jmenovati českou a časem snad se nám na tomto základě podaří dodělati se české kritiky i literární historie, po níž tolik oprávněných stesků.*“[269]

Jeho stať je především chronologickou Tainovou biografií a bibliografií a analýzou jeho díla. Současně Hanuš hledá zdroje Tainovy filozofie dějin a metodologie – připomíná jejich kořeny v německé osvícenské a romantické filozofii (Herder, Goethe, Kant, Schiller, Hegel)[270] a anglické vědě (Mille, Carlyle, Spencer)[271], francouzské estetice (Sainte-

---

[265] VOJTĚCH KALINA [JOSEF MIKŠ], Nesmiřitelný skeptik. Taine filosof, historik a kritik. *Osvěta* 23, 1893, s. 523–536, 723–736, 792–800, 881–893, 995–1007 a 1076–1089.

[266] JAROSLAV VRCHLICKÝ, Nová díla literárně-kritická. *Věstník ČAVU* 3, 1894, s. 316–324 a s. 360–368. Materiál k této studii čerpal na zahraniční cestě, podporované ČAVU; zabývá se metodologickým přínosem francouzských literátů, kritiků i historiků (Taine, Prosper Mérimée, Filon Augustin, Hugo, Monod o Renanovi, Taine, Michelet).

[267] JOSEF HANUŠ, H. Taine a jeho theorie literární kritiky a dějepisu. *Lumír* 19, 1891, s. 76–78, 93–95, 100–103, 115–117, 160–161, 175–176, 185–187, 202–203 a 206–209; zde s. 77.

[268] *„Posud na mnoze byli jsme zvyklí hledati pomoci ve svých nesnázích u sousedů Němců a jimi nazírali jsme jmenovitě v literární kritice a dějepisu na svět za hranicemi, nedbajíce toho, hodí-li se naší povaze jejich způsob pozorování a studování. Z jednostrannosti té ponenáhlu se vyzouti třeba a s potěšením pozorujeme, že již tak se děje v celém oboru umění i věd.*“ Tamtéž, s. 77.

[269] Tamtéž, s. 77.

[270] Tamtéž, s. 101. „[...] *Francie, ta pohrdaná, nenáviděná od Němců, Francie s Rénanem a Tainem v čele podjala se té úlohy a šíří německé idee i slávu jejich po všem vzdělaném světě!*“

[271] Tamtéž, s. 101.

Beuve)[272] a připomněl jeho studium přírodních věd, od nějž svou filozofii a metodologii (literárních) dějin odvíjí: *„Dějepisec dívá se na knihy i vše ostatní nejinak než přírodozpytec na své zkameněliny. Ve zkamenělé lastuře skrývalo se zvíře, za písemností vězel člověk."*[273] Po výkladu Tainova determinismu se zaměřil se na jeho psychologickou analýzu díla v návaznosti na Sainte-Beuvea a zdůrazňuje zakotvení díla v souvislostech – časových, geografických a sociálních (tainovské pojmy: la race, le milieu, le moment – v češtině používá termínů rasa; sféra, doba;[274] v překladu F. V. Krejčího známé jako dědičnost/rasa, prostředí, doba;[275] u Otokara Fischera – prakticky shodně s Arne Novákem[276] – pak plemeno, prostředí, moment)[277]. Osvětluje tainovské pojmy, jimiž vykládá determinaci jedince (a jeho tvorby) těmito souvislostmi[278] a dokazuje, že Tainova filozofie dějin je obrazem filozofie dějin přírodních.[279]

Hanušova studie je nejen první tainovskou analýzou v Čechách, ale také materiálově nejrozsáhlejším přehledem Tainova života a díla – v pravdě pozitivistickým, používáme-li tento pojem (s lehce pejorativním přídechem) k označení stroze materiálových monografických statí. Hanuš nezaujímá kritické postoje (ani vůči Tainově závislosti na přírodních vědách), nepokouší se o více než analytický výklad. Cílem je materiálová

---

[272] Tamtéž, s. 115.

[273] Tamtéž, s. 115.

[274] Tamtéž, s. 116. Při výkladu vychází z Tainova citátu z Dějin literatury anglické (cituje podle německého překladu): *„Jako složité pohyby nebeských těl stávají se srozumitelnými pouze vyšší matematikou, a jako jemné změny ve fysickém životě rostlin a zvířat vysvětlují se chemií, tak dají se umělecká díla vykládati pouze pomocí nejvyšších, nejabstraktnějších vět psychologických."* K pojmům viz dále např. s. 202.

[275] F. V. KREJČÍ, Taine. *Rozhledy* 2, 1893, s. 123–127 a 149–153; zde s. 149.

[276] Novák užívá termíny plémě, prostředí, doba; viz ARNE NOVÁK, *Kritika literární.* 2. vyd. Praha 1925, s. 54 (taktéž v prvním vydání z roku 1916).

[277] OTOKAR FISCHER, *Otázky literární psychologie.* Praha 1917, s. 14.

[278] *„Tedy pořádek jednotlivých článků v našem řetězu jest:* ***Povšechný stav duševní*** *budí zvláštní* ***náklonnosti a schopnosti*** *– jejich souhrn jest* ***vládnoucí ideální osobnost*** *– tato pak vyjadřována jest neb ozývá se v* ***tonech, formách, barvách*** *aneb* ***slovech.*** *Články tyto ovšem velmi těsně vespolek souvisí a nejmenší změna na jednom přivodí poměrnou změnu na druhém atd.* […]". Tamtéž, s. 176.

[279] H. Taine a jeho theorie literární kritiky a dějepisu. *Lumír* 19, 1891, s. 76–78, 93–95, 100–103, 115–117, 160–161, 175–176, 185–187, 202–203 a 206–209; zde s. 207.

úplnost a „informační nasycenost". Jako taková je jeho studie cenná – i jako startovní čára pro ostatní, resp. další studie a úvahy. Z této materiálové strohosti se vymyká rámec jeho textu – vlastenecký povzdech nad zaostalostí soudobé české literární kritiky a (ve srovnání se zahraniční vědou téměř neexistující) literární historie: „[...] *najde se také v této kritické době český Taine, jenž by s takou láskou k vlasti a k národu rozžehl pochodeň nad zmatky našeho politického i národního života? Snad. Zatím i z Francouze Taina mnohé krásné poučení můžeme čerpati nejen pro svůj literární, nýbrž i politický a národní život. Dějepis jest učitelkou života, říkali staří; Tainův dějepis jest jí daleko více než dějepis starý, a to pro jednotlivce i pro národy...* "[280] Přání mladého Hanuše tak zapadá do vlastenecké mozaiky Sládkova *Lumíru*, konvenuje s názory o generaci dvě starších literátů a badatelů.

TAINE A ŠALDOVA CESTA K SYNTETISMU A ESTOPSYCHOLOGII

Zcela jinak jen o pár měsíců později představuje Hippolyta Taina F. X. Šalda: *„Již před dvaceti lety zjistil* **H. Taine** *snahu a schopnost metafysického synthetismu jako podstatu nové poesie."*[281] Tedy nikoliv tainovský determinismus a psychologická analýza díla s ohledem na kontext doby a rasy, ale zdůraznění syntetického prvku v Tainově kritickém a metodologickém myšlení. V úvodním odstavci Šalda připisuje Tainovi *„touhu po sloučení method vědeckých s uměleckými"*[282]. Vědu ztotožňuje s analýzou,[283] ale Tainův přínos

---

[280] Tamtéž, s. 209.

[281] F. X. ŠALDA, Synthetism v novém umění. *Literární listy* 13, 1891/92, s. 1–3, 25–27, 49–51, 67–70, 87–89, 103–105, 121–122 a 140–142 (vždy začíná na titulní straně); přetištěno in: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 7–16; citováno podle *Soubor díla F. X. Šaldy* 10. *Kritické projevy* I. *1892–1893*. Edd. Jiří Pistorius a Felix Vodička. Praha 1949, s. 11–54; zde s. 11.

[282] *Soubor díla F. X. Šaldy* 10. *Kritické projevy* I. *1892–1893*. Edd. Jiří Pistorius a Felix Vodička. Praha 1949, s. 11–54; zde s. 11.

[283] *„Věda, t. j. rozum analytický obmezil se na úzký kruh práce obtížné, odtažité a lhostejné. Navždy zavřel se otázkám srdce a duše, které odkázal k jiným pramenům. Vyloučil jmenovitě otázky náboženské a metafysické vůbec. Vzdal se všeho absolutného: studuje zjevy ne v podstatě, nýbrž jen jako znaky."* V tomto kontextu odkazuje na Tainovu *Filosofii umění*. Tamtéž, s. 17.

vidí v jeho sociologismu, nikoli psychologické analýze – pozdní Tainovy názory (a jejich vulgarizace) v próze reprezentované Zolovským naturalismem odmítá pro jejich domnělou objektivitu. Proti nim staví spolu s generací Tainových žáků-kritiků – zvláště s pomocí *La critique scientifique* Emila Hennequina a jeho polemiky s Tainovým přeceněním vlivu rasy a prostředí na tvorbu umělce, ale i práce Charlese Morice *La littérature de tout à l'heure*[284] – estopsychologii, připomíná význam soudobého symbolismu a dekadence (descendence) ve Francii a definuje nový směr, který pojmenovává synthetism.[285] Přesto Hippolyta Taina zcela neodsuzuje, přiznává mu, že pro soudobé myšlení o literatuře a umění jeho nesmiřitelné postoje i jeho teorie nejvýraznějším impulsem.

Vedle Šaldovy tainovské stati přinesly *Literární listy* Františka Dlouhého i referáty o dalších francouzských kritících, zvláště mladší generace (mj. o Paulu Bourgetovi). Trepkovu stať,[286] jež se věnovala především Hennequienově *Vědecké kritiky* (*La critique scientifique*), doplnil Šaldův překlad závěrečné části tohoto díla.[287] V té době upozornil Jan Jakubec Hennequienovo na přeceňování na úkor Taina.[288] Šalda se však k Tainovi vrací rozsáhlou stejnojmennou studií.[289]

---

[284] Na Šaldovu závislost na této práci z roku 1889 upozorňuje VÁCLAV ČERNÝ ve studii z roku 1940 Šaldův kritický debut a povaha Šaldova vztahu k Francii. In: TÝŽ, *Tvorba a osobnost* I. Praha 1992, s. 150–156. Podobně dává do vztahu prózu *Discipile* Paula Bourgeta z roku 1889, kterou již o rok později do češtiny přeložil Emanuel Čenkov (*Žák*), se Šaldovou povídkou *Analýza*.

[285] Programový pojem *synthetism* přejal od Morice. Tamtéž, s. 153.

[286] M. E. TREPKA, Literární kritika a kritikové ve Francii. Upravil J. K. *Literární listy* 13, 1891/92, s. 7–9, 30–32, 55–56, 72–74, 91–92, a 105–107.

[287] ÉMILE HENNEQUIN, Kritika a dějiny. Přel. F. X. Šalda. *Literární listy* 13, 1891/2, s. 201–203, 224–225, 257–259 a 273–274. – *Literární listy* se přesto nadále věnovaly výkladu Tainova díla, např. studií: Fr. H-K., H. Taine: O vzniku díla uměleckého [studie]. *Literární listy* 16, 1894/95, s. 351–353, 367–370 a 391–393.

[288] JAN JAKUBEC, [rec.] Leander Čech, Karolina Světlá. Kritická studie. [...] *Athenaeum* 9, 1891/92, č. 6, 15. 3. 1892, s. 187–192.

[289] F. X. ŠALDA, Hippolyte Taine. Literární studie. *Literární listy* 14, 1892/93, s. 147–149, 167–170, 217–220, 251–254 a 267–269; přetištěno in: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 92–123; citujeme podle: *Soubor díla F. X. Šaldy* 10. *Kritické projevy* I. *1892–1893*. Edd. Jiří Pistorius a Felix Vodička. Praha 1949, s. 291–324.

„Taine byl vědec – ryzí vědec – ne učenec, ne filosof," [290] je úvodní premisou Šaldovy studie. Tou druhou je, že věda tkví současně v metodě a umění. (*„A co je ta tvůrčí a oživující* **methoda** *vědci? Nic než co je* **styl** *umělci."* [291] Dostává se Šalda zpět ke své tezi z programové stati o syntetismu.) Taina chápe jako stratéga, metodika, *„positiva"*, tedy pozitivistu, který věří faktům a nic než faktům. Tato stylizace Taina do bezohledného bojovníka a pohrdavého misantropa je srozumitelná – začínající kritik v něm hledá nesmiřitelný kritický vzor a svůj štít.[292] Přesto zdůrazňuje jeho syntetický přístup – na rozdíl od jeho předchůdců Stuarta Milla a Herberta Spencera, a to proto, že usiloval o to nalézat mezi fakty, mezi detaily (tainovský pojem *petites faits* – malá fakta) jejich **vztahy**: *„Analysté* [...] *nemilují zrovna pevné a určité závěry. Nejsou jim snadno a dobře možné v podrobné a rozdělené neurčitosti. Jsou kasuistní, nechávají rádi otázky otevřené, spokojují se již tím, že staré a falešně kladené otázky zavrhnou a nové správné položí.* [...] *A Taine je synthetik. Podrobnější analysta než Spencer, přece stejně odvážný synthetik."* [293] A je to Tainova metoda, jež Šaldu opravňuje k tomuto kontradikčnímu tvrzení.

Ač studii věnuje osobnosti Hippolyta Taine, k doložení této své teze přizval hlasy Tainových kritiků – zvláště Hennequina a Guyaua,[294] kteří se kriticky dotýkali zvláště tainovského sociologizujícího výkladu vlivu rasy

---

[290] Tamtéž, s. 291.

[291] Tamtéž, s. 294.

[292] Srov. VÁCLAV ČERNÝ, Šaldův kritický debut a povaha Šaldova vztahu k Francii. In: TÝŽ, *Tvorba a osobnost* I. Praha 1992, s. 150–156; zde s. 154.

[293] Tamtéž, s. 292–293. *„Neběží tedy Tainovi nikdy o poznání jednotliviny, ani o absolutní poznání čehokoli a nejméně skupiny a hromady. Chce jen vyšetřiti* **vztah a závislost, podmiňující a zapjatý postup a rozvoj jednotlivin v hromadách, karakterisovati konečně hromady vlastnostmi, znaky jejich pohybů.** *V posledním směru asi tedy zachytit jejich fysiognomii,* **tvářnost,** *jak bych řekl populárně,* **oduševnělost výrazu** *– „vnitřní jakost hromady", jak sám praví, a to ze sledů a* **kontrastů** *samých jednotlivin v hromadě zapjatých. Chytit ‚vládnoucí ráz' (le caracteur dominateur) hromady, jak sám se zase jinde vyjadřuje."* Shrnuje Šalda dále. Tamtéž, s. 295.

[294] Šalda cituje Guyauovu kritiku Tainových posledních historických prací o francouzské revoluci: *„**Všecko závisí od způsobu, jakým se tato malá fakta spojí, sváží.** Se svojí sbírkou poznámek ustrojil Taine Napoleona, který není než strašidlo. S jinou sbírkou poznámek* **nebo s touže** *jiný dějepisec vystavěl by reka. Kdo může si lichotiti, že má soubor fakt, a kdyby jej měl, že má* **zákon?**" Tamtéž, s. 293.

(plemene, národa) a prostředí na tvorbu autora. Taine sice zdůrazňuje, že výrazné osobnosti – jako např. La Fontaine, jemuž věnoval knihu – jsou výjimečnými osobnostmi, vymykající se determinaci svým původem, prostředím v němž vyrostli a momentem, v němž tvoří. Hennequin ve *Vědecké kritice* dokazuje, že velké osobnosti nemohou jednoduše být výjimkami potvrzující pravidlo, ale v opozici k Tainovi zdůrazňuje psychologické zakotvení tvorby každého autora. A Guyau tvrdí, že *„pravá kritika je kritika díla samého a ne spisovatele a jeho prostředí"*, proto stejně jako Hennequin obrací pozornost k individualitě autora.[295] – Šalda zdůrazňuje nutnost kombinace obou přístupů – sociologického i psychologického, ale Tainovu metodu chápe jako výlučně sociologickou, protože podává nikoli jedinečné, ale typické.[296] Všímá si však rozdílu Tainovy metodologie v úvodu k *Dějinám anglické literatury* a v přednášce *Ideál umění* (česky později vyšel v souboru *Filosofie umění*) – tam už není metodou sociologickou a historickou, ale kritickou a estetickou, nikoli výkladem, ale soudem – a v té chvíli se metoda stává doktrínou,[297] Taine se stává ničím míň než moralistou, misantropickým pesimistou (příkladem Šaldovy jsou poslední historicko-politologické studie ze souboru *Les Origines de la France contemporaine*.[298]

Šalda uznává Tainův nezastupitelný význam jak pro literární kritiku, tak pro literaturu, zvláště naturalistickou. Uznává jeho význam pro soudobou mladou generaci literátů. Význam jeho bojovného gesta, význam impulsu. Přesto se mu studie o Tainovi stává spíše příležitostí k jeho kritice a k otevření problému dalších – v neposlední řadě autonomie literární kritiky. Ale především na základě tainovského pozitivismu charakterizuje a vymezuje směr jiný, v mnohém na něj navazující, ale především s ním

[295] Tamtéž, s. 301.
[296] Tamtéž, s. 300.
[297] Tamtéž, s. 307.
[298] Srov. tamtéž, s. 312–313.

polemický – soudobý francouzský estopsychologismus. Taine i pozitivismus mu byly – věcně i pojmově – především východiskem.[299]

Z Tainových tezí Šalda vycházel i v článku *Překlad v národní literatuře*,[300] jenž je spíše než úvahou nad úlohou překladu (a jeho metod), výkladem v soudobé kritice frekventovaného – v pravdě tainovského – pojmu „národní literatura". V polemice s Tainem se táže, co je národ, co jsou jeho společné znaky, jestli je to opravdu národ má jediný určující charakter. Dokládá, že národním se nestává to, co je průměrné, co je přijímáno většinou, ale naopak to, co se vymyká, to individuální a jedinečné.[301] Až zpětně je to vnímáno jako projev určitého národního charakteru – jako příklad může sloužit tvorba Henryka Ibsena.[302] Přesto nachází určité společné rysy literárních projevů určitého období a určitého regionu (zvláště u tzv. malých národů), nalézá však i literaturu kosmopolitní (např. řecká), ale i to, co je literatuře blízké ve všech evropských národech – a to by mělo být recipováno a prostředkováno překlady.[303]

---

[299] Svůj poměr k Tainovi a pozitivismu pak Šalda zpětně omlouvá a reinterpretuje v předmluvě k souboru svých juvenilií: „*Filosofická a vědecká zbroj, jíž mi dala doba, byla buď přímo positivistická nebo blízká positivismu; ale já svým kredem životním – a nejen jím, ale přímo svým dechem a tepem své krve – jsem byl pod ní často velmi málo positivistický. A tak stalo se mně nejednou, že jsem positivistickými formulemi myslil proti positivismu; nebo že životní obsah a žár roztrhl na chvíli tyto formule a vylil se jako beztvaré a bezejmenné něco, co bylo výrazem mé touhy po svobodě a co předjímalo více méně jasně nebo nejasně budoucnost.*" F. X. ŠALDA, Úvodní slovo k „Juveniliím". In: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 7–16; zde s. 15.

[300] F. X. ŠALDA, Překlad v národní literatuře. Kritické poznámky. *Literární listy* 14, 1892/93, s. 1–4, 27–28 a 48–51; přetištěno in: TÝŽ, *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925, s. 49–64.

[301] „*Kdyby se vůbec dalo raditi: buďte* **personelní** *a nechtějte být „národní". Buďte umělci. Buďte svoji. (Předpisovat se ovšem nedá ani to.) A „národní bude vám dáno darmo.*" Tamtéž, s. 64.

[302] Společně s Émilem Hennequienem (*Vědecká kritika*) dokazuje, že: „*Národní literatura není ta, kterou určitý národ* **stvořil**, *tj. ta, která jej zobrazuje v jeho schopnostech uplynulých a historických, - nýbrž ta, kterou určitý národ* **přijal**, *kterou si osvojil, v které se poznal – tedy ve svých vlastnostech* **přítomných** *nebo* **příštích.** *A dále: není tedy* **jedno** *umění národní, ale může jich býti a – v dobách moderních a širokých a rozdělených – skutečně bývá* **více** *umění národních, více umění* **současných.** *A konečně: umění národní, národnost sama je* **měnná**, *podrobená boji a rozvoji i ve své* **posloupnosti.**" Tamtéž, s. 56–57.

[303] „*K dokonalému překladu je, jak zřejmo, třeba latentní a předchozí podobnosti – podobnosti zajisté seslabené a zmenšené – vloh, schopností, idei, percepcí formových i nazíravých – latentní stejnosti, tedy vlastního a kladného (třeba v poměru k cizímu překládanému geniu slabého) majetku duševního a tedy národního. Majetku nejen kladného, ale i nového (po případě správněji snad obnoveného), který*

Práce Hippolyta Taina se už před polovinou 90. let 19. století stávají zastaralými, jak potvrzují i další medailony a nekrology, přesto jsou jeho zásadní díla reflektována – a překládána – právě nyní. I F. V. Krejčí [304] ve své přehledné a střízlivé studii v Pelclových *Rozhledech* připouští, že darwinismus a evolucionismus, na kterých Tainova metoda staví, jsou překonané, ale zároveň Tainovi přiznává roli „otce zakladatele" literární kritiky, jenž jako první užil v kritice vědecké metody.[305] V závěru se Krejčí sugestivně táže: *„Máme i my kritiku vědeckou? Či alespoň jevil se u nás nějak vliv Taine-ovy methody?"* Odpověděl si záporně a připomněl, že autonomní pokusy mladých kritiků jsou ojedinělé a konzervativní literární obcí jsou navíc stále kaceřovány. *„Vyvíjíme se literárně příliš rychle a také příliš zběžně, jsme ve své středoevropské posici vydáni množství vlivů cizích a nemáme dosud času prohlédnouti, jak byly ztráveny. Námitka, že by nebylo interesu pro vědečtější kritiku v obecenstvu, mnoho neplatí. Obecenstvo takové by se časem vychovalo a lze již ostatně pozorovati, jak se znenáhla pro podobné otázky tvoří."* [306]

A to je důvod, proč se Tainovy práce začaly programově překládat. Bylo to právě Pelclovo nakladatelství, jež v polovině 90. let zakládá překladové edice – překlady vycházely v populárněvědné nejstarší knižnice *Knihovna Rozhledů* (1894–1907; 66 svazků), ale pro literární vědu a kritiku zásadní edice *Kritická knihovna* (1895–1907; 25 svazků, poté přešla do nakladatelství B. Kočí). Je příznačné, že dříve než překlady prací Hippolyta

---

v rozvoji národního obrazu, národního života mentálného, citového, psychologního nebo sociálního je koefficientem **pohybu, toku, dynamismu, evoluce.** "Tamtéž, s. 60.

[304] F. V. KREJČÍ, Taine. *Rozhledy* 2, 1893, s. 123–127 a 149–153. Krejčího tainovská studie je velmi sdělným výkladem Tainovy metody, pojmově vytříbeným.

[305] Tamtéž, s. 124.

[306] Tamtéž, s. 153.

Taina v této edici vycházejí zásadní práce Émila Hennequina – v Šaldově a Krejčího překladech.[307]

Pelclovo nakladatelství však programově vydávalo i překlady Tainových prací – péčí chrudimského středoškolského profesora Oldřicha Sýkory.[308] V roce 1897 tak v jeho překladu vychází soubor Tainových přednášek *Filosofie umění*. Část této knihy byla známá již v převodu Miroslava Tyrše, úryvek publikoval v *Literárních listech* F. X. Šalda. Sýkorův překlad ve srovnání s o čtvrtstoletí starší Tyršovou verzí je moderním překladem. Z dnešního hlediska mu není co vytknout. Sjednotil české verze Tainem užívaných termínů, jeho čeština je přesná a sdělná.

Na přelomu 19. a 20. století se Oldřich Sýkora, ředitel chrudimské obchodní akademie, stal prakticky výhradním překladatelem literárněvědných Tainových prací. Po *Filosofii umění* následovala monografie *Jeffrey Chaucer* (1902), po sešitech *Dějiny literatury anglické* (1902, 1903, poslední díl u J. Kočího 1910) a *William Shakespeare* (1903). U Pelcla později vyšel i úryvek ze Sýkorova překladu *Filosofie umění* pod titulem *O ideálu v umění*.[309] Ale bylo to spíše už splácení dluhu. A nejen podle kritiky v literárních časopisech.[310] L. K. Hofman v *ČČH* komentoval český překlad

---

[307] ÉMILE HENNEQUIN, *Spisovatelé ve Francii zdomácnělí*. Přel. F. X. Šalda. Praha 1896; ÉMILE HENNEQUIN, *Vědecká kritika*. Přel. F. V. Krejčí. Praha 1897.

[308] Za zapůjčení hesla Oldřich Sýkora z připravovaného čtvrtého dílu *Lexikonu české literatury* děkuji jeho autoru Zdeňku Pešatovi a redaktorce Ireně Kreitlové.

[309] HIPPOLYTE TAINE, *O ideálu v umění*. Praha 1913. Bez udání překladatele. Kniha je výběrem z poslední kapitoly knihy *Filosofie umění* podle srovnání z překladu Oldřicha Sýkory.

[310] Z referátů o Tainově *Filosofii umění* mj.: Vbk [JAN VOBORNÍK], Z literatury. *Národní listy* 36, 1896, č. 355, 25. 12., s. 9; Fr. H-ek, [zpr.] H. Taine: Filosofie umění. *Literární listy* 18, 1896/97, s. 187–190. – Z reflexe *Dějin literatury anglické*: Anonym [František Popelka?], Taine. *Jitřenka* 20, 1901, s. 342; Anonym, Taine. *Lidové noviny* 9, 1901, č. 226, 1. 10., s. 7; Ank. [ARNE NOVÁK], Literatura překladová. *Naše doba* 9, 1901/02, č. 2, s. 149–156; L. H. [LADISLAV HOFMAN], [zpr.] „Zaznamenáváme české překlady dvou děl světového jazyka a významu [...]. *ČČH* 8, 1902, s. 118; K. Z. KLÍMA, [rec.] H. Taine: Dějiny literatury anglické [...]. *Lidové noviny* 10, 1902, č. 68, 22. 3., s. 5; Anonym, [rec.] H. Taine: Dějiny literatury anglické [...].v *Rozhledy* 14, 1903/04, s. 81–84; E. Sokol [K. ELGART-SOKOL], [rec.] H. Taine: Dějiny literatury anglické [...]. *Rozhledy* 14, 1903/04, s. 517–523 ; Anonym, [rec.] H. Taine: Dějiny literatury anglické [...]. *Národní obzor* 4, 1910, č. 12, 5. 3., s. 1–3.

Tainových *Dějin literatury anglické* jen krátkou glosou spolu s překladem Carlylových *Dějin francouzské revoluce*[311]: *„Je ovšem nutno přiznat, že obě díla dnes přicházejí již poněkud pozdě. Taine jako theoretik literárních dějin překročil již vrchol svého vlivu, a Carlyle nebyl vlastně nikdy historikem* [...]. *Nicméně nelze než oba podniky vítat – již proto, že přinášejí nám zase, zvláště dílo Tainovo, trochu evropského světového vzduchu.*“[312]

Do první světové války byly přeloženy do češtiny všechny podstatné literárněvědné Tainovy práce. A nejen ty. Nakladatelství Karla Stanislava Sokola v edici Levná osvětová knihovna (už od prvního svazku) představilo postupně Tainovo dílo historické.[313] Vedle „konzervativních modernistů“ to byly právě národní socialisté, pro něž Tainova interpretace moderních francouzských dějin a jeho politologické úvahy byly inspirativní. Nepřestal však zajímat ani Obec sokolskou – to bylo ale spíš dědictví po Miroslavu Tyršovi.

Před první světovou válkou tak byla v češtině přístupna všechna „základní“ Tainova díla, jež však už před českým překladem nebyla vědecké (i literární) obci neznáma. Překlad byl (s výjimkou Tyršova počinu a časopisecky uveřejněných úryvků) až tím posledním článkem recepce. Tainova metodologie se během prvních desetiletí 20. století stala samozřejmou součástí úvodů do literatury, statí o literární kritice i literární

[311] THOMAS CARLYLE, *Dějiny francouzské revoluce*. Přel. Pavla Moudrá. Praha 1902.

[312] L. H. [LADISLAV HOFMAN], [zpr.] „Zaznamenáváme české překlady dvou děl světového jazyka a významu [...].“ *ČČH* 8, 1902, s. 118.

[313] HIPPOLYTE ADOLPHE TAINE, *Francie před revolucí* 1–2. Přel. K. Kovář [Karel Stanislav Sokol]. Praha 1906; HIPPOLYTE ADOLPHE TAINE, *Revoluční Francie* 1–2. Přel. K. Kovář [Karel Stanislav Sokol]. Praha 1907; HIPPOLYTE ADOLPHE TAINE, *Jakobíni* 1–2. Přel. Adolf Gottwald. Praha 1908; HIPPOLYTE ADOLPHE TAINE, *Konec revoluce* 1–3. Přel. Adolf Gottwald. Praha 1910.

historii.[314] Již v roce 1902 ji monograficky českému publiku přiblížil svou původní prací literární historik a etnograf Václav Tille.[315]

TAINE A ČESKÁ LITERÁRNÍ HISTORIE

Na přelomu století už Tainovy práce byly organickou součástí českého literárněvědného diskurzu. Modernistickou literární kritiku sice Tainovo pojímání uměleckého díla v podstatě nezajímalo. Pro literární historii tzv. Vlčkovy školy se však stala výchozí metodologickou inspirací (přestože literární historikové zohledňovali i impulsy německé literárněhistorické, resp. tradice i nejnovější podněty estopsychologie).

„Nepoměrně bohaté ovoce, jež methoda Tainova v literární historiografii přinesla, dává svědectví o její životní síle a schopnosti býti s úspěchem realisována," psal Arne Novák o Vlčkových *Dějinách české literatury* v programové stati Literární historie dnes a zítra v Pelcových *Rozhledech*, *„praktické její výsledky opravňují k závěrům o ceně její theroterické"*.[316] V polemice s modernisty shrnuje: *„Estopsychologie v celku přijmout se nedá a nejsamozřejmější tvrzení, že literatura ‚vyjadřuje národ, ne že národ ji produkoval, nýbrž, že ji přijal a ji se obdivoval, zalíbil se v ní a poznal se v ní', nemá daleko k duchaplnému paradoxu."*[317]

I Arne Novák v roli zastánce literární historie – deset let po Šaldovi – připomíná kritiku Tainovy filosofie umění Emilem Hennequinem v jeho *Vědecké kritice*, ale – na rozdíl od Šaldy – nepřejímá Hennequinovy názory

---

[314] Např. ARNE NOVÁK, *Kritika literární* 1–2. Praha 1916; OTOKAR FISCHER, *Otázky literární psychologie*. Praha 1917; nebo JAN MÁCHAL, *Boje o nové směry v české literatuře (1880–1900)*. Praha 1926. Tato stať vychází z univerzitního přednáškového cyklu, jenž autor poprvé proslovil v zimním semestru 1901/02.

[315] VÁCLAV TILLE, *Úvodem do literatury. Filosofie literatury u Taina a předchůdců*. Praha 1902.

[316] ARNE NOVÁK, Literární historie dnes a zítra. *Rozhledy* 10, 1901, s. 284–291, 331–335 a 370–373; s. 334. Dále připomíná: *„Námitky zdvižené čírými teoretiky neměly by přesvědčivosti, kdyby nebyly provázeny souhlasem odborníků užívajících methody té v praxi. Čím vřeleji uvítali exaktní literární historikové methodu tu, tím jejich námitky nabývají závažnější a více rozhodující ceny. Odpor nesoucí se proti theorii Tainově beře se tím směrem, jako nesouhlas historiků s metodou Buckleovou."* O Vlčkových *Dějinách* přímo říká: *„Vlček vychází z Taine-a a snaží se vyložiti jedno každé dílo literární dobou, poměry a prostředím jeho vzniku, třeba že vyhýbá se užití hypothese o rase, jejíž oprávněnost přes afirmace Taineovy má daleko k svému rozhodnutí."* Tamtéž, s. 333.

[317] Tamtéž, s. 334.

bez výhrady.[318] Také pro něj znamenalo psaní dějin bez zaváhání psaní **národních dějin** – sice s přihlédnutím k individualitě, ale věnovaných určitému **společenství**, tedy národu určenému jazykově (kulturně, státně) v určitém časovém úseku, v určitém geografickém prostoru. K tomu Taine poskytl metodologickou výzbroj. Novák v této prakticky první teoretické a metodologické stati o literární historii naznačil rozdíl mezi literárněkritickými a literárněhistorickými přístupy k literatuře (jimiž není jen aktuálnost literárněkritické komunikace a rozdílnost stylu). Literární kritice, zaměřené k individualitě, k jedinečnému konvenoval přístup estopsychologický, jenž však pro literární historii, která usilovala o syntézu, o postižení a pojmenování společních rysů určitého období v určitém společenství jako východisko tento přístup nemohl stačit. Literární historie, již jsme zvyklí označovat jako pozitivistickou, se tedy „navrátila" (s jistými korekcemi) k tainovskému východisku s tím, že se neuzavírala podnětům dalších soudobých literárněteoretických proudů.

Proč si česká literární historie volí francouzský pozitivismus a nikoli německou filologickou školu? V českém prostředí, tak organicky – byť nechtěně a často proto nepřiznaně – s německou kulturou (a tedy i vědou) spjatém, na ni nešlo nenavazovat. V Německu se literární věda (literaturwissenschaft), jež organicky vycházela ze své osvícenské a romantické tradice, na univerzitách brzy prosadila jako samostatný obor. Klíčovou osobností se v Německu stal Karl Goedeke a Wilhelm Scherer a jejich žáci, kteří obrátili pozornost k literatuře 18.–19. století. Podstatou německé školy byl kauzální výkladu faktů a důraz na jejich úplnost a přesnost (literární věda byla založená na precizních bibliografických datech, systematických knihopisech a kritických edicích). – Ač se Vlček spolu s dalšími německé škole blížili právě obratem k novější české

[318] *„Dílo u nás známé a často kritisované a diskutované, jest nejšťastnější tam, kde poráží dedukce Tainovy ukazuje přílišnou schematičnost jeho sociologických závěrů. Úplné pravdy jest na jeho straně právě tak málo jako u Carlylea, jenž analogickými důvody potíral Buckleův názor dějinný."* Tamtéž, s. 334.

literatuře, bibliografická úplnost a rozdrobení výzkumu do řady analytických studií nebyla cílem jejich snah.

Tím, co se stalo pro nastupující generaci českých literárních historiků inspirativní, bylo propracované institucionální zázemí německého literárněvědného výzkumu, jenž nebyl vázán pouze na univerzity. Jakubcův projekt *Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury*, zveřejněný v *Naší době* v roce 1899,[319] byl více než blízký návrhu zřizování badatelských institucí, literárních muzeí a archivů a edičních podniků vídeňského profesora germanistiky Jacoba Minora z *Euphorionu* z roku 1894,[320] jehož přednášky i semináře v zimním semestru 1898 Jakubec ve Vídni navštěvoval. *„Rovněž Minor se mi velice líbí,"* psal o něm Vlčkovi. *„Důkladný a při tom má smysl pro nejmodernější metody. Překvapila mne u něho tainovská metoda."* [321] Shererovská literárněvědná škola nebyla příliš vzdálená tainovskému pozitivismu, nabírala však spíš archivářský charakter, jenž mj. kritizoval Minor. Metodu nabízel právě francouzský pozitivismus.

Jaká byla východiska nastupující generace českých literárních historiků v 90. letech, však naznačí až jejich texty – zvláště Vlčkova syntéza *Dějiny české literatury* a kolektivní projekt *Literatura česká 19. století*, redigovaný taktéž Vlčkem. Jaroslav Vlček pojal dějiny literatury geneticky, resp. historicky – v souvislosti s dobou a jejími proměnami a v kontextu evropského myšlení. Pro Vlčka se tedy poprvé v českém prostředí stává literární historie nikoliv dějinami knih, případně řadou biografií jejich autorů, ale **dějinami idejí** a jejich vědeckých a uměleckých forem.[322]

---

[319] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338.

[320] JACOB MINOR, Centralanstalten für die Literaturgeschichtlichen Hilfsarbeiten. *Euphorion* I, 1894, s. 17–26.

[321] Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi, 11. 11. 1898, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[322] ZDENĚK PEŠAT, K metodologii literárních dějin Jaroslava Vlčka. In: TÝŽ, *Tři podoby literární vědy*. Praha 1998, s. 183–189. Z novější literatury srov. dále TOMÁŠ HORVÁTH, Literárnohistorický diskurz Jaroslava Vlčka, in: TÝŽ, *Rétorika historie*. Bratislava 2002, s. 189–235; MILOSLAV VOJTECH, Od Jaroslava Vlčka k Albertovi Pražákovi.

Vlčkův přístup zúročil nejen Tainovy teze[322] a sociologizující přístup Guyauův,[324] ale částečně i Hennequinovy psychologizující podněty, inspirativní zvláště pro modernistickou literární kritiku,[325] i metodologický přístup Gustava Lansona.[326] Vlčkův syntetický nadhled upustil jako první od chápání literárních dějin jako linie biografických a bibliografických dat i popisu proměny jazykového materiálu a linii dějin konstruoval sledováním proměny ideové složky literární tvorby v evropském kontextu.[327]

Genetické pojetí Vlčkovo je zřetelné i v kolektivních, materiálově vydatných *Literatuře české 19. století* (1902–1908), ač se práce na nich zúčastnil právě i mladičký Arne Novák. Snad právě psychologizující důraz na autorskou individualitu byl jednou z příčin, proč se tento nedokončený projekt rozpadl v řadu medailonů a materiálových studií nestejné kvality a stylistické úrovně. Dalším z důvodů – vedle schopností jednotlivých přispěvatelů – byly i minimální redakční zásahy tvůrce projektu, Jaroslava Vlčka (o čemž svědčí nejen texty samé, ale i „redakční" korespondence mezi Vlčkem a spolupracovníky i poněkud osobnější dopisy Vlčkovy a Jakubcovy, jež můžeme nalézt v jednotlivých pozůstalostech v LA PNP). Josef Hanuš i Jan Jakubec přece jen byli svou podstatou pečlivými analytiky.

K metodologickej koncepcii syntéz slovenských literárnych dejín. In: TÝŽ (ED.), *Príspevky k dejinám literárnovednej slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava 2003, s. 36–40.

[323] Práce Hippolyta Taina byly na přelomu století zprostředkovávány i četnými překlady do češtiny (od 70. let 19. století) i studiemi JOSEFA HANUŠE (*H. Taine a jeho teorie literární kritiky a dějepisu*, Lumír 1891), F. V. KREJČÍHO (*Taine*, Rozhledy sociální, politické a literární 1893) a VÁCLAVA TILLEHO knižně publikovaná stať *Filosofie literatury u Tainea a předchůdců*, Praha 1902.

[324] Srov. FELIX VODIČKA, Literární historie, její problémy a úkoly. In: *Čtení o jazyce a poesii*. Edd. Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský, Praha 1942, s. 309–400; zde s. 318.

[325] *Vědeckou kritiku* ÉMILA HENNEQUINA přeložil v roce 1897 F. V. Krejčí, práci *Spisovatelé ve Francii zdomácnělí* o rok dříve F. X. Šalda.

[326] Jeho *Metodu literárního dějepisu* přeložil Josef Kopal, Praha 1931.

[327] Srov. FRANTIŠEK KUTNAR – JAROSLAV MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 614.

Literární historie, již jsme zvyklí označovat jako pozitivistickou, se tedy „navrátila" (s jistými korekcemi) k tainovskému východisku s tím, že se neuzavírala podnětům dalších soudobých literárněteoretických proudů. Metodologii okruhu tzv. Vlčkovy školy tedy můžeme označit spíše jako **eklektickou**, vycházející z francouzského pozitivismu, čerpající inspiraci zároveň v německé filologické tradici a zároveň blízké soudobé historiografii tzv. Gollovy školy. Mluvíme-li o **eklekticismu**, rozhodně nikoli pejorativně. I proto, že tato metoda byla nosnou po několik desetiletí, rozhodující posun v metodologii literární vědy nastal s uplatněním a rozvinutím kritických přístupů modernistů, v literární historii pak s nástupem analytických metod až v průběhu 20. let 20. století.

Shrnutí

Od prvních zmínek o Hippolytu Tainovy v českém tisku v 60. letech 19. století prodělala recepce jeho díla během desetiletí značné posuny. Každé doba, každá generace akcentovala něco jiného. Pro 60. léta byl klíčový tainovský determinismus a pojímání kmene, resp. národa. V 70. letech přispěla recepce Taina k etablování estetiky jako vědního oboru a jeho popularizaci. Pro další období byla určující tainovská metodologie – nejen pro literární historii a kritiku, ale i pro historii obecnou. V 90. letech 19. století se pak právě Taine stal „prubířským kamenem" literárních (a literárněvědných) sporů, a tedy k zpřehlednění velmi širokého a rozmanitého literárního prostoru. Recepce tainovského pozitivismu napomohla k etablování moderní české literární historie i k vymezení autonomní literární kritiky.

EMANCIPACE VĚDNÍ DISCIPLÍNY

HISTORIE LITERÁRNÍ

Scientismus sklonku 19. století se v humanitních vědách projevil nejen emancipací vědy a jednotlivých humanitních oborů, ale poté i jejich další specializací a větvením. Prosazování nových disciplín bylo někdy razantní, někdy spíše pozvolné. Nový vědní obor určovala buď síla klíčové osobnosti (takovou byl např. pro sociologii Tomáš Garrigue Masaryk, nebo pro estetiku a hudební vědu Otakar Hostinský), nebo svou tvářnost zvolna získával v dlouze vedených polemikách a debatách. Základním předpokladem bylo nalezení a formulování předmětu nové disciplíny a vymezení její metodologie. Existenci oboru pak musela zajistit jeho institucionalizace – zvláště vydávání oborové komunikační a publikační základny, odborného časopisu, a zajištění kontinuity nového disciplíny založením univerzitní katedry, na níž se budou vzdělávat další odborníci.

Na přelomu 80. a 90. let 19. století se tak v historických vědách v kontaktu s etnografií a folkloristikou díky úsilí Čeňka Zíbrta prosazoval nový obor kulturní historie. V opozici k převládající tradici politických dějin Zíbrt obrátil pozornost k dějinám každodennosti, jejich předmětem se staly veškeré duchovní a hmotné jevy společnosti v široké historické perspektivě. Definovat svébytnou metodologii nového oboru však bylo obtížnější. Šíře pojetí, sklony k fragmentární materiálovosti a metodologická neujasněnost vedly ke kritice disciplíny. Zakotvit toto tápání se Čeněk Zíbrt snažil poukazem na zahraniční tradici tohoto oboru[328] a – přes všechny výhrady historické obce – slavil úspěch. Spolu s archeologem Luborem Niederlem začal roku 1891 vydávat *Český lid*, časopis, ve kterém kulturní historie našla

[328] Tento postup nejlépe dokumentuje práce ČENĚKA ZÍBRTA *Kulturní historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literaturu cizí i českou...* Praha 1892; jež spíše než programovou monografií je komentovanou bibliografií českých i zahraničních prací, které se pod pojem kulturní historie daly vřadit.

místo spolu s archeologií a etnografií. O rok později se v tomto oboru habilitoval na české pražské univerzitě. Podobným způsobem se postupně krystalizovaly další obory.[329] Vedle politických dějin se pozornost historiků začala soustřeďovat k dějinám hospodářským a sociálním.

Tyto procesy probíhaly nejen v historii. V 90. letech 19. století se na pomezí filologie a historie začal prosazovat sice tradiční, ale doposud v kontextu filologie (slovanské i klasické) chápaný obor literární historie.[330] Soudobé bádání o literatuře, navazující na odkaz Josefa Dobrovského a Josefa Jungmanna, mělo metodologické zázemí ve filologii, zároveň nepostrádalo rozměr historický. Aktuální reflexi soudobé literární tvorby navíc svébytně rozvíjela literární kritika – metodologicky čerpající z obecné estetiky. O to obtížnější toto úsilí bylo.

LITERÁRNÍ HISTORIE – SOUČÁST FILOLOGIE I HISTORICKÁ DISCIPLÍNA

Na počátku 90. let studie o literatuře nacházely místo jak v historických[331] a filologických odborných časopisech, tak v společenských

[329] V rámci historických věd svou časopiseckou tribunu získaly např. agrární dějiny – po *Selském archivu* Vincence Praska *Agrární archiv*, založený roku 1914.

[330] Pojem literární věda nebyl v českých zemích znám a užíván, byť v německé vědě se na sklonku 19. století již prosazoval.

[331] Literatura a její historie již byly důležitou součástí koncepce muzejního časopisu ve 20. letech 19. století. Prvním bodem jeho programu, formulovaného Františkem Palackým, bylo sledování a vydávání poezie původní i přeložené a krásné literatury vůbec, pak měl *Muzejník* publikovat pojednání o řeči a literatuře československé a jazykovou a literární kritiku; současně měl vydávat i ukázky staré české literatury (srov. JIŘÍ KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876)*. Praha 1998, s. 100–110; český překlad všech tří návrhů, datovaných 27. 12. 1825, 14. 5. 1826 a 16. 10. 1831: FRANTIŠEK PALACKÝ, Návrh ku zřízení českých Musejních časopisů. In: *Františka Palackého Spisy drobné* III. *Spisy aesthetické a literární*. Ed. Leander Čech. Praha 1902, s. 256–271). Přes zamýšlenou univerzálnost českého časopisu, určeného nejen pro vědecké a vzdělávací, ale především osvětové cíle (německá verze časopisu univerzálnost zachovávala – ovšem s cílem oslovit nadnárodní obec intelektuálních elit), se literatura a historie staly tím, co časopis profilovalo. Redaktoři vědomě navazovali na Jungmannovu *Historii literatury české* a později na Jirečkovu *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku*, v letech 1878 až 1913 se v *Muzejníku* objevovala trvalá rubrika *Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české biografii.*

a osvětových časopisech s literárními rubrikami. Bádání o literatuře bylo chápáno jako obor filologický – v programové stati *Památce Jungmannově* v prvním čísle *Listů filologických* z roku 1874, charakterizoval Jan Gebauer literární historii a filologii jako přirozené a neoddělitelné složky filologické práce. Filologii přitom považoval za jednu z věd kulturní historie, resp. *„vědy národopsychologické"*, jež jako taková má *„pozorovati a poznávati jednak jazyk, jednak výplody umění slovního; podle čehož dvě stránky má: jazykovědeckou a literární a podlé toho ovšem i dvojí úlohu"*.[332] Dvojlomnost takto definované filologie však nebyla nadále udržitelná. Literárněvědné bádání se nutně muselo z tohoto područí vymanit.

Tento proces byl zahájen již v polovině 80. let v souvislosti s tzv. rukopisnými boji a byl v podstatě generační záležitostí – „vůdčími osobnostmi" se stali Jaroslav Vlček a jeho mladší kolega a přítel Jan

---

[332] JAN GEBAUER, Památce Jungmannově. *Listy filologické* 1, 1874, č. 1, s. 1–2; zde s. 1. Vymezení filologie v tomto programu vědomě (a účelově) zúžil na jazykovědnou a literárněvědnou oblast, byť se odvolával na své předchůdce, kteří filologické studium v duchu romantické vědy chápali jako jednotu bádání jazykovědného, literárního, historického, jež organicky zahrnovala i výzkum mytologie či „slovanských starožitností". Srov. KAREL SVOBODA, Pojem filologie. In: *Sborník přednášek proslovených na prvním sjezdu čsl. profesorů filosofie, filologie a historie v Praze 3.–7. dubna 1929*. Praha 1929, s. 331–340. – Literárněvědnou filologii Gebauer pojímal jako *„nauku o umění slovním, jehož plody pozoruje a posuzuje vzhledem k formě jejich, vzhledem k obsahu a vzhledem k historickému vývoji"*: *„Vzhledem k formě ustanovuje aesthetická pravidla slovního umění; vzhledem k obsahu ukazuje, jaký v které době a u kterého národa býval názor života a jaké myšlénky ducha lidského zajímaly; vzhledem pak k vývoji historickému popisuje průběh vzdělanosti lidské, vykládá, čím která vrstva, který národ, které pokolení, který genius k obecnému ušlechtění a vzdělání lidstva přispěli. A tak tedy i na této straně filologie za cílem ideálním se ubírá."* JAN GEBAUER, Památce Jungmannově. *Listy filologické* 1, 1874, č. 1, s. 1–2; zde s. 2. – *Listy filologické*, odborná revue pro klasickou a slovanskou filologii, určená především středoškolským učitelům, zvláště gymnaziálním profesorům latiny, řečtiny a dalších filologických disciplín, tak vedle osvětových a literárních časopisů a odborných periodik, věnovaných historii, přinášely příspěvky literárněhistorické. Bohemistické články však byly věnovány především starší české literatuře, zabývaly se jí z dnešního pohledu jak z jazykovědného hlediska (převážně analýzy jednotlivých gramatických jevů), tak z literárněteoretického (metrum, prozodické systémy atd.), ale i kulturněhistoricky – všechny tyto přístupy byly totiž organickou součástí soudobé filologie. Zvláště v 80. letech časopis pravidelně sledoval nálezy neznámých rukopisů (především informační rubrika *Klasobraní po rukopisech*) a jejich interpretace (*Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*); rozboru významných literárních památek, převážně středověkých, se jeho autoři věnovali opakovaně.

Jakubec. Určité vědomí generace, či obecněji společenství, vytvořily nejen rukopisné polemiky a publikační prostor časopisů *Athenaeum*, později *Naší doby* nebo *Času*, ale i přátelská setkávání nejen nad odbornými problémy v kavárnách a pivnicích. I mezi „realisty" se postupem času vztahy, utužené polemikami s odpůrci jejich myšlenek, rozvolnily, i mezi nimi se objevily generační i konkurenční prvky. V 90. letech totiž přestalo jít o zřetelný společný cíl – emancipaci věd od mimovědeckých (nacionalistických, politických atd.) cílů. Vědecká komunita někdejších přispěvatelů *Athenaea* dala vzniknout politické iniciativě, někteří se aktivně věnovali politice a *Čas* se stal listem politické strany. Obrat k politice (T. G. Masaryk se sice politické kariéry v 90. letech na čas vzdal; v té době pak publikoval své zásadní práce; mezi nimi mj. *Českou otázku*, *Naši nynější krizi* 1895, *Jana Husa*, *Karla Havlíčka* 1896, *Otázku sociální* 1898) a v rámci dalších polemik (zvl. tzv. hálkovská aféra) došlo k názorovému vzdalování někdejších blízkých kolegů (např. T. G. Masaryka a Jaroslava Golla) i k dalšímu „generačnímu" tříbení, do něhož vstoupila i nejmladší generace devadesátých let.

Snahy konstituovat literární historii jako samostatnou disciplínu

Soustředíme-li se na úsilí konstituovat literárněvědné bádání jako samostatný a nezávislý vědní obor, prvním úkolem bylo nový vědní obor vymezit – nalézt a formulovat jeho předmět a metodologii. Literárněvědné bádání, jak již bylo řečeno, bylo v českých zemích tradiční disciplínou, byť praktikovanou v rámci filologie a ve styku s historií. Vědomí kontinuity mladí badatelé sice nezpřetrhali, ale inspiraci hledali především v soudobé evropské vědě. Za hranicemi tomu totiž již bylo jinak. V Německu se literární věda, jež organicky navazovala na své osvícenské a romantické

tradice, na univerzitách jako samostatný obor prosadila. Klíčovou osobností se v Německu stal Karl Goedeke a Wilhelm Scherer a jeho žáci (Erich Schmidt, Jacob Minor, R. J. Meyer a další). Na rozdíl od filologů obrátili pozornost k literatuře nikoli středověké, ale novější a nejnovější. Veskrze své teze dokumentovali materiálem z 18.–19. století. Úsilí dát literární historii vědecký základ se projevilo v kauzálním výkladu faktů, snahou o jejich úplnost a přesnost (důraz byl kladen nejen na bibliografický popis a organizaci materiálu, ale i na propracování edičních pravidel pro starší a novější literaturu). Při svém výkladu bylo dílo pojímáno komplexně ve vztahu k osobnosti tvůrce. Literatura byla sledována v souvislosti s historickými fakty a historií dané society, resp. národními dějinami.

Metodologicky podnětná byla i zcela aktuální práce *Prinzipien der Litteraturwissenschaft* Ernsta Elstera.[333] I v Německu prodělal tento mladý obor spor s filologií, který vedl k tomu, že jedna věda druhou přímo odmítala. Tlumočník jeho díla v Čechách Jan Krejčí však spolu s Elsterem zdůrazňuje, že studium starší literatury se bez filologie obejít nemůže (studium stylu, metriky literárního textu však spadá do kompetence filologie) a pro dobu novější tomu není jinak, proto se k badatelům obrací s imperativem: *„Literární historik měj smysl pro vnitřní cenu díla básnického a měj také pochopení pro ducha jeho jazyka.* [...] *literární historie a filologie (v užším smyslu)* **nelze** *od sebe odlučovati; jen* **tak** *spor mezi oběma se rozhodne.“*[334]

Druhým silným inspiračním zdrojem byl francouzský pozitivismus. V návaznosti na dílo literárního kritika Augustina Sainte-Beuvea se problematice literárněhistorické začal věnovat Hippolyte Taine, jehož osobnosti ve vztahu k českému vědeckému životu jsme se věnovali v předchozí kapitole. V metodologické předmluvě k svým *Dějinám literatury anglické* (1864, česky v překladu O. Sýkory 1902) odmítl romantickou

[333] ERNST ELSTER, *Prinzipien der Litteraturwissenschaft* 1. Halle 1897. Druhý díl vyšel v roce 1911.

[334] JAN KREJČÍ, Nová nauka literárně historická. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 105–107; zde s. 105.

apriornost teze o literatuře jako zrcadle duchovního života národa a hledal cesty, jak dokumentovat, že literární díla nejen souvisí s dalšími historickými jevy, ale že jsou jejich výsledkem.[335] Poznání literatury nebylo cílem, literární dějiny byly chápány jako organická součást historie, pro níž byla literatura nejlepším pramenem, umožňujícím psychologizující metodou dobrat se principů historického procesu.

Ve Francii našel Taine své kritiky, ale současně i pokračovatele, kteří se však s provokativním odkazem filozofa, historika, estetika a literárního historika Taina nespokojili. Émile Hénnequin se soustředil opět k literární kritice a vrátil se k psychologii díla – dílo umělcovo chápal jako znak jeho ducha. Tento estopsychologický proud byl silně inspirativní pro českou modernistickou kritiku. Hennequinova *Vědecká kritika* (1888) byla záhy F. V. Krejčím přeložena do češtiny (1897), stejně jako práce *Spisovatelé ve Francii zdomácnělí* (1889, v Šaldově překladu 1896). Podněty Brunetièrovy či Lansonovy sice již v 90. letech do Čech pronikaly, ale plně využity byly až s počátkem 20. století (překlady Josefa Kopala a interpretace francouzských literárních dějin Otokara Šimka i Josefa Kopala).

Tainovský a hennequinovský pozitivismus sice emancipoval literárněhistorické bádání, ale důslednou empirií – poměřující se s přesností přírodních věd – v důsledku vedl k hromadění materiálu, jenž nemohl být zvládnut. Cestou z bludného kruhu ven bylo hledání filosofie dějin jako dějin idejí – a postupně obrat k duchovědnému proudu myšlení o literatuře, v rámci něhož byly nejsilnější impulsy Wilhelma Diltheye a Benedetta Croceho. Napomáhala tomu modernistická literární kritika, jež v českém prostředí prosazovala právě duchovědné metody, polemické s převládajícím objektivismem. Kritika soustředila svou pozornost na literární text a především na individualitu autora a přiblížila se tak k obecné k estetice. Nastupující generaci badatelů, kteří se nechtěli věnovat pouze aktuální

[335] Srov. FELIX VODIČKA, Literární historie, její problémy a úkoly. In: *Čtení o jazyce a poesii.* Edd. Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Praha 1942, s. 307–400; zde s. 315.

literární tvorbě, ale chtěli v bádání o literatuře prosadil diachronní pohled, tyto tendence nebyly cizí. Základem jim byl tainovský a hennequinovský pozitivismus, ale studium v zahraničí a čilý kontakt s německou vědou byl více než samozřejmý (v Praze a později ve Vídni přednášel Schererův žák Jacob Minor, s německou literárněhistorickou školou se čeští badatelé mohli setkat jak na univerzitách ve Vídni, tak i v Berlíně či Mnichově, kam mnozí směřovali).[336]

„VLČKOVA ŠKOLA"

Již na sklonku 80. let se začala profilovat „zakladatelská" generace literárních vědců, kteří byli sice nadále v kontaktu s literární kritikou na jedné straně i s filologií na straně druhé, ale začali prosazovat literární vědu, resp. literární historii jako svébytný, metodologicky vyhraněný humanitní obor s kořeny v soudobém pozitivismu. Prosadit literární historii jako samostatný vědní obor však nastupující generace literárních historiků musela v kontextu soudobé české vědy a vyrovnat se také s komplikovanými vztahy filologů a historiků soustředěných v nemnoha institucích. Ve formující se literární vědě se uplatnily podněty příbuzných humanitních oborů – stavěla na gebauerovské filologické kritice, čerpala z estetiky Otakara Hostinského a v neposlední řadě zúročila právě podněty historické vědy, profilované Jaroslavem Gollem. Z područí filologie se nový vědní obor na sklonku 19. století usiloval vymanit – příklonem k historii.

Definovat literárněhistorický přístup se pokusil Jaroslav Vlček již během rukopisných bojů.[337] V příspěvku *RK a RZ se stanoviska*

---

[336] Mj. Jan Máchal v 80. letech absolvoval vídeňskou univerzitu, pražští absolventi Jan Jakubec několik semestrů studoval ve Vídni a Berlíně, Arne Novák v Mnichově a Berlíně.

[337] S J. TRUHLÁŘEM, J. VANČUROU, K. I. ČERNÝM a T. G. MASARYKEM připravil analýzu Srovnání epických básní RK a RZ s novějšími díly literárními. *Athenaeum* 3, 1885/1886, s. 265–274. Masarykovy texty jsou vydány v souboru TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, *Z bojů o rukopisy. Texty z let 1886–1888*. Ed. Jana Svobodová. Praha 2004.

literárněhistorického komparoval texty s dalšími literárními památkami období, do nějž se rukopisy hlásily, a došel k závěru, že *„literárněhistoricky zůstává nad míru významno, že poesie, ze které RK. a RZ. chtí býti pouhým zlomkem, která tedy za staré doby prý kvetla v míře rozsáhlé, zůstává v tehdejší domácí literatuře úplně bez ohlasu, formální i ideelní účinky její neuplatňuje ve vrstevných plodech nikde – kdežto v době objevení, počátkem věku XIX., rukopisy ty jsou takořka kodifikací tehdejšího vlasteneckého smýšlení i poetických a vědeckých snah a v národě se potkávají se všeobecným souhlasem.“* [338] Zvláště spolu s filologickou analýzou Jana Gebauera a historickým rozborem *RKZ*, provedeným Jaroslavem Gollem, přispěly tyto argumenty k vyvrácení pravosti *Rukopisů*. Současně Vlček svým přístupem vymezil – s odkazem na rankeovské: *„bez ohledů vedlejších“* – pole literárněvědné, jemuž vyhradil poetologický rozbor, komparativní přístup k textům i literárněhistorické vřazení do dobových literárních (i obecně kulturních) souvislostí.

Již tehdy bylo zřetelné Vlčkovo úsilí prosadit literární historii jako svébytný a nezávislý obor. Bylo zřejmé, že toto úsilí bude muset být postupné. V polovině 90. let však Jaroslav Vlček spolu s Janem Jakubcem, slavisty Janem Máchalem a Jiřím Polívkou, Josefem Hanušem a dalšími badateli z mladší generace hledali prostor pro své záměry dosti obtížně – jak existenčně na univerzitě, tak i publikačně. Stávající filologické i historické časopisy (zmiňované *Listy filologické*, *ČČM*, *Časopis Matice moravské* aj.) se v oblasti literárněhistorické věnovaly především novým nálezům staročeských literárních památek (často především deskriptivním, případně filologickým či kulturně historickým analýzám) a statím, oceňujícím a interpretujícím právě starší českou literaturu. V literárních a společenských časopisech (*Lumír*, *Osvěta*, *Světozor* aj.), v nichž literatura měla zpravidla výrazné místo, zase převažovaly populárně naučné stati

[338] JAROSLAV VLČEK, *RK a RZ se stanoviska literárněhistorického*. *Athenaeum* 3, 1885/86, s. 349–355; zde s. 355.

a literární kritika[339] posuzující aktuální knižní produkci. Vznikající modernistické revue literární historii v tomto pojetí prakticky pomíjely.[340]

Vlček ani jeho kolegové počátkem 90. let nijak neformulovali postup, jak k prosazení literární historie jako svébytného vědního oboru dospět. Lze v nich však vysledovat několik bodů, jichž bylo nutné dosáhnout: 1. obor představit nově pojatým literárněhistorickým kompendiem; 2. prosadit literárněvědná studia jako samostatná na univerzitě (habilitace a profesury pro obor literární historie) a 3. založit odborný časopis. Tyto cíle nebylo možné naplňovat postupně. Jaroslav Vlček v průběhu 90. let publikoval první sešity svých *Dějin české literatury*.[341] Přestože se věnoval celé šíři literárních dějin – od dob nejstarších až po literaturu 19. století (své dějiny nedokončil), bylo třeba precizovat nový obor na konkrétním materiálu, konkrétními, vysloveně literárněhistorickými metodami – tedy nalézt její předmět a metodologii.

Starší česká literatura byla předmětem zájmu filologů (filologická kritika byla základním metodologickým východiskem) a současně i historickým pramenem.[342] Bylo proto logické, že nastupující generace

---

[339] Ke zrodu literární kritiky srov. zvl. studii a antologii EVY TAXOVÉ, *Počátky a zrání českého literárního eseje*. Praha 1985; a *Nástin české literární kritiky* ALEŠE HAMANA (Jinočany 2000).

[340] Ahistoričnost modernistického gesta popírá LENKA ŘEZNÍKOVÁ v práci *Moderna a historismus. Historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu devatenáctého a dvacátého století*. Praha 2004. Jejich reprezentace žánrově tkví v beletrii. Srov. též studii a antologii *Moderní revue*. Edd. LUBOŠ MERHAUT a OTTO M. URBAN. Praha 1995. – První monografií sledující z diachronního pohledu generační i estetickou proměnu české literatury na sklonku 19. století byla práce literárního historika JANA MÁCHALA, *Boje o nové směry v české literatuře 1880–1900*. Praha 1926 (původně univerzitní přednášky v akademickém roce 1901/02), v níž se věnoval i literární kritice, časopiseckým polemikám a částečně i literárněvědnému bádání.

[341] 1892–1897 sešit 1–6: *Prvního dílu část prvá*; 1898–1901 sešit 7–12:: *Druhého dílu část prvá*; 1902–1914 sešit 13–17: *Druhého dílu část druhá*; 1920, resp. 1921 jediný sešit *Prvního dílu část druhá*. Díl nebyl za Vlčkova života dokončen. První díl byl věnován nejstarším literárním památkám a končí humanismem a raně barokní literaturou. Druhý díl je věnován literatuře 18. století a první poloviny století následujícího. 5. kritické vydání Vlčkových *Dějin*: JAROSLAV VLČEK, *Dějiny české literatury* 1–3. Edd. Olga Svejkovská a František Svejkovský. Praha 1960.

[342] Edice staročeských literárních památek vycházely knižně, soustředěně jim věnovaly prostor i odborné časopisy, jež publikovaly i jejich analýzy: *Listy filologické* (J. Gebauer,

literárních historiků obrátila pozornost k novější české literatuře, tedy k literatuře 19. století – a na tomto materiálu, jenž sice měl svůj filologický rozměr i historické konotace a který bylo možno hodnotit i z pozic ryze estetických – usilovala o vymezení nových metodologických východisek literárněhistorické práce. Těžiště zájmu mladých literárních historiků tedy tkvělo v literatuře sklonku 18. století a celého století devatenáctého. Spojovala je i společná metodologická inspirace v tainovském pozitivismu i – v různé míře – soudobých v psychologizujících směrech bádání o literatuře. Projevilo se to jak v jednotlivých studiích, tak v profilových dějinách české literatury, k jejichž napsání přední osobnosti tohoto okruhu – Jaroslav Vlček[343] a Jan Jakubec[344] – v 90. letech 19. století, resp. na počátku století následujícího přistoupily. Za vše hovoří i fakt, že po prvním díle Vlčkovy syntézy a prvních sešitech věnovaných literatuře století osmnáctému a počátku 19. století nastupující generace literárních historiků pod Vlčkovým vedením v roce 1900 přistoupila k napsání dějin české literatury 19. století. Kolektivního projektu *Literatura česká 19. století* [345] se ujalo Laichtrovo nakladatelství, jež v letech 1904–1920 také vydávalo kritické edice spisů *Čeští spisovatelé 19. století.*[346]

VLČKOVY DĚJINY ČESKÉ LITERATURY

Vlček pojal dějiny literatury geneticky, resp. historicky – v souvislosti s dobou a jejími proměnami a v kontextu evropského myšlení. Pro Vlčka se tedy poprvé stává literární historie nikoliv dějinami knih, případně řadou

---

A. Havlík, J. Král aj.), *Časopis Musea Království českého* (A. J. Vrťátko, A. Patera, F. Menčík aj.), ale i Zíbrtův *Český lid.*

[343] Vlčkovy *Dějiny české literatury* viz pozn. 13.

[344] JAN JAKUBEC, *Dějiny literatury české.* Praha 1911. Rozšířené dvousvazkové vydání 1929 a 1934.

[345] JAROSLAV VLČEK A KOL., *Literatura česká 19. století* 1–3. Praha 1902–07, přepracované 2. vyd. sv. 1–2, Praha 1911 a 1917. Projekt nebyl dokončen.

[346] V letech 1904–12 byl hlavním redaktorem projektu Jaroslav Vlček, po té tuto úlohu převzal Antonín Hartl.

biografií jejich autorů, ale dějinami idejí a jejich vědeckých a uměleckých forem – o tom svědčí i Vlčkova dedikace práce odkazu Josefa Dobrovského a v druhém díle *Dějin* pak úvodní citát Hermanna Theodora Hettnera, zdůrazňující, že bibliografická úplnost není nikde zamýšlena, není cílem.[347] To poněkud relativizuje jednolité chápání soudobého pozitivismu. Vlčkův syntetický přístup vedle nejsilnější inspirace soudobou německou literární vědou zúročil nejen Tainovy teze[348] a sociologizující přístup Guyauův,[349] ale částečně i Hennequinovy psychologizující podněty, inspirativní zvláště pro modernistickou literární kritiku. Ač vedle těchto podnětů je soudobou literární kritikou reflektován i metodologický přístup Gustava Lansona[350] a prosazuje se především duchovědná diltheyovská orientace, v literárněhistorických příspěvcích jak ve filologických, tak i v historických časopisech se – samozřejmě vedle analytických, věcně pozitivistických statí – prosazuje právě genetické pojetí Vlčkovo.

Vlček své pojetí literárních dějin konzultoval jak s Janem Gebauerem,[351] tak s Jaroslavem Gollem i Antonínem Rezkem – svému učiteli i kolegům historikům zasílal pak i jednotlivé sešity *Dějin* a očekával jejich reakci (podobně je komentoval ale např. i Josef Svatopluk Machar). *„Váš 3. sešit jsem zde právě s opravdovým potěšením přečetl, s potěšením objektivním,"* psal Vlčkovi v roce 1894 Jaroslav Goll. *„Vy jste všecku mou práci pro onu dobu*

---

[347] ZDENĚK PEŠAT, *K metodologii literárních dějin Jaroslava Vlčka.* In: TÝŽ, Tři podoby literární vědy, Praha 1998, s. 183–189.

[348] Práce Hippolyta Taina byly na přelomu století zprostředkovávány i četnými překlady do češtiny (od 70. let 19. století) i studiemi JOSEFA HANUŠE (H. Taine a jeho teorie literární kritiky a dějepisu, *Lumír* 1891), F. V. KREJČÍHO (Taine, *Rozhledy sociální, politické a literární* 1893) a VÁCLAVA TILLEHO knižně publikovaná stať *Filosofie literatury u Tainea a předchůdců* (Praha 1902).

[349] Srov. FELIX VODIČKA, Literární historie, její problémy a úkoly. In: *Čtení o jazyce a poesii.* Edd. Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Praha 1942, s. 309–400; zde s. 318.

[350] Jeho *Metodu literárního dějepisu* přeložil až Josef Kopal, Praha 1931; ovšem časopisecky byl reflektován dříve (GUSTAV LANSON, Metoda v literární historii. Přel. Emanuel Masák. *Archiv literární – Prameny dějin české literatury katolické* 1, 1918, s. 97–119; článek byl připraven k vydání již roku 1909, přehlédnut 1910).

[351] Doklady v korespondenci se však týkají především Vlčkových slovakistických prací z 80. let.

registroval, ocenil a jí do české literatury uvedl. To je pro mne satisfakcí. Ona klatba, ve které s jinými pro RK [Rukopis královédvorský] *se nacházím, naučila mne rezignaci – ale tolik odříkání ve mně předci není, bych toho necenil a Vám nepoděkoval. Pravím do české literatury. Neb české práce vědecké je velice nevděčné, že zůstane i u nás nepovšimnuta.*"[352]

Vydávání *Dějin české literatury* však nezměnilo Vlčkovo postavení středoškolského profesora – stále opakovaně žádal o dovolenou z výuky s poukazy na svou práci vědeckou,[353] v roce 1898 se sice stal soukromým docentem, ale mimořádné profesury, o níž usiloval, dosáhl až v roce 1901 (řádné až o šest let později). Ani kritika jeho práci nepřijala bez výhrad – v reakcích lze vyčíst postoje z nedávných sporů o pravost *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* i četné animozity, jimiž česká vědecká obec trpěla (konkurenční poměr je zřejmý zvláště z kritik Václava Flajšhanse).[354] Vlček navíc nezařadil *RKZ* do kontextu středověkých literárních dějin, ale počítal s jejich výkladem až pro 19. století.

„Napíšu však obšírnější referát o Vlčkových Dějinách Písemnictví – to myslím je také Vlčkovým přáním a v pochopitelné souvislosti s jeho situací a nadějemi," psal

---

[352] Jaroslav Goll Jaroslavu Vlčkovi nedatováno (přípisek 19. 5. 94), fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. Vlček na Gollův dopis odpověděl: „[…] *srdečné díky za Vaše vzácné uznání; to, co jsem udělal vzhledem k Vašim pracím, bylo prostě mou povinností, a musí to učinit každý, kdo o práci má názor poctivý a vážný. Vaše slova jsou mi vzpružinou věru potřebnou, nebo někdy při vyčerpávající práci školské, věřte, umdlévám, a na dovolenou, kterou by jinde za jiných okolností nabídli sami, u nás, na české reálce, není pomyšlení* […]. *Jakmile další část o Jednotě bude přichystána k tisku, dovolím si ji předložit podle laskavého vyzvání."*

[353] Ve vyřizování žádostí o uvolnění na ministerstvu kultu a vyučování i v rozhovorech s ředitelem české reálky mu byl nápomocen Antonín Rezek i Vatroslav Jagić.

[354] Gebauerův žák Václav Flajšhans (1866–1950), filolog, literární historik a editor, působil jako středoškolský pedagog, přispíval do vědeckých časopisů, pravidelný recenzent *Národních listů* i dalších periodik. Jeho ambice vydat se na univerzitní kariéru byly již od počátku narušeny názorovými neshodami s Janem Gebauerem. Sice generačně příslušel k Vlčkovi a Jakubcovi, ale odborně tíhl spíše k okruhu přispěvatelů *ČČM*, ještě v 90. letech se stal obhájcem pravosti Rukopisu královédvorského (ač v předchozích letech odmítal pravost obou rukopisů). Jeho práce (zvláště věnované literatuře doby Husovy) neušly kritice. V roce 1901 vydal *Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy* (po sešitech začalo vycházet na sklonku 90. let), jež bylo chápáno jako konkurence Vlčkových *Dějin*.

v této souvislosti Josef Pekař Jaroslavu Gollovi v srpnu 1899.[355] *ČČH* poskytoval vedle *Listů filologických* a rozličných literárních a osvětových časopisů, pěstujících však hlavně literární kritiku, nemalý publikační prostor literární historii, kterou v podstatě chápal jako jednu z historických disciplín.[356]

Pekařova recenze první části Vlčkových literárních dějin *Od dob nejstarších až po věk zlatý*, vydávaných po sešitech v letech 1892–1897, vedle snahy vyzvednout Vlčkův příspěvek k literární historii měla rozměr téměř programový: *„Literární historie a filologie vůbec nejen že je historikovi jednou z nejdůležitějších věd pomocných: literární historik, chce-li vyložiti kulturní vývoj národa, pokud se jeví v jeho literatuře, je vlastně a cele historikem,"* soudil Josef Pekař. *„Dotýkám se tu mimoděk starého sporu o poměru filologie k historii a cílech a methodách literární historie: v našem případě máme co činiti patrně s dílem, jež obírá se literaturou v souvislosti s ostatním životem národním, jako produktem a faktorem jeho a jež líčí historický její vývoj – a to je práce po výtce historická. Plody literární jsou zajisté historickými dokumenty prvého řádu a pro tu historii, jež nechce býti pouhým výkladem událostí politických nebo válečných, prameny neméně důležitými než serie úředních listin neb než jiné prameny v užším slova smyslu: kroniky a letopisy – a výklad jejich v udaném smyslu a směru je dílo dějepisné."*[357]

Úsilí literárních historiků, jež se neobjevilo v žádné předmluvě ani programu, tak paradoxně v recenzi formuloval historik. Na Vlčkově přístupu Pekař oceňoval, že podává *„dějiny duševního života české minulosti"*, že *„prvý jal se psáti u nás moderní historii literární, objímající vývoj celkový, práci, jíž jde ne již o knihy samy o sobě, ale o knihy, pokud jsou výrazem duševního života autora*

---

[355] Josef Pekař Jaroslavu Gollovi 14. 8. 1899, JOSEF KLIK (ED.), *Listy úcty a přátelství*. Praha 1941, s. 193–194.

[356] *Český časopis historický* měl v programu: *„Uveřejňovati budou se v něm samostatné a původní práce ze všech oborů bádání dějezpytného a dějepisného, tedy vedle prací z dějin politických také práce z dějin práva, církve, literatury, umění atd., vždy se zvláštním zřetelem k dějinám Čech, Moravy a Slezska."* JAROSLAV GOLL – ANTONÍN REZEK, Náš programm. *ČČH* 1, 1895, č. 1, s. 1–2; zde s. 1.

[357] JOSEF PEKAŘ, [rec.] Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury…. *ČČH* 5, 1899, s. 325–327; zde s. 325.

a jeho doby, práci, jíž jde o vytčení a karakterisování **idei**, *jež proudily v společnosti národní a ozývaly se v literatuře.*"[358] Pojmenoval tak Vlčkův programový odklon od přežívající bibliograficko-biografické metody literárněhistorické práce, doplňované o filologickou kritiku, a propojil ji se soudobými pozitivistickými proudy v evropské historické i literární vědě.

Vlček při svém syntetickém nadhledu upustil jako první od chápání literárních dějin jako linie biografických a bibliografických dat i popisu proměny jazykového materiálu a linii dějin konstruoval sledováním proměny ideové složky literární tvorby v evropském kontextu.[359] To jej – vedle obdobného náhledu na české dějiny – přimykalo k historiografii Gollovy školy. „*Pravil jsem, že Vlček má historický smysl,*" oceňoval na něm Josef Pekař. „*Je to talent, jehož literární historik většího stylu prázden býti nemůže; nemá-li ho, nebude nikdy literárním historikem.*"[360]

SNAHY O ZALOŽENÍ LITERÁRNĚHISTORICKÉ REVUE

Když se v roce 1898 se Jaroslav Vlček habilitoval pro dějiny české literatury na české části pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě, existenční podmínky si tímto krokem nezlepšil, stále mu hlavním příjmem byl plat středoškolského profesora, ale vyjasnily se vyhlídky na etablování literární historie. Zájem o tuto disciplínu byl zřejmý: „*Na fakultě je hodně živo, studentů*

---

[358] Tamtéž.

[359] Srov. FRANTIŠEK KUTNAR – JAROSLAV MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 614.

[360] JOSEF PEKAŘ, [rec.] Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury… *ČČH* 5, 1899, s. 325–327; zde s. 327. Pekařovo hodnocení Jaroslava Vlčka jako historika rozhodně nebylo přepjaté, zopakoval jej ještě v roce 1920 ve své gratulaci k Vlčkovým šedesátinám. Pramen této povahy je třeba interpretovat zvláště obezřetně, ale sám Pekař samoúčelnou chválu, k jaké žánr blahopřejných listů samozřejmě směřuje, odmítl: „*Vážený pane sekční šéfe, / je málo takových jubileí, k nimž by bylo lze gratulovati tak z celého srdce a opravdu gratulovati jako je Vaše. U nás nadává se před jubileem skoro bez výjimky jubilímu příštímu, o jubileu se pochválí všichni a všichni píšeme konvenční gratulace. U Vás to nemůže býti a není konvence. Jste náš nejzasloužilejší a nejmodernější historik po Palackém a dožil jste se netušeného nenadálého štěstí spatřit vlast svou pod Tatrami svobodnou ano dosáhl i příležitosti, abyste kladl základy k novostavbě její v duchu a pravdě. / K tomu všemu gratuluji ze srdce a přeji Vám i nám všem, abychom užíti mohli ještě dlouho Vaší výborné, šťastné práce / Váš oddaný / Jos. Pekař*". Josef Pekař Jaroslavu Vlčkovi 23. 1. 1920, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

jako máku; ke mně jich chodí asi 100, mezi nimi páteři, učitelky (také Gebauerovna!)[361] *a jiná honorace: mám teda kontroly dost,"* psal Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi na podzim tohoto roku. *„Ale to účastenství mne opravdu těší, člověk s chutí pracuje."*[362]

Vlček se věnoval fakultě, Jan Jakubec se v té době vypravil na studijní cesty – zimní semestr roku 1898 strávil ve Vídni, letní na univerzitě v Berlíně a na cestách po Německu (Lipsko, Brémy aj.). Uvažoval i o cestě do Ruska, upřednostnil však studium na německých univerzitách, především kvůli styku s předními badateli a teoretiky v oboru literární historie. Z korespondence obou přátel vyplývá, že snahy etablovat tento obor v Čechách byly z jejich strany velmi vážné. Uvažovali nejen o vysokoškolské kariéře, ale především o založení odborného časopisu, který by byl věnován výhradně tomuto oboru a podobně jako *Česky časopis historický* pro obecné české, přinášel nejen studie, ale i recenzní a informační rubriky o literárněhistorickém dění doma i v zahraničí. Začali jej připravovat, jednali s nakladateli a v úzkém odborném okruhu začali zvolna oslovovat přispěvatele. Situace však byla komplikovanější nežli na poli historických časopisů – literární historie doposud nalézala místo ve filologických časopisech (zvláště v *Listech filologických*), na stránkách historických časopisů i v listech populárněnaučných, literárních a společenských. Prosadit čistě odbornou revui bylo obtížné – a pro nakladatele finančně náročné.

Do příprav časopisu zasáhla zpráva o tom, že časopis *Krok*, vydávaný Františkem X. Prusíkem spolu se synem Bořivojem, by se měl proměnit v literárněhistorickou revui. Jana Jakubce přímo zaskočila: *„Co teď?"* psal

---

[361] Míněna Marie Gebauerová (1869–1928), dcera filologa Jana Gebauera, učitelka, prozaička, editorka korespondence a díla Boženy Němcové (spolupráce v Jaroslavem Vlčkem a Václavem Tillem); jedna z prvních žen, věnujících se profesionálně tomuto oboru.

[362] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi z Vinohrad 2. 11. 1898, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

Jakubec Vlčkovi z Vídně. *„Tím patrně padá náš plán. Dobře nám, jsme trochu kunktáři. Kdoví jestli Prusíkovi neostala se naše zpráva skrze nás samotné. Bylo trochu mnoho členů účastno plánu našeho a tu ovšem to už mohlo běžet jako po žlábku. Prusík ml. je v knihovně a tam je také Vašek T.* [Tille], *snad ten něco zvěděl. Mně je totiž nápadné, že teprv teď zve spolupracovníky k účastenství, když má za půldruhého měsíce vyjít číslo. Mně by bylo lhostejné, kdo časopis rediguje, jen kdyby se dalo čekat, že z toho něco udělá. Ale Prusík!"*[363] Obával se především, že F. X. Prusík mohl profilovat spíše ke klasické filologii a staročeským bádáním a jeho syn, překladatel ze slovanských jazyků, zas tímto směrem. *„Rozmyslil jsem si článek pro N. D.* [Naši dobu], *kde jsem chtěl odůvodňovat také časopis literárněhistorický; teď to bude jako reklama pro časopis Prusíkův,"* rozčiloval se dále v dopise Jakubec.

Záměr vydávat nový čistě literárněhistorický časopis však hatila i zpráva o novém směřování *Listů filologických*: *„Milý příteli,"* obratem odpovídal Jaroslav Vlček Jakubcovi do Vídně, *„náš společný plán je pochován dvojmo, aspoň zatím. Právě jsem rozmýšlel, co dělat (o metamorfóze ‚Krokově' neměl jsem tušení), když přišel list od Pastrnka,*[364] *kde stojí: „Redakce Lfil.* [Listů filologických] *se na tom ustanovila, požádati Vás, abyste mezi nás jakožto redaktor pro českou literaturu, přistoupil, a to již od poč*[átku] *1899. Přistoupení Vaše do redakce bude ohlášeno již v posledním sešitě letošním. Král*[365] *sestavuje přiměřený článeček,*[366] *v němž úmysly naše krátce budou vyloženy.' Zároveň prý hned v 1. čísle*

---

[363] Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi z Vídně 11. 11. 1898, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[364] Pastrnek, František (1853–1940), slovanský filolog; 1885–95 docent slavistiky na vídeňské univerzitě; 1895–1902 mimořádný, poté řádný profesor slavistiky na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze; současně 1896–1899 spolu s Janem Gebauerem a Josefem Králem redaktor *Listů filologických*.

[365] Král, Josef (1853–1917), klasický filolog, překladatel a vydavatel antické literatury, autor prací o české prozódii a metrice, od počátku působil na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, od roku 1893 jako řádný profesor a o rok později ředitel semináře klasické filologie, 1896/97 děkan filozofické fakulty; významný činitel vědeckých společností, zvl. Jednoty českých filologů; dlouholetý redaktor *Listů filologických*, výrazně ovlivňující jejich koncepci.

[366] REDAKCE, Úvod. *Listy filologické* 26, 1899, s. 1–4.

nového ročníku mám být zastoupen – posudkem Flajšhansova ‚Písemnictví',[367] *ježto prý ‚je to kus Vaší povinností – je to přání i Gebauerovo i Královo a ovšem i mé', tj. Pastrnkovo. Jak vidíš, to není dotaz, nýbrž rozkaz; za mých okolností, PS vzhledem ku přeměně Krokově, která mi vzala možnost opírati se o náš plán, nezbylo, než (k první věci) říci ano.*" Spoluredakci *Listů filologických* tedy Vlček přijal.[368] „*Kdybys byl zde,*" dodal k tomu, „*a kdyby Kohout byl ochotnější býval kousnout do podniku (s Laichtrem jsem si ani netroufal mluvit o tom), byl bych mohl říci: už máme své; takto nebylo lze jednat jinak.*"[369]

Přestože Vlček Jakubce vybízel ke spolupráci v obou věcech, nadšené odpovědi z Vídně se nedočkal: „*Tvá zpráva mne trochu překvapila, aspoň mne plán o přeměně Fil. Lis.* [Listy filologické] *mnoho nepotěšil. Myslím, že to nebude nic jiného nežli zase naše nešťastné příštipkářství. Uvaž si to monstrum: horujeme (Ty zrovna tak jako já i jiní) proto, aby se odloučila literatura od jazykovědy; ale teď tu budeme mít nejen toto spojení českého jazyka a české literatury, nýbrž i filologii slovanskou – asi kopie česká Jagićova Archivu*[370] *se širším polem pro českou literaturu. To snad by se dalo ještě zdržet vzhledem na naše malé poměry, ale spojení*

---

[367] V celém ročníku však Vlčkova recenze Flajšhansovy práce *Písemnictví české slovem a obrazem* nebyla otištěna.

[368] Jaroslav Vlček vstoupil do redakce *Listů filologických* od počátku roku 1899, v redakci s různými spolupracovníky pracoval až do roku 1919; literární historii se mu však do časopisu dařilo prosadit jen pozvolna.

[369] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 16. 11. 1898, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. O pozadí nabídky dále Jakubcovi psal: „*Rozumí se, že jsem o zamýšlené nabídce z Lfil.* [Listů filologických] *neměl ani tušení. Vykládám si to tak. Brzy po Památčině večeru* [míněny šedesátiny Jana Gebauera] *byl zde improvizovaný bankýtek Rezkův (meškal zde náhodou), kam se slezla fakulta. Seděl jsem mezi Polívkou, Pastrnkem a Niederlem, a hovořili jsme o Černého Slovanském časopisu. Polívka jej zatracoval jako drobení sil (co je v něm dobrého, přijal by prý každý list), my ostatní jsme ho zastávali jako věc nutnou a užitečnou. Při tom jsem prohlásil, že dnes – zítra bude se muset založit č*[eský] *časopis pro lit*[erární] *historii, poněvadž Lfil.* [Listy filologické] *nestačí, a snad ani nechtí v té příčině vyhovovat. Polívka zase odporoval, Pastrnek a Niederle však horlivě mi přizvukovali – a za nedlouho přišel zmíněný návrh. Patrně Král etc. nechtěli dopustit, aby Listům vznikla konkurence. Že ‚Krok' se mění také asi následkem pověstí, které, jak dobře hádáš, bez pochyby se z maffie rozšířily dál, zdá se mi být velmi podobno pravdě. / Nu, teď už pozdě bycha honit. Jak povídám, kdo ví, nevyroste-li z Listův* [filologických] *časem to, co jsme chtěli podnikat sami. Jen ještě jednou prosím: měj rubriku na paměti, a pilně navrhuj, co vše by se mělo dělat.*"

[370] Míněn berlínský *Archiv für slavische Philologie*, redigovaný vídeňským profesorem slavistiky Vatroslavem Jagićem.

s klassickou filologií je monstrum, kterého neospravedlňují ani naše malé poměry. – Ale co nám zbývá? Patrně se na čas musíme spokojiti s tímto výsledkem. Když ode mne žádáš účastenství, co dovedu, rád udělám."[371]

Nový odborný časopis věnovaný výhradně literární historii tedy nevznikl. Důvodem byla na jedné straně liknavost a opatrnost nakladatele, který by raději uvítal vznik nového literárněkritického časopisu či revue, jež by komplexně reflektovala soudobé umělecké dění ve všech jeho oborech, a tedy přinášela články, zprávy i recenze z oblasti literární, hudební, divadelní i výtvarné (i takový časopis by se však na soudobém přesyceném časopiseckém trhu velmi obtížně uplatňoval). Příčinou neúspěchu současně byla i nerozhodnost a liknavost obou literárních historiků, kteří stáli u zrodu myšlenky nový odborný časopis založit. Neměli sice institucionální zázemí, ale vznik časopisu by jim je do určité míry nahradil. A především by dosáhli toho, že literární historie by byla vnímána jako samostatný obor a nikoliv jako obor filologický, či historický. Situace byla komplikovanější o to, že Jan Jakubec dal přednost studijním cestám a Jaroslav Vlček byl na přípravu nového časopisu sám. Nabídka redakce *Listů filologických*, že uvolní v časopise prostor pro literární historii, zněla poněkud ultimativně, stále navíc stavěla literární historii do područí filologie. Přišla ve chvíli, kdy jednání s nakladateli neměla ještě zřetelnou podobu – i tak byla pro Jaroslava Vlčka natolik lákavá, že od záměru založit nový literárněhistorický časopis ustoupil.

JAKUBCŮV PROGRAM LITERÁRNĚHISTORICKÉ PRÁCE

Vzrušená jednání o vzniku nového oborového časopisu v době, kdy vymezení literární vědy jako samostatného oboru visela ve vzduchu, měla jeden zřetelný výsledek – Jan Jakubec se pokusil v článku pro *Naši dobu*

[371] Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi z Vídně 26. 11. 1898, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

formulovat úkoly nového vědního oboru a navrhnout možnosti organizace literárněhistorické práce. „[...] *je trochu bezohledně psán; bude s ním asi sotva kdo spokojen,*" upozorňoval Vlčka předem. *„Mně šlo o to, jak by se nejlépe mohlo prospěti věci. Co z toho uznáš za rozumné, snad bys mohl uskutečňovat ve Fil. Lis.* [Listech filologických]."[372]

Jan Jakubec svůj program příznačně nazval *Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury*[373] – už titulem se tedy distancoval od pojetí literární historie tak, jak ji prezentovaly okruhy jak *Časopisu Musea Království českého*, tak *Listů filologických*. Rétorikou článku, ale i nezastíranou chválou se přihlásil k osobnosti T. G. Masaryka. Vědomě tak navazoval na organizační snahy okruhu časopisu *Athenaeum* v 80. letech, jež se nejvýrazněji projevily v polemice *Jak zvelebovati naši literaturu náukovou?*,[374] ale i k Masarykovu politickému realismu.

Ve své stati se Jakubec pokusil nalézt význam literárněvědného bádání. Upozornil, že ač je s dějinami české literatury konfrontován každý středoškolský student, obecné povědomí o literárních dějinách je mizivé. Důvod současného tristního stavu viděl nejen v nedostatcích školy, ale i ve stavu soudobé filologie, resp. literární vědy, zvláště v nedostatku badatelů – starší generace se věnovala soustavně starší české literatuře a ta nejmladší naopak téměř výhradně literární kritice soudobé produkce. A to chápal jako příčinu strnulosti soudobého literárněhistorického, resp. filologického

---

[372] Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi z Vídně 26. 11. 1898, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[373] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338. První část vyšla omylem bez podpisu.

[374] TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 2, 1884/1885, s. 270–275; ANTONÍN REZEK, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 3, 1885/1886, s. 40–46; AUGUST SEYDLER, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 3, 1885/1886, s. 70–76; TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 3, 1885/1886, s. 76–79; ANONYM, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 5, 1887/1888, s. 14–15; ANONYM, Jak zvelebovati naši literaturu náukovou? *Athenaeum* 5, 1887/1888, s. 248–250. Srov. mj. ARNOŠT KRAUS, Masaryk organizátor české vědy. *Naše doba* 45, 1937/38, s. 581–588; komentovaný výbor z Masarykových statí viz: TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, *Z počátků Athenaea. Texty z let 1883–1885*. Ed. Jiří Franěk. Praha 2004.

bádání: *„Na naší literární historii vězí pořád ještě historismus, na nějž jsme bývali tak hrdi.“*[375]

Pojmem *historismus* si Jakubec vypůjčil ze slovníku T. G. Masaryka, mínil jím stále nekončící proces hledání národní identity, v němž romantická historická věda i bádání o literatuře sehrály významnou roli – to je také důvod, proč se pozornost soudobé vědy ve většině obracela ke staročeským literárním památkám. *„Zatracuje se historismus. Ale zabývat se XVIII. stoletím je už <u>také</u> historismus,“* polemizoval s Jakubcem Jaroslav Vlček, *„a opustím-li spravedlivou zásadu vykládat vše z doby a z individualit – předmětu nikterak neprospěju. I zde osobní úsudky povyšují se za dogma strany, která přece bojuje proti všemu autoritářství.“*[376] Jakubec mu tento názor však vyvracel: *„Když se někdo obírá XVIII. stol*[etím], *to pro něho není historismem; nýbrž pro něho je v tomto případě pravidlem; znáš-li naši dobu současnou, je ti jasné předcházející; vždyť takoví jezuité chodí mezi námi, mají jen jinou masku. Tím ovšem není řečeno, že by ten, kdo chce bádat o 18. stol., musel si probádat napřed 19. stol. Nikoli, nýbrž jen osvojit si výtěžky jiných. Není-li bádání ani o 18. ani o 19. stol., je lepší cesta, probádat napřed 19. stol*[etí]. *A já to pokládám za správný požadavek a vidím, že se hlásá*

---

[375] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338; zde s. 244.

[376] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 7. 2. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. *„Víš sám, kterak právě <u>Tvou</u> zásluhou T. G.* [Masaryk] *podstatně změnil svůj názor na naše znovuzrození atd.,“* připomněl dále Vlček Jakubcovi. *„ Když jsem 1892 psal do ‚Času‘ o Hálkovi, bylo to ‚realistické‘, - a když 1898 své mínění z r*[oku] *1892 opakuji, už to realistické není! Kraus je ‚dobrý realista‘, a přece na př. o Vrchlickém má mínění zcela jiné než T. G. nebo Machar. Nebo: Macharovi dnes se zdá, že se z básníka má vydat všecko, i věci školácké a nevyzrálé, které jsou mu jen na ostudu – stanovisko jistě nesprávné, neboť výbory byly a budou, z jedné ballady Nerudovy poznám balladistu Nerudu celého; a já pro svou osobu bych se pěkně poděkoval, kdyby mou ‚individualitu‘ po mé smrti chtěl přivádět k platnosti tím, aby např. vydal beze změny mou knížku o literatuře slovenské z r. 1881! A přece toto nesprávné a jistě jen dočasné stanovisko Macharovo již se prohlašuje za neomylné, a vím, že zamítne-li se od někoho z nás, zůstane na nás výčitka, že odpadáváme od ‚pravověrného realismu‘, že ulamujeme hroty, notáblujeme atd. atd.“* Tamtéž. Hálkovská narážka se týká článku JAROSLAV VLČEK, Vítězslav Hálek. *Čas* 6, 1892, č. 44, 29. 10., s. 690–695 a č. 45, 5. 11., s. 708–710; a jeho přetištěné verze v souboru JAROSLAV VLČEK, *Několik kapitolek z dějin naší poezie.* Praha 1898; v recenzi této knihy formulaci „ulamování hrotů“ použil VÁCLAV FLAJŠHANS, Z literatury. České spisy. *Národní listy* 39, 1899, č. 13, 3. 1., s. 3. K hálkovské polemice naposledy LUBOŠ MERHAUT, Periodika a polemika: Aktualita a paměť. (Nad spory o Hálka.) *Slovo a smysl* 1, 2004, č. 2, s. 70–90.

(snad hlásal dávno před Mas[arykem]*) také jinde. To přece nevylučuje vykládat někoho z jeho doby a z jeho individuality. Tak je tomu i v jiných věcech.*"[377] Přestože se tato výměna názorů dotýkala problémů čistě odborných, literárněhistorických, v jejím pozadí je zřetelný problém širší – v postojích obou přátel se objevily klíčové názory, jež se po desetiletí traktovala v tzv. sporu o smysl českých dějin. Za Jakubcovým postojem je zřejmé masarykovské pojímání historické práce pouze ve vztahu k současnosti, ve Vlčkových slovech lze vyčíst střízlivý postoj historiků Gollovy školy. Odborná polemika však přerostla v korespondenční hádku o politický realismus.

Jakubec tedy v závislosti na Masarykově filosofii dějin vymezil pole literární historii – její těžiště nalezl v „moderních" dějinách literatury, tedy v období od sklonku 18. století po současnost. Jádrem jeho článku však byla organizace literárněhistorického bádání. Literárněhistorické práci podle Jakubce totiž scházely již práce „přípravné" – kritické vydání spisů významných spisovatelů (přístup Kobrova nakladatelství v edici *Národní bibliotéka* byl podle něj nedostatečný), korespondence opatřená poznámkami a komentáři, další autobiografické materiály, ale i soustavná bibliografie novočeské literatury a prací o ní.[378] Zdůraznil, že vydání těchto „přípravných" prací, vyžaduje důkladný odborný přístup – kritické edice nesmí postrádat vědecký aparát i rejstříky jmenné a věcné jsou nezbytným předpokladem pro další literárněhistorickou práci, protože *„literární historik potřebuje určitý fakt"*[379], pak teprve může přistoupit k literárněhistorické interpretaci a samotnému psaní literárních dějin. Z jeho výkladu je zřejmá znalost německého prostředí – soudobá německá literární věda stavěla na pečlivých bibliografických a edičních pracích.

---

[377] Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi 8. 2. 1899 Berlín, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.
[378] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338; zde s. 245–248.
[379] Tamtéž, s. 248.

Německá inspirace vysvítá i z Jakubcových návrhů na zřízení nových institucí, jež by se zabývaly literární historií, činností sbírkovou, výstavní, osvětovou i ediční. Svou koncepci organizace literárněhistorické práce založil na kritice stávajících spolků, nakladatelských podniků, časopisů a vědeckých ústavů.[380] Jakubcovi scházela stálá a promyšlená podpora tohoto vědního oboru. Od stávajících vědeckých institucí – *České akademie pro vědy a umění* a *České společnosti náuk* –, kterým jsou potřebné zdroje k dispozici, finanční podporu nečekal, protože *„tam mají povětšině, jak pověděl vtipně znatel těchto ústavů, pochopení jen pro to, na čem leží nejméně třistaletá plíseň"*[381].

Řešení vzniklé situace Jakubec viděl ve zřízení zvláštní zastřešující společnosti pro novočeskou literaturu.[382] V jeho vizi lze najít předobraz projektů archivních, muzejních i badatelských institucí, jež vznikly ve zcela jiných podmínkách z iniciativy státu o padesát let později. Společnost by se starala o organizaci vědecké práce, o její prezentaci na veřejnosti a o získávání finančních prostředků k jejímu zajištění. Jejími úkoly by bylo

---

[380] Matice česká sice začala ve 40. letech 19. století vydávat *Novočeskou bibliotheku* – kritické vydání Jungmannových sebraných spisů je její zásluhou, ale tato činnost utichla; právě ve vydávání spisů buditelů a jejich odborně zpracovaných biografií by Jakubec rád viděl její další úlohu. Svatoboru vyčetl, že uctění památky buditelů realizuje pouze stavěním pomníků. Strnulost vyčítal i Literárnímu odboru Umělecké besedy i Spolku českých beletristů Máj, jenž však spíše hmotně podporovaly tvořící spisovatele. Naopak Filologická jednota za třicet let svého trvání se podpoře české starší i novější literatury podle Jana Jakubce věnovala důkladněji – financováním *Listů filologických* i vydáváním Vlčkových *Dějin české literatury*. To však je pouze podpora práce jednotlivce.

[381] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338; zde s. 330. *„Nepronáším to jako výtku proto, že se jeví péče o tyto starší památky české literatury,"* vysvětluje v zápětí. *„Nikoli! I to jsou projevy naší osvěty, a jak vzácné mnohdy! Jenom si srovnávám, co se dělá na prospěch starší a co na prospěch novější literatury, a vidím, že je to zjevný nepoměr."*

[382] Tamtéž, s. 351nn. Založení společnosti v sobě skrývá soudobý politický kolektivistický idealismus: *„Dnes každá myšlenka, každá práce, která přesahuje síly jednotlivcovy, dá se provésti jen působením spolkovým docela analogicky jako v oboru národohospodářském akcionářstvím. I to zde je akcionářství, jen že účastník takovéhoto spolku místo ustřižených kuponů odnáší si uspokojení z vykonané práce v oboru duševním. Čím více se poskytuje účastníkům výtěžků od vedoucích jej, tím větší rozkvět jeho. Podobně je tomu také s odbornictvím: jako ve výrobě hmotné šíří se dnes i ve vědách odbornictví víc a více: toho rázu jsou také spolky a společnosti. Spolek musí se starat nejen o svou práci, nýbrž musí budit také interes v širších kruzích, musí jim podávat naději zisku: k odborné práci vědecké musí dovésti připoutati také diletanty. A to by bylo na případě."*

připravit kritická souborná vydání české beletrie, ale i děl odborných. Podporovala by v tomto směru ediční počiny soukromých nakladatelů a poradensky by dbala na kvalitu textologické přípravy. Usilovala by o vznik edic korespondence českých spisovatelů, vydání jejich memoárů a dalších biografických děl. Jejím dalším úkolem by bylo i *„vedení nebo aspoň podněcování a podporování prací odborných o českých spisovatelích"*[383]. Vedle centrálního rozdělování badatelských a edičních úkolů by však tato společnost měla i vzdělávací a osvětové úkoly: pořádání přednášek v centru i na venkově. Zásadním úkolem byl vznik odborné knihovny. Práce společnosti v ideálním případě měla být propojena s literárněhistorickým seminářem pražské fakulty a případně druhé univerzity, jež měla vzniknout na Moravě.

Nová společnost by zároveň literárněhistorickou práci popularizovala – vedle pražského centra, propojeného s fakultou, by osvětovou a kulturní činnost zajistila síť krajových středisek v Brně, Vídni a některém slovenském městě a regionálních „poboček" v rodištích těch kterých spisovatelů, či v případě malých obcí v nejbližším městě (jako příklad Jakubec uvedl Beroun v případě Josefa Jungmanna): *„Obvyklé u nás pomníkové spolky by se přeměnily na spolky literární* [...]."[384]. Ty by měly na starosti nejen osvětovou činnost – dbát o rodný domek, hrob či pomník, pořádat přednášky a besedy –, ale i odbornou: *„shledávat památky literárně historické, které za čas třeba už nebude možná sebrati"*. Spolky by také mohly soustředit a zaznamenat, *„co se mezi pamětníky o spisovateli vypravuje, nebo co se podává tradicí"*, a v neposlední řadě by systematicky prozkoumávaly venkovské knihovny, soustřeďovaly knižní sbírky a připravovaly tak fond odborné oborové knihovny. Tato regionální struktura měla také zajistit financování společnosti a veškeré její odborné, archivářské, muzejní i kulturní a osvětové činnosti – Jakubec totiž nepředpokládal nijak silnou podporu státu ani zemských institucí, naději viděl právě v regionálních

[383] Tamtéž, s. 331–332.
[384] Tamtéž, s. 332.

spolcích, jež mohly získat podporu místních podnikatelů, identifikujících se s rodným krajem, se svým rodákem a jeho kulturním odkazem.

Pro tento maximalistický a mírně řečeno idealistický projekt organizace literárněhistorické práce Jakubec nalezl inspiraci při přípravě národopisné výstavy v Praze a hlavně na svých studijních cestách: ve stávající organizaci historické práce vědecké v Německu (práce historických seminářů) a v německých literárních spolcích (výmarská Goethe-Geselschaft spravující Goethův a Schillerův archiv, vydávající Goethovy kritické spisy a odborný Goethe-Jahrbuch, Klopstock-Verein v Quedlinburgu, Deutsche Shakespeare-Gesellschaft, lipská Comenius-Gesellschaft a další). Připomněl i program Jacoba Minora[385] z vídeňské univerzity, který požadoval, aby se zřídily centrální ústavy (propojené s univerzitními literárněhistorickými semináři) pro pomocné práce literárněhistorické, tedy pro vydávání regest korespondence a dalších biografických pramenů, sbírky sekundární literatury o jednotlivých literárních osobnostech a bibliografie, ale i lexikografické práce věnované básnické tematologii i metrice.[386]

Jako určité vyvrcholení těchto snah Jakubec viděl založení odborného časopisu, věnovaného výhradně literární historii. Inspiraci hledal v německém literárněvědném časopise *Euphorion*, který začal v roce 1894 vycházet v Bamberku za redakce germanisty na pražské německé

---

[385] Jakubec během semestru, který strávil na vídeňské univerzitě, chodil k Minorovi na přednášky a semináře viz dopis Jana Jakubce Jaroslavu Vlčkovi, 11. 11. 1898, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[386] JACOB MINOR, Centralanstalten für die Literaturgeschichtlichen Hilfsarbeiten. *Euphorion* I, 1894, s. 17–26. Mj. zde Minor kritizuje archivní charakter soudobé literární vědy, podporuje sice zakládání institucí, resp. literárních archivů a muzeí, jež by shromažďovaly pramenný materiál, ale připomíná, že je třeba takto pečovat i o literaturu soudobou, což už v Německu bylo běžné. Jakubec se ve formulování úkolů literární historie Minorovým článkem více než inspiroval – požadavky na vydávání korespondence, kritických spisů, přípravy bibliografií atd. Minor formuluje obdobně a odkazuje na práci, již vykonaly v tomto směru němečtí badatelé (Karl Goedeke, Wilhelm Scherer, Theodor Danzel, Erich Schmidt aj.)

univerzitě Augusta Sauera.[387] Jakubec sice připustil, že literárněhistorické příspěvky přijme a otiskne řada stávajících historických, filologických i literárních časopisů, ale literární historie zde *„vlastně jen vystupuje pohostinsku"*[388]. Nový časopis měl nejen přinášet literárněhistorické příspěvky, ale především *„ukazovat* [...] *cestu v oboru bádání literárně historických"* a stejně jako další oborové časopisy klást důraz na informační přílohy recenzní a bibliografické a přinášet zpravodajství o dění v oboru.[389] Završením vědeckého života pak měly být pravidelné literárněhistorické sjezdy – oborové konference, v zahraničí běžné v jiných humanitních oborech, zvláště v historii či archeologii.

Na Jakubcův článek reagovala zkratka S. P. návrhem, aby na pražské filozofické fakultě byl zřízen seminář novočeské literatury a snahy literárních historiků tak dostaly ostřejší kontury.[390]

LISTY FILOLOGICKÉ – NOVÁ LITERÁRNĚHISTORICKÁ TRIBUNA

V Jakubcových časopiseckých úvahách se vrátila myšlenka založení odborného periodika pro literární historii, byť se na sklonku 90. let prosadila v řadě filologických, historických i literárních periodik.[391] *Listy*

---

[387] Program časopisu se příliš neliší od Jakubcových představ v tomto článku. Srov. AUGUST SAUER: Vorwort. *Euphorion* I, 1894, s. III–VI.

[388] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338; zde s. 334.

[389] Tamtéž.

[390] S. P. [?], Nový seminář. *Naše doba* 7, 1899/1900, č. 6, s. 414–418.

[391] V *Listech filologických*, zaměřených vedle klasické filologie na jazyk a literaturu středověkých Čech, se pozornost k novější literatuře zvolna obracela zvláště díky Josefu Královi, který zde v 90. letech otiskoval řadu studií na hraně mezi filologií a literární historií (mj. JOSEF KRÁL, K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu. *Listy filologické* 22, 1895, s. 33–65; TÝŽ, O prosodii české. *Listy filologické* 23, 1896, s. 1–33, 161–178, 241–258, 381–444; TÝŽ, Doplňky a opravy k pojednání „O prosodii české". *Listy filologické* 24, 1897, s. 15–28; TÝŽ, O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných. (Prosodie české část druhá.) *Listy filologické* 25, 1898, s. 1–73); při Šafaříkově výročí podobně jako další časopisy (mj. výše zmiňovaný *ČČH*) *LF* otiskly dva články (autory byli taktéž Jaroslav Vlček a Jiří Polívka: JAROSLAV VLČEK, Pavel Josef Šafařík v životě a spisech. *Listy filologické* 22, 1895, s. 245–249; JIŘÍ POLÍVKA, Přehled

filologické sice za Vlčkovy redakční účasti zřetelněji obrátily pozornost k novější české literatuře, na sklonku 90. let se tento časopis např. vrátil k problematice *Rukopisu královédvorského a zelenohorského*[392] především v literárněhistorických analýzách badatelů mladší generace (Jan Máchal,[393] Josef Hanuš,[394] Ladislav Dolanský[395]). V redakčním týmu Jan Gebauer – František Groh – Josef Král – František Pastrnek – Jaroslav Vlček posledně jmenovaný spokojen nebyl. Ač ve výroční stati na úvod 26. ročníku *Listů filologických* jeho redakce slibovala další prohloubení studia jak filologie klasické, tak i filologie slovanské, v rámci níž *„bude větší měrou než doposud přihlíženo vedle gramatiky i k literární historii, zvláště české“*[396], Vlčkovy snahy výrazně se podílet na formování časopisu vyšly naplano. Redakce byla zaplavena příspěvky včetně těch literárněhistorických, během celého roku 1899 tedy v *Listech filologických* vycházelo prakticky jen to, co leželo na redakčním stole.

Vlčkovy představy o redakční spolupráci však byly úplně jiné: *„Vyminil jsem si úplně samostatnou rubriku: ‚Hlídka lit*[erárně]*-historická‘, kde bych*

---

jazykozpytných a paleografických prací P. J. Šafaříka. *Listy filologické* 22, 1895, s. 249–269).

[392] V rekapitulaci revize RKZ je nutné připomenout článek JOSEFA PEKAŘE, Hrubá Skála v rukopise královédvorském. *Listy filologické* 23, 1896, s. 259–264.

[393] JAN MÁCHAL, Hankovy Ohlasy písní ruských. (Příspěvek k dějinám provenience RK.) *Listy filologické* 26, 1899, s. 30–47; Vlček vyjití prvního čísla *Listů filologických*, na němž se redakčně podílel, v dopise Jakubcovi ironicky komentoval: *„Lfil.* [Listy filologické] *s Máchalovým článkem a jinými zajímavostmi již vyšly; RK, zdá se, tím zas dostal notný štulec.“* Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 25. 2. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. Ve stejném ročníku Máchal otiskl tematicky příbuzný příspěvek iniciovaný stým výročím narození Františka Ladislava Čelakovského (TÝŽ, F. L. Čelakovského Ohlas písní ruských. (Kritický rozbor vzhledem k národní poesii ruské.) *Listy filologické* 26, 1899, s. 200–212, 341–347, 432–437).

[394] JOSEF HANUŠ, Český Macpherson. (Příspěvek k rozboru literární činnosti Josefa Lindy a k provenienci RK a RZ). *Listy filologické* 27, 1900, s. 109–134, 248–291, 337–356, 437–457; TÝŽ, Další svědectví vynikající účasti Josefa Lindy ve složení RKZ. *Listy filologické* 28, 1901, s. 235–267.

[395] LADISLAV DOLANSKÝ, Hanka fecit. *Listy filologické* 26, 1899, s. 460–468.

[396] REDAKCE, Úvod. *Listy filologické* 26, 1899, s. 1–4; zde s. 3. Redakce mj. krátce zrekapitulovala čtvrtstoletí vydávání časopisu a neopomněla zdůraznit, že „díky“ rukopisnému sporu má časopis v zahraničí větší prestiž nežli v konzervativních kruzích českých. Určitou stagnaci časopisu na přelomu 80. a 90. let omlouvala rozsáhlostí příspěvků, které měly i podle redaktorů spíše vyjít jako samostatné knihy.

rád měl sneseny posudky o všem, i časopiseckém, co se u nás teď pracuje v tom oboru, a ovšem posudky bezohledné, poněvadž Jednota [českých filologů][397] *je nakladatel nezávislý,*" psal v dopise Janu Jakubcovi. „*Snažně Tě prosím, abys rubriku tu pokládal také za Svou a hojně ji zásoboval již teď; všecko bude vítáno, co pošleš. Hodlám v prvním čísle zrecenzovat všecko, co v posledních 6–7 letech vyšlo o období obrozenském (je toho hodně), a až to odbudu, dojde na Hansvuřta – ač si z toho věcných účinkův neslibuju žádných, leda zase několik zbytečných polemik. Ale když pánové míní, že je to má ‚povinnost', rvát se s nečistým konkurentem, teda s Pánem Bohem!*"[398] S touto ideou však neuspěl. Pro literární historii samostatný prostor na stránkách *Listů filologických* nevydobyl, neprosadil ani recenzní a informační rubriku. Prameny z jednání redaktorů *Listů filologických* chybí, Vlčkovy redakční záměry však nalezneme v dopisech Janu Jakubcovi.

Ze zúženého prostoru byl poněkud rozmrzelý: „*Spoluredaktoři míní (a v prospektech slibují), a první redaktor mění. Pastrnek je pouhý figurant a já měl být ještě něco horšího. Když jsem 2hým číslem počínajíc chtěl udělat začátek se svými lit*[erárně]-*hist*[orickými] *referáty (jak víš, bylo mi vyhrazeno 5 tisk*[ových] *archů ročně), zvěděl jsem, že už Gebauer přijal článek Bílého o Čelakovském přednesený v Jednotě,*[399] *že tam leží články starší, které čekají vysvobození; že 3tí dvojsešit celý padne za oběť ukázce stč.* [Gebauerova staročeského] *slovníku; že čeká spousta nových ‚klasobraní rukopisných*[400] *– zkrátka, že zvvia stará metoda a přemalovala se jen vnější maska, aby se chytlo několik nových abonentů-hejlů. Následkem toho jsem*

[397] Vydavatel *Listů filologických*.

[398] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 16. 11. 1898, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. (Hanswuřt je přezdívka pro Václava Flajšhanse, se kterým měli oba přátelé dosti napjaté pracovní vztahy, Flajšhans se dotkl Vlčka v recenzi jeho *Dějin*; Vlček se chystal vyrovnat s prvními sešity jeho *Písemnictví českého slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy* (knižně 1901).

[399] Jedná se o přednášku ke 100. výročí narození Františka Ladislava Čelakovského, přednesené 25. 2. 1899 v Jednotě českých filologů: FRANTIŠEK BÍLÝ, O filologickém vývoji Fr. L. Čelakovského. *Listy filologické* 26, 1899, s. 103–116.

[400] Pravidelná rubrika od 80. let 19. století přinášející jak nové rukopisné objevy, tak kratší analýzy a marginální články o staročeských rukopisech v českých muzejních a archivních sbírkách.

prosil, aby se jména mého, jelikož nemám co ‚redigovat', na Listy nedávali." [401] V redakci nicméně setrval. Změnu k lepšímu však přinesl až ročník 1903, kdy se redakce rozdělila na část pro filologii slovanskou (zodpovídali za ni společně Jan Gebauer a Jaroslav Vlček) a druhou pro klasickou filologii (redigoval ji Josef Král a František Groh). Novočeské materiály pak otiskovala rubrika *Archiv literárněhistorický* (1903–1942), určená pro edice korespondence, publikaci neuveřejněných rukopisů a různých biograficko-pramenných příspěvků.[402]

Přestože *Listy filologické* se nakonec otevřely literárněhistorické problematice, spor mezi filologií a literární historií vyřešen nebyl, emancipace nové disciplíny se tak zastavila na půl cesty – napětí mezi oběma obory, mateřskou filologií a odrozující se literární historií, bylo latentní i v dalších letech či spíše desítkách let.

OBZOR LITERÁRNÍ A UMĚLECKÝ

Listy filologické jako oborová tribuna zklamaly, ale v březnu 1899 začal vycházet v nakladatelství Bursík a Kohout v redakci Jaroslava Vlčka nový časopis – *Obzor literární a umělecký* (1899–1902),[403] *„jehož úkolem bude, v essayích přístupně psaných, v odborných úvahách a referátech i v časových rozhledech nestranně stopovati rozvoj veškeré nynější naší produkce vědecké, belletristické, umění výtvarného a hudebního a výkony našeho divadla, jakož také všímati si všeho, co z naší minulosti*

[401] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 12. 4. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[402] V prvním roce její existence (*Listy filologické* 30, 1903) vyšly tyto příspěvky LADISLAVA BRTNICKÉHO, Ohlasy antické literatury v Kollárově Slávy Dceři (s. 42–44); KARLA VELEMÍNSKÉHO, Z rukopisné pozůstalosti G. Pflegera-Moravského (s. 239–250); JANA GEBAUERA, Ernest Denis o posledním sporu Rukopisném (s. 251–252), Dva listy prof. Edvarda Novotného (s. 252–254), Třináct listů prof. Ignáce B. Maška (s. 254 –269); a JAROSLAVA VLČKA a JANA GEBAUERA, Dvojí úsudek dra V. Flajšhanse o A. Paterovi (s. 357–362).

[403] Základní charakteristika viz heslo ZINY TROCHOVÉ v *Lexikonu české literatury* 3/I. Praha 2000, s. 650–651.

vědecké nebo umělecké živě souvisí s duševním ruchem nynějším, anebo co ze světového proudění moderního jakkoliv se dotýká naší literatury a našeho umění"[404].

O pozadí vzniku tohoto časopisu se z pramenů dozvídáme jen velmi málo. Redakční archiv není dochován, a jednání o vzniku časopisu a jeho profilaci nelze vysledovat ani korespondence mezi nakladateli Bursíkem a Kohoutem a redaktorem Jaroslavem Vlčkem.[405] V samotném časopise nevyšly žádné programové stati. V nemnoha pozůstalostech nalezneme dopisy s Vlčkovou žádostí o příspěvky do nového časopisu, ve Vlčkově pozůstalosti pak několik odmítavých odpovědí a reakce kolegů a přátel na první čísla *Obzoru literárního a uměleckého*. Sledovat zrod časopisu a redakční každodennost lze nejsoustavněji v korespondenci Jaroslava Vlčka s Janem Jakubcem.

Přestože se Vlček ujal spoluredaktorství *Listů filologických*, připravovat svůj vlastní časopis nepřestal. Jednání s nakladateli vyústila v kompromis. *Obzor literární a umělecký* se spíše než časopisem pro literární historii stal uměleckou revui, vycházející jednou za tři týdny a v recenzních rubrikách reflektující soudobé dění na literární, divadelní, hudební i výtvarné scéně.

---

[404] Koncept informačního nakladatelského letáku. Rukopisy vlastní, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré hrady. Smlouva o vydávání časopisu *Obzor literární a umělecký* vystavená nakladatelstvím Bursík a Kohout je uložena tamtéž v korespondenci s korporacemi (4 s. rkp., datovaná 10. ledna 1899, signovaná oběma společníky).

[405] Ve Vlčkově pozůstalosti jsou zachovány jen dva dopisy korporace Bursík a Kohout z roku 1899, první je čtyřstránková smlouva o vydávání *Obzoru literárního a uměleckého* z 10. ledna 1899; druhý se týká populární publikace *Přehled literatury*, kterou měl Vlček u Bursíka a Kohouta vydat. Smlouva se týká samotného časopisu (archová šestnáctistránková čísla s třínedělní periodicitou), jeho charakteru (nestranné kritické články o českých dílech literárních a výtvarných, dramatických a hudebních; prostor pro inzeráty a oznámení si nakladatelé nevyhradili; upřednostňována byla názorová prularita přispěvatelů), práv a povinností redaktora i nakladatelů (redaktor měl výhradní právo přijímat i odmítat příspěvky, ovšem byl zavázán nakladatelům předkládat každé číslo v kartáčovém obtahu ke schválení). Smlouva obsahovala i závazné honoráře: Za každé číslo redaktor inkasoval 20 zl. a tři autorské výtisky, přispěvatelé dostali 2 zl. za stránku garamondového tisku, za borgisovou sazbu 2 zl. 50 kr. a za stranu petitu 3 zl. Nakladatelé se zavázali i k distribuci listu, výměně s příbuzními časopisy a expedici recenzních knih mimopražským recenzentům poštou. Bursík a Kohout Jaroslavu Vlčkovi 10. 1. 1899, fond Jaroslav Vlček, korespondence přijatá, korporace, Bursík a Kohout, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

Rozšíření „obzoru" časopisu na veškeré umělecké oblasti, tedy vedle literatury na hudbu, divadlo a výtvarné umění, si vymínili nakladatelé. Kladli důraz také na to, aby se časopis stal prostorem pro aktuální reflexi soudobého uměleckého dění. Tím se však *Obzor literární a umělecký* stával konkurencí kulturních a recenzních rubrik stávajících časopisů.

Při vzniku časopisu si mnohé vymínili nakladatelé, kteří jím vstupovali do konkurence nejen odborných časopisů, ale i stávajících literárních a společenských listů. Rozsáhlých recenzních a informačních oddílů, jimiž disponoval např. *Český časopis historický*, se Vlček musel už předem vzdát – odborná revue by nešla na odbyt, ani náklad *Listů filologických* nebyl velký (ostatně vycházely jen díky podpoře Jednoty českých filologů, a tedy nezávisle na knižním trhu). Recenze odborných prací samozřejmě předem vyloučeny nebyly, ale pravidelné přehledy literárněhistorické produkce a bibliografie literárněhistorických příspěvků v českých i zahraničních odborných časopisech by byla pro nakladatele neúnosná. Ani tento časopis se tedy nemohl stát tím, co by literární historii jako nový samostatný vědní obor profilovalo.

Dalším problémem, způsobeným požadavky nakladatelů, byl malý stránkový rozsah[406] a třítýdenní periodicita – to neumožňovalo publikovat víc než dva články v čísle (navíc většinou na pokračování), jež doplnily jen pravidelné recenzní rubriky (*Rozhledy umělecké* a pouze telegrafický *Oznamovatel*) a oddíl *Hovorna*, otevřený pro reakce čtenářů a různé polemiky. Ještě před vydáním prvního čísla si v dopise Jakubcovi Vlček povzdechl:

[406] To bylo také šéfredaktorovou hlavní výhradou k prvnímu číslu svého nového časopisu: *„Ale hlavně vadí nedostatek místa t. j. malý rozsah listu. Při nejlepší vůli nedá se na těch 16 stránek nic směstnat, mají-li to být věci jen poněkud zevrubnější a poněkud ucelené. Jsem ve velikých rozpacích, co si počnu s tou řadou příspěvků, které čekají na uveřejnění. Kohout, jako všichni knihkupci, je dreckfresser, za málo peněz by rad moc muziky. List prý má být láciný, aby si jej mohl každý odbírat. Ale nebude-li v něm nic nebo skoro nic, láce nepomůže. Proto již jsem se vzdal naděje, že by na př. v ‚Obzoru' mohly být otiskovány přehledy časopisecké v tom rozsahu a v té užitečné zevrubnosti, jak jsem si to představoval, a tak i jiné věci. A nelze-li pořádně, raději nic."* Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 12. 4. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

„Mám s milým časopisem hodně svízelův: spolupracovníci nedodržují lhůty, rozsah je těsný, chřipka řádí všude, a nakladatel (mladší) by rád mistroval a rozumoval. Nevím, neseknu-li tím dřív nebo později.“[407]

Vlčkovi se podařilo kolem *Obzoru literárního a uměleckého* vytvořit docela široký autorský okruh. Jeho jádro samozřejmě tvořili generační přátelé (zvláště literární historici Jan Jakubec, Jan Krejčí, Jan Máchal, Arnošt Kraus, Arne Novák, Jindřich Vodák, František Sekanina, Jaromír Borecký); problematikou literárněhistorickou a kulturněhistorickou se zabývali dále zvláště Leander Čech, Otokar Hostinský či Jaroslav Vrchlický. Výtvarné umění po té, co se odmítli zúčastnit František Táborský a Gustav Jaroš Gamma, vzal na svá bedra Jaroslav Kamper.

Ač původní ideu literárněhistorické revue připravoval Vlček společně s Jakubcem, redakce *Obzoru* se ujal sám – Jakubec totiž dal přednost studiu v zahraničí. Důvěrné přátelství změna plánu neohrozila, Vlček byl také velmi zvědav na Jakubcův posudek prvního čísla nového časopisu. Dočkal se však dosti příkré kritiky. Časopis nepřinesl v prvním čísle žádný program, jen na obálce snad Vlčkovu redakční informaci o tom, jaký časopis se čtenářům dostává do rukou.[408] To bylo také prvním, co Jakubec svému příteli vytýkal: *„Postrádám redaktorské individuality: už to, že je program pošinut na zadní stranu obálky místo v čelo listu, zdá se mně projevem jisté neurčitosti a slabosti. Co vykládáš o směru, o tom jsme diskutovali už dost v listech na začátku mého pobytu v Berlíně. Pod tím heslem, které tam uvádíš, ‚poctivá práce‘, měl by tam mít přístup každý; např. Ant. Truhlář. Bál bych se z toho skoro jistého Zíbrtování. Ve svém programu byl bys se např. musel vysloviti, jak se stavíš k návrhu Herrmanovu v „Hovorně“*[409] *– mimochodem řečeno, je v něm mnoho plácání a copařství – jak*

[407] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 23. 3. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[408] Obálky se však málokdy zachovaly do dnešní doby – většinou jsou strženy při vazbě celých ročníků, ve veřejných knihovnách tedy převážně zachovány nejsou.

[409] Herrmannův dopis (pravděpodobně odpověď na redakční výzvu oznamující vznik nového časopisu a oslovující autory s žádostí o spolupráci) „Velevážený pane redaktore…“ *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 23–24.

k mému návrhu v N. D. [Naší době] *atd. Nemyslím zjevně odpovídat, ale programem. Ovšem chci být spravedlivý: uznávám, že Tvá redaktorská individualita mohla se projevit ‚zprávami a obzorem po časopisech', kterých ještě v 1. čís*[le] *není. Ale kdybych např. já byl redaktorem, já bych je zrovna dal do 1. čís*[la]*; chtěl bych tím vystihnout už ten směr.*"[410]

To však bylo proti Vlčkovu přesvědčení. V zúžených podmínkách, vymezených požadavky nakladatelů, chtěl raději stát v pozadí a nový časopis profilovat pouze, či spíše především výběrem spolupracovníků a tematickým směřováním článků: „*V dobách samých ‚vypjatých individualit', kdy pro samé odchylné názory osobní, jež po několika nedělích zpravidla zas podléhají ‚vývoji' a se mění, mám zrovna pověrečnou bázeň před přizvukováním individuality vlastní. Nerad se tlačím v popředí se svou trochou a rád bych, aby má práce vynikla raději z vyhledávání a seskupení přispěvatelův a z toho, co a jak podávají oni. To byl první důvod, proč jsem dal program na obálku, i to nerad: nejraději bych nebyl dával žádný, tak jako ‚Dějiny' jsem nechal bez předmluvy. Druhý důvod byl čistě technický: musel jsem z 1. čísla vynechat tolik věcí, že již ani řádku nezbylo v listě samém. Že list určité zásady má, vynikne průběhem několika čísel* [...]."[411]

---

[410] Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi z Hannoveru 11. 4. 1899, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. Jeho výtka se týká především Vlčkova spoléhání se na přispěvatele – tedy dosti široký, sice přátelský, ale dosti názorově rozkolísaný okruh: „*Tedy podle mého mínění je nebezpečí v tom: redaktor čeká tuze mnoho od práce spolupracovníků; ale spolupracovníci nejsou všichni takoví, aby byli ve shodě s názory redakt*[tora] *– Co např. Kamper – vždyť už provedl tolik všelijakých kousků – neměl bych k němu důvěru; ale měl bych důvěru k radikálu Jarošovi.*" V tomto bodu se Vlček v odpovědi Jakubcovi logicky hájí: „*Co do výběru spolupracovníků víš dobře, že přede všemi jinými sháněl jsem a prosil jsem naše lidi.*" Psal Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi v komentáři k prvnímu číslu *Obzoru*. „*Tak stál jsem zejména o Jaroše (a Táborského) pro rubriku umění výtvarného. Ale Jaroš, jak víš, 13/I mi rozhodně odřekl, ježto prý ‚všechno kritikářství se mu v gruntu srdce už dávno zhnusilo', a s ním odřekl i Táborský. Nebylo tedy než vzíti Kampra, jenž ochotně se nabídl a podle úsudku odborníků věc zcela slušně vede.*" Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 12. 4. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[411] Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 12. 4. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

Přes všechny námitky Jana Jakubce, které vedly k dosti závažné roztržce mezi oběma přáteli,[412] se Vlčkovi povedlo při redakci *Obzoru literárního a uměleckého* realizovat. První číslo otvíral příspěvek nikoli literárněhistorický, ale dotýkající se aktuálního problému, v němž cit pro minulost, krásu a paměť sehrávala hlavní roli – stať Otakara Hostinského *Boj o starou Prahu.*[413] V dalších otiskovaných článcích však převládala témata literárně historická z okruhu české literatury, ale i literatur cizích – a to jak

---

[412] *„Naše názory o redigování listu se v celku rozcházejí,"* psal v dalším listě Vlčkovi Jakubec. *„Dát dělat spolupracovníkům časopis, myslím, že může redaktor jen tehdy, když jsou tito spolupracovníci už ustáleni v názorech, shodují se v názorech s redaktorem aspoň v těch věcech, o kterých právě píší. To vidím např. u Naší Doby. Ale kolik je práce při každém čísle zrovna redaktory? Nehledě k tomu, že on dal už předem určitý program (např. ‚Rozhledy', ‚Zprávy', atd.), tedy plán, na jehož provádění pracují jiní. Dáváš za příklad své ‚Dějiny'. Ty by mně právě byly příkladem nepevnosti, neurčitosti v programu, a dost často i v základním nazírání na dějiny literatury. – / Připouštím obtíže, které se Ti naskytují, zejména nakladatel je asi překážkou nejhorší. Ale kdybych já byl na Tvém místě, buď by se podřídil on mým zásadám a mému programu, jak Ti také slíbil a tuším i smlouvou zaručil, nebo bych mu tím sekl. Když máš obmezený prostor při časopise, vzal bych tam tedy to, čeho je více třeba pro naši literaturu a proč jsi vlastně k redakci nového časopisu uvažoval. Nač věnovat tolik místa umění výtvarnému a hudbě? Vždyť toho má aspoň v 1. čísle takovou převahu. A máme tady přece už ‚Volné směry', pro hudbu tři časopisy, nehledě k tomu, že pěstují zrovna tuto stránku naše časopisy i noviny dost hojně a snad i dobře. Vypouštět literární zprávy, přehledy časopisů zdá se mi velikou kapitulací před nakladatelem a snad i před obecnou zálibou. Vždyť tím jsi chtěl dodat listu zrovna barvy, chtěl jsi ukázat, jak s takové věci mají dělat, má-li z toho být nějaký užitek. A to bylo vším právem. Radil bych, abys tuto část nepouštěl ze svého programu."* Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi z Lipska 20. 4. 1899, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. Již v odpovědi na minulý kritický list Vlček Jakubcovi vysvětloval, co jej vedlo k těmto kompromisům (Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi 12. 4. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady). Neprofilovat časopis programovou statí se však rozhodl záměrně. Zmínka o nekoncepčnosti *Dějin* jej však urazila (zatrhl si ji v přijatém dopise). Na ideu vydávat odbornou literárněhistorickou tribunu Vlček po zkušenosti s *Listy filologickými* i *Obzorem literárním a uměleckým* rezignoval a k její redakci pobízel právě Jakubce. Ten se ale ohradil: *„Co píšeš o mé povinnosti vydávat list literárně historický, až se vrátím, zdá se mně neuskutečnitelné. Teď, když podle veřejného mínění tomu nedostatku dosavadnímu byly věnovány dva časopisy, měl by se zakládat třetí? Který nakladatel by se do toho podniku dal? A pak já redaktorem? Nevypadalo by to jako konkurence dvou docentů (stanu-li se jím), pracujících ve stejném oboru? Když už jsem se měl vmyslet v úlohu redaktorskou, představoval jsem si ji jako práci společnou s Tebou, jak sám dobře víš. Ale myslím, že bychom se i v zásadě samé rozcházeli. Aspoň na tomhle prvním čísle bych jako redaktor nechtěl být podepsán. – Co píšeš o FLis.* [Listech filologických], *je velmi smutné a za těch okolností jistě lépe neredigovat nic."* Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi z Lipska 20. 4. 1899, fond Jaroslav Vlček, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady. Po tomto dopise se Vlček na dva měsíce odmlčel, potrhané přátelství se po dvou měsících však přece jen opět podařilo navázat.

[413] OTAKAR HOSTINSKY, Boj o starou Prahu. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 1–7.

v článcích, tak v recenzích,[414] samostatné oddíly pak byly věnovány výtvarnému umění, divadlu a hudbě. Vlček se za texty skrýval jako redaktor, ve vlastním časopise se autorsky příliš neprosazoval.[415]

První koncepční článek, který byl otištěn v *Obzoru literárním a uměleckém*, tedy také nebyl z Vlčkova pera – v čísle 7/8 vyšla už podle titulu programová stať Jana Krejčího *Nová nauka literárně historická*,[416] z větší části referující o německé monografii *Prinzipien der Litteraturwissenschaft* Ernsta Elstera.[417] Krejčí v návaznosti na Elsterovu průkopnickou práci etablující se obor literární historie[418] charakterizoval: *„**Úkol** literární historie dle Elstera rozpadá se ve dvě hlavní části: v* **analysu** *daných fakt, a v historickou* **synthesu** *menšího nebo většího počtu analysovaných zjevův.* **Rozbor** *týká se dílem obsahu, dílem formy. Rozbor obsahový děje se podle moderní psychologie; s jejími poznatky lze dojíti takové exaktnosti jako v kterémkoli jiném sebe přísnějším oboru vědeckém; povinností literárního historika jest podati básníkovu psychologii. Rozbor formový přihlížej k slohu, syntaxi, tvarům a metrice.* **Synthesa** *stanoviti má vztah historie literární k životu a historii kulturní, má určiti cíl a mez literární historie srovnávací. Z analyse a synthese pak vyplyne soud kritický.“*[419] Elster navazuje

---

[414] Z části to byly monografické studie – již v první polovině ročníku vyšly např. FRANTIŠEK TÁBORSKÝ, K jubileu Fr. L. Čelakovského. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 7–10, 25–27 a 43–45; ARNOŠT KRAUS, Gerhart Hauptmann. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 41–42, 59–62, 91–93, 112–114. První syntetizující stati byla: F. A. ŠUBERT, Počátky české dramaturgie. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 57–59, 73–75, 89–91, 108–112;

[415] V prvním ročníku JAROSLAV VLČEK otiskl pouze článek První česká revue o protestantských *Starých novinách literního umění*, jež vycházely v letech 1785–1786 česky v Bánské Bystrici. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 201–206.

[416] JAN KREJČÍ, Nová nauka literárně historická. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 105–107.

[417] ERNST ELSTER, *Prinzipien der Litteraturwissenschaft* 1. Halle 1897. Druhý díl vyšel v roce 1911.

[418] Připomněl, že literární historie je poměrně mladým vědním oborem, zvláště v českých zemích: *„Kde vězí příčina? V našich opožděných poměrech vědeckých. Když se vážně počal studovati náš život dušení a život duševní vůbec, všechno zabrala jazykověda, grammatika. Nečiníme tím výtky, konstatujeme jenom faktum.“* JAN KREJČÍ, Nová nauka literárně historická. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 105–107; zde s. 105.

[419] JAN KREJČÍ, Nová nauka literárně historická. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 105–107; zde s. 106. K vztahu mezi literární historií a psychologií podotýká: *„Není to*

na psychologizující tradici reprezentovanou díly Saint-Beuvea, Tainea, Hennequina, Guyaua a Brandese, pracuje s pojmy *duch díla*, *duch jazyka* a *duch doby*. Citovaným referátem se k tomuto proudu hlásí i Jan Krejčí, v jeho zastoupení tedy i redakce *Obzoru literárního a uměleckého*.

Jaroslav Vlček otevřel časopis právě psychologizujícím tendencím v literární vědě, které však nebyly nijak cizí soudobé modernistické literární kritice. V literární historii však šlo o novum – znamenalo to ustoupit od ideografického pojetí dějin a soustředit pozornost na autorskou osobnost, její psychologii, psychologii díla, ale v neposlední řadě i obecné tendence určitého časového horizontu. Byť Vlček ve svých *Dějinách* přímo odkázal k Hettnerovu chápání literárních dějin jako dějin idejí a jeho obecně historický přístup i přísná filologická kritika a fakticita poukazovala k tainovskému pozitivismu, časopis své literárněhistorické texty rozhodně neuzavíral dalším podnětům.[420] Z psychologismu sice vycházel i Hippolyte Taine[421] a jeho francouzští následovníci, na přelomu století však také v literární vědě postihneme (v literární kritice již běžné) vlivy diltheyovské orientace. Ve Vlčkově případě se však musíme vzdát naděje, že by své metodologické východisko vyjádřil implicite.

Přes veškeré výhrady, které si připouštěl i hlavní redaktor Jaroslav Vlček, *Obzor literární a umělecký* nezměnil svou tvář. Dva a půl ročníku v každém čísle vycházely dva články, většinou na pokračování. Ani recenzní oddíly se příliš neměnily, jen přibyla občasná rubrika *Hlídka revuí*, jakýsi

---

aplikování moderní psychologie na literární historii, nýbrž jsou to doklady, z literární historie čerpané ***pro psychologii.*** "Tamtéž.

[420] Z dalších statí jmenujme např. *Z psychologické poetiky* Leandera Čecha (LEANDER ČECH, Z psychologické poetiky. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 137–139, 153–155 a 169–172), týkající se spíše otázek obecně estetických.

[421] *„I Tainovi nebylo poznání literatury cílem, ale součástí historie, pro niž je literatura nejlepším dokumentem, umožňujíc psychologizující metodou dobrat se vlastních příčinných základů historického dění."* FELIX VODIČKA, Literární historie, její problémy a úkoly. In: *Čtení o jazyce a poesii.* Edd. Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Praha 1942, s. 309–400; zde s. 316. V tomto bodě se však Vlček s Tainem rozchází, byť pojímá dějiny literární jako dějiny idejí, sleduje proud literatury, nikoliv obecných, resp. kulturních dějin – a to již v *Dějinách české literatury* I.

přehled časopisů dotýkajících se literatury. Čas od času se v časopise objevil fejeton. Redaktor se držel v pozadí (byť se časopis občas dostával do sporu s konzervativnějšími názory, např. s revuí *Osvěta*, k polemikám byla nadále určena pouze *Hovorna*). Vlčkův „program" tedy můžeme hodnotit jen z výběru statí.

Nejzřetelnějším takovým počinem mezi biografickými články z české i evropské literatury se jeví komparatistická stať Arne Nováka *Obrození či vzkříšení?*, [422] která řeší nejen pojmové, ale i koncepční otázky, jež jsou v literární historii živé i dnes – v níž odmítl diskontinuitu českých literárních dějin. Zdůrazňoval, že v každém období *„národ měl písemnictví v jazyku, jímž skutečně mluvil"*[423]. Ve svém výkladu pojímání literárních dějin, jejich kontinuity (či případné diskontinuity) Novák stále poukazuje na etiku práce literárního historika. Vylučuje, aby a priori zamlčoval díla, která sice v literárním poli komunikovala, ale jež ze svého současného hlediska považuje za esteticky nehodnotná.[424] Zdůrazňuje také nutnost, aby literaturu vnímal v historickém horizontu: *„Literární historik vidí jinak; pracně shledává články řetězu, jenž nikdy nebyl přetržen."*[425]

Arne Novák jaksi mimoděčně definuje literárněvědné pojmy (*písemnictví* a *literatura* jsou sice synonymem, ale rozlišuje v jejich užití) a odvažuje se i charakteristiky literárněhistorické práce: *„Pro posuzování literárně historické nelze omeziti pojem písemnictví přísnými hranicemi, jak je stanovuje hodnocení aesthetické; zde nutno na každé dílo pohlížeti jako na formu ideje a na ideu jako na znak duše národní; literární historik za knihami a spisovateli hledá národ a, zříkaje se hodnocení absolutního, usuzuje i z děl formálně a umělecky chatrných*

---

[422] ARNE NOVÁK, Obrození či vzkříšení? *Obzor literární a umělecký* 3, 1901, s. 1–4.
[423] Tamtéž, s. 3.
[424] *„Pokud existovala taková díla, vyslovující zájmy a potřeby národní, dokud jimi udržovala se kontinuita psané a tištěné řeči národní, dokud v nich obrážely se i proudy literatury evropské, literární historik nemá práva díla ta z literatury vylučovati a písemnictví, zahrnujíc je v sobě, prohlašovati za mrtvé a života neschopné."* Tamtéž, s. 3. Tento citát je přímou polemikou s prací WENZELA VONDRÁKA, Zur Renaissance der böhmischen Literatur am Ende des vorigen Jahrhunderts. *Archiv für slavische Philologie* 22, 1900, s. 46–52; zde s. 46.
[425] Tamtéž, s. 4.

na proudy duševní, jež vynesly z hlubin duchovní dílny národní. Literární dějezpytec zabývá se bez doktrin aesthetických i bednou a nechutnou literaturou jesuitskou, na postily a nebeklíče, oslavy svatých a líčení muk pekelných neklade klamavé ostatně měřítko prožitku aesthetického; jemu jde o jejich příznačnost a charakterističnost; jsou v jeho zracích spíše nástroji a prostředky než účely a hodnotami."[426] Za tímto pojetím je cítit Tainovské východisko, korigované Diltheovým psychologismem.

Novák se dotýká problémů a pojmů, s nimiž bude pracovat pozdější česká literární věda. Ve slovníku literárního historika se objevuje i pojem *forma* a *znak* (v návaznosti na Hennequina). V hodnocení literárních děl z literárněhistorického hlediska zdůrazňuje nad jejich hodnotou estetickou jejich příznačnost a charakterističnost – zde tkví jedna z hlavních příčin pozdějšího sporu postpozitivistické literární vědy se strukturalismem. Novák volí diachronní pohled – proto pro výklad literárních dějin považuje za podstatné *charakteristické* a *příznačné*, estetickou hodnotu díla posuzuje až na druhém místě. To samozřejmě mohlo vést k tomu, že pozornosti badatelů, kteří mnohdy k hodnocení jednotlivých děl braly v potaz dobovou kritiku a komunikační dosah díla, esteticky výjimečná díla unikala (markantně např. hodnocení Máchova *Máje* ve Vlčkových *Dějinách české literatury*).[427]

Mezi literárněhistorickými řádky lze v *Obzoru literárním a uměleckém* nalézt i metodologické východisko generace literárních historiků, již je možno vnímat jako *„Vlčkovu školu"*, přestože Jaroslav Vlček program literárněhistorické práce nikdy výslovně neformuloval a nedosáhl ani toho, aby se literární historie dočkala samostatné odborné revue, která by ji jako samostatný vědný obor reprezentovala a dále formovala, byť o to se svými spolupracovníky usiloval. *Obzor literární a umělecký* zůstal kulturním

[426] Tamtéž, s. 3.

[427] Srov. hodnocení Jaroslava Vlčka Felixem Vodičkou in: FELIX VODIČKA, Literární historie, její problémy a úkoly. In: *Čtení o jazyce a poesii.* Edd. Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Praha 1942, s. 309–400; zde s. 318.

časopisem, který se současně věnoval umělecké kritice a otázkám literárněhistorickým.

Vlček redakcí tohoto časopisu nenaplnil své ambice, přestal pro něj být výzvou: *„Obzoru lit*[erárního]*' se přece jen vzdám. Vyžaduje mnoho času a práce, nyní nehonorované, a připlácení z vlastní kapsy (ježto milé družstvo finanční zůstalo velikou většinou jen na papíře) už mi taky zalézá za nehty."* Svěřoval se v dopise Janu Jakubcovi. Časopis však nechtěl zastavit, hledal možnosti, jak vylepšit jeho finanční situaci a zajistit odbornou redakci: *„Nabídl jsem list Šubertovi, chce-li jej úplně převzít, a odmítne-li, dám jej Bačkovskému, ať si s Máchalem s ním hospodaří jak libo."*[428] S Bačkovským Vlček sepsal předběžnou smlouvu o převzetí časopisu jeho nakladatelstvím, na podmínku, aby se redakce nevzdával a spoluredigoval jej společně s Janem Máchalem, však nepřistoupil.[429] Třetí ročník *Obzoru literárního a uměleckého* je tedy v červnu 1901 ukončen devátým číslem. Vydávání dalšího ročníku v pozměněné podobě pod redakčním vedením Jaroslava Kampera převzala Umělecká beseda. O rok později už byl *Obzor literární a umělecký* minulostí.

Na jaře 1901 již Vlčkův zájem směřoval jinam – ke kolektivnímu projektu *Literatura česká 19. století* (1902–1907), tedy období, na němž se Vlčkovo pojetí literární historie tříbilo. Tato nedokončená syntéza byla po Vlčkových *Dějinách české* literatury příležitostí

---

[428] *„A nejsou to jen peníze,"* zdůvodňuje Vlček dále, *„také pp. spolupracovníci jako by si byli řekli, že už je toho dost. Od Boreckého, Kampra, Patočky, Táborského, Panýrka, Šimona a jiných měl jsem určitě do polovice srpna (nejpozději) dostat řadu příspěvkův – a nemám ani řádky! Tedy sillus na Brno. Nepřevezmě-li ‚Obzor' žádný z obou jmenovaných, vydám už jen titulní list a obsah; aspoň udělám zase ‚Času' malou radost."* Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi z Wolfschlinge u Ústí nad Labem 24. 8. 1901, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[429] Ve Vlčkově pozůstalosti je zachovaný koncept smlouvy s Bačkovským o vydávání *Obzoru literárního* (3 strany s přípisky a opravami) i čtyři dopisy (z rozmezí dní 17. 1. až 6. 2. 1901) Františka Bačkovského o převodu časopisu do jeho nakladatelství. Podmínku Vlčkova redakčního účastenství nakladatel opakuje ve všech dopisech, lze se tedy domnívat, že právě Vlčkovo odmítnutí je důvodem, proč smlouva nebyla uzavřena a Bačkovský vydávání časopisu nepřevzal.

nový obor koncepčně představit. Byť Vlček projekt rozvrhl[430] a oslovil vybrané autory, uřídit jej se mu nepodařilo. Jeho redakční zásahy v rozsáhlých analytických studiích takových rozdílných badatelských osobností, jakými byli Jan Jakubec, Josef Hanuš, Arne Novák, či Josef Pekař, nejsou zřetelné. Nedokončené dějiny jsou spíše sborníkem, cenným svou faktografičností, nežli ucelenou knihou, jež by reprezentovala určitý pohled na literární historii. V *Dějinách* se Vlček představil jako bytostný syntetik s výrazným stylistickým darem a smyslem pro charakterizační zkratku, texty jeho kolegů a žáků však byly převážně analytickými materiálovými studiemi.

PROSAZENÍ OBORU A JEHO DALŠÍ SMĚŘOVÁNÍ

Rozhodující posun v metodologii literární vědy nastal s uplatněním a rozvinutím kritických přístupů generace devadesátých let, v literární historii pak s nástupem analytických metod až v průběhu 20. let 20. století,[431] ale obor byl prakticky založen a obhájen právě na přelomu století – v rozmezí podzimu 1898, v průběhu roku 1899 a během měsíců roku následujícího. Vlčkovi a jeho kolegům se podařilo prosadit literární historii jak na univerzitě, tak na stránkách časopisů. Obrátili pozornost k novější české literatuře, začali připravovat ediční řadu kritických spisů beletristů tvořících v 19. století a rozjeli kolektivní projekt věnovaný dějinám české literatury této epochy. Obor se začal personálně obsazovat a literárněhistorická práce se stala integrální součástí humanitních studií.

Zakladatelské období české literární historie netrvalo dlouho. Již v průběhu roku 1901 lze vycítit, že literární historie má v českých zemích

[430] Srov. Vlčkova korespondence z prázdnin 1901 s Janem Jakubcem, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady.

[431] Srov. ZDENĚK PEŠAT, K metodologii literárních dějin Jaroslava Vlčka. In: TÝŽ, *Tři podoby literární vědy*. Praha 1998, s. 183–189; zde s. 188.

pevné postavení. Studie Arne Nováka *Literární historie dnes a zítra*[432] o vzniku a problémech oboru pojednává sebevědomě a jaksi samozřejmě. I proto, že literární historii zřetelně vyhraňuje jako přirozeně samostatný obor, který sice úzce souvisí s filologií, ale má svou vlastní svébytnou metodologii – což Novák dokumentoval rozborem českého literárního dějepisu 19. století v evropském kontextu.[433] Mladší příslušníci Vlčkova okruhu záhy začali rozvíjet metodologii mladého oboru a intenzivně se věnovat konkrétním literárněhistorickým tématům – biografickým, interpretačním, problémovým a postupně i syntézám.

---

[432] ARNE NOVÁK, Literární historie dnes a zítra. *Rozhledy* 10, 1901, s. 284–291, 331–335 a 370–373.

[433] Pro srovnání citujme pasáže věnované „konkurenčním" syntézám českých literárních dějin Flajšhansovým a Vlčkovým (jež samozřejmě nejsou zcela nestranné): *„Po vzoru mělké a ploché, ale čtenáři hltané a často kupované literatury Königovy, jíž duševní niveau i stkvělá úprava staví po bok románům Erbesovým a skvostně vázaným ročníkům Gartenlaube, píše V. Flajšhans ‚Písemnictví české slovem i obrazem' (1897–1901). Autor, povoláním i přesvědčením filolog, akcentoval mnohonásobně a více ohnivě než přesvědčivě bibliografickou stránku svého díla zaslívaje nedostatek knihopisné zevrubnosti jiným publikacím tohoto druhu a skutečně koncentroval svůj zájem spíše na vše, co neradi pohřešujeme v díle výlučně bibliografickém např. na úplný nadpis a vročení díla než na zachycení proudů ideových a koloritu doby a národa, jehož literatura jest výrazem nejupřímnějším. Své bibliografické poznatky spojil feuilletonistickými úvahami z dějin kulturních a politických a vycházeje tak vstříc tužbám čtenáře zradil své intence bibliografické."* ARNE NOVÁK, Literární historie dnes a zítra. *Rozhledy* 10, 1901, s. 284–291, 331–335 a 370–373; zde s. 286–287. *„Více než významné motto s ostřím proti bibliografické methodě, jež se čte v úvodních slovech II. dílu, vzal z Hettnera též J. Vlček, jehož ‚Dějiny české literatury' (1892–1901) representují jedin*[ě] *u nás positivní methodu literárně historickou. Vlček vychází z Teine-a a snaží se vyložiti jedno každé dílo literární dobou, poměry a prostředím jeho vzniku, třeba vyhýbá se užití hypothese o raçe, jejíž opravněnost přes affirmace Taineovy má daleko k svému rozhodnutí. Podal-li první díl Vlčkových ‚Dějin české literatury' půvabný přehled českého písemnictví až po dobu tzv. zlatého věku a zasadil-li mistrně řadu autorů v rámec českého hnutí reformačního, tkví význam dosud vyšlých částí šíře založeného druhého dílu v přesném, vědeckém důkaze, že nelze mluviti ani o vymření literatury po válce třicetileté a že kulturní klesnutí naše jest pouhou částí úpadku kultury středoevropské v 17. stol*[etí]*."* Tamtéž, s. 333.

ZÁVĚREM

Česká historická věda na přelomu 19. a 20. století prodělala zásadní zlom – oprostila se od romantického nacionalismu a v dialogu se soudobou zahraniční vědou nalézala cestu jak se stát nezávislým, svébytným oborem s propracovanou metodologií. Cestu úspěšnou, vyšlapanou pro bezpečné kroky a pokroky dnešní historické vědy.

Pro tento proces byla klíčová právě otevřenost a připravenost sledovat, vnímat a reflektovat soudobé evropské metodologické trendy. Prohlubování vědeckého kriticismu, tendence přijímat podněty soudobé evropské historické vědy a úsilí zasazovat tak české bádání do širších souvislostí lze sledovat kontinuálně od 70. let 19. století až po samý počátek století následujícího.

Cesta k prosazení disciplíny – byť již zřetelně vymezila předmět svého zájmu i metodologii – by nebyla možná bez její institucionalizace. Bylo třeba připravit podmínky pro vydávání oborové komunikační a publikační základny, odborného časopisu, a zajistit kontinuitu nové disciplíny založením univerzitní katedry, na níž se budou vzdělávat další odborníci. To se historické vědě podařilo. Jaroslav Goll s Antonínem Rezkem nejenže profilovali výuku historie na české části pražské filozofické fakulty, ale v roce 1895 začali vydávat *Český časopis historický*, oborové periodikum, jež se vyrovnalo německému *Historische Zeitschrift*, francouzské *Revue historique* či polskému *Kwartalniku historycznemu*. Míra recepce zahraniční historické produkce byla jedním z nejzřetelnějších bodů, jímž se snažil *ČČH* prosadit v konkurenci se starším *Časopisem Muzea Království českého*.

Emancipující se literární historii se obdobný krok nezdařil, byť o ustavení literárněhistorického časopisu po vzoru německého časopisu *Euphorion* Jaroslav Vlček s Janem Jakubcem a dalšími spolupracovníky

usilovali. Oba se sice habilitovali pro obor české literatury, ale získání řádné profesury bylo zdlouhavé. Obor se prosazoval spíše pozvolna, byť „zakladatelské období" netrvalo dlouho. Vlčkovi a jeho kolegům se podařilo během několika málo let na samém přelomu 19. a 20. století prosadit literární historii jak na univerzitě, tak na stránkách časopisů. Literární historii se více otevřely *Listy filologické* a literárněhistorické studie se uplatňovaly v historických časopisech i na stránkách popularizujících listů. Literární historici obrátili pozornost k novější české literatuře, začali připravovat ediční řadu kritických spisů beletristů tvořících v 19. století a iniciovali kolektivní projekt věnovaný dějinám české literatury této epochy. Vlček i Jakubec napsali každý původní kompendium českých literárních dějin. Obor se začal personálně obsazovat a literárněhistorická práce se stala integrální součástí humanitních studií. Literární historici nadto neustali ve sledování zahraniční vědecké produkce a její reflexe v metodologických článcích i ve vlastních literárněhistorických studiích.

Proměny reflexe a recepce tainovského pozitivismu v českém prostředí tuto tendenci dokládají. Od prvních zmínek o Hippolytu Tainovi v českém tisku prošla recepce jeho díla během desetiletí značnými posuny. Když pro 60. léta byl klíčový tainovský determinismus a jeho pojímání národa, v 70. letech přispěla recepce Tainova díla k etablování estetiky jako vědního oboru a jeho popularizaci. A pro další desetiletí byla tainovská metodologie určující – nejen pro literární historii a kritiku, ale i pro historii obecnou. Nejenže byly jeho práce recenzovány a interpretovány v četných studiích, ale prakticky všechna jeho základní díla byla v průběhu desetiletí přeložena do češtiny. Recepce tainovského pozitivismu pak – v četných polemikách a diskusích – napomohla k etablování moderní české literární historie i k vymezení autonomní literární kritiky.

Znalost zahraniční literatury i přímá zkušenost z cizích univerzit, knihoven i archivů byla už pro nastupující generaci historiků kolem roku

1900 běžnou součástí jejich vědeckého, intelektuálního, ale i společenského a kulturního života. Do určité míry bylo studium v zahraničí i nezbytností pro ty, kteří chtěli zůstat v těsném kontaktu se zahraničními kolegy a soudobou historickou vědou. Zahraniční zkušenost přispěla také k rozvíjení kritičnosti, se kterou nastupující generace badatelů přistupovala nejen k odborným otázkám. Samozřejmost studia v cizině a cestování za odbornými i čistě kulturními cíli přineslo i jistou sebereflexi a porovnávání poměrů doma a jinde. Aktualizoval se problém malého národa, palčivé téma mnoha diskusí přelomu století.

Česká historická věda na přelomu 19. a 20. století překročila hranici nacionální a utilitární vědy a v neustávajícím dialogu s evropskými myšlenkovými proudy se dále rozvíjela jako integrální součást evropské historické vědy.

Vzájemná korespondence Jaroslava Vlčka a Jana Jakubce v letech 1898–1899

Korespondence je zásadním pramenem k poznání dějinné skutečnosti, byť je to pramen silně subjektivní a při jeho interpretaci je tedy třeba zvýšené obezřetnosti. Ač dějinám historiografie slouží značná řádka edic korespondence jednotlivých badatelů (za všechny jmenujme jen monumentální *Listy úcty a přátelství*,[434] vzájemnou korespondenci Jaroslava Golla a Josefa Pekaře), pro dějiny literární historiografie obdobné vydané prameny prakticky chybí, resp. jsou doposud skryté v archivních krabicích.

I pro dějiny literární historiografie skýtá korespondence mimořádný zdroj informací nejen o osobnostech literárních historiků, ale i o vědeckém a literárním životě, provozu v redakcích časopisů, nakladatelských zvyklostech či o poměrech na univerzitních pracovištích. Současně je i cenným pramenem pro poznání každodennosti intelektuálních elit v českých zemích.

Edice vzájemné korespondence Jaroslava Vlčka a Jana Jakubce je soubor 31 dopisů z přelomu let 1898 a 1899, kdy Jan Jakubec studoval na univerzitách ve Vídni a v Berlíně (16 dopisů Jakubcových, 15 Vlčkových), představují tedy jen výsek z dlouholeté přátelské korespondence. Listy Jana Jakubce Jaroslavu Vlčkovi jsou uloženy ve Vlčkově pozůstalosti v LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady (fond Jaroslav Vlček, zpracováno ve 2. stupni evidence, korespondence vlastní přijatá, Jan Jakubec; celkem 36 dopisů z let 1891–1923).[435] Dopisy Jaroslava Vlčka Janu Jakubcovi jsou uloženy tamtéž ve fondu Jan Jakubec (neuspořádáno, 13 kartonů, korespondence uspořádána abecedně; korespondence vlastní přijatá, složka Jaroslav Vlček).

---

[434] Josef Klik (ed.), *Listy úcty a přátelství*, Praha 1941.

[435] Srov. Eva Boháčová, *Jaroslav Vlček (1860–1930). Soupis osobního fondu.* LA PNP, Praha 1978.

Předkládaná edice nabízí kompletní vzájemnou korespondenci z období, kdy oba přátelé, uvyklí úzkému přátelskému kontaktu, byly každý v jiném městě a zároveň je spojovaly společné zájmy a závazky. Edice je tedy časově i tematicky uzavřená. V dopisech můžeme sledovat nejen Jakubcovy dojmy ze studia v zahraničí, jeho komentáře k jednotlivým přednáškám a seminářům vídeňské a berlínské univerzity, zprávy o knihovnách, dostupnosti literatury či organizaci literárněvědné práce v Německu, ale také postup odborné práce obou literárních historiků. Nabízí nahlédnout jejich názory vědecké, ale i politické.

Tento soubor dopisů je především významným pramenem k dějinám literární historiografie, jejího prosazování a institucionalizace. V zimním semestru roku 1898 začal Vlček jako docent přednášet dějiny české literatury na české části pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity. Ve stejné době se oba přátelé rozhodli založit pro emancipující se literární historii oborový časopis (vzor hledali nejen v českém prostředí, např. v *ČČH*, ale právě za hranicemi); díky tomu, že Jakubec získal stipendium a odjel do zahraničí, veškerá vyjednávání s nakladateli a později i redakční práce zůstala na Jaroslavu Vlčkovi. Podařilo se mu sice začít vydávat *Obzor literární a umělecký*, ale od původních idejí obou přátel se umělecko-kritický třítýdeník dosti vzdálil, což vedlo k vleklému nedorozumění mezi oběma přáteli. Přestože se oborovou tribunu založit nepodařilo, plánu se ani jeden nevzdával. Jan Jakubec napsal pro *Naši Dobu* koncepční studii Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury,[436] v níž nastínil svou představu literárněvědného bádání a jeho institucionálního zázemí. Jaroslav Vlček přijal nabídku *Listů filologických* a stal se redaktorem literárněhistorických příspěvků. Ani to nebylo bez problémů. Předkládaná korespondence je unikátním pramenem, jenž nám dovoluje tyto jinak skryté události sledovat.

---

[436] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338.

1.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

Ve Vídni 25/10 98

Milý příteli,

je už věru čas, abych Ti o sobě dal také něco vědět. Jak víš, zastavil jsem se při svém odjezdu z Prahy na dva dni v Olomouci v knihovně; tam jsem mnoho nepořídil. Ve Vídni jsem zpočátku byl sám jako kůl v plotě, nežli přišel Dr. Murko,[437] od něhož jsem čekal informace z cest. Teď jsem si svůj život uvedl trochu již do normálních kolejí: Chodím na přednášky k Jagićovi,[438] Minorovi[439] a ještě tu i tam někam. Dr. Vondrák[440] ještě nezačal přednášet, Murko letos vůbec nečte. Jinak chodím pilně do knihoven, zejména univerzitní, kde se studuje dost pohodlně; ale v celku jsem za ten čas, co zde meškám, dost málo vyzískal. Největší zisk počítám

[437] Matija Murko (1862–1951), slavista. Žák Richarda Heinzela, Franja (Franze) Miklošiče a Ericha Schmidta, 1889–1901 externí zaměstnanec rakouského Ministerstva zahraničí, vyučoval cizí jazyky, 1896 pověřen vedením stolice pro ruský jazyk na Konzulární akademii ve Vídni, 1902–17 řádný profesor slovanské filologie ve Štýrském Hradci, 1917–20 v Lipsku, 1920–31 v Praze, atd. Zakladatel srovnávací slovanské literární vědy, zabýval se zvláště dějinami jihoslovanských a české literatury, jihoslovanským folklórem a dějinami slovanské filologie.

[438] Vatroslav Jagić (1838–1923), filolog, slavista, žák Hermanna Bonitze, Franja Miklošiče a Richarda Heinzela, roku 1874 povolán na nově zřízenou stolici slavistiky do Berlína, kde roku 1875 začal vydávat *Archiv für slavische Philologie*, 1886–1918 řádný profesor slovanské filologie na vídeňské univerzitě, 1908 nobilitován. Zabýval se slovanskou filologií (včetně staroslověnštiny), slovanskými literaturami a dějinami slovanské filologie, editor.

[439] Jacob Minor (1855–1913), vídeňský germanista. Žák Richarda Heinzela a Wilhelma Scherera, od roku 1884 mimořádný profesor německého jazyka a literatury na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, v letech 1888–1913 řádný profesor německého jazyka a literatury na vídeňské univerzitě. Zabýval se dějinami německé a rakouské literatury 18. a 19. století, zvláště dílem J. W. Goetha, romantismem, versologií, editor, divadelní kritik.

[440] Václav Vondrák (1859–1925), český slavista, jež studoval románskou a slovanskou filologii ve Vídni a s Vídní byl nadále profesně spjatý (šlechtický vychovatel, 1895–1903 úředník dvorní knihovny ve Vídni; současně od roku 1893 docent, 1903–1911 mimořádný, poté řádný profesor slovanské filologie na filozofické fakultě vídeňské univerzity; od roku 1920 profesorem univerzity v Brně).

si z přátelských styků s Macharem,[441] s kterým bývám asi dvakrát týdně. Chvíle, s ním strávené, zrovna hřejí; o vše má interes, zejména o českou literaturu a o všecky otázky našeho života. Teď ho nejvíc zaměstnává myšlenka, aby se pořídila vydání (kritická) starších spisovatelů českých. Šimáček[442] je prý tomu dost přístupný. On sám vězí tuším ve studiích o Čelakovského činnosti básnické. Myslím, že Čelakovského trochu přeceňuje. Upozornil jsem ho, že při Čel[akovském] <je> důležitý jeho poměr ke vzorům jeho – zejména k lidové poesii. Snad se dá i do studia Bylin. On sice to nechce přiznat, že na to prý nestačí, ale přece se pídí po pramenech. Zatím nemusíš o tom nic říkat, kdyby se to Albulus dozvěděl, byl by snad nešťasten.[443] – Jinak tu Čech má tolik styků s Čechy, že mu je vzácné promluvit po německu. Teprve když se meška zde, lze chápat strach Němců z poslovanění Vídně. Okresy na obvodě jsou opravdu víc české nežli německé. Taky jsou patrně Češi viditelnější nežli Němci. Hned první den jsem tu potkal na ulici několik špiček českých, poslance, Excelenci už dvakrát;[444] jednou přijdu do hospody – ovšem ve Slovanské Besedě – a natrefím tam jedinou společnost: poslance Šílené (on a vona),[445] Žáčka,[446] Heimricha,[447] dra Murka atd. atd. S Krejčím[448] (kritikem a redaktorem Práva

[441] Josef Svatopluk Machar (1864–1942), básník, prozaik a publicista, ve Vídni pracoval od roku 1889 v Ústavu pro pozemkový úvěr; jeho kritika přeceňování Vítězslava Hálka, uveřejněná v roce 1894 v Naší době byla výrazným stimulem modernistických snah; vyvolala polemiku a vedla k osobním animozitám (mj. s Jaroslavem Vrchlickým, srov. dále).

[442] Bohuslav Šimáček (1966–1945), knihtiskař a nakladatel.

[443] Míněn František Bílý (1854–1920), literární kritik a historik, středoškolský profesor, resp. zemský školní inspektor; jenž svůj badatelský zájem soustřeďoval na osobnost Františka Ladislava Čelakovského. Monografii sice nenapsal, editoval však Čelakovského dílo (*Růže stolistá* 1888, *Ohlas písní českých* 1896) a později vydal kritickou edici *Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského* 1907–1935).

[444] Pravděpodobně míněn Antonín Rezek (1853–1909), historik, profesor rakouských dějin na české části pražské univerzity, v roce 1896 odešel do Vídně, kde působil nejprve jako skutečný tajný rada, sekční šéf ministerstva kultu a vyučování a ministr krajan.

[445] Václav Šílený (1849–1911), poslanec, právník a národohospodář.

[446] Jan Žáček (1849–1934), právník a politik; 1887–1918 poslanec moravského zemského sněmu, od roku 1896 člen moravského zemského výboru, 1908–1909 ministr bez portfeje v předlitavské vládě.

[447] Jan N. Heimrich (1853–?), továrník, zemský i říšský poslanec.

Lidu) setkali jsme se v dvorním divadle. Studentů českých nekonečná řada. –

Co tam děláte Vy? Co u Vás nového? Doufám, že mi ve volné chvíli podáš nějaké zprávy o sobě i o Vás.

Srdečně pozdravuje Tebe i milostivou paní choť

Tvůj Jan J.

Adresa: IX, Schlagerg[asse] 5, Th[or] V.

2.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

Vinohrady 2/XI 98

Milý příteli,

děkuju za zprávu, už jsem byl na ni zvědav. Je vidět, že jsi na lepším vzduchu, třeba Ti výtěžek posud nepřipadal valným. Těší mne zejména, že jsi v Macharovi našel jádro – bylo by nám ho třeba sem do Prahy, aby to friedlandrovsko-moravské „obrozování“[449] trochu zostřil.

Pohříchu Ti Tvůj pěkný referát[450] nemohu oplatit ničím podobným. V maffii[451] jsem od Tvého odchodu nebyl a s nikým z našich nemluvil

---

[448] František Václav Krejčí (1867–1941), literární a divadelní kritik, esejista, prozaik a dramatik; po spoluredaktorství v Pelclových Rozhledech se od roku 1897 stal redaktorem deníku sociální demokracie Právo lidu; byl vedoucím kulturní rubriky a fejetonu a z počátku i zajišťoval i zahraniční zpravodajství; jako redaktor byl několikrát delší dobu v cizině (1898 v Polsku a ve Vídni; 1907 a 1912 v Německu, 1911 v Paříži).

[449] Narážka na Macharovy práce, zvláště antiklerikální, obracející se k antickým tradicím (pro něž čerpal i z díla Ludwiga Friedlaendera, klasického filologa a kulturního historika) a úzké kontakty s Herbenem, stále vázaným na moravské rodiště.

[450] Není zřejmé, který text Jakubec Vlčkovi zaslal. V roce 1898 Jakubec publikoval studie: O vlivu slovanského dialektu na spisovný jazyk v Kollárových básních. In: *Od Šumavy k Tatrám* 1898, s. 261–277; Kollárova činnost lexikografická. *Rozpravy filologické* (věnované Janu Gebauerovi) 1898, s. 78–85; Jak se u nás kdy vyučovalo českému jazyku. *Pedagogické rozhledy* 9, 1898, s. 241–247, 289–299, 337–345, 385–395 a 450–456; a heslo Josef Jungmann v *Ottově slovníku naučném.*

(T. G.[452] totiž přestal chodit do kavárny a ostatní s ním); plácá prý se tam bez programu jako předtím, Jaroš[453] už utekl nadobro, Podhorský[454] se posud neobjevil, a náhradou prý teď chodí Kraus.[455] Že nevypřáhl také T. G., věru se divím. Ukousl bych si jazyk u samé p—, že jsem s ním o nějaké reformě vůbec začal mluvit. Majstr[456] a reforma! Kdo ji má provádět, kde, s kým, a jakými prostředky? Ale škoda řečí. Realismus je patrně odsouzen zůstat pouhým teoretickým korektivem a kvasem – na stranu organizovanou, činně vystupovat schopnou, nezmůže se už asi nikdy. Škoda všech galvanizací – T. G. to cítil asi dobře, když o tom poprvé s námi mluvil na Palackého nábřeží. – –

Na fakultě je hodně živo, studentů jako máku; ke mně jich chodí asi 100, mezi nimi páteři, učitelky (také Gebauerovna!)[457] a jiná honorace: mám teda kontroly dost. Ale to účastenství mne opravdu těší, člověk s chutí pracuje. Jak dlouho potrvá, ovšem nevím.[458]

Jinak málo co nového. Osvětář[459] má prý těžkou chorobu srdeční, a již sám o sobě pochybuje. Ant. Truhlář prý skládá redakci ČČM[460] (ale ne

---

[451] Sdružení realistů zvláště kolem T. G. Masaryka; po roce 1914 organizace aktivně polemická s rakousko-uherskou politikou, resp. politický odboj.

[452] Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), mimořádný profesor filozofie na pražské univerzitě, redaktor *Naší doby*.

[453] Gustav Jaroš-Gamma (1867–1948), magistrátní úředník, novinář, výtvarný kritik.

[454] Podhorský, Josef Mojmír (1868–1901), obchodník, politik, žurnalista, autor zahraničních přehledů v *Naší době*.

[455] Arnošt Vilém Kraus (1859–1943), profesor germanistiky na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity, překladatel ze severských jazyků, zvláště z dánštiny, divadelní kritik.

[456] Jan Herben (1857–1936), redaktor *Času*, prozaik, historik, literární kritik a historik; viz níže. K užívání přezdívek u „athénčíků", resp. Maffie srov. JAN HERBEN, *Kniha vzpomínek*. Praha 1935, s. 269.

[457] Marie Gebauerová (1869–1928), dcera filologa Jana Gebauera (vydala rodinné vzpomínky), učitelka, prozaička, editorka korespondence a díla Boženy Němcové (spolupráce v Jaroslavem Vlčkem a Václavem Tillem); jedna z prvních žen, věnujících se profesionálně tomuto oboru.

[458] Jaroslav Vlček přednášel na české části pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity od roku 1898 jako soukromý docent, mimořádným profesorem se stal v roce 1901, řádné profesury dosáhl až o šest let později.

[459] Václav Vlček (1839–1908), vydavatel vědecké a umělecké revue *Osvěta* v letech 1871–1908, na přelomu století silně konzervativní.

následkem výpadu Králova v Lfil. [Listech filologických] – ten je povedený, i Novákův, co?)[461]; má prý s jednatelstvím III. třídy Akademie plné ruce práce (ta zas ani letos prý nebude volit, poněvadž by její kandidáti v plenu neprošli). Za redaktora ČČM zvolí bezpochyby Nováčka.[462] Přece by snad byl lepší, než ten poťouchlý puchejř.

Třetí svazek Gebauerovy Mluvnice má bojovnou předmluvu;[463] je to vlastně kopanec Hanšvuřtovi.[464] Těch 1000 rublů z fondu Kotľarevského jej asi potěšilo;[465] ale jak se k lizu dostal vedle něho – pan F. X. Prusík?[466] Báťuškové mají pořád jakési divné informace! –

Nuže pac a pusu, měj se dobře; od ženy pozdrav. A piš zas brzy

Svému Jar

---

[460] Antonín Truhlář (1849–1908), středoškolský profesor, literární historik, 1891–1898 redaktor *ČČM*.

[461] Karel Novák a Josef Král kriticky reagovali v *Listech filologických* na poslední Flajšhansovy husovské příspěvky, zvláště ty, jež uveřejnil v posledním ročníku ČČM (VÁCLAV FLAJŠHANS, Klasobraní po rukopisech. *ČČM* 72, 1898, s. 158–171; a především: VÁCLAV FLAJŠHANS, Příspěvky k poznání literární činnosti Husovy. *ČČM* 72, 1898, s. 229–247.) – jejich polemika byla uveřejněna pod společným titulem O nových příspěvcích k poznání literární činnosti Husovy (KAREL NOVÁK, O novotvarech u Husa. *Listy filologické* 25, 1898, s. 361–365; JOSEF KRÁL, Přízvučné verše Husovy. *Listy filologické* 25, 1898, s. 365–384).

[462] Vojtěch Jaromír Nováček (1852–1916), historik. Nestalo se tak. Truhlář v roce 1899 přijal za spoluredaktory Václava Schulze a Čeňka Zíbrta; redakci pak v letech 1900–1901 vedli Truhlář, Zíbrt a František Kvapil, 1902–1904 jen Zíbrt s Kvapilem a v rozmezí let 1905–1913 řídil časopis Zíbrt sám.

[463] JAN GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého. Tvarosloví. Časování.* Praha – Vídeň 1898.

[464] Hanswurst, Hanswuřt, Hanšwuřt a podobné varianty označují v této soukromé korespondenci filologa a literárního historika Václava Flajšhanse (1866–1950). Žák Jana Gebauera, zabývající se především starší českou literaturou (práce o Janu Husovi), na konci 90. let obhájce pravosti Rukopisu královédvorského (mj. monografie *Boj o Rukopisy* 1896), ale též historik literatury 19. století (*Počátky literární činnosti Josefa Dobrovského* 1895). Ambici stát se univerzitním pedagogem nikdy nenaplnil, s okruhem literárních historiků kolem Jaroslava Vlčka měl silně napjaté vztahy, podobně jako s historiky tzv. Gollovy školy, publikační prostor mu nabízela spíše konzervativní periodika, z odborných zvláště *ČČM*. Konkurenční poměr s Jaroslavem Vlčkem ústil často do polemických vystoupení.

[465] Kotljarevského cena petrohradské akademie věd.

[466] František Xaver Prusík (1845–1905), filolog a editor staročeských památek; cenu získal za kritickou edici *Staročeské Alexandreidy rýmované* (1896).

PS Měj na paměti, že Machar s majstrem jsou si hodně důvěrni, že tedy jen to lze s ním sdílet, o čem se majstr dovědět může!

3.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

Ve Vídni 11/11 98

Milý příteli,

o čem Ti píšu, bude Ti už asi také známo: Prusík přemění „Krok“[467] od nového roku na časopis literárně historický. Dovídám se toho od dra Sutnara,[468] který je pozván k spolupracovnictví. Časopis prý nebude proti realistům,[469] nýbrž naopak má slíbeno účastenství od některých: Hostinského, Vrchlického (tuším, že i toho mi jmenoval; jak ten se ocitá mezi realisty, nevím; snad reprodukoval Sutnar špatně text). První číslo už vyjde o novém roce. Co teď? Tím patrně padá náš plán. Dobře nám, jsme trochu kunktáři. Kdoví jestli <k> Prusíkovi nedostala se naše zpráva skrze nás samotné. Bylo trochu mnoho členů účastno plánu našeho a tu ovšem to už mohlo běžet jako po žlábku. Prusík ml.[470] je v knihovně a tam je také Vašek T.,[471] snad ten něco zvěděl. Mně je totiž nápadné, že teprv teď zve spolupracovníky k účastenství, když má za půldruhého měsíce vyjít číslo. Mně by bylo lhostejné, kdo časopis rediguje, jen kdyby se dalo čekat, že

---

[467] Časopis *Krok*, který v letech 1887–99 redigoval F. X. Prusík (1899 se spoluredaktorem stal jeho syn Bořivoj), se zaměřoval na problematiku středoškolské výuky, jeho vydavatel jej však přizpůsoboval svým badatelským zájmům.

[468] Jaroslav Sutnar (1873–1947), literární historik, editor a knihovník, též básník, působil ve Vídni, po roce 1918 v Brně.

[469] Prusíkovy práce byly kriticky odmítány zvláště *Athenaeem* a *Casem*; politicky byl Prusíkův *Krok* konzervativní, směřoval k nacionalismu a slavjanofilství, takže vymezení vůči realistům se dalo předpokládat.

[470] Bořivoj Prusík (1872–1928), překladatel (zvl. z ruštiny) a prozaik; od roku 1897 zaměstnancem (1918–1919 místoředitelem) univerzitní knihovny v Praze.

[471] Václav Tille (1867–1937), literární historik, folklorista, 1889–1908 úředník univerzitní knihovny v Praze, 1903–1908 docent, 1908–1911 mimořádný a poté řádný profesor srovnávacích dějin literatury na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze.

z toho něco udělá. Ale Prusík! Ten tam nacpe zas Alexandreidy,[472] klasické literatury atd. K tomu přívěsek Prusík ml. à la přehled z Nár[odních] Listů a to je vše. Tak jsme si to ovšem nepředstavovali. Je otázka, co teď? Já bych se nelekal toho vydávat vedle toho jiný časopis; který bude zdatnější, obstojí, druhý časem pojde. Ovšem pro začátek je akce ztížena pro nakladatele. A pak je druhá otázka; bude mít Kohout[473] kuráž pustit se do konkurence a počítat první rok třeba i dva se ztrátami? Jiná věc byla by, vydat čísla najednou s Prusíkovým Krokem, já bych svůj podíl troufal si provést. Ovšem bylo by to zejména pro příští čísla další trochu na kvap. Co ty tomu všemu říkáš?

Rozmyslil jsem si článek pro N. D. [Naši dobu],[474] kde jsem chtěl odůvodňovat také časopis literárněhistorický; teď to bude jako reklama pro časopis Prusíkův. – Jinak žiju zcela tak jako dříve. Trochu jsem si tu už uvykl; zejména jsem už překonal hrozně mocný vandrovní pud, který mne žene z místa na místo, jak se vydám na cestu. Oblibuji si víc a více zejména Jagićovy semináře. To je skutečně ženiální, co on dovede ac tempora vykládat. Ve všem se [vy]zná, jasně pojme věc, zaujme správné stanovisko až ku podivu. Škoda, že jeho přednášky jsou pro mne trochu cizí. Rovněž Minor se mi velice líbí. Důkladný a při tom má smysl pro nejmodernější metody. Překvapila mne u něho tainovská metoda. – Při jeho semináři přál bych si ledacos jinak. Ale i to je poučné. – Podal jsem si žádost za další

[472] Autor monografie *Českých Alexandreid rýmovaných pramenové a obapolný poměr* (1891) a editor *Staročeské Alexandreidy rýmované* (1896). Jeho tezi o existenci dvou samostatných staročeských básní o Alexandru Makedonském okamžitě rázně odmítl Arnošt V. Kraus.

[473] Míněn nakladatel František Kohout (1841–1899), spoluvlastník firmy Bursík a Kohout, vnímaném jako „vědecké nakladatelství", protože mu po roce 1881 byla svěřena komice publikací ČAVU a neslo čestný název „knihkupectví české univerzity". V tomto nakladatelství Jaroslav Vlček s Janem Jakubcem jednali o vydávání nového odborného časopisu, věnovaného výhradně literární historii.

[474] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338.

stipendium – psal jsem je po česku; nevím, nebude-li mít Památka[475] kvůli tomu skurpule. Až bude ve stavu, napiš mi laskavě, jak to dopadlo.

Co u Vás nového?

Srdečně pozdravuje Tebe i milostivou paní

Tvůj Jan J.

4.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

Vinohrady 16/XI 98

Milý příteli,

náš společný plán je pochován dvojmo, aspoň zatím. Právě jsem rozmýšlel, co dělat (o metamorfóze „Krokově" neměl jsem tušení), když přišel list od Pastrnka,[476] kde stojí: „Redakce Lfil. [Listů filologických] se na tom ustanovila, požádati Vás, abyste mezi nás jakožto redaktor pro českou literaturu, přistoupil, a to již od poč[átku] 1899. Přistoupení Vaše do redakce bude ohlášeno již v posledním sešitě letošním. Král[477] sestavuje přiměřený článeček,[478] v němž úmysly naše krátce budou vyloženy." Zároveň prý hned v 1. čísle nového ročníku mám být zastoupen –

---

[475] Jedná se o Jana Gebauera (1838–1907), řádného profesora české Karlo-Ferdinandovy univerzity, filologa a slavisty, autora staročeského slovníku, vůdčí osobnosti revize pravosti RKZ, člena četných vědeckých spolků, v akademickém roce 1899/1900 rektora univerzity (viz níže); přezdívku si vysloužil častým opakováním věty *„Památka ať mluví sama za sebe"* při přednáškách, srov. JAN HERBEN, *Kniha vzpomínek*. Praha 1935, s. 269.

[476] František Pastrnek (1853–1940), slovanský filolog; 1885–95 docent slavistiky na vídeňské univerzitě; 1895–1902 mimořádný, poté řádný profesor slavistiky na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze; současně 1896–99 spolu s Janem Gebauerem a Josefem Králem redaktor *Listů filologických*.

[477] Josef Král (1853–1917), klasický filolog, překladatel a vydavatel antické literatury, autor prací o české prozódii a metrice, od počátku působil na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, od roku 1893 jako řádný profesor a o rok později ředitel semináře klasické filologie, 1896/97 děkan filozofické fakulty; významný činitel vědeckých společností, zvl. Jednoty českých filologů; dlouholetý redaktor *Listů filologických*, výrazně ovlivňující jejich koncepci.

[478] REDAKCE, Úvod. *Listy filologické* 26, 1899, s. 1–4.

posudkem Flajšhansova „Písemnictví“,[479] ježto prý „je to kus Vaší povinností – je to přání i Gebauerovo i Královo a ovšem i mé“, tj. Pastrnkovo. Jak vidíš, to není dotaz, nýbrž rozkaz; za mých okolností, PS vzhledem ku přeměně Krokově, která mi vzala možnost opírati se o náš plán, nezbylo, než (k první věci) říci ano.[480] Kdybys byl zde, a kdyby Kohout byl ochotnější býval kousnout do podniku (s Laichtrem jsem si ani netroufal mluvit o tom), byl bych mohl říci: už máme své; takto nebylo lze jednat jinak.

Ostatně kdo ví, k čemu je to dobré. Vymínil jsem si úplně samostatnou rubriku: „Hlídka lit[erárně]-historická“,[481] kde bych rád měl sneseny posudky o všem, i časopiseckém, co se u nás teď pracuje v tom oboru, a ovšem posudky bezohledné, poněvadž Jednota [českých filologů][482] je nakladatel nezávislý. Snažně Tě prosím, abys rubriku tu pokládal také za svou a hojně ji zásoboval již teď; všecko bude vítáno, co pošleš. Hodlám v prvním čísle zrecenzovat všecko, co v posledních 6–7 letech vyšlo o období obrozenském (je toho hodně), a až to odbudu, dojde na Hanswuřta – ač si z toho věcných účinkův neslibuju žádných, leda zase několik zbytečných polemik. Ale když pánové míní, že je to má „povinnost“, rvát se s nečistým konkurentem, teda s Pánem Bohem!

Rozumí se, že jsem o zamýšlené nabídce z Lfil. [Listů filologických] neměl ani tušení. Vykládám si to tak. Brzy po Památčině večeru[483] byl zde improvizovaný bankýtek Rezkův (meškal zde náhodou), kam se slezla

---

[479] V celém ročníku však Vlčkova recenze Flajšhansovy práce *Písemnictví české slovem a obrazem* nebyla otištěna.

[480] Jaroslav Vlček vstoupil do redakce *Listů filologických* od počátku roku 1899, v redakci s různými spolupracovníky pracoval až do roku 1919; literární historii se mu však do časopisu dařilo prosadit jen pozvolna.

[481] Plánovanou rubriku Hlídka literárně-historická neprosadil; novočeské problematice se začala soustavně věnovat až rubrika Archiv literárněhistorický (1903–1942).

[482] Vydavatel *Listů filologických*.

[483] Domněnka, že se jedná o Jana Gebauera může být podložena především touto zmínkou. V této době slavil Jan Gebauer šedesátiny (narodil se 8. 10. 1838), oslava na filozofické fakultě časově odpovídá, přičemž Gebauer zde není jinak výslovně zmiňován (krom zmínek o staročeském slovníku).

fakulta. Seděl jsem mezi Polívkou,[484] Pastrnkem a Niederlem,[485] a hovořili jsme o Černého Slovanském časopisu.[486] Polívka jej zatracoval jako drobení sil (co je v něm dobrého, přijal by prý každý list), my ostatní jsme ho zastávali jako věc nutnou a užitečnou. Při tom jsem prohlásil, že dnes – zítra bude se muset založit č[eský] časopis pro lit[erární] historii, poněvadž Lfil [Listy filologické] nestačí, a snad ani nechtí v té příčině vyhovovat. Polívka zase odporoval, Pastrnek a Niederle však horlivě mi přizvukovali – a za nedlouho přišel zmíněný návrh. Patrně Král etc. nechtěli dopustit, aby Listům [filologickým] vznikla konkurence. Že „Krok" se mění také asi následkem pověstí, které, jak dobře hádáš, bez pochyby se z maffie rozšířily dál, zdá se mi být velmi podobno pravdě.

Nu, teď už pozdě bycha honit. Jak povídám, kdo ví, nevyroste-li z Listův [filologických] časem to, co jsme chtěli podnikat sami. Jen ještě jednou prosím: měj rubriku na paměti, a pilně navrhuj, co vše by se mělo dělat. –

O osudech Tvé žádosti napíšu hned, jak co zvím. Srdečně Tě (také od ženy) pozdravuje

Tvůj Jar

---

[484] Jiří Polívka (1858–1933), literární historik, lingvista a folklorista, od roku 1895 mimořádný profesor slovanské filologie na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, od roku 1896 spoluředitel slovanského semináře, kde vedl oddělení pro nové jazyky a literatury slovanské; titul řádného profesora získal až roku 1902, ale jmenován byl až o pět let později.

[485] Lubor Niederle (1865–1944), folklorista a archeolog; 1891–98 docent, poté mimořádný a od roku 1904 řádný profesor prehistorické archeologie a etnografie na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze; s Jakubcem spolupracovali na přípravě Národopisné výstavy v Praze v roce 1895.

[486] Míněn *Slovanský přehled*, který v letech 1898–1914 redigoval Adolf Černý (1864–1952), slavista, zabývající se především kulturou Lužických Srbů; učitel, správce Národopisného muzea (1898–1904), od roku 1901 univerzitní lektor slovanských jazyků.

5.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

Ve Vídni 26/11 98

Milý příteli,

Tvá zpráva mne trochu překvapila, aspoň mne plán o přeměně Fil. Lis. [Listů filologických] mnoho nepotěšil. Myslím, že to nebude nic jiného nežli zase naše nešťastné příštipkářství. Uvaž si to monstrum: horujeme (Ty zrovna tak jako já i jiní) proto, aby se odloučila literatura od jazykovědy; ale teď tu budeme mít nejen toto spojení českého jazyka a české literatury, nýbrž i filologii slovanskou – asi kopie česká Jagićova Archivu [für slavische Philologie] se širším polem pro českou literaturu. To snad by se dalo ještě zdržet vzhledem na naše malé poměry, ale spojení s klasickou filologií je monstrum, kterého neospravedlňují ani naše malé poměry. – Ale co nám zbývá? Patrně se na čas musíme spokojiti s tímto výsledkem. Když ode mne žádáš účastenství, co dovedu, rád udělám. – Napsal jsem pro N. D. [Naši dobu] článek, o kterém jsem Ti psal předešle; žádám v něm organizaci prací pro naši novou literaturu; je trochu bezohledně psán; bude s ním asi sotva kdo spokojen. Mně šlo o to, jak by se nejlépe mohlo prospěti věci. Co z toho uznáš za rozumné, snad bys mohl uskutečňovat ve Fil. Lis. [Listech filologických]. –

Nemáš nikoho, kdo by Ti sestavil bibliografii korespondence, roztroušené po časopisech? Je to velmi potřebná věc. Myslím, že by se odporoučelo zavésti vedle ostatních rubrik, jak jsou běžné zejména v cizích listech (Euph[orion][487] např.) stálou rubriku „Korespondence“ nebo „Dopisy“, kde by se registrovaly listy vycházející ojediněle v časopisech. –

[487] Literárněvědný časopis *Euphorion*, který začal v roce 1894 vycházet v Bamberku za redakce germanisty pražské německé univerzity Augusta Bauera (1856–1925), byl pro zřetelně Jakubce vzorem pro vydávání odborné revue. Program časopisu se mj. příliš

Mého pobytu ve Vídni nebude už na dlouho; hodlám se asi 4. [prosince] vrátit do Prahy, abych si tam za ten měsíc zpracoval to, k čemu tady nemám potřebných pramenů; pak si budeme moci o všeličems pohovořit ústně.

Srdečně pozdravuji Tebe i m[ilostivou] p[an]í choť

Tvůj Jan J.

6.

Jaroslav Vlček Janu Jakubcovi

(Peníze pro M. pošlu Podhorskému.)

14. 1. 1899

Milý příteli,

v 5 hodin nemohu do kavárny, byl jsem teď odpoledne a nestihl jsem Tě; večer mám divadlo. Loučím se tedy takto a prosím, abys nezapomněl, záhy po svém udomácnění v Berlíně napsat mi svou adresu. Těším se na 1. článek[488] a doufám, že i pokračování bude včas. Pohříchu Franc [Táborský][489] i s Jarošem vypřahli, Jaroš prý už nic nechce kritizovat, nýbrž tvořit, a Franc prý sám si netroufá, starostí tudíž přibývá.[490] Měj se dobře!

Tvůj

---

neliší od Jakubcových představ v článku v Naší době. Srov. AUGUST SAUER, Vorwort. *Euphorion* I, 1894, s. III–VI.

[488] Během vánočních svátků se oba přátelé sešli, jejich výměna názorů je tedy přerušena; zřetelně došlo i k dohodě o vydávání nového časopisu – a to nejen mezi nimi (časopis s názvem *Obzor literární a umělecký* připravoval Jaroslav Vlček sám, ačkoliv původně měli revui redigovat společně; důvodem byly pravděpodobně Jakubcovy studijní cesty, srov. dále); muselo dojít i k dohodě s nakladatelem, v archivních pramenech nezaznamenané (od nového roku píše Vlček dopisy na hlavičkovém papíře Obzoru literárního a uměleckého jako součásti vydavatelského domu Bursík a Kohout).

[489] František Táborský (1858–1940), kulturní historik, etnograf, básník, spisovatel a překladatel, středoškolský profesor češtiny a němčiny.

[490] Výtvarné umění poté, co se odmítli zúčastnit František Táborský a Gustav Jaroš Gamma, vzal v připravovaném časopise na svá bedra Jaroslav Kamper.

7.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 25/1 99

Milý příteli,

několik slov o své nové štaci. V Berlíně se mi v celku více líbí nežli ve Vídni; je tu více podnětu k práci i pozorování. Pro mne na univerzitě podává se velmi mnoho. Z německých literárních historiků čtyři přednášející o nové době (Er. Schmidt,[491] Geiger,[492] R. M. Meyer,[493] Herrmann[494]) a všichni v celku velmi zajímavě. Bože, co by člověk musel věnovat přednášce práce, kdyby chtěl jen z daleka vyhovět např. po stránce formální jako zdejší profesoři! Každý Ti svou přednášku umí tak důkladně nazpaměť, že jen málo kdy nahlédne do poznámek. Brückner[495] např. si k přednášce nepřinese ani čtrtu; a při tom si zapamatují podrobnou charakteristiku a nejjemnější detaily. Ovšem za to něco mají aspoň

[491] Erich Schmidt (1853–1913), žák a nástupce Wilhelma Scherera, 1887–1913 řádný profesor novější německé literatury na Friedrich-Wilhelm-Univerzität v Berlíně, zabýval se německou literaturou 17.–19. století (zvl. Goethem, Lessingem), editor.

[492] Ludwig Moriz Philipp Geiger (1848–1919), žák Wilhelma Wattenbacha a Leopolda von Rankeho, 1880–1919 mimořádný profesor novějšího německého jazyka a literatury na Friedrich-Wilhelm-Universität Berlín, zabýval se německou literaturou 16. století, tzv. výmarskou klasickou literaturou, literaturou pozdní romantiky a Mladého Německa, dějinami a literaturou německých Židů, editor.

[493] Richard Moritz Meyer (1860–1914), žák Wilhelma Scherera, 1886–1901 soukromý docent německé filologie a 1901–14 mimořádný profesor německého jazyka a literatury na Friedrich-Wilhelm-Universität Berlín, zabýval se německou literaturou 19. století, poetikou, teorií a metodologií literární vědy.

[494] Max Herrmann (1865–1942), žák Ericha Schmidta, 1891–1919 soukromý docent germánské filologie na Friedrich-Wilhelm-Universität Berlín, zabýval se německou literaturou středověku a 16. století, romantikou (Heinrich von Kleist), dějinami divadla a divadelní kritikou.

[495] Alexander (Aleksander) Brückner (1856–1939), polský slavista a kulturní historik, 1892–1924 řádný profesor slavistiky na Friedrich-Wilhelm-Universität Berlín, zabýval se slovanskou filologií, literární historií, folklórem, kulturními dějinami, editor, spoluvydavatel časopisu *Archiv für slavische Philologie* v letech 1882–1907.

po stránce hmotné. Tady profesor (název „profesor" mají jen univerzitní prof.) je pravý velmož.

Hledal jsem některé v adresáři a každý z hledaných je zároveň domácím pánem, i docenti. Geiger má docela asi dva domy. To se ovšem docentuje! Tady docent dovede přednášet také 9 hodin týdně (Herrmann). Účast se strany studentů (vlastně poslouchajících) je daleko větší nežli ve Vídni. Tři čtyři sta posluchačů na kolegiu literárně historickém bývá pravidlem (aspoň u Schmidta). Mezi nimi mnoho starých pánů a dam. V bibliotéce se mi tak pohodlně nestuduje jako ve Vídni: jednak jsem tam měl větší výhody osobní, jednak je zde pro nás tuze málo pramenů. Ovšem s Berlínem nejsem ještě z daleka hotov. Přál bych si na něj skoro víc času. Berlín neliterární mne ještě skoro víc zajímá nežli literární, zejména modernost a pokrok proti nám. –

Co děláte u Vás a zejména jak je daleko Tvůj časopis?[496] Já se dám teď také do své <práce>, napřed do Havlíčka.[497] O ostatních, zejména Čelakovském, nevím, dojde-li k nim; Kollára bych rád ještě zde také probral. K Čelakovskému jsem bohužel nemohl již článek Menčíkův[498] pročíst. Možná, že tu budou mít Světozor ve zdejších spolcích českých. Však to je ještě dost času. Táborský, jak říkal, se zmíní také o jeho epigram. činnosti; pozdrží-li se při tom déle, dobrá, budu mít po starosti. – Kdypak vyjdou Fil. Listy [Listy filologické] s článkem Máchalovým?[499] Musím si je dát zaslat sem. Jinak sem dostávám „Čas" a „Naši Dobu"; Národní Listy čítávám v Kavárně. Nevíš náhodou nic o osudu mé žádosti o stipendium?

---

[496] Míněn *Obzor literární a umělecký* (současně Vlček spoluredigoval *Listy filologicke*).

[497] V následujících dopisech můžeme sledovat zrod několika Jakubcových článků, jež ovšem vydal až o více než rok později: JAN JAKUBEC, Tři čeští epigramatikové. (Kollár, Čelakovský, Havlíček.) *Obzor literární a umělecký* 2, 1900, s. 129–133, 153–159, 177–183, 193–199, 209–214, 228–230, 246–249, 260–263 a 273–278; TÝŽ, Jubilejní rok Fr. L. Čelakovského. *Obzor literární a umělecký* 2, 1900, s. 1–7; TÝŽ, Čelakovský a Havlíček. *Obzor literární a umělecký* 3, 1901, s. 17–22. Z mnohých plánů ovšem sešlo.

[498] FERDINAD MENČÍK, Epigramy Fr. L. Čelakovského. *Světozor* 21, 1887, s. 262–263, 279 a 295–296.

[499] JAN MÁCHAL, F. L. Čelakovského Ohlas písní ruských. (Kritický rozbor k národní poesii ruské.) *Listy filologické* 26, 1899, s. 200–212, 341–356 a 437–448.

Piš brzy a co možná hodně.

Srdečně pozdravuje Teb[e] i milostivou paní

Tvůj Jan

Nemáš náhodou Zeleného vydání sebraných spisů Havlíčkových? Nemáš-li je Ty, má je asi Herben; snad bude ledacos vědět k mému článku; musím mu dopsat.[500]

Berlín, N W VI, Louisen Str[asse] 22A, I. Tr[eppe]

8.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

28/I 99

Milý příteli,

za zajímavé zprávy o Berlínu díky – již tak kolují po našich lidech a osvětlují neznámé poměry. Jsi šťastný člověk – za den vidíš a zvídáš víc než my, krtkové, zde za rok!

Časopis hezky krystalizuje; spolupracovníkův přibývá a také zkušeností. Machar např. článek o Čelakovském mně odřekl – ale do

[500] Tato zmínka může pomoci rozšifrovat přezdívku „majstr", kterou Vlček s Jakubcem používají. S největší pravděpodobností se jedná o Jana Herbena (1857–1936), redaktora *Času*. V následujícím dopise z 28. 1. 1899 mu Vlček píše: *„Při tom bych nerad, abys v příčině Havlíčka obracel se na Herbena; knihovna Ti opatří, co chceš* […]." V dopise z 24. 2. 1899 Jakubec Vlčkovi odpovídá: *„Obrátil jsem se přes Tvou radu na majstra, protože jsem to nechal až do poslední chvíle a kromě toho jsem myslil, že mně přidá něco, o čem snad ani nevím. On mně nejen neposlal žádaných knih, nýbrž ani neodpověděl lístkem, že mně to nechce udělat, jak jsem žádal. Nevím proč. Nechci se však domnívat, že by to bylo k vůli Tobě – tak daleko to snad ještě nešlo."* V dopise z 25. 2. 1899 pak Vlček Jakubcovi odpovídá: *„Škoda, že jsi neposlechl mé rady v příčině Havlíčka a majstra."* Knihy Herben Jakubcovi do Berlína nakonec poslal: *„Právě co píšu tento lístek, dostal jsem od majstra zásilku knih, když jsem mu byl asi před 4 dny zatopil."* Jan Jakubec Jaroslavu Vlčkovi 27. 2. 1899.

NDoby [Naší doby] jej přece píše.[501] To je pro mne poučné a zajisté neopomenu se z toho učit. Rovněž tak je poučný výrok majstrův, učiněný v hospodě před kartáři, že Flajšhans v referátě svém o mých „Kapitolkách“[502] měl pravdu: stálo tam totiž, že „ulamuju hroty“ etc., tedy totéž, o čem se mluvilo v maffii. Jak se to dostalo až k Flajšhansovi, ovšem nevím; ale zajímavé je, že se to tam dostalo. Důsledky z toho si také učiním, a při příležitosti vyložím, co bych jinak byl nevykládal a co význam Hálkovské afféry[503] a stanovisko „Času“: jeden jest Allah a Mohamed jeho prorok – ukáže v světle poněkud jiném. Buď je to farizejství, nebo neznalost; v obojím případě však vina je někde jinde – na mně není.

Co se týká II. a III. části slíbených příspěvků Tvých, ze slova Tě nikterak nepropouštím; mohou přijít později, ale spoléhám se na ně zcela jistě. Táborský sice o epigramech Čelakovského se zmíní,[504] ale jen v rámci celkovém; bude tedy nutno, věc probrat zvlášť. Po Havlíčkovi, opáčným postupem, zcela dobře může přijít Čelakovský a po něm naposled Kollár. Tedy ještě jednou: neodkládej. Při tom bych nerad, abys v příčině Havlíčka obracel se na Herbena; knihovna Ti opatří, co chceš, a s Tvým článkem zároveň přijde do čísla i pěkný referát Tobolkův o Masarykově „Havlíčkovi“,[505] kde, budeš-li mít mezery, látka se doplní.

Článek Tvůj v NDobě [Naší době] je velmi poučný; jen škoda že jsi tak pospíchal. My mu ovšem dobře rozumíme, ale jde o protivníky. Proto by bylo bývalo dobře, nasypat trochu příkladův, vždyť je jich dost; dále

---

[501] Článek o Čelakovském však ani v *Naší době* Machar neuveřejnil.

[502] JAROSLAV VLČEK, *Několik kapitolek z dějin naší poesie.* Praha 1898. – VÁCLAV FLAJŠHANS, Z literatury. České spisy. *Národní listy* 39, 1899, č. 13, 3. 1., s. 3.

[503] K hálkovské polemice naposledy LUBOŠ MERHAUT, Periodika a polemika: Aktualita a paměť. (Nad spory o Hálka.) *Slovo a smysl* 1, 2004, č. 2, s. 70–90.

[504] FRANTIŠEK TÁBORSKÝ, K jubileu Fr. L. Čelakovského. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 7–10, 25–27 a 43–45.

[505] ZDENĚK TOBOLKA, T. G. Masaryk: Karel Havlíček… *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 116–118.

vyvarovat se omylův jako s tím nešťastným Douchou[506] (i v roce je omyl, má být 1865), vedle něhož přece máme ještě řadu Bibliografických věstníkův pozdějších atd.; nepodkuřovat T. G.-ovi [Masarykovi] v jeho vlastním časopise, třeba je to svatá pravda (slyšel jsem už pošklebky na to); neznepřátelovat si zbytečně Jagiće zmínkou o nedokonalosti jeho vydání korespondence Dobrovského (dobrý „přítel", jenž by jej na to upozornil, se už najde);[507] a posléze – ač ovšem každý vidí, kdo to psal – nezapomenout svůj podpis,[508] jenž zmizel i z obálky, kde zpravidla bývá. To vše jsou maličkosti, ale víš, jak právě po takových hnidách se u nás pase. Tedy aspoň v druhé části pozor!

Poslední „Aletheia" přinesla článek proti Gollovi a ČČH tak sprostý,[509] jaký od dob Hattalova „Brusu"[510] ještě nevyšel; α+β=Řezníček.[511] Je to odveta za Lenze.[512] Tomu chlapovi by se už měl zlomit krk; ale kdo se naň odváží? Zdědil prý zas 20,000 zl. a rohy mu rostou. Kohoutovi hrozí zjevným boykotem pro ČČH.

V jubil[ejním] spise Ant. Truhlář[513] se střední dobou vlastně neudělal nic jiného, než že opsal a vypsal mé poznámky k jednotlivým hlavám

---

[506] Jakubcův omyl v článku Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338; na s. 247 je Malý (1858), správně mělo být Doucha (1865), míněn *Knihopisný slovník československý. Seznam knih, map, obrazů a hudebnin.* Františka Douchy.

[507] Míní Jagičovo vydání: Briefwechsel zwischen Dobrovský und Kopitar. Ed. Vatroslav Jagić. Berlin 1885 (totéž pod titulem Pisma Dobrovskago i Kopitara v povremennom porjadke. In: Sbornik otdělenija ruskogo jazyka i slovesnosti IAN, tom 39, 1885).

[508] První část Jakubcova článku vyšla bez signatury, autor nebyl uveden ani v obsahu čísla.

[509] αβ, Český časopis historický… *Aletheia* 2, 1898/99, s. 474–477.

[510] MARTIN HATTALA, *Brus jazyka českého.* Praha 1877; naráží na nesmiřitelný a necitlivý purismus, neslučitelný se soudobou jazykovou praxí.

[511] Autorství článku Vlček přisuzuje Václavu Řezníčkovi (1860–1924), prozaikovi a publicistovi, který v četných polemikách zastával vyhraněně konzervativní a nacionalistické názory (kontrastující s jeho mladočeským mládím).

[512] Recenze Jaroslava Golla (JAROSLAV GOLL, [rec.] Lenz, Anton: Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší jednoty Českých Bratří a Táborů k nauce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa… ČČH 2, 1896, s. 246–249) byla důvodem k polemickému ohrazení Antonína Lenze na stránkách *Vlasti.*

[513] *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.* Praha 1898. Antonín Truhlář zde přispěl do osmého oddílu, nazvaného

„Dějin"; to se ovšem lehce pracuje. Nesmlčím mu to v Listech fil[lologických], a také Albulus dostane trochu po srsti.[514] –

Zatím dost. Piš brzy zase! Srdečně Tě oba pozdravujeme!

Tvůj

Jar

Krameriova 18.

9.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 5/2 99

Milý příteli,

nechci dlouho otálet se svou odpovědí na Tvůj milý dopis. Napřed zodpovím přímo některé věci v něm: Ze zdaru Tvého časopisu se těším, jako bych byl spoluredaktorem. Čím mu budu moci prospěti, vždy budu rád dělat. O Havlíčkovi zrovna pracuju. Práce mne zajímá, ale vyžaduje více času, nežli jsem myslil, když jsem se v ni uvázal. To je ostatně u mne pravidelný zjev; nevím, ne-li to zároveň příznak věku příliš pokročilého (ovšem vzhledem k mým záměrům s univerzitou). Možná, že je to také únava a rozmrzelost nad tím, že z daleka nedostačuji úloze, jakou jsem si maloval, nežli jsem se na ty cesty vydal. Půl roku mu už uplynulo a já z toho nemám skoro nic. Ovšem bylo to trochu mnoho, co jsem si předsevzal: poslouchat na univerzitě (tady chodím týdně asi na 25 hodin, někdy ještě víc), chtít se seznamovat s životem v cizím městě, učit se ruštině a při tom ještě chtít pracovat literárně, to by snad bylo i svěžejším sílám trochu

---

Bibliografie. Dějiny literatury české (další přispěvatelé: Josef Truhlář, Josef Hanuš, Jan Václav Novák, František Bílý).

[514] Recenzi na práci Antonína Truhláře Vlček v *Listech Filologických* ani v *Obzoru literárním a uměleckém* nepublikoval; JAROSLAV VLČEK, [REC.] Přehled dějin písemnictví českého z let 1848 až 1898. Napsal Dr. Frant. Vaškovský. *Listy filologické* 26, 1899, s. 295–302.

mnoho. Ale právě proto je to polovičaté vše. Abych se nemohl příliš rozptylovat „studováním" života, o to se vlastně postarala sl[ovutná] městská rada: vidím, že musím počítat s každou marku, chci-li vyjít. Ale nevadí takové uskrovnění; je mi jen líto té pěkné příležitosti. – Přibrat Čel[akovského] epigramy by se mi hodilo, protože potřebné věci musím pročíst stejně také k Havlíčkovi; myslím však, že to proberou teď u nás za letošního jubilea. Snad zůstanou jen nějaké paralipomena. Machara bych v jeho jednání (stran článku o Čel[akovském]) omlouval; vím, že dal již dávno slib Masar[ykovi]; říkal mi to již ve Vídni, (snad jsem se Ti o tom také již zmínil). Teď byl Masarykem upomenut, jak mně píše. A pracuje o článku horlivě (psal mně, že se prohrabuje ve foliantech – já nevím jakých, snad ve sbírkách písní ruských). Může z toho něco hezkého vyjít, vždyť o něm tak dlouho pracoval a zejména mnoho uvažoval. Oč je Fr. Bílý šťastnější nežli já! – O Kollárových nápisech bych rád vypracoval ještě zde; uvidíme, dostanu-li se k tomu. – Stran ostatních věcí: s tím referátem Flajšhansovým nemyslím, že by se bylo k němu něco dostalo z maffie. O Tvé knize se v maffii nikdy nemluvilo; a to jsem pověděl jen před majstrem, když o tom byla mezi námi řeč a jednou něco v Kavárně před Kolouškem[515] a Viravským[516]; ve Vídni mluvil jsem o ní s Macharem. A odtud přece se nemohlo nic dostat k uším Hanswuřtovým. Já bych si to vykládal tím, že měl Hans. [Flajšhans] týž dojem při čtení Tvé knihy jako já a že mu byla vhodná příležitost, konstatovat Tvé odchylování se od pravověrného realismu. Jemu šlo v první řadě o to, hodit mezi realisty jablko Eridino a zejména získat si Machara pro sebe. Tak se na to dívám já. Ale myslím, že to je potvrzením mého mínění, že jsi měl povědět bez obalu a přímo své stanovisko; pak by nebylo třeba Hanswurstovi nechávat

[515] Jan Koloušek (1859–1921), právník, ekonom, profesor národního hospodářství na technice v Brně.
[516] Vojtěch Viravský (1852–1930), klasický filolog, středoškolský profesor.

zásluhu, že on Tvůj nový chystaný výklad afféry Hálkovské vyvolal. Ale výklad takový jistě neuškodí. Dobře spolu buďme a pravdu si mluvme! –

Co se týká mého článku v ND [Naší době]. Psal jsem ho ve Vídni docela po paměti; látka mi vzrůstala, proto jsem nakonec vynechával, co možná vše, co se mohlo domyslit. Ale mně se zdálo, že je to vše docela jasné a známé. Ta nešťastná chyba s Malým a r[okem] 1858[517] nepřipadla i ani při korektuře. Vzpomněl jsem na ni právě, když jsem odjížděl; viděl [jsem] i druhou chybu 1858, ale neopravoval, protože mi toho zdálo moc najednou; o těch bibliogr[afických] věstnících je tam zmínka – tuším per parenthesim. Při koresp[ondenci] Dobrovského jsem Jagiće neměl na mysli, nýbrž Pateru;[518] naopak Jagić vyňat – tuším, že tam stojí „pokud nám nevydávají kor[espondence] takové jinde" (tu jsem myslil ovšem na Kvačalovu kor[enspondenci] Komen[ského])[519]. Jagićovu jsem neměl v rukách, ale říká Murko, že je špatná; tak ať se to na něho potahuje, když se tomu tak může rozumět. Že tam neuvedeno mé jméno při článku, za to nemohu, ale na konci jsem podepsán. Ostatně z tónu článku, z narážek a faktů každý by viděl, že jsi nemohl napsat článek např. Ty, nýbrž já. O Mas[arykovi] zmínku udělal jsem s úmyslem. On o tom patrně ani nevěděl, protože můj článek, jak mi řekl, ani nečetl, že prý ručím za něj svým podpisem já. Proč teď od několika let schválně ukazuji na zásluhy Mas[arykovy], činím z těchto důvodů: Co říkám zde, meritorně je podle mého přesvědčení úplná pravda. Já jsem Masarykovi ve svém nazírání za velmi mnoho dlužen. Nestydím se za to nijak, být před veřejností prohlašován za přívržence nebo třeba nohsleda Mas[arykova], i když

[517] Viz výše.

[518] Briefwechsel zwischen Dobrovský und Kopitar. Ed. Vatroslav Jagić. Berlin 1885 (totéž pod titulem Pisma Dobrovskego i Kopitara v povremennom porjadke. In: Sbornik otdělenija ruskogo jazyka i slovesnosti IAN, tom 39, 1885); Korespondence Josefa Dobrovského I. Vzájemné dopisy J. Dobrovského a F. Durycha z let 1778–1800. Ed. Adolf Patera. Praha 1895.

[519] *Korespondence J. A. Komenského* 1 a 2. Ed. J. Kvačala. Praha 1898 a 1902. (Komenského korespondenci však vydal i Adolf Patera: *J. A. Komenského Korespondence.* Praha 1892.)

se v drobnostech tu i tam od něho odchyluji, naopak jsem na to hrdý. K takovému přiznání nutí mne má pravdymilovnost a otevřenost. To prohlášení se k Masarykovi dělám s jistou okázalostí od té doby, co svého času nejbližší stoupenci T. G.-ovi [Masarykovi] se ho veřejně co do některých názorů zřekli (sociálních, politických; já jdu za ním i v tom a zejména v tom). V tom hlášení se k Mas[arykovi] je také kus vzdoru proti těm, kteří mi toto mé snažení chtějí vykládat za škodlivé po stránce materiální (např. Řezníček před dvěma třemi lety vykládal Lojzovi?,[520] kde prý jsem už mohl být, kdybych nedržel s Mas[arykem] – mluvil tak asi jménem Podlipného[521] atd.) – A to jsou pro mne příčiny myslím dost závažné. Ostatně jsem poznal nedávno Masarykovi z jistého jednání veliké jakožto lidi; stopy jeho dobrého činění nacházím i v cizině; zde např. seznámil jsem se s jedním studentem Čechem, který o Mas[arykovi] prohlašuje, že je to jeho největší dobrodinec ve smyslu hmotném i duchovním. – A naproti tomu si s tím srovnej všeobecně běžné mínění o Mas[arykovi] v naší veřejnosti. Ale vidím, že jsem se rozškrábal do nekonečna – proto si musím nechat jiné zprávy na budoucně.

Srdečný pozdrav Tobě i milostivé paní

Tvůj Jan

[520] Pravděpodobně míněn Alois Jirásek.
[521] Jan Podlipný (1848–1914), právník a politik.

10.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

7/2 99

Milý příteli,

děkuji Ti, že na Havlíčka nezapomínáš. Ale ještě jednou přimlouvám se i za epigramy Čelakovského. Já aspoň nemám naděje, že by zde někdo to zmohl – a Albulus[522] už teprve ne!

Že se tolik mořiš s přednáškami, je mi líto. Původně jsi měl plány jiné. A také si myslím, že by snad stačilo poznat metodu a způsob výkladu, a na ostatní se podívat do knih. Vždyť co je trvale cenného z přednášek, beztoho se vydává v knihách. Takhle se fyzicky umoříš!

O článku Macharově do NDoby [Naší doby] se nedomnívej, že bych ho snad NDobě [Naší době] nepřál. Dorazilo mne pouze, že pro mne Machar neměl pramenův, neměl dost vědomostí a neměl kdy („zbavíte mne velkého trápení a budu vám vděčen" psal doslova) – kdežto obratem ruky, když jsem ho „toho trápení zbavil", již všecky překážky odpadly a článek dělá jinam. To znamená, že mně ho psát nechtěl a říci to také nechtěl.

Poznámce mé o T. G. [Masarykovi] v článku Tvém v NDobě [Naší době] také jsi dobře neporozuměl. Masaryka ctím si a vážím zrovna tak jako Ty; velikost jeho jako člověka a charakteru, vzornost jeho života rodinného, nezištnost a dobročinnost, vědění, nabádavost atd. atd. vidí a zkusil a denně poznává z nás každý. Kolik jsem se od něho naučil, zevrubně povím v doslovu k „Dějinám"; a dopíšu-li kdy poslední díl, postavím mu tam slabými silami svými pomník, jaký mu ještě nikdo nepostavil.[523]

Ale z toho všeho následuje, že by se o něm měly dávat pochvaly od jeho ctitelův a přátel do jeho vlastního listu! Mluv s kým chceš, nikdo to

[522] František Bílý, viz výše.

[523] Zamýšlený text nikdy nevznikl, své dějiny totiž nikdy nedokončil.

neschvaluje. Vydej o něm knihu, naplň kde jaký časopis uznáním jeho zásluh – ale do vlastního jeho listu jej nedávej, to – aspoň v očích protivníkův, a NDobu [Naši dobu] přece nepíšeme jen pro sebe – vždy bude vypadat jako samochvála, poněvadž Ti z nich nikdo neuvěří, že se to děje bez vědomí redaktorova, tak jako nikdo z nich nevěří, že ty soustavné adorace, to naprosté schvalování všeho, co T. G. [Masaryk] dělal a dělá, v „Čase" se píšou bez jeho přičinění, když vedle toho se ví, že si majstr každý týden na M[alou] Stranu chodí pro přesné informace.[524]

Píšeš, že jsi hrd na to, že se můžeš zvát přívržencem T. G.-ovým [Masarykovým]. Já jistě taky. Ale dělat to, jak pravíš, z „okázalosti" a „ze vzdoru" k jiným, kteří ho opustili, je přece trochu na povážlenou, poněvadž ani okázalost ani vzdor není v programu realistickém. Mně se totiž zdá, že dnes z realismu jistého a bezpečného nezbylo už nic než zásada práce, práce takové, jak jí rozuměl Dobrovský a Šafařík, Palacký a Havlíček. Všecko ostatní je měnivé a znamená dočasný stupeň vývoje čistě osobního.

Filozoficky z maffiánův např. s T. G.-em [Masarykem] souhlasí nanejvýš 2–3; ostatek máš ateisty, pozitivisty, empiriky, skeptiky, pantheisty a já nevím co ještě. Kde je tedy jednota? Program etický přestali vůbec číst, a „realisty" chtěli zůstat přec. Teď se čte program historický, a zmatek mínění ozývá se znovu: ani o r[oce] 1620 není shody!

V politice také marně bys hledal shody. Je „realismus" stanovisko „Času" z dob paktování se Staročechy, či jeho éra mladočeská, či jeho aliance s „Právem lidu"? Je v I. ročníku NDoby [Naší doby], či v V.? Já vidím jednotu jen v negaci špatností našeho veřejného života; positivního jednotného nazírání politického najít nemohu.

V sociálním programu dtto. Kázání na hoře, evangelium – ano. Ale to je věc velmi stará, je to heslo, ne program. Jaký je poměr „Času" ke straně „Práva lidu", co z toho drží, čemu učí ti otylí a dobře živení páni

[524] Rodina Masarykova bydlela od roku 1896 v Thunovské 20 na Malé Straně.

Dědicové[525] atd. – toho jsem posud z „Času" nevyčetl. A přece i v obyčejném životě podám ruku jen tomu, o kom vím, co je a kdo je.

V literatuře zrovna tak. Zatracuje se historismus. Ale zabývat se XVIII. stoletím je už také historismus, a opustím-li spravedlivou zásadu vykládat vše z doby a z individualit – předmětu nikterak neprospěju. I zde osobní úsudky povyšují se za dogma strany, která přece bojuje proti všemu autoritářství. Víš sám, kterak právě Tvou zásluhou T. G. [Masaryk] podstatně změnil svůj názor na naše znovuzrození atd.[526] Když jsem 1892 psal do „Času" o Hálkovi, bylo to „realistické", – a když 1898 své mínění z r[oku] 1892 opakuji, už to realistické není![527] Kraus je „dobrý realista", a přece např. o Vrchlickém má mínění zcela jiné než T. G. [Masaryk] nebo Machar. Nebo: Macharovi dnes se zdá, že se z básníka má vydat všecko, i věci školácké a nevyzrálé, které jsou mu jen na ostudu – stanovisko jistě nesprávné, neboť výbory byly a budou, z jedné balady Nerudovy poznám baladistu Nerudu celého; a já pro svou osobu bych se pěkně poděkoval, kdyby mou „individualitu" po mé smrti chtěl přivádět k platnosti tím, aby např. vydal beze změny mou knížku o literatuře slovenské z r[oku] 1881![528] A přece toto nesprávné a jistě jen dočasné stanovisko Macharovo již se prohlašuje za neomylné, a vím, že zamítne-li se od někoho z nás, zůstane na nás výčitka, že odpadáváme od „pravověrného realismu", že ulamujeme hroty, notáblujeme atd. atd.

Zkrátka: myslíš-li, příteli zlatý, že se od T. G. [Masaryka] tu i tam odchyluješ jen v drobnostech, mýlíš se, klameš sám sebe. T. G. [Masaryk] je individualita tak zcela svá, tak ocelově svérázná a tak neustále pokračující a se rozvíjející, že žádný z nás ani zdaleka mu nestačí, stačiti nemůže

[525] Narážka na Karla Dědice (1862–1928), sociálnědemokratického politika a redaktora.
[526] Míněny především rozhovory. Srov. JAN JAKUBEC, Masaryk a česká literatura. *Slavia* 1, 1922/23, s. 84–98, 339–359, 585–599; zmínka o hovorech o Karlu Havlíčkovi s. 88.
[527] JAROSLAV VLČEK, Vítězslav Hálek. *Čas* 6, 1892, č. 44, 29. 10., s. 690–695; a č. 45, 5. 11., s. 708–710. Tato studie byla přetištěna v souboru JAROSLAV VLČEK, *Několik kapitolek z dějin naší poezie.* Praha 1898.
[528] JAROSLAV VLČEK, *Literatura na Slovensku.* Praha 1881.

a ovšem ani nechce – vyjímajíc snad majstra, ale to je potom jeho karikatura, ne přívrženec. T. G. [Masaryk] všecko, i své stanovisko sociální a etické, podřizuje svému názoru náboženskému – a to nedělá ani Machar, ani žádný z nás kromě dvou–tří. T. G. [Masaryk] přišel do Prahy jako hlasatel positivismu – dnes je mu „prostě hloupý", a to zas neuzná žádný z nás krom 2–3. T. G. [Masaryk] neuznává nauky o prostředí, poněvadž on sám je dost silný, aby mu nepodléhal – zase nemá v tom našeho souhlasu. T. G. [Masaryk] např. Kollára („náš je Hus, i Nepomuk, i Cyril") pokládá za protivného eklektika a racionalistu – my v té věci jsme s Kollárem, atd. atd. „Českou otázku" opravuje „Krise", „Krisi" „Hus", „Husa" IV. a V. ročník NDoby [Naší doby] – kdo z nás může říci, že kráčí týmiž stupni jeho vývoje?

Opakuji: realismus je snaha po pravdě a poctivá práce – nic víc. V mých očích např. Hostinský je právě tak dobrý realista jako T. G. [Masaryk], a v muzice např. lepší, protože jí lépe rozumí; Goll v historii, Gebauer ve filologii atd. Ba lichotím si, že přes svoje „notáblovství" já T. G.-vu [Masarykovu] pojímání života se stanoviska humanitního jsem blíž než např. Machar, jemuž humanitismus často mění se v brutalismus, a z jehož heineovských sarkasmův (jak jsi to sám ještě zcela dobře viděl před 2 lety) proti veliké, čisté, evangelické přímosti a nestrojenosti T. G.-ovy [Masarykovy] hledí zcela makavá a dělaná póza. Za jiných okolností, než kam jej postavilo jeho osamocení, byl by se octl v táboře jiném.

Pravíš, příteli milý, že na sobě spatřuješ „příznaky již věku pokročilého". I v tom je sebeklam. Pravý opak je pravda: Jsi ještě v plném proudu mládí, svěžího, ideálního mládí, které úplně podléhá dojmům silných individualit, a z výborných jejích vlastností osobních, jež nás okouzlují, dělá důsledky také vzhledem k jejich ideám, s nimiž se ztotožňuje i tehdy, když tomu v pravdě tak není. Budoucnost Tě jistě o tom přesvědčí.–

Tak už snad dost. Neměj mi za zlé mou filipiku (snad jsem už 10 let nepsal tak dlouhé povídání) – ale za upřímnost zase upřímnost. Snad se jednou přece domluvíme.

Srdečný pozdrav od nás všech!

Tvůj

Jar

11.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 8/2 99

Milý příteli,

tak ještě repliku na Tvůj poslední list, aby bylo mezi námi úplně jasno. Jsme to povinni svému starému přátelství. Upřímně řečeno – s tou upřímností, o které Koloušek[529] říká, že mi často škodí – nepozoroval jsi, že se mezi nás v poslední době něco jako cizího vkládalo? Možná, že toho příčinou bylo trochu to, že mě zajímaly časem věci, pro které Tys interesu neměl (Národop[isná] výstava, národopis, národní hospodářství a politika atd.),[530] ale hlavní důvod, že se na ledacos díváme jinak. Začnu hned s hlavním – s realismem a s T. G.-em [Masarykem].

Především co Ty vidíš na Masarykovi, zdá se mi pojímání vnější. Nechci drobně vyličovat, co já vidím v Mas[arykovi], nestačilo by mně několik takovýchto lístků; ostatně myslím, že se jednou uvolním a že se mi naskytne příležitost rozebrat jeho činnost v přehledném článku. Leží mi ten plán již asi rok v hlavě. Řeknu Ti jen tolik, že u něho vidím skutečný vývoj

---

[529] Jan Koloušek, viz výše.

[530] Jan Jakubec se zapojil jako čelná představitel výboru do příprav Národopisné výstavy v roce 1895, byl jednatelem a později předsedou Národopisné společnosti a členem pracovního výboru pro lidovou píseň; věnoval se i politické publicistice.

bez husích nožiček, že ty snahy, které ukazuje dnes, měl v sobě, hned když k nám přišel. On není tím vinen, že jsme ho viděli jednostranně my. Např. otázka RK-ého [Rukopisu královédvorského] pro něho už je odbyta; že by ho někteří realisté rádi v ní viděli a že mu to vytýkají za měnivost, za to nemůže on. Pro něho celá ta otázka byla jen epizodou, věnoval se jí jeden čas s celou energií, protože ho k ní přivedly okolnosti. A tak je tomu ve všech věcech.[531]

Prý teď je socialista. Zapomíná se však, že jeho první práce po česku psaná týkala se právě této otázky. S otázkou sociální souvisí přirozeně politika atd. atd. tedy zcela přirozený vývoj. A jak se mu často přikládá jiný smysl, nežli opravdu hlásá, vidím zrovna z příkladu Tebou uvedeného. Když se někdo obírá XVIII. stol[etí], to pro něho není historismem; nýbrž pro něho je v tomto případě pravidlem: znáš-li naši dobu současnou, je ti jasné předcházející; vždyť takoví jezuité chodí mezi námi, mají jen jinou masku. Tím ovšem není řečeno, že by ten, kdo chce bádat o 18. stol[etí], musel si probádat napřed 19. stol[etí]. Nikoli, nýbrž jen osvojit si výtěžky jiných. Není-li bádání ani o 18. ani o 19. stol[etí], je lepší cesta, probádat napřed 19. stol[etí]. A já to pokládám za správný požadavek a vidím, že se hlásá (snad hlásalo dávno před Mas[arykem]) také jinde. To přece nevylučuje vykládat někoho z jeho doby a z jeho individuality. Tak je tomu i v jiných věcech.

Nevidím také té nejednoty v realismu. Realismus vystupuje proti papežství, nebude mu tedy na závadu odchylné mínění jednotlivců o některých (snad velmi mnohých) věcech. Já pro sebe dovedl bych např. říci, co chce realismus politicky, co sociálně, snad jediné ne, co nábožensky. Tobě se např. zdá, že „z realismu jistého a bezpečného nezbylo už nic než zásada práce…". Nemyslím. Hraje ovšem pracovitost v realismu svou

[531] Komentovaný výbor z Masarykových statí k této problematice viz TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK, *Z bojů o rukopisy. Texty z let 1886–1888*. Ed. Jana Svobodová. Praha 2004.

úlohu. Co nejsou pracovití např. Tomek,[532] Ant[onín] Truhlář, Zíbrt[533] atd. Nebyl bys Ty, nebyl bych já zrovna tak pracovitý bez realismu jako s realismem? A spojuje s realismem „zásada práce" např. Majstra [Herbena]? Jmenoval jsi při té práci Dobrovského, Šafaříka, Palackého a Havlíčka. Já bych pro realismus indikoval zvláště dva z nich, Dobrovského a Havlíčka. Ale jména těch dvou mužů mi praví něco jiného nežli jen zásadu práce. Je to kuráž zastávat pravdu bez ohledu na převládající mínění, ba zrovna proti němu. A v tom je pro mne také hlavní pojítko realistů. Já jsem se např. po této vnější stránce od Mas[aryka] naučil tomu, bojovat proti neupřímnosti a pokrytectví jak u jiných, tak u sebe samého. A toho pokrytectví zejména pro svou vlastní osobu máme přece každý tolik. Já přičítám příkladu Mas[arykově], že jsem právě v letech, kdy lidé pravidelně se stávají rozvážnějšími, čím dál radikálnější. Možná, že tu působily také zvláštní události v mém životě; ovšem já si to také nepokládám za zvláštní zásluhu. – A mám-li mluvit otevřeně, myslím, že právě to je věc, pro kterou cítíš v sobě odcizování od realismu. Dovedl bys dnes napsat tak neodborné články, jako byl např. svého času o Polákovi?[534] Nemyslím zde na utlumování vnější formy „ulamování hrotů", když jsi ho přejal teď do své sbírky. Musíme se myslit, zač byl[i] Polák a naši buditelé pokládáni tenkrát. Dnes je ovšem realistické nazírání na ně celkem už vybojováno. – A tak máš rozumět také výrazům „okázalost" a „vzdor" (místo tohoto měl jsem užít jiného – odpor). Užil jsem jich jen v určitém spojení. A ta „okázalost" i ten „vzdor" jsou tuze realistické (osvědčilo se to v bojích o RK, proti národnímu šovinismu aj.) A z toho rázu realismu bys si mohl vysvětlit, že jsem např. s vědomím napsal pochvalu o Mas[arykovi] do jeho vlastního listu. Co pak si myslíš, že jsem tu věc neuvážil, nežli jsem

[532] Míněn historik Wácslaw Wladiwoj Tomek (1818–1905).
[533] Kulturní historik a etnograf Čeněk Zíbrt (1864–1932).
[534] JAROSLAV VLČEK, Parádní dílo Puchmajerovy školy básnické. *Čas* 1, 1886/87, č. 8, 5. 4. 1887, s. 119–122 a č. 9, 20. 4. 1887, s. 132–136. Srov. též JAROSLAV VLČEK, *Několik kapitolek z dějin naší poezie.* Praha 1898.

to napsal. Bylo mi to tak samozřejmé, že jsem to předešle zapomněl vyložit. Vidím v tom kousek realismu – boj proti našemu pokrytectví. U nás pokládá se za slušnou obvyklá cesta: Když chce mít redaktor nějakou pochvalu, dovede si už najít někoho, kdo mu jí nakydá dost v cizím listě. Přijal by ji rád do svého listu, protože to odpovídá jeho chtění, nepříčilo by se to jeho názoru mravnímu, protože to pokládá třeba za pravdu, ale ne, ustálený mrav učí něčemu jinému. Ta slušnost je ale hloupá, protože pokrytecká. U nás pokládá se pořád např. „Selbstanzeige" za neslušnou a jinde už je ustálena. Ale o tom nebudu mnoho vykládat; myslím, že mne za to někdo napadne a pak odpovím náležitě. Uvedu jen zase argumentum ad hominem. Ty nebudeš na 1. seš[itě] budoucího ročníku Fil. Listů [Listů filologických] uveden jako redaktor, protože tam bude podepsaný referát (pochvalný) o Tobě.[535] Ty obsah toho referátu znáš (jakožto budoucí redaktor nebo snad už tohoto čísla). Proto nebudeš ještě na 1. seš[itě] vytištěn jako redaktor. Kvůli tomu? Kvůli sobě ne; nemůžeš v tom přece vidět nic nemravného. Tedy je to k vůli lidem, aby se neřeklo. Mně pro mou osobu by bylo milejší být podepsán hned na prvním sešitu i s tím pochvalným posudkem, nežli ta anomálie, abych začal být spoluredaktorem teprve od 2. seš[itu]. A každý to přece musí vidět, proč to bylo; ne vnitřní potřeba, nýbrž vnější slušnost. – Z toho jak vykládám realismus, vysvětluji si dobře spojení Mas[aryka] s Macharem. Co znám lépe Mach[ara] osobně, je mi jejich přátelství tak přirozené jako málokteré. Oni se setkali hlavně jako lidé. –

A teď abych se dostal také k jiným věcem. Především malou prosbu. Potřebuji pro Havlíčka příklad ze „Slovana". Chci totiž ukázat, jak mu byla forma epigram[atická] vrozena; užíval jí v běžné žurnalistické činnosti. K tomu hodí se mi dobře článek, který psal proti Koll[árovi]. Je to

[535] KAREL NOVÁK, [rec.] Dějiny literatury české. Napsal Jaroslav Vlček. Prvního dílu část prvá: Od nejstarších dob až po „věk zlatý"… *Listy filologické* 26, 1899, s. 56–67.

v Slovanu 1850 str. asi 1014 a 15, nebo 1414[536] – Potřebuji z toho jen takovou epigram[aticky] zašpičatělou větu. Jsou tam asi 3. Zvláště jedna, kde se směje dvojjazyčným c. k. nápisům na modlách. Prosím, až půjdeš do knihovny, nahlédni do Slovana a opiš mi takovou větu (z toho článku); snad se jiná hodí ještě lépe. (Nejsou-li ta čísla stránek správná, najdeš je na konci mého článku „O Koll[árových] náz[orech] soc[iálních]" v Rozhledech 1894/95;[537] ale zdá se mi, že to tak bude). –

Z novinek bude Tě zajímat zpráva – nevíš-li ji odjinud, prosím Tě, mlč o tom – že po vánocích navštívil Vrchlický Machara ve Vídni a žádal kajícně o smíření. Přijde prý k Masarykovi a vysvětlí mu mnoho, zejména o zlořádech v Akademii. Nevím, jak je to daleko. Ovšem nějaká součinnost není podle mého mínění možná; ale může to přece ledakdes způsobit mnoho dobrého (např. na filoz[ofické] fakultě, v Akademii atd.).

Jinak tu žiju způsobem už skoro zvykovým; skoro by mně byla milá zase změna. Nevím, jaký to mám v sobě stěhovavý pud. Kdybych tu neměl práci, sotva bych se tu dlouho ještě zdržel. Teď mě to také rozchází, mám-li jet na Rus nebo raději zůstat v Německu. Kvůli habilitaci bych víc získal v Něm[ecku], snad bych si kousek své práce uvážil;[538] k vůli poznání a zkušenostem bylo by lépe na Rus. Pozoruji také, že se to ve starším věku také těžko učí – s tou ruštinou mi to tak hladce přece nejde – ovšem se jí tuze málo mohu věnovat. Co Ty tomu říkáš? Ovšem ještě nevím, bude-li mně to možné finančně. Nedostanu-li stipendium, nebo tuze málo, musel bych zůstat v Německu.

---

[536] [KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ], Pozorovatel politický. *Slovan* 1, 1850, s. 1013–1017; zde na s. 1014–1017 komentován dopis Jána Kollára, v letech 1849–51 profesora slovanské archeologie na vídeňské univerzitě, otištěný v Reichzeitung, v němž vyvozuje z nálezu slovanských a německých nápisů na soškách bůžků německo-slovanskou vzájemnost.

[537] JAN JAKUBEC, Politické a sociální názory v Kollárově poesii. *Rozhledy* 3, 1894, s. 313–319, 387–391, 447–452 a 505–510.

[538] Jan Jakubec se nakonec habilitoval až v roce 1903 kapitolami, které psal pro kolektivní dílo redigované Jaroslavem Vlčkem *Literatura česká 19. století* 1. Praha 1902.

Promiň, že jsem Tě dovedl až na osmou stránku svého listu. Už je také jedenáctá a píšu víc rukou nežli hlavou. U Tebe je takový dlouhý list, jak píšeš, mnoholetá výjimka, u mne teď skoro pravidlem. Každý si musíme prožít svou krizi.

Přijměte srdečný pozdrav Ty i milostivá paní

Tvůj Jan

12.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

13/2 99

Milý příteli,

ještě kousek supliky. Neodpovídáš na všecko – také nelze na distanc vyříditi otázek tak složitých – tedy jen věc hlavní.

Nemyslím, že bych T. G.-a [Masaryka] pojímal jen po stránce vnější. Znám jeho první českou stať, vím proč si zaliboval (a posud zalibuje v čteních) Platona, proč přilnul k noetice Humeově, proč z Comta drží klasifikaci věd a sociologii, proč jen částečně přijímá Buckla, co jej sbližuje se socialismem atd. – to vše chápu, nevidím v tom oporu, a svým časem dle slabých sil svých pokusím se vyložit. Toho jsem nemínil. T. G. [Masaryk] byl svůj, ucelený a jednotný, od té doby, co vůbec začal psát. Ale myslil jsem na nás, jeho žáky a částečné stoupence. A tu se mi zdálo, že nás s ním svazuje hlavně úcta k jeho celkovému názoru, který drží málokdo z nás – prostě proto, že on na vše hledí sub specie aeternitatis, k čemuž my se buď nedovedeme, nebo nechceme povznésti. Všecko jeho podnikání má podklad a kořen metafyzický – nám cizí, a proto kdo se s ním ztotožňuje, buď jej musí přijmouti celý, anebo zůstává také jen eklektikem a vybírá si

části a kusy, jak se mu právě hodí. Hledíš-li na věc jinak, rád se poučím, až ji vyložíš.

Že mnoho v našem konání je lživá konvence, máš pravdu, Ale život je už takový, a těžko vše lámat přes koleno. Právě, že jsi v NDobě [Naší době] začal modus nový, přímější, bylo by bývalo dobře, vyložit jej hned na místě, a nečekat, až lidé zase budou podezírat a dobrý úmysl špatně vykládat. Přes to paralela s Lfil. [Listy filologickými] nehraje. Já posud s časopisem nemám nic společného, nevím, co bude v 1. sešitě, vstoupím v redakci vpravdě až číslem druhým. Recenzi Novákovu dal mi Pastrnek přečíst dávno před tím, než se jednalo o mé spoluredaktorství, budou v ní také leckteré výtky, a že přichází až teď, zavinil nedostatek místa v předešlém ročníku. Neuvěří-li tomu obecenstvo, nemohu za to – svědomí mé je čisté. Ostatně autorecenze „Obzor" zavede a bude pěstovat soustavně a bez ostychu. Mezi prvními, a sice zcela upřímnými, přihlásím se já sám.

A ještě pochybuješ o tom, že bych dnes odhodlal se napsat něco tak přímého jako před 11 lety o Polákovi. Nepochybuj. Z mladistvých forem jsem se pravda už vystonal, svůj „sturm und drang" mám už za sebou. Ale že se se svým přesvědčením neskrývám, snad dostatečně dokazují moje „Dějiny". Co jsem pověděl v sešitě 2–8, od Husa až po Koniáše, je, trvám, pověděno s takovou – řekněme – otevřeností, že, kromě jediného Masaryka, z nynějších kantorův našich o těch věcech nepromluvil žádný. Víš, že i „dobrý realista" ostýchal se jen recenzi napsat např. o 7. sešitě, aby si neškodil;[539] a víš, že orthodoxie, proti které tam soustavně mluvím, má spáry mnohem ostřejší a delší, než kterákoliv orthodoxie světská.

[539] *Naše doba* otiskla o 7. sešitě Vlčkových *Dějin české literatury* jen telegrafickou pochvalnou zmínku, podepsanou Ph. [T. G. Masaryk], za níž následoval spíše informativní odstavec o Vlčkově knížce *Několik kapitolek z dějin naší poesie*, podepsané stejnou šifrou. Srov. *Naše doba* 6, 1899, s. 77–78.

I Vančura, mluvě o těch věcech, nastrčil si masku Řehnického,[540] a není zrovna z nerozhodných. I v té příčině jsem zůstal sobě věren a bohdá vždy zůstanu.

Výpisek ze „Slovana" přikládám. Nestačí-li, naznač, co bych měl vypsat ještě. –

Dnes zatím dost. Nejsem v dobré kůži – neuralgické bolesti v hlavě mne pronásledují již delší dobu.

Srdečně Tě pozdravuje

Tvůj

Jaroslav

PS/ Já bych dal Německu přednost. Vzhledem k účelu, za jakým Jsi na cestách, bez odporu získáš tam víc. A potom – co je po takovém poznávání cizích oblastí, když, jak sám pravíš, musíš obracet každý groš? A v Rusku se nežije lacino! Odložil bych na příležitost příští.

13.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 24/2 99

Milý příteli,

místo nové repliky jen několik stručných zpráv. Především co se týká mého článku o Havlíčkovi, je termín do 28. ún[ora] nepřekročitelný? Potřeboval bych tak asi do 5. března. Na těch několik dní nesejde asi.

---

[540] J. V. Řehnický byl poměrně hojně užívaný pseudonym Jindřicha Vančury (1855–1936), historika, překladatele Ernesta Denise a klatovského středoškolského profesora; míněn článek: J. V. ŘEHNICKÝ [JINDŘICH VANČURA], K našemu vývoji církevnímu a náboženskému. *Naše doba* 5, 1897/98, s. [1]–10, [109]–119, [220]–231, [330]–339, [421]–430, [506]–517, [620]–632, [706]–716, [810]–819, [892]–901, [993]–1008 a [1079]–1087; jedná se o polemiku s prací ZIKMUNDA WINTRA *Život církevní v Čechách*, Praha 1895.

Ztrácel jsem se zbytečně v stopování pramenů; přečetl jsem 10 svazků epigram[atické] sbírky, abych na konec si mohl konstatovat, že z toho Havlíček nic nemá. Celý výtěžek z této práce, že mohu odpovědět asi na tři čtyři otazníky ve vyd[ání] Quisově.[541] Jinak snad budu moci říci ledacos o Havlíčkovi, třeba ne podle běžného pojímání. Ale můj článek bude jen rozbor básnické činnosti; stránku literárně historickou musím si ponechat na jindy, anebo důvěřovat výsledkům vydavatele. O jeho svědomitosti nemám ostatně tak skálopevně dobré mínění jako např. Machar. K tomu liter[árně] hist[orickému] rozboru nedostanu se proto, že nemám potřebných knih. Obrátil jsem se přes Tvou radu na majstra, protože jsem to nechal až do poslední chvíle a kromě toho jsem myslil, že mně přidá něco, o čem snad ani nevím. On mně nejen neposlal žádaných knih, nýbrž ani neodpověděl lístkem, že mně to nechce udělat, jak jsem žádal. Nevím proč. Nechci se však domnívat, že by to bylo k vůli Tobě – tak daleko to snad ještě nešlo. Ale jedna poznámka v posledním čís[le] Času mne zarazila. Fr. L. Čelak[ovský] slaví 100leté narozeniny a jeden člen filoz[ofické] fakulty bude prý mít při zvláštní oslavě přednášku – snad to nejsi Ty? – Myslím, že asi ještě nevěděl, kdo bude přednášet. – Za opsání místa ze (Havl[íčkova]) „Slovana" srdečné díky. Hodí se mi, ač jsem si to představoval ještě přiostřenější. –

Do posledního čísla N. D. [Naší doby] zas se mi dostal omyl – „Eufromion"[542] – to je co já vím při běžném čtení. Čert aby vzal už ty korektury! Četl jsem to sice jen jednou, ale myslil jsem, že pozorně. – Co na Tobě pořád ten Hanzwuřt sedí? V N. D. [Naší době] dostal – patrně od T. G. [Masaryka] samého – tak trefně, jak mu to ještě nikde nebylo pověděno.[543] – Měl jsem k vůli němu už také potýčku s prof. Brücknerem.

---

[541] *Karel Havlíček kritik o divadle, literatuře, Slovácích, polemice a mn. j.* Ed. Ladislav Quis. Praha b. d.

[542] Tisková chyba – míněn časopis *Euphorion*, viz výše.

[543] Ph. [T. G. MASARYK], [rec.] V. Flajšhans, Písemnictví české, seš. 1–9 à 36 kr. *Naše doba* 6, 1899, s. 398.

Navštívil jsem ho brzy po svém příchodu. Mluvili jsme o všeličems – o Tvé literatuře a po ní on uvedl Fl.-ovu [Flajšhansovu].[544] Ptal se, co o ní míním; řekl jsem mu svůj úsudek o ní i o Fl[ajšhansovi], zejména též jeho nekalé pohnutky. A to milého Brücknera dopálilo. – Teprve jsem se rozpomínal, že je Brückner jako mezi pravověrnými ctiteli Rkého [Rukopisu královédvorského][545]. Já ovšem nešetřil jeho rozhorlení a odůvodňoval své mínění. S Gebauerem snad asi také nejlépe nevychází; aspoň rozhovor můj o něm přerušil nějakou jinou otázkou. Neznám to blíž. Ale jinak byl samá laskavost a ochota. Takhle se trochu stýkám s německými univerzitními liter[árními] historiky. Ale o tom jindy více, až bude pokdy. – Rozhodl jsem se setrvat v Německu. Teď co pracuju o tom článku, musel jsem ruštiny úplně nechat; odpovídá to také více mé touze. Je to zvláštní, ale tady se cítím víc doma.

Teď ještě jednu věc. Je tady jeden mladý literát, jmenuje se Ondráček,[546] vydal sbírku básní „Obnažené rámě" – v N. D. [Naší době] byla dost pochválena.[547] Interesuje se o literaturu a tak ledacos četl a zná. Říkal, že by rád psal o Nerudovi studii. Řekl jsem mu, že by se Ti mohla hodit pro Tvůj časopis. Co tomu říkáš? Spisy by mu asi Kohout poslal. Nevím, jak by to svedl; řekl jsem mu, že je to věc dost nesnadná. On si troufá. Psává kratší referátky německé. Bude mít nějaký delší referát o románě Jacobowského v Lumíru[548] – z toho ho můžeš poznat. Takto je

---

[544] Jaroslav Vlček vydával po sešitech své *Dějiny české literatury* od roku 1892; Václav Flajšhans podobným způsobem během 90. let publikoval *Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy* (knižně 1901).

[545] Obhájcem jeho pravosti mezi filology byl v této době nejhorlivěji právě Václav Flajšhans, viz výše.

[546] Antonín Ondráček (?–?), básník, překladatel z němčiny, esejista, vlastním nákladem vydal básnickou sbírku *Obnažené rány*. Praha b. d.; věnoval se ochotnickému divadlu (Mravní přesvědčení. *Ochotnické divadlo* [1895], sv. 189); do *Obzoru literárního a uměleckého* napsal recenzi práce Gabriely Preissové *Mládí a jiné novely* (*Obzor literární a umělecky* 1, 1899, s. 132).

[547] Recenzi sbírky v *Naší době* se nepodařilo nalézt.

[548] V *Lumíru* širší stať o Ludwigu Jacobowském neuveřejnil, jen v rubrice Feuilleton Dopis z Berlína datovaný 8. dubna 1899, ve kterém román *Loki* zmiňuje (později přeložil jeho práci *Satan se smál a jiné povídky*. Praha, Hejda a Tuček b. d.). Srov. *Lumír* 28,

Šaldovec, to by mu mohlo být doporučením. Víc ho neznám. Srdečný pozdrav Tobě i milostivé paní. Tvůj Jan.

Promiň, tuze jsem spěchal!

14.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

25/2 99

Milý,

dodělávám čtení, obmezuji se tudíž zatím jen na několik nejnutnějších věcí. Škoda, že jsi neposlechl mé rady v příčině Havlíčka a majstra; věděl jsem, jak to dopadne. Nestýkáme se sice; ale podle jeho zavilé povahy, osvědčené už tolikrát, bych soudil, že všecku nevoli, kterou v něm vzbudily reformní návrhy Podhorského, Jarošovy, Tvé etc., vysypal na mou hlavu, ač jsem byl jen účastníkem a ne strůjcem; zcela přirozeně: Vy jste kárali a zůstali, a podruhujete, ač nesouhlasíte, „Času" dál – já jsem mlčel, a vida nemožnost reformace, odešel. Ostatně kdybys byl poslal z Berlína „dopis" nebo Pětku, byl by snad býval ochotnější. Chceš-li však jaké pomůcky, máš ještě vždy dost času psát o ně knihovně, ještě do prvního čísla „Obzoru" vedle článku Hostinského[549] a Táborského[550] pohříchu třetí se již nevejde; dostanu-li tudíž tvou práci do konce března, je dost času.

1898/99, s. 262; v referování o kulturním životě v Berlíně pokračoval v dalším ročníku ve stejné rubrice (ANTONÍN ONDRÁČEK, Literární salon berlínský. *Lumír* 29, 1899/1900, s. 71–72.).

[549] OTAKAR HOSTINSKÝ, Boj o starou Prahu. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 1–7.

[550] FRANTIŠEK TÁBORSKÝ, K jubileu Fr. L. Čelakovského. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 7–10, 25–27 a 43–45.

Za studii o Nerudovy bych byl vděčen, je jí třeba jako soli; ale neznámé síly mladé se trochu bojím. Vyčkám, jak ta věc v Lumíru dopadne, a podle toho potom p. Ondráčkovi napíšu.

S Brücknerem je mi to trochu divné. Zdálo se mi, že poznámka o Flajšhansovi v recenzi mých Dějin v „Kwartalniku" byla contra, zejm. contra *RKZ* (nemám časopisu po ruce); ještě se o něm budu zde informovat, co zatím vězí.[551]

Ten „Eufronion" je maličkost; návrhy jsou vesměs dobré. Horší je však quasimilitaristické stanovisko v dopisu z Berlína,[552] které mezi našimi zde vzbudilo veselost. A o Schliemannovi[553] říkali, že kdyby byl býval vědecky vzdělán, mohl najít ještě víc.

Lfil. [Listy filologické] s Máchalovým článkem a jinými zajímavostmi již vyšly;[554] RK, zdá se, tím zas dostal notný štulec. –

Srdečně Tě pozdravujeme!

Tvůj

---

[551] ANTON BRÜCKNER, [rec.] Vlček Jaroslav. Dějiny české literatury… *Kwartalnik historyczny* 12, 1898, s. 327–331. Recenze se týká prvních šesti sešitů; na s. 329 se Brückner dotýká odmítavé reakce na Vlčkovo nezařazení RKZ do prvního dílu *Dějin* (zamýšlel je zařadit až do svazku o literatuře 19. století) ze strany ČAVU a zvláště Martina Hattaly. V této souvislosti zmiňuje Václava Flajšhanse, který se z odpůrce stal zastáncem pravosti Rukopisu královédvorského a připomíná jeho práci *Písemnictví české slovem i obrazem*, jež začalo vycházet po sešitech, ale které ovšem ještě neměl v ruce.

[552] V. M., Naši sousedé Prusové. (Dopis z Berlína.) *Naše doba* 6, 1899, s. 321–327. Autora se nepodařilo identifikovat, k záměně s Jakubcem napomohlo i to, že na s. 328 začíná pokračování jeho stati Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury.

[553] Heinrich Schliemann (1822–1890), objevitel antické Tróje.

[554] JAN MÁCHAL, F. L. Čelakovského Ohlas písní ruských. (Kritický rozbor vzhledem k národní poesii ruské.) *Listy filologické* 26, 1899, s. 200–212, 341–356, 437–448.

15.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 27/2 99

Milý příteli,

děkuji Ti za poshovění a brzkou odpověď, zbavil jsi mne nervosy, která se mne začínala zmocňovat a – příliš kvapné práce, která „málo platná". Přisuzuješ mně článek o Berlíně v N. D.; není ode mne. Myslil jsem si, že se mi bude asi všeobecně připisovat. Ledacos v něm je dobré, v mnohém nesouhlasím, zejména s tím militarismem. Mne mrzel také z té příčiny, že jsem se chystal do N. D. článek „Berlín a Vídeň". Myslím, že do života berlínského vidím bystřeji a hloub, nežli bylo v tom článku. Napíšu, bude-li T. G. chtít, aspoň o dvou věcech, jež tam buď neprobrány, nebo jen běžně. Berlín vědecký a umělecký.[555] Tam vytknu také své stanovisko k článku korrespondenta N. D. Příště více. Buďte zdrávi Ty i milostivá paní. Tvůj J. Jakubec

Právě co píšu tento lístek, dostal jsem od majstra zásilku knih, když jsem mu byl asi před 4 dny zatopil.

[555] JAN JAKUBEC, Berlín umělecký a vědecký. *Naše doba* 6, 1899, s. 753–764, 829–839 a 896–904.

16.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

6. III. 99

Milý,

gratuluju Ti, že nejsi autorem dopisu z Berlína, a dobře bude, vyložíš-li co nejdřív, v čem nesouhlasíš; zejména ten naivní tón („žasl jsem" atd.) působil trapně – nedovedli jsme si srovnat s Tvým rozhledem, ježto jsi přece také viděl hezký kousek světa, tu studentskou nekritickou adoraci. Tedy jen piš a osvětli vše podle střízlivé pravdy.

Jubilejní přednášku 7/III na univerzitě bude mít Vrchlický; v „Čase" nevěděli, kdo, odtud ta neurčitost. Zajímavé je, že Tvoje návrhy z NDoby [Naší doby] pochválila Samostatnost a N[árodní] Listy,[556] a Čas že o nich mlčí. Za to v poznámce pod čarou velmi hloupě odbývá se Hanswuřtovo dlouhé zasláno z Rad[ikálních] listův,[557] kde po posledním sešitě Lfil [Listů filologických] pustil se – do majstra, že ničemu nerozumí, a že kde mu nepomáháš Ty nebo já (ač jsme také dostali po klofci), píše samé věcné nesmysly. Také tón o Máchalovi zdá se některým být trochu hymnický, ač pochvaly opravdu zasluhuje. Já mu jí přeju upřímně.

---

[556] ANONYM, Organizujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Samostatnost* 1899, č. 16, 25. 2., s. 83; ANONYM, V „Naší době" podává J. Jakubec... *Národní listy* 39, 1899, č. 62, 3. 3., s. 3 (rubrika Z českých listů, podepsáno Čtenář).

[557] ANONYM, Další důslednost Radik. Listů... *Čas* 13, 1899, č. 15, 8. 4., s. 233. „*Rad*[ikální] *Listy napsaly 25. února: ‚Ale dobré poučení vyplývá: dbejme také tam, kde jsme rozhodujícím živlem, o větší čistotu svého jazyka.* [...] *... pan dr. Fraljšhans v témž čísle* [28. února 1899] *polemikou svou (jak obyčejně) protkává německými vejšplechcemi. Čeština je tak ubohý jazyk, že by patrně nedovedla vyjádřit hlubokomyslné německé zvolání: ‚Unglaublich, aber doch Mahr!' Na děvečky v Opavě naříkají, že znečišťují češtinu, na sebe ne. Myslím však, že polévka je stejně nechutná, padne-li do ní vlásnička jako mast na vousy.*" Ve stejném čísle je ovšem na s. 150–151 v rubrice Dopisy domácí i zahraniční odpověď na dopis z Telče, požadující zakládání regionálních knihoven, podepsaná Dr. Jakubec (požadavek regionálních literárních kroužků, knihoven a literárních muzeí byl obsažen v Jakubcově zmiňované stati v *Naší době*, odpověď na ni nepřiznaně navazuje).

„Kat[olické] listy" přinesly fejeton: „Jar. Vlček a jesuitská morálka",[558] kde mne pro stať o Sporckovi vzaly na paškál, že prý jesuitům křivdím etc., a posléze mi doporučovaly 8denní exercicie u sv. Ignáce, abych se poučil a – slavnostně odvolal. Kněží říkají, že prý to nepsal kněz (Podlaha např. píše uznale v „Sborníku" hist[torického] kroužku Vlast,[559] až jsem se divil), nýbrž laik, a ukazují – na Velkého Čecha. Také v Alethei je nové svinstvo proti ČČH a celé škole Gollově.[560] Rád bych věděl, najde-li se kdo, jenž by tomu hulvátovi[561] zlomil vaz. Od té doby, co zase zdědil nové tisíce, vyrostly mu rohy do nebe.

Do 1^ho^ čísla mám tolik látky, že jsem v rozpacích, co vybrat, abych látku netrhal a přece ukázal hojnou účast. –

Piš zase brzy! Srdečně Tě pozdravuje Tvůj

J

17.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

Ve Vídni 12/III 99

Milý,

vyslali mne sem naši z fakulty ke sjezdu docentův rak[ouských] univerzit (spolu se Schrutzem[562] a Formánkem[563]). Výsledek byl sice jen

---

[558] Š. [ŠIMON BÁRTA], Professor Jaroslav Vlček a jesuitská morálka. Příspěvek ku charakteristice osvěty 19. století. *Katolické listy* 3, 1899, č. 60, 1. 3., s. 1 a 2; článek se týká článku JAROSLAV VLČEK, Jansenism na půdě české. *Naše doba* 6, 1898/99, č. 1, s. [15]–24; i stejnojmenné kapitoly v 8. sešitě *Dějin české literatury* (textově však nejsou zcela shodné).

[559] ANTONÍN PODLAHA, [rec.] Dějiny české literatury. Napsal Dr. Jaroslav Vlček... *Sborník historického kroužku* 7, 1898, s. 164–166.

[560] αβ, Český časopis historický... *Aletheia* 2, 1898/99, s. 509–514; na s. 513 přetištěno Pekařovo Zasláno z *Národních listů* 10. 2. 1899.

[561] Míněn Václav Řezníček, viz výše.

[562] Ondřej Schrutz (1865–1932), lékař, později profesor dějin lékařství a epidemiologie na pražské univerzitě.

negativní – viděli jsme, co se nestalo – ale i v té věci poučný. Slovo, jak vidím, vedou zde jevrejové, a následek toho je, že hlavně a především jde – o groše, o geschäft.

Byl jsem u bohův i polobohův na reverenci (když už jsem tu), nestihl však nikoho krom Jagiće, jejž zajímaly Tvoje zprávy o berl[línských] profesorech (v posledním seš[itě] Archivu věnoval nám oběma, jak jsi si snad všiml, čestnou poznámku)[564]. Večer jdeme na tombolu do Č[eské] besedy, a zítra zas domů. Jen s Murkem se živou mocí nemohu sejít, je hrozně nedochvilný na randata.

Srdečně Tě pozdravuje

Tvůj

J

18.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 18/3 99

myslil jsem, že Ti s dopisem budu moci zaslati zároveň rukopis; ale bohužel jsem neustále ještě ve stadiu čtení, sbírání látky. Vidím, že mi nestačí ani termín, o měsíc prodloužený; musím Tě prosit za nové prodloužení. Jsem velmi rozrušen, práce se mi nedaří, aspoň docela mi jí neubývá. Musím už vyrazit z Berlína, abych měl nové dojmy. Doufám, že Tě tím nepřivedu nijak do rozpaků; psal jsi, že máš látky, nevíš ani co s tím. Seberu si tady materiál co možná úplný, abych ho za klidnějších chvil mohl

---

[563] Pravděpodobně míněn Emanuel Formánek (1869–1929), později profesor lékařské chemie a farmakologie.

[564] „Uebrigens kommt die literaturgeschulte Forschung in Böhmen erst seit einigen Jahren neu in Schwung, wobei die Leistungen Vlček's und Jakubec's hervorzuheben sind." V. J. [VATROSLAV JAGIĆ], Kleine Mitteilungen. Bibliographische Uebersicht der slavischen Zeitschriften philologischen, literaturgeschichtlichen und ethnographischen Inhalts. Archiv für slavische Philologie 10, 1898, s. 625–638; zde s. 633.

zpracovat. – Ostatně nevím, jak se Ti se svým článkem zavděčím; vypadne mi asi příliš obsáhlý, a to asi pro časopis tak malého objemu nebude vítáno. Ostatně také nevím, nelekne-li se Kohout „radikálních" názorů – i k vůli tomu bude dobře, když se ve mně ještě trochu uleží. Kdybys měl stran přílišného rozsahu mého článku nějaká považování, prosím Tě, napiš mi to zcela otevřeně; mne neurazíš, ani kdybys mi napsal, že se Ti nehodí. Vím, že musíš mít ohled na čtenářstvo i nakladatele. Zprávičku bys mně mohl napsat ještě sem do Berlína. Zdržím se tu ještě asi do čtvrtka. – Tvůj pobyt ve Vídni mne překvapil; patrně se asi k ničemu nedospělo (ač nevím, oč šlo). Až se vrátím, povíme si o tom příležitě. –

O svém plánu cestovním jsem Ti již asi psal: chci přes Hamburk Porýním do Štrasburku (tam se asi dlouho nezdržím), pak přes Frankfurt, Norimberk do Lipska, kde se zdržím na studiích. –

Je něco důležitého napsáno o Čelakovském? Snad článek Máchalův?[565] Ale na to je dost času, až se zas někde usadím a dám se zas do práce.

Srdečný pozdrav!

Tvůj Jan

[565] JAN MÁCHAL, F. L. Čelakovského Ohlas písní ruských. (Kritický rozbor vzhledem k národní poesii ruské.) *Listy filologické* 26, 1899, s. 200–212, 341–347, 432–437.

19.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

19/III 99

Milý,

náhoda Ti přeje: Francovi se rozrostl článek,[566] tak že bude do 3 čísel, a snad se najde i druhý článek úvodní do této trojice; ale potom Tě už nemíním pardonovat. První číslo vyjde 30/III, druhé 20/IV, třetí 10/V; máš tedy do 1/V čas. Referáty, zejm. o věcech naukových, jsem zásoben dost; ale o úvodní články posud není příliš skvěle postaráno, vše je pouze na slibech. Já pro svou osobu bych se toho „radikalismu", o němž píšeš, nebál; ovšem za nakladatele neručím. Ale zdá se mi, že všecko záleží na formě: vždyť lze říci leccos bez závady, jen když si člověk poradí na stylizaci. Ani obšírnost by mi nevadila: článek by se mohl rozdělit do 3 čísel, kdyby byly možny zaokrouhlené části. Kdyby pak Ti vzrostl i nad tento rozměr, snad by bylo lze do „Obzoru" podat jeho jádro, a obšírný rozbor otisknou v NDobě [Naší době]. Napiš definitivně potom, jak myslíš.

Povinnost jeti do Vídně přišla náhle: Matějka st.[567] nemohl, musil jsem jej nahradit (vedle Schrutze a Formánka). Ze založeného spolku docentů vídenských vyloupla se židovina, byli velmi nemile překvapeni naší přítomností; na venek hlásali zastupování třídních zájmů docentských, a ve skutečnosti šlo jen o placení příspěvků, jež by byli nabulíkovali „provinciím" neinformovaným, a o výdělkářské kursy o prázdninách etc. Ze 300 víd[eňských] docentů přes 200 je židův. Bylo dobře, že jsme poznali

[566] FRANTIŠEK TÁBORSKÝ, K jubileu Fr. L. Čelakovského. *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 7–10, 25–27 a 43–45.

[567] Míněn Bohumil Matějka (1867–1909), dějepisec umění, od roku 1897 docent a od roku 1904 profesor dějin umění na české části pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity.

ten švindl; a bez pochyby následkem toho založíme zde sdružení samostatné. – V neděli večer jsme byli v Slov[anské] Besedě na tombole, kde nás velmi příjemně překvapila pravá demokratičnost členů „velkých" i „malých", jaké jsem posud v Praze, ani na venkově nepoznal. Murko byl roztomilý. –

O Čelakovském píše dlouhý článek Máchal,[568] to je posud nejvěcnější, ale povleče se. Kam Ti mám poslat „Obzor"? Nezapomeň udat bezpečnou adresu! Srdečně Tě pozdravujeme –

Tvůj

J

20.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

22/III 99

Milý příteli,

jak vidíš, meškám pořád ještě proti původnímu programu v Berlíně; hledím ještě dohonit, co jsem dříve zameškal: chodím do divadel, do sněmů, studuju státní a říšské rozpočty, obtěžuji dobromyslné i nedobromyslné Prušáky interviewy atd. – K vůli článku o Berlíně. Škoda, že mne ten dopisovatel v N. D. [Naší době] předešel; byl bych to měl při jedné práci a obraz by byl dopadl lépe; smetanu mi již sebral; musím se obmezit na Berlín vědecký a umělecký – však jsem Ti to už tuším psal. Jen že to musím psát cestou na koleně. Ale těší mne to; to by byl tak můj živel. Trochu žurnalistické krve k tomu mám.[569] –

---

[568] V *Obzoru literárním a uměleckém* však nebyl uveřejněn.

[569] JAN JAKUBEC, Berlín umělecký a vědecký. *Naše doba* 6, 1899, s. 753–764, 829–839 a 896–904.

Co se týká článku o Havlíčkovi: Konečné rozhodnutí musím nechat až bude hotov. Myslím však, že vydá nejméně 2 tiskové archy v N. D. [Naší Době]. Soudím tak podle látky a podle svých zkušeností o sobě. Nebylo by dobře takto to rozřešit: Pro „Obzor" referát o knize Quisově[570] – doplňoval by tak referát Tobolkův o Mas[arykovu] Havlíčkovi[571] – a když by mně článek dopadl příliš obšírně, pak v nějakém odstavci v Obzoru – snad budeš tam mít nějaký přehled o článcích v jiných časopisech – krátký výtah?[572] Ten bych pořídil třeba sám nebo někdo jiný, jak to budeš mít v té rubrice zavedeno. Souhlasíš-li s tímto návrhem, oznam mně to laskavě korresp[ondenčním] lístkem ještě sem do Berlína – já se ze musím ještě asi do neděle zdržet. Napsal bych referát ještě cestou, aby mohl následovat brzy po referátu o Mas[arykově] Havl[íčkovi] – Kam bych mohl dostat koresp[ondenci], budu Ti psát na cestě.

Četl jsem tuhle ve fejetonu Kuffnerově[573] – hrozném! – o knize Voborníkově[574]. Tedy už přece vyšla! Je na ní něco? Podle Kuf[nera] by se zdálo, že je to fenomén v české literatuře; ale on nemá ponětí o literární práci.

Srdečný pozdrav Tobě i milostivé paní

Tvůj

Jan

---

[570] Recenze práce *Karel Havlíček kritik o divadle, literatuře, Slovácích, polemice a mn. j.* Ed. Ladislav Quis. Praha b. d. nebyla v *Obzoru literárním a uměleckém* zveřejněna.

[571] Viz výše: ZDENĚK TOBOLKA, T. G. Masaryk: Karel Havlíček… *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 116–118.

[572] V *Obzoru literárním a uměleckém* se objevovala rubrika Z časopisův.

[573] š. [JOSEF KUFFNER], Feuilleton. *Národní listy* 39, 1899, č. 61, 2. 3., s. 1.

[574] JAN VOBORNÍK, Padesát let české literatury. In*: Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.* Praha 1898. Též jako samostatný otisk.

21.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

23/III 99

M[ůj] m[ilý],

jaká pomoc, už to asi jinak nepůjde, než jak navrhuješ, neboť dva tisk[ové] archy je mi moc – mám už tři takové články, jež se mi povlekou skoro čtvrt léta. Teda přes svátky udělej laskavě referát, tak aby do konce dubna (nejdéle!) mohl přijít do sazby, a prosím Tě, piš co možná zřetelně, budeš-li psát opravdu cestou na koleně. Výtah obšírné stati své mi potom laskavě uděláš.

Mám s milým časopisem hodně svízelův: spolupracovníci nedodržují lhůty, rozsah je těsný, chřipka řádí všude, a nakladatel (mladší)[575] by rád mistroval a rozumoval. Nevím, neseknu-li tím dřív nebo později.

Kuffneriada o Voborn[íkovi] je holý švindl; je to věc psaná jako v polovičním deliriu, v „Listech" to budou muset zmrskat. – Šťastnou cestu!

Tvůj J

[575] Míněn Jaroslav Bursík (1859–1936).

22.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Berlíně 27/3 99

Milý příteli,

abych nenosil svůj závazek se svými hříchy po světě, dal jsem se do referátu raději hned a odesílám jej. Snad vypadl trochu delší, nežli jsi čekal; ale myslím, že v něm nebude nic zbytečného. Korekturu už laskavě obstarej; psal jsem k vůli tomu rukopis skoro vzorně.

Prodloužil jsem svůj pobyt v Berlíně až do konce tohoto měsíce, hlavně k vůli počasí; změním také směr své cesty místo Porýním – Polabím; Porýní si nechám na příhodnější dobu; zkazil bych si za tohoto počasí všechen dojem o něm.

Co píšeš o svých nesnázích s časopisem, dalo se všecko očekávat. Na ty nesnáze musí být připraven každý redaktor; nesmíš se jimi dát odstrašit ani Ty. Seknout tím byla by veliká chyba. Někde pomůže energické vystoupení, zejména naproti nakladateli. S přispívateli jsou nesnáze jen teď na začátku, až přijde časopis do svého chodu, přejdou samy sebou.

Přeji Vám všem šťastné a příjemné svátky. – Má adresa: do pátku (incl.) Berlin; pak asi do 5. dub[na] Hamburk – Hauptpostlangernd. Odtamtud budu psát.

Srdečný pozdrav!

Tvůj

Jan

23.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

1/IV 99

Milý,

Zároveň posílám „Obzor“, doufaje, že Tě dojde, a prosím o posudek co možná přísný, abych z něho mohl těžit pro čísla další; hlavní závada je úzký prostor, zatím nepřekonatelná, anebo snad trochu široký program.

Recenze správně došla, jsem velmi spokojen; bude však muset čekat, až bude hotov Tobolka – snad až do 3ho čísla.

Ondráček mi psal o recenzní knížky; pošlu mu na průbu nějakého dekadenta, ať ukáže, co umí.

Čeká záhy Tvé řádky! Srdečně Tě pozdravuje Tvůj

J.

(Majstr [Herben] odjel prý na několik dní k Macharovi – na návštěvu.)

24.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Hannoveru 11/4 99

Milý příteli,

tuším, že jsem Ti o sobě dal posledně vědět pohledem z Brém. Od včerejška jsem v Hannoveru. Před ranní potulkou městem chci Ti napsat několik slov o „Literárním obzoru“ a sice otevřených, jak jsi žádal; pokládám to už z té příčiny za svou povinnost, že jsme původně zamýšleli

vésti list oba společně. Proti prvnímu číslu mám výtky dvojího druhu: proti redakční části i nakladatelské; snad se to napraví v číslech následujících. Postrádám redaktorské individuality: už to, že je program pošinut na zadní stranu obálky místo v čelo listu,[576] zdá se mně projevem jisté neurčitosti a slabosti. Co vykládáš o směru, o tom jsme diskutovali už dost v listech na začátku mého pobytu v Berlíně. Pod tím heslem, které tam uvádíš, „poctivá práce", měl by tam mít přístup každý; např. Ant. Truhlář. Bál bych se z toho skoro jistého Zíbrtování. Ve Svém programu byl by ses např. musel vysloviti, jak se stavíš k návrhu Herrmanovu v „Hovorně"[577] – mimochodem řečeno, je v něm mnoho plácání a copařství – jak k mému návrhu v N. D. [Naší době][578] atd. Nemyslím zjevně odpovídat, ale programem. Ovšem chci být spravedlivý: uznávám, že Tvá redaktorská individualita mohla se projevit „zprávami a obzorem po časopisech", kterých ještě v 1. čís[le] není. Ale kdybych např. já byl redaktorem, já bych je zrovna dal do 1. čís[la]; chtěl bych tím vystihnout už ten směr. Tedy podle mého mínění je nebezpečí v tom: redaktor čeká tuze mnoho od práce spolupracovníků; ale spolupracovníci nejsou všichni takoví, aby byli ve shodě s názory redakt[ora]. – Co např. Kamper – vždyť už provedl tolik všelijakých kousků – neměl bych k němu důvěru; ale měl bych důvěru k radikálu Jarošovi. –

Druhá chyba je ve vypravení časopisu: p. Kohout se zamiloval do „Lit[erarisches] Magazin".[579] – Staří páni rádi pošilhávají po hodně mladých holkách, ale tenhle pán vybral si hodně starou škatuli. Proč pak

---

[576] Program vyšel na obálce prvního čísla, proto se ve většině knihoven, které svazují celé ročníky časopisů, nedochoval.

[577] IGNÁT HERRMANN, „Veleváženy pane redaktore..." *Obzor literární a umělecký* 1, 1899, s. 23–24. Herrmannův dopis obsahuje návrhy, jak vést literární časopis, je pravděpodobně odpovědí na redakční výzvu, oznamující vznik nové revue a oslovující autory s žádostí o spolupráci. Oddíl *Hovorna* v *Obzoru literárním a uměleckém* nahrazoval rubriku *Zasláno.*

[578] JAN JAKUBEC, Organisujeme práci na prospěch novočeské literatury. *Naše doba* 6, 1899, s. 241–248 a 329–338.

[579] Ironický komentář nakladatelových představ o profilu *Obzoru literárního a uměleckého*, blížících se typu německých recenzních polyhistorických časopisů.

hledat vzor u překonaných a nemoderních časopisů, jako jsou všeliké revue, rundschau, umschau? Snad jen proto, že máme měsíčních revuí již několik? To je nesmysl. Pro spolupracovníky a redaktora je takový rozsah, jako má tento sešit, metlou pro nakladatele špatný obchod. Přece se může obecenstvu poskytnout lepší obraz ve 4archových sešitech, než-li v těchhle drtcích.[580] Do podrobností se nepouštím. Snad v tom spěchu jsem se leckde nevyslovil dost jasně, ale ty jistě porozumíš. – Prosím Tě, dej mně s příštím číslem poslat ještě jednou 1. čís[lo] – mají ho bez toho velikou zásobu – nosil jsem ho neustále v kapse, až mně z něho zůstal roztřepaný Viravského „archiv".[581] – Na Vašem ústavě je vypsáno místo pro češt[iáře] a něm[čináře].[582] Nemohl bych se hlásit? A měl bych vůbec naději?

Srdečný pozdrav Tobě i milostivé paní

Tvůj Jan

Dopis: Do 15. (excl.) – Magdeburg, od 15. Leipsig – poste rest.

25.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

12/IV 99

Milý příteli,

z Brém jsem lístku nedostal, pouze z Lübecku.[583]

Za upřímný posudek „Obzoru" díky. Co z něho lze uznat a využitkovat, viz z těchto řádků.

V dobách samých „vypjatých individualit", kdy pro samé odchylné názory osobní, jež po několika nedělích zpravidla zas podléhají „vývoji"

---

[580] *Obzor literární a umělecký* vycházel v třítýdenní periodicitě v sešitech o 16 stranách.
[581] Narážka na časopis *Ceské museum filologické* (1895–1904), který po roztržce s redakcí *Listů filologických* začal vydávat Jan Kvačala spolu s Vojtěchem Viravským.
[582] Jaroslav Vlček učil na České reálce v Praze v Ječné ulici.
[583] Ani korespondenční lístek z Lübecku však není ve Vlčkově pozůstalosti dochován.

a se mění, mám zrovna pověrečnou bázeň před přizvukováním individuality vlastní. Nerad se tlačím v popředí se svou trochou a rád bych, aby má práce vynikla raději z vyhledávání a seskupení přispěvatelův a z toho, co a jak podávají oni. To byl první důvod, proč jsem dal program na obálku, i to nerad: nejraději bych nebyl dával žádný, tak jako „Dějiny" jsem nechal bez předmluvy. Druhý důvod byl čistě technický: musel jsem z 1. čísla vynechat tolik věcí, že již ani řádku nezbylo v listě samém.

Že list určité zásady má, vynikne průběhem několika čísel; položil jsem na to důraz a „Čas" to také vycítil,[584] proloživ ta slova. Že by se mi do listu přihlásil Truhlář nebo Zíbrt, o to nemám nejmenšího strachu.

Co je v Hovorně, to není program listu, je to volná diskuse, a každý by se mi zavděčil, kdo nesouhlase, by na ni reagoval.

Co do výběru spolupracovníků víš dobře, že přede všemi jinými sháněl jsem a prosil jsem naše lidi. Tak stál jsem zejména o Jaroše (a Táborského) pro rubriku umění výtvarného. Ale Jaroš, jak víš, 13/I mi rozhodně odřekl, ježto prý „všechno kritikářství se mu v gruntu srdce už dávno zhnusilo", a s ním odřekl i Táborský. Nebylo tedy než vzíti Kampra, jenž ochotně se nabídl a podle úsudku odborníků věc zcela slušně vede.

To vše by snad tolik nevadilo. Ale hlavně vadí nedostatek místa t. j. malý rozsah listu. Při nejlepší vůli nedá se na těch 16 stránek nic směstnat, mají-li to být věci jen poněkud zevrubnější a poněkud ucelené. Jsem ve velikých rozpacích, o si počnu s tou řadou příspěvků, které čekají na uveřejnění. Kohout, jako všichni knihkupci, je dreckfresser[585], za málo peněz by rád moc muziky. List prý má být laciný, aby si jej mohl každý

---

[584] *„Obzor literární a umělecký nazývá se nový časopis, jejž od 30. března začal vydávati Jaroslav Vlček u Bursíka a Kohouta. Časopis bude vycházeti každý třetí týden, ročně 4 zl. V programu čteme: Obzor literární a umělecký je časopis zcela neodvislý a nepředpojatý, program svůj plniti bude nestranně, s hledím otevřeným a formou šetrnou, a nikterak nezadávaje určitého a pevného přesvědčení svého v zásadních otázkách naší vědy a našeho umění, vždy radostně uvítá každý zjev naukový, jenž znamená poctivou práci, a každý zjev umělecký, jenž je svůj."* ANONYM, [zpr.] Obzor literární a umělecký… *Čas* 13, 1899, č. 15, 8. 4., s. 233.

[585] Velmi nestandardní výraz, v češtině by se dal nalézt ekvivalent nenažranec (doslovný překlad by byl jiný).

odbírat. Ale nebude-li v něm nic nebo skoro nic, láce nepomůže. Proto již jsem se vzdal naděje, že by např. v „Obzoru" mohly být otiskovány přehledy časopisecké v tom rozsahu a v té užitečné zevrubnosti, jak jsem si to představoval, a tak i jiné věci. A nelze-li pořádně, raději nic.

K tomu přistupuje, že i Lfil. [Listy filologické] v svém obnovení naprosto nevyhovují a vyhověti nemohou, totiž v části české. Spoluredaktoři míní (a v prospektech slibují), a první redaktor mění. Pastrnek je pouhý figurant a já měl být ještě něco horšího. Když jsem 2hým číslem počínajíc chtěl udělat začátek se svými lit[erárně]-hist[orické] referáty (jak víš, bylo mi vyhrazeno 5 tisk. archů ročně), zvěděl jsem, že už Gebauer přijal článek Bílého o Čelakovském přednesený v Jednotě;[586] že tam leží články starší, které čekají vysvobození; že 3n dvojsešit celý padne za oběť ukázce stč. [staročeského] slovníku;[587] že čeká spousta nových „klasobraní rukopisných"[588] – zkrátka, že zbyla stará methoda a přemalovala se jen vnější maska, aby se chytlo několik nových abonentů-hejlů. Následkem toho jsem prosil, aby se jména mého, jelikož nemám co „redigovat", na Listy nedávali.

Z toho vidíš, že ani [v] „Obzoru", ani Lfil. [Listech filologických] není vyhověno potřebě listu lit.-historického, ke kterému dříve nebo později musí u nás dojít, má-li co kloudného vyrůst tom oboru. A založit časopis takový bude Tvou první úlohou, až se vrátíš. Jsi k němu dokonale vyzbrojen, máš zkušenosti, energii, pevné stanovisko, a přispěvatelů, zejména mezi mladšími, bude dostatek. Jen o nakladatele půjde. A to bude muset být někdo soukromý, neodvislý. Když Laichtr se již odvážil

[586] Jedná se o přednášku ke 100. výročí narození Františka Ladislava Čelakovského, přednesené 25. 2. 1899 v Jednotě českých filologů: FRANTIŠEK BÍLÝ, O filologickém vývoji Fr. L. Čelakovského. *Listy filologické* 26, 1899, s. 103–116.

[587] Ukázka z Gebauerova staročeského slovníku v tomto ročníku nevyšla.

[588] Pravidelná rubrika *Listů filologických* od 80. let 19. století přinášející jak nové rukopisné objevy, tak kratší analýzy a marginální články o staročeských rukopisech v českých muzejních a archivních sbírkách.

na časopis filozofický,[589] jenž bude vycházet 1900, nepřibude mu mnoho risika, vydá-li čtyřikrát do roka 4-archový sešit listu lit[erárně]-historického, a věci, aspoň na začátek, bylo by pomoženo. Chop se vážně té myšlenky; je to nyní, když ostatní pokusy uvázly, Tvou povinností.

O místě u nás vypsaném budu se informovat a pak Ti napíšu. Srdečný pozdrav od obou nás!

Tvůj

Jar

26.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Lipsku 20/4 99

Milý příteli,

především stran Obzoru. Naše názory o redigování listu se v celku rozcházejí. Dát dělat spolupracovníkům časopis, myslím, že může redaktor jen tehdy, když jsou tito spolupracovníci už ustáleni v názorech, shodují se v názorech s redaktorem aspoň v těch věcech, o kterých právě píší. To vidím např. u Naší Doby. Ale kolik je práce při každém čísle zrovna redaktory? Nehledě k tomu, že on dal už předem určitý program (např. „Rozhledy", „Zprávy", atd.), tedy plán, na jehož provádění pracují jiní. Dáváš za příklad Své „Dějiny". Ty by mně právě byly příkladem nepevnosti, neurčitosti v programu, a dost často i v základním nazírání na dějiny literatury. –

Připouštím obtíže, které se Ti naskytují, zejména nakladatel je asi překážkou nejhorší. Ale kdybych já byl na Tvém místě, buď by se podřídil on mým zásadám a mému programu, jak Ti také slíbil a tuším i smlouvou

[589] *Česká mysl* (1900–1911), orgán Filozofické jednoty v Praze vydával nakladatel Jan Laichter, v roce 1912 jej převzalo nakladatelství Dědictví Komenského.

zaručil, nebo bych mu tím sekl. Když máš obmezený prostor při časopise, vzal bych tam tedy to, čeho je více třeba pro naši literaturu a proč jsi vlastně k redakci nového časopisu uvazoval. Nač věnovat tolik místa umění výtvarnému a hudbě? Vždyť toho má aspoň v 1. čísle takovou převahu. A máme tady přece už „Volné směry", pro hudbu tři časopisy, nehledě k tomu, že pěstují zrovna tuto stránku naše časopisy i noviny dost hojně a snad i dobře. Vypouštět literární zprávy, přehledy časopisů zdá se mi velikou kapitulací před nakladatelem a snad i před obecnou zálibou. Vždyť tím jsi chtěl dodat listu zrovna barvy, chtěl jsi ukázat, jak s takové věci mají dělat, má-li z toho být nějaký užitek. A to bylo vším právem. Radil bych, abys tuto část nepouštěl ze svého programu. – Co píšeš o mé povinnosti vydávat list literárně historický, až se vrátím, zdá se mně neuskutečnitelné. Teď, když podle veřejného mínění tomu nedostatku dosavadnímu byly věnovány dva časopisy, měl by se zakládat třetí? Který nakladatel by se do toho podniku dal? A pak já redaktorem? Nevypadalo by to jako konkurence dvou docentů (stanu-li se jím), pracujících ve stejném oboru? Když už jsem se měl vmyslet v úlohu redaktorskou, představoval jsem si ji jako práci společnou s Tebou, jak sám dobře víš. Ale myslím, že bychom se i v zásadě samé rozcházeli. Aspoň na tomhle prvním čísle bych jako redaktor nechtěl být podepsán. – Co píšeš o FLis. [Listech filologických], je velmi smutné a za těch okolností jistě lépe neredigovat nic. –

Abych pověděl několik slov o sobě. V Lipsku jsem se tak trochu poohlédl, jen ještě do žádné vážnější práce se mi nechce. Jsem ještě tak po těch cestách trochu roztěkán. Byt už mám, ale nejsem s ním spokojen; je mi příliš hřmotný, nemohu zde dobře spát. Budu se asi brzy stěhovat. Přednášky nám zde ještě nezačaly. Patrně až na druhý týden.

Přijmi srdečný pozdrav Ty i milostivá paní.

Tvůj Jan

Marschrer Str[asse] 9^{III}

27.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

Milý příteli,

děkuji za zaslání korektury; revisi laskavě zkonferuj. Prosím, asi o 2 ex[empláře] vývěsků; snad se mi z toho něco hodí do pojednání; tedy abych to nemusel opisovat. V Lipsku zdržím se už jen do 1. č[erven]ce. Pak se vydám na delší cestu.

Na konec otázku: je Tvé dvouměsíční neodpovídání na můj poslední list zúmyslné?

17/6 99 (Korektura přišla mně teprve včera večer; ale snad dojde v čas.)

28.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

24/VI 99

Milý příteli,

posílám žádané 2 ex[empláře] vývěskův. Honorář došel včera.

Zároveň pak prosím, aby si se nehoršil, že jsem si dovolil vypustiti větu, kde se odkazem k Baxově knížce[590] praví, co bylo obsahem ztracených epigramův Havlíčkových. Komu o to půjde, najde si to na uvedených stránkách, a mně šlo o to, aby se takovým naznačováním, ovšem bezděky a nechtíc, Havlíčkovi zejména do školních knih ještě více nezatarasovala cesta než jak už beztoho je. Je plno lidí u nás (o tom se lze

[590] BOHUMIL BAXA, *Karel Havlíček Borovský v rodinných vzpomínkách*. Praha 1896.

přesvědčit každou chvíli, a nejen v Aletheji!), kteří pasou po každém takovém slově.

Na Tvou závěrnou otázku odpovídám: ano a ne. Zpočátku mne trochu hnětla jistá poznámka v Tvém listě, a později se mi navalilo tolik práce, že na zevrubnější odpověď nezbylo času. Teď pak věc už nestojí za řeč. Diference takové lépe se odstraňují ústně, a kdyby i zbylo z nich něco, co na tom? Knížky pomíjejí, přátelství však zůstává. A opravdových přátel mám tak málo, že si Tvého vážím dvojmo. Tedy schwamm drüber[591]!

–

Nezapomeň napsat, kam Ti mají posílat časopis přes prázdniny a dochází-li Tě pravidelně. Srdečně Tě pozdravuje

Tvůj

Jar

29.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

[V Lipsku] 27/6 99

Milý příteli,

děkuji Ti pěkně za obstarání výtisků, zaslaný honorář a zejména za připojený list. Nevím už ani, jak ta roztržka – bohudík jen chvilková – mezi nás přišla. Vím, že jsem psal onen list ve veliké roztrpčenosti, ale nejsem si vědom, že bych byl chtěl do něho vložit ten smysl, jaký z něho vyčítáte Ty i Táborský. Táborský se o tom rozepsal obšírněji.[592] Má slova se

---

[591] Smažme to! Nemluvme o tom!

[592] František Táborský Janu Jakubcovi z Prahy 17. 6. 1899, fond Jan Jakubec, LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady: *„Co se Vlčka týká, psalo se ovšem asi mezi Váma. Váš úsudek o Lit*[erárním] *Obrozu ho nemrzí; on uznává sám, že je to dosud slabé. Ale má s tím potíže, nemá místa ani hned takových článků o našich věcech, jakých by si přál atd. Proto nerozčiloval bych se nad prvními čísly; Naše Doba v 1. čísle byla také slabá. Ale Vlčka mrzí Vaše slova o jeho schopnosti*

netýkala nijak schopností Tvých jako literárního historika – naopak mne mrzel zrovna ten rozpor mezi Tvými schopnostmi a mezi tím, co se objevilo v Lit[erárním] Obzoru; tedy, že do Lit[erárního] Obz[oru] své schopnosti vložit nechceš.

A druhá věc, s kterou jsem nesouhlasil, byl směr listu; jakkoli nyní po chladnější rozvaze pokládám své požadavky po této stránce za trochu upřílišené. Nechápu, jak jsi mně mohl vytýkati nedostatek přátelské upřímnosti. Myslím, že jsem býval spíše víc upřímný, nežli jsem měl být. Viděl jsem často, že si svou upřímností musím vykupovat přátelskou roztrpčeností a to není věru malá věc. Víš přece sám, že jsem Ti nejednou pověděl přímo, kde ostatní jen po straně vykládali svůj úsudek. Dotklo-li se Tě v onom mém listě něco trpčeji, prosím za odpuštění; ten úmysl jsem jistě neměl. Bylo by mne velmi bolelo, kdyby se kvůli tomu naše staré přátelství bylo mělo rozejíti. Jsem rád, že se vše všinulo zase ve staré koleje. –

Teď trochu o sobě. Nahromadilo se mně toho po té delší pomlčce dost. Můj pobyt v Lipsku se pomalu blíží konci. Myslím, že se tu zdržím ještě jen asi do 10. čer[vence]. Byl bych odjel již 1., kdybych si o byl nezařídil hloupě na bytě. Nedal jsem v čas výpověď. Ale je to dobře; zamýšlel jsem dělat asi 6ti nedělní cestu po Německu, nejvíc po městech, a to by se mně bylo jistě zprotivilo. Zkrátím to tedy na měsíc. Podnikneme to s Kolouškem. Své zkušenosti z Německa mažu tu i tam do nějakého článku. V N. D. [Naší době] mně už o Berlíně leží jeden od poč[átkem] dubna.[593] Rád bych to vydal pak v knížce,[594] jen k vůli tomu, abych

---

jako liter[árního] *historika a o jeho stanovisku lit*[erárně] *hist*[orickém] *a o jeho názorech lit*[erárně] *hist*[orických] . *Dal mi části list Váš a uznávám, že jste psal krutě Je-li to pravda, proč prý mu tu pravdu říkáte teprve nyní; proč neřekl jste mu to už dříve upřímně, a teprve nyní, tak pozdě, ve chvíli rozčilenosti na L*[iterární] *Obzor. To ho mrzí – ani ne tak kritika, jako prý nedostatek upřímnosti. Váží prý si přátelství více než slávy. Proč prý hnal jste ho do docentury? A podobně. Kdyby to Vaše bylo mluveno a ne psáno, bylo by vše jinačí."*

[593] Viz výše. JAN JAKUBEC, Berlín umělecký a vědecký. *Naše doba* 6, 1899, s. 753–764, 829–839 a 896–904.

se finančně trochu restauroval. Teď právě mám rozpracovaný článek pro Grubrův Nár[odohospodářský] Obzor o lipském průmyslu knižním.[595] Zajímalo mne to, tak jsem se do toho dal. Havlíček mně vzroste na knížku.[596] Laichter ji vezme do nákladu. Podaří-li se mně, chci ji podat za habilitační práci. Uložím do ní svědomitou práci. Nepřijme-li ji Památka[597] za habilitační práci, je dobře; nebudu se pokoušet o něco jiného.

Bez toho se k té habilitaci mám jako lačná k sr—. Vidím k tomu svou nedostatečnost. A co z toho pro mne? Jen trochu víc dření, vázanost a naději, že člověk o něco dřív sešosatí. Jen jsem měl jít na ty cesty s pevnějším úmyslem, že toto nechám, byl bych se v jiných oborech mohl v Německu jinak obohatit – Ale už je to pryč. Už mám ty proseděné hodiny ve škamnách univerzitních za sebou. Co naplat? Tak člověka animuje zdejší pokrok literárně histor[ických] studií a pak naše zvláštní poměry u nás (nemyslím na liter[ární] histor[iky]). V Německu Ty bys dávno seděl při své činnosti jako řádný profesor, a já možná jako mimořádný – a u nás jaké milosti s pouhou docenturou, které ještě nemá vyhlídek. Ale o tom lépe hovořit ústně. A tak ještě o ledačems jiném.

Srdečný pozdrav! Uctivé poručení milostivé paní!

Tvůj Jan

---

[594] Záměr neuskutečnil.

[595] JAN JAKUBEC, Kniha o Lipsku. *Národohospodářský obzor* 4, 1899, s. 353–366.

[596] Jan Jakubec nakonec stať o Karlu Havlíčkovi Borovském v *Obzoru literárním a uměleckém* nezveřejnil, ani zmiňovanou knihu nevydal.

[597] Jan Gebauer, viz výše.

30.

JAROSLAV VLČEK JANU JAKUBCOVI

11/VII 99

Milý,

za Tvoje srdečné řádky mnoho děkuji; všecko je v pořádku, jen se mějme rádi a neztrácejme v sebe důvěru.

Píšu Ti jen na honem několik slov; od 4 ho do 14ho sedíme u maturit, a jsem z toho již napolo blbý.

Hlavně mi leží na srdci důrazné napomenutí, abys v svých úmyslech neochaboval! Zvolil-lis Havlíčka, dobře; vždyť bude solidně pracován, a nebude příčiny, proč by se Památce nehodil. Že při celé té milé docentuře je mnoho marného dření, to je pravda; vidím to na sobě – vedle přednášek nemohu vlastně dělat nic jiného, a půjde-li to tak několik let, zůstanu vlastně na ocet. Ale přece jen člověka těší, že to nedělá marně; těch 100 a několik nejen zapsaných, ale i chodících posluchačův a posluchaček dokazuje, že je toho opravdu třeba. A kdyby nás bylo ještě o pět víc, nebylo by to mnoho; vždyť víš, kolik je nezpracované látky. Tedy jen vydržet, a ne flintu do žita! –

6. č. „Obzoru" dávám Ti ještě adresovat do Lipska. Další adresu laskavě udej. Já jsem od 15. do 31. t. m. na Špičáku, potom několik dní v Praze, a pak ještě nevím, kde. –

Srdečný pozdrav!

Tvůj Jar

31.

JAN JAKUBEC JAROSLAVU VLČKOVI

V Basileji 31/7 99

Milý příteli,

mám v té neustálé štvanici, jakou na svých cestách provádíme, chvilinku pokdy; nestihl jsem vlak. Koloušek nemohl odolat své touze po Alpách a zajel si na Vierwaldstädtské jezero na půldruhého dne, já zase chci si trochu podrobněji a systematičtěji projít Schwarzwald; proto jsme se na dva dni rozdělili. Ve Freiburgu se zase setkáme. Viděli jsme za tu krátkou dobu 14 dní – už až příliš mnoho. Ve Würzburgu jsme se setkali, jeli přes Aschaffenburg do Frankfurtu, kde jsme pobyli 1½ dne. Tam odtud do Mohuče; dále už po Rýnu do Rüdesheimu, na Koblenz až do Bonnu. Odtud vraceli jsme se pomalu dílem po vodě, dílem po dráze nazpět až do Rüdesheimu. Pak jsme prohlédli ještě Worms, Darmstadt, Mannheim, Heidelberg, Karlsruhe, Baden. Tam odtud jsme podnikli dvoudenní výlet do Schwarzwaldu. Dále jsme se dali do Strassburga, odtud do Colmaru. Z Colmaru zase denní výlet po Vogesách – šli jsem asi 3 hodiny překrásnou turou po hranicích německo-francouzských. Dále na jih přes Mühlhausen do Basileje, kde meškám už od včerejška poledne. Teď se budeme už pomalu vracet. Jsme už oba tím nerozumným spěchem unaveni. Já kromě toho mám už o týdenní cestu více. Potloukal jsem se po Harzu a v blízkých městech, pozdržel se asi den [v] Kasselu. Pochopíš, že už také trochu toužím po klidnějším životě. –

Teď ovšem pro mne nic jiného kromě cestování neexistuje. Nemíváme ani kdy napsat pohledový lístek; tím méně ovšem zbývá času na nějaké starosti, co se děje doma a ve světě. Koloušek si objednal Nár[odní] Listy do Strassburga, ale rozbalili jsme asi 4 poslední čísla, za 10 minut

přemrkli a ostatní nechali pod křížovou obálkou netknuté. – Asi za týden míním tomu potloukání udělat už konec. Však jsem od toho už jako cikán. – Ještě že nám slouží tak krásně počasí. –

Co děláš Ty a Praha? Myslím, že jsi zase v nové dřenici. Já si umiňuji, že se příliš přepínat prací nebudu; dodržím-li, nevím. Těším se na setkání s Tebou; patrně budeš asi sám ze všech v Praze. Budeme si mít dost co povídat.

Srdečný pozdrav a milostivé paní uctivé poručení.

Tvůj Jan.

PS: Udal bych Ti adresu na cestě, ale už by asi sotva došlo v čas. Máš-li něco naléhavého, oznam mně to laskavě: Nürnberg, postlag. (asi do 4. srp[na]). Budeš podle tohoto dopisu vidět, může-li to dojít ještě.

EDIČNÍ POZNÁMKA:

Při vydávání korespondence jsem vycházela z *Pravidel pro vydávání novodobých historických pramenů*[598] a z příruček *Editor a text*[599] a *Textologie: Teorie a ediční praxe.*[600] Gramatické a syntaktické chyby byly odstraněny, pravopis upraven podle současné normy, zkratky jsou rozepisovány v hranatých závorkách, emendace v lomených. Podtržené části textu jsou zvýrazněné jeho pisatelem.

[598] OLDŘIŠKA KODEDOVÁ A KOL., *Pravidla pro vydávání novodobých historických pramenů.* Praha 1978.
[599] RUDOLF HAVEL – BŘETISLAV ŠTOREK, *Editor a text. Úvod do praktické textologie.* Praha 1971.
[600] PAVEL VAŠÁK A KOL., *Textologie: Teorie a ediční praxe.* Praha 1993.

PRAMENY A LITERATURA:

NEPUBLIKOVANÉ PRAMENY:

Národní archiv Praha, fondy: *Josef Šusta* a *Drobné pozůstalosti*

A AV ČR Praha, fondy: *Jaroslav Goll*, *Jaroslav Werstadt*, *Historický klub*

LA PNP Praha, pracoviště Staré Hrady, fondy: *Jan Jakubec*, *Arne Novák*, *Teréza Nováková*, *Rudolf Urbánek*, *Otakar Šimek*, *Otokar Theer*, *Jaroslav Vlček*, *Čeněk Zíbrt*

KORESPONDENCE VYDANÁ:

ČECHURA, JAROSLAV – ČECHUROVÁ, JANA (EDD.): Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka. *Časopis Národního muzea – řada historická* 167, 1998, s. 37–68.

ČECHURA, JAROSLAV – ČECHUROVÁ, JANA (EDD.): *Korespondence Josefa Pekaře a Kamila Krofty.* Praha 1999.

DVOŘÁK, MAX: *Listy o životě a umění.* Ed. Jaromír Pečírka. Praha 1943.

L. K. Hofmana sebrané spisy I.–II. Edd. Viktor Dyk, Julius Glücklich a Kamil Krofta. Praha 1905.

Františka Palackého Korrespondence a zápisky I. *Autobiografie a zápisky do roku 1863.* Ed. Vojtěch Jaromír Nováček. Praha 1898.

HANZAL, JOSEF – SVADBOVÁ, BLANKA (EDD.), *Korespondence Zdeňka Nejedlého s českými historiky.* Praha 1978.

KÁBOVÁ, HANA (ED.): Josef Vítězslav Šimák v korespondenci s Antonínem Rezkem a Josefem Kalouskem. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 17, 2004, s. 166–208.

KLIK, JOSEF (ED.): *Listy úcty a přátelství.* Praha 1941.

SEKYRKOVÁ, MILADA (ED.): Vzájemná korespondence Václava Novotného, Jaroslava Prokeše a Otakara Odložilíka. *Sborník archivních prací* 51, 2001, s. 85–274.

SOCHACKA, STANISLAVA (ED.), Listy Lucjana Malinowskiego do Jaroslawa Golla. Opole 1975.

AUTOBIOGRAFIE, VZPOMÍNKY, DENÍKY:

DYK, VIKTOR: *Vzpomínky a komentáře 1893–1918* I–II. Praha 1927.

GEBAUEROVÁ, MARIE: *Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera* I–II. Praha – Kladno 1926–1932.

HERBEN, JAN: *Kniha vzpomínek*, Praha 1935.

HERBEN, JAN: *Proti proudu.* Praha 1997.

JELÍNEK, HANUŠ: *Zahučaly lesy.* Praha 1947.

KAIZL, JOSEF: *České myšlénky.* Praha 1896.

KALISTA, ZDENĚK: *Po proudu života* I–II. Brno 1996–1997.

PEKAŘ, JOSEF: *Deníky Josefa Pekaře 1916–1933.* Ed. Josef Hanzal. Praha 2000.

ŠUSTA, JOSEF: *Léta dětství a jinošství. Vzpomínky* I. Praha 1947.

ŠUSTA, JOSEF: *Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha – Vídeň – Řím. Vzpomínky* II. Praha 1963.

TOMEK, WÁCSLAW WLADIWOJ: *Paměti z mého života* II. Praha 1905.

SOUPIS EXCERPOVANÝCH ČASOPISŮ:[601]

Athenaeum

Čas

Časopis Musea Království českého (ČČM)

Časopis Matice moravské (ČMM)

Čechische Revue

Český časopis historický (ČČH)

Euphorion

Kwartalnik historycny

Listy filologické

Literární listy

Lumír

Moderní revue

Naše Doba

Niva

Nové proudy

Novina

Osvěta

Pokrok

Revue historique

Rozhledy

Ruch

Sborník historický

Světozor

[601] Jednotlivé články a studie, citované v textu, nejsou uvedeny v seznamu sekundární literatury.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

BARTEČEK, IVO (ed.): *Historiografie Moravy a Slezska.* Olomouc 2001.

BEDNAŘÍKOVÁ, HANA: *Česká dekadence. Kontext, text, interpretace.* Brno 2000.

BENEŠ, ZDENĚK: *Historický text a historická kultura.* Praha 1995.

BENEŠ, ZDENĚK: Pojmy jako předmět historiografického studia. *ČČH* 93, 1995, s. 359–397.

BENEŠ, ZDENĚK: *Půdorys proměny.* Praha 2002.

BINDER, HARALD –KŘIVOHLAVÁ, BARBORA – VELEK, LUBOŠ (EDD.): *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918.* Praha 2003.

Biografický slovník archivářů českých zemí. Ed. Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková. Praha 2000.

BLÁHOVÁ, IVANA: Vývoj muzejní správy v letech 1842–1892, *ČNM* 137–139 1968–1970, s. 39–49.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Česká historiografie přelomu století v dialogu s Evropou (prolegomena k tématu). In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století.* Ed. Kateřina Bláhová. Praha 2002, s. 186–196.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: České dějepisectví a Evropa. Recenzní a informační oddíly Českého časopisu historického a Časopisu Musea království Českého na přelomu 19. a 20. století. *Český časopis historický* 100, 2002, č. 4, 815–840.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Emancipace vědní disciplíny: Historie literární. *Česká literatura* 53, 2006, č. 4, v tisku.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Francouzský pozitivismus a počátky české moderní literární historie. *O psaní dějin.* Edd. Kateřina Bláhová a Ondřej Sládek. Praha 2007, v tisku.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Historie literární a Gollova škola. In: *Jaroslav Goll a jeho žáci. Historia culturae* VI. *Studia* V. Ed. Bohumil Jiroušek. České Budějovice 2005, s. 319–328.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Kalistova cesta k duchovým dějinám. *Česká literatura* 51, 2003, č. 3, s. 353–358.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Prožitek smrti historika Josefa Šusty. In: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století.* Edd. Taťána Petrasová a Helena Lorenzová. Praha 2001, s. 207–215.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Vzdělání a osvěta v českém 19. století. In: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století.* Ed. Kateřina Bláhová a Václav Petrbok. Praha 2005, s. 7–10.

BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Starou slávou k nové slávě. Česká vojenská historiografie v 60. a 70. letech 19. století. In: *Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století.* Edd. Jiří Rak a Kristina Kaiserová. Ústí nad Labem 2004, s. 75–82.

BOROVIČKA, JOSEF: Palackého italská cesta r. 1837. Historie čtyř měsíců. *ČČH* 24, 1918, s. 165–208.

BOURGET, PAVEL: *Studie ze současné psychologie. Baudelaire – Renen – Flaubert – Taine – Stendhal.* Přel. J. Mauer. Praha 1903.

BOURDÉ, G. – MARTIN, H.: *Les écoles historiques.* Paris 1997.

BOURDIEU, PIERRE: *Teorie jednání.* Přel. Věra Dvořáková. Praha 1998.

BURKE, PETER: *Francouzská revolutce v dějepisectví.* Přel. Pavel Kolář. Praha 2004.

CARBONELL, CHARLES-OLIVIER: *Histoire et historiens: une mutation idéologique des historiens français 1865–1885.* Toulouse 1976.

CARBONELL, CHARLES–OLIVIER (ED.): *Les sciences historiques de l'antiquité à nos jours.* Paris 1994.

COHEN, GARY B.: *Education and Middle-Class Society in Imperial Austria 1848–1918.* West Lafayette 1996.

Čas pádu rukopisů. Studie a materiály. Historia culturae IV. *Studia* 3. Edd. Dagmar Blümlová a Bohumil Jiroušek. České Budějovice 2004.

ČECHURA, JAROSLAV: Josef Pekař a Karel Lamprecht. In: *K poctě Jaroslava Marka.* Ed. Lubomír Slezák, Praha 1996, s. 73–85.

Čechy a Evropa v kultuře 19. století. Edd. Petr Čornej a Roman Prahl. Praha 1993.

ČERNÝ, VÁCLAV: *Tvorba a osobnost* I. Praha 1992.

ČORNEJ, PETR A KOL.: *Česká literatura na předělu století.* Praha 2001.

ČORNEJ, PETR: Kořeny sporu o smysl české minulosti. In: *Po zarostlém chodníčku (Jaroslavě Janáčkové k narozeninám).* Praha 1990, s. 26–54.

ČORNEJ, PETR: Příčiny sporu o smysl české minulosti. *Tvar* 3, 1992, č. 8–10, 20. 2., 27. 2., 5. 3., s. 1, 6–7; 6–7 a 6–7.

ČORNEJ, PETR: Vlastenecký kosmopolita Jaroslav Goll. In: *Jaroslavu Kolárovi k šedesátým narozeninám 1929–1989.* Edd. Petr Čornej a Markéta Stádníková, Praha 1989, s. 104–140. Strojopis uložen v knihovně ÚČL AV ČR pod sign. Bibliofilie 1/177.

ČORNEJ, PETR: Zikmund Winter a Gollova škola. In: *Zikmund Winter mezi historií a uměním.* Ed. V. Brožová, Rakovník b. r. [1999], s. 60–79.

Čtenář jako výzva: Výbor z praci kostnické školy recepční estetiky. Brno 2001.

Dějiny francouzské literatury II. 1870–1918. Praha 1983.

Dějiny Moravy a Matice moravská. Ed. Libor Jan. Brno 2000.

DEJMEK, JINDŘICH: Léta „učňovská a vandrovní" Kamila Krofty (1894–1901). *Minulostí západočeského kraje* 29, 1994, s. 101–127.

DELACROIX, CHRISTIAN – DOSSE, FRANÇOIS – GARCIA, PATRIC: *Les courants historiques en France 19. –20. siècle.* Paris 1999.

Disertace pražské university I. 1882–1953. Praha 1965.

Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně I–II. Ed. František X. Halas – František Jordán. Brno 1994–1995.

DROBNÁ, ZOROSLAVA: Vývoj programu a poslání časopisu Časopisu Národního muzea za stopadesát let jeho trvání. *ČNM* 146, 1977, s. 2–44.

DURDÍK, JOSEF: *Všeobecná aesthetika.* Praha 1875.

DVOŘÁKOVÁ, DANA: H. D. Schauer a jeho koncepce národní literatury. Naše dvě otázky. *Česká literatura* 37, 1989, s. 496–514.

ĎURČANSKÝ, MAREK: Krakovský pobyt Jaroslava Bidla ve školním roce 1892/1893. In: *Pocta Zdeňku Jelínkovi. Práce Muzea v Kolíně* VII, 2002, s. 47–55.

ELSTER, ERNST: *Prinzipien der Litteraturwissenschaft* 1. Halle 1897.

František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Litoměřice – Semily 2003.

FISCHER, JAN O.: Francouzská literatura konce 19. století očima české kritiky. *Česká literatura* 38, 1990, s. 1–25.

FISCHER, OTOKAR: *Otázky literární psychologie.* Praha 1917.

FRANZEL, EMIL: *Die Bibliothek des Landesmuseums in Prag.* Prag 1942.

FUNDA, DANIEL – TSCHOPP, SILVIA SERENA: *Literatur und Geschichte. Ein Kompendium zu ihrem Verhältnis von der Aufklärung bis zur Gegenwart.* Berlin – New York 2002.

GOLL, JAROSLAV: *Vybrané spisy drobné* I. Praha 1928.

HAMAN, ALEŠ: *Nástin dějin literární kritiky.* Jinočany 1999.

HANUŠ, JOSEF: *Národní museum a naše obrození* I–II. Praha 1921–1923.

HANZAL, JOSEF: Josef Pekař a německá historiografie. In: *Bedřich Loewenstein – Překračování hranic aneb zprostředkovatel.* Praha 1999, s. 78–86.

HANZAL, JOSEF: *Josef Pekař: Život a dílo.* Praha 2003.

HANZAL, JOSEF: *Pekařovo mládí a zrání.* Sobotka 1998.

HANZAL, JOSEF: T. G. Masaryk a Jaroslav Goll. In: *Occursus – Setkání – Begegnung (Janu Křenovi k pětašedesátinám),* Praha 1996, s. 98–107.

HAVEL, RUDOLF – ŠTOREK, BŘETISLAV: *Editor a text. Úvod do praktické textologie.* Praha 1971.

HAVELKA, MILOŠ: *Dějiny a smysl. Obsahy, akcenty a posuny „české otázky" 1895–1989.* Praha 2001.

HAVELKA, MILOŠ (ED.): *Spor o smysl českých dějin*, Praha 1995.

HAVRÁNEK, JAN: Die Rolle der Universitäten und der modernen „peregrinatio academica" für den sozialen Aufstieg der Studenten. In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 114–117.

HAVRÁNEK, JAN: Gymnázia, reálky a výchova elit. In: *Sborník referátů druhého sympozia o českém architektu, staviteli, zakladateli nadání a podporovateli věd a umění Josefu Hlávkovi, konaného ve dnech 14. a 15. září 1989 v Praze* II. *Acta polytechnika,* řada VI, 1990, č. 2, s. 79–85.

HLAVÁČEK, IVAN: Přehledné dějiny pomocných věd historických v českých zemích. In: *200 let pomocných věd historických na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.* Praha 1988, s. 13–134.

HOFFMANNOVÁ, JAROSLAVA: Václav Novotný (1869–1932) a jeho osobní fond v Archivu AV ČR. *Sborník archivních prací* 48, 1998, č. 1, s. 325–355.

HOJDA, ZDENĚK: Dobrovského cesta za švédskou kořistí. *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 10–13.

HOFFMANNOVÁ, EVA: *Jan Svatopluk Presl. Karel Bořivoj Presl.* Praha 1973.

HOMOLÁČ, JIŘÍ: Polemika jako žánr. Na materiálu šaldovském. *Česká literatura* 37, 1989, s. 136–146.

HORSKÁ, PAVLA: *Sladká Francie.* Praha 1996;

HORSKÝ, JAN – PAVLÍKOVÁ, EVA: Pojmoslovný aparát českého dějepisectví mezi „francouzským" a „německým" stylem dějezpytného myšlení. *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích. Cahier du CEFRES* 29. Praha 2003, s. 205–225.

HRALA, MILAN (ED.): *Kapitoly z dějin českého překladu.* Praha 2002.

HRDLIČKA, JAROSLAV: *Hus a husitství v díle Vlastimila Kybala.* Brno 1999.

HRDLIČKA, JAROSLAV: *Vlastimil Kybal a Univerzita Karlova.* Chomutov a Brno 1997.

Hubert Gordon Schauer. Osobnost, dílo, doba. Ed. M. Skřivánek. Litomyšl 1994.

HUGHES, H. STUART: *Historie jako umění a jako věda.* Praha 1970.

CHALUPA, ALEŠ: Vznik a první léta činnosti Archivu Národního muzea. *ČNM* 140, 1971, s. 47–53.

CHALUPA, ALEŠ: Zaměstnanci Národního muzea 1818–1968. *ČNM* 137–139, 1968–1970, s. 50–101.

CHARLE, CHRISTOPHE: *Les intellectuels en Europe au XIXe siècle. Essai d'histoire comparée.* Paris 1996. (česky: *Intelektuálové v Evropě 19. století.* Přel. Pavla Doležalová. Brno 2004.)

CHARLE, CHRISTOPHE: *Naissance des intellectuels: 1880–1900.* Paris 1990.

CHARLE, CHRISTOPHE: *Paris fin de scièle: culture et politique.* Paris 1998. (česky: *Paříž na přelomu století. Kultura a politika fin de siècle.* Přel. Pavla Doležalová. Brno 2004.)

CHARTIER, ROGER: *Au bord de la falaise. L'histoire entre certitudes et inquiétude.* Paris 1998.

IGGERS, GEORG G.: *Dějepisectví ve 20. století.* Přel. Pavel Kolář. Praha 2002.

J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum II. Semily – Turnov 1996.

Jaroslav Goll a jeho žáci. Ed. Bohumil Jiroušek a kol. České Budějovice 2005.

JAUSS, HANS ROBERT: Dějiny literatury jako výzva literární vědě, in: *Čtenář jako výzva: Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky.* Brno 2001, s. 7–38.

JIROUŠEK, BOHUMIL: *Antonín Rezek.* České Budějovice 2002.

JIROUŠEK, BOHUMIL: Antonín Rezek a Sborník historický (1883–1886). *ČČH* 99, 2001, s. 823–837.

JIROUŠEK, BOHUMIL: Politická tematika v časopise Athenaeum. In: Pavel Marek (ed.): *Tisk a politické strany.* Olomouc 2001, s. 47–52.

JIROUŠEK, BOHUMIL: Studia Karla Stloukala ve Vídni a Římě (v korespondenci s Jaroslavem Gollem). In: Kateřina Bláhová – Václav Petrbok, *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století.* Praha 2004, s. 210–215.

JIROUŠEK, BOHUMIL: Studijní cesta Jaroslava Bidla na Rus v letech 1897–1898. *Scientific Papers of the University of Pardubice*, series C, Faculty of Humanities, Supplement 3, 2000, s. 83–90.

JIROUŠEK, BOHUMIL: Vzpomínka Josefa Klika na Jaroslava Golla. *Výběr* 33, 1996, č. 4, s. 309–312.

JORDÁN, FRANTIŠEK A KOL.: *Dějiny university v Brně.* Brno 1969.

K tradicím české moderní kritiky. Václavkova Olomouc 1967. AUPO supl. XV, 1970.

KALISTA, ZDENĚK: *Josef Pekař.* Praha 1993.

KASPI, ANDRÉ – MARÈS, ANTOINE: *Le Paris des étrangers depuis un siècle.* Paris 1989.

KAZBUNDA, KAREL: *Stolice dějin na pražské universitě* II. *Od obnovení stolice dějin do rozdělení university (1746–1882).* Praha 1965.

KAZBUNDA, KAREL: *Stolice dějin na pražské univerzitě* III. Praha 1968.

KODEDOVÁ, OLDŘIŠKA A KOL.: *Pravidla pro vydávání novodobých historických pramenů.* Praha 1978.

KOLÁŘ, PETR: *Pravda a fakt.* Praha 2002.

Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Ed. Kateřina Bláhová. Praha 2002.

KOPLÍK, JIŘÍ: Athenaeum v českém kulturním a společenském životě. In: *K tradicím moderní české kritiky. Václavkova Olomouc 1967. AUPO* suppl. 15, 1970, s. 181–187.

KOŘALKA, JIŘÍ: *Češi v habsburské říši a Evropě 1815–1914.* Praha 1998.

KOŘALKA, JIŘÍ: *František Palacký (1798–1876).* Praha 1998.

KOŘALKA, JIŘÍ: Německo jako postrach i jako vzor pro Čechy: Na základě osobních poznatků a zkušeností českých návštěvníků, studentů a dělníků koncem 19. a počátkem 20. století. *Společnost – postoj – konflikt. Lidé a města* 5. Praha 1994, s. 7–34.

KRAUS, ARNOŠT: Masaryk organizátor české vědy. *Naše doba* 45, 1937/38, s. 581–588.

KRISTEN, ZDENĚK: Sto let českého výzkumu historického v Římě. In: TÝŽ, *Za odkazem Františka Palackého*, Praha 1948, s. 9–51.

KRISTEN, ZDENĚK: *Za odkazem Františka Palackého.* Praha 1948, s. 9–51.

KROFTA, KAMIL: České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy zemského archivu* I, 1906, s. 24–42.

KUČERA, KAREL: Historický spolek a Historický klub. *ČČH* 88, 1990, s. 85–91.

KUČERA, MARTIN: Fúze realistů s mladočechy na konci roku 1890. *ČČH* 93, 1995, s. 591–644.

KUČERA, MARTIN: *Pekař proti Masarykovi.* Praha 1995.

KUČERA, MARTIN: Pekařův rok 1917. *ČČH* 94, 1996, s. 761–794.

KUČERA, MARTIN: *Rakouský občan Josef Pekař.* Praha 2002.

KUDĚLKA, MILAN: Literární historie a studium ústní slovesnosti. In: Milan Kudělka – Zdeněk Šimeček – Vladislav Šťastný – Radoslav Večerka: *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918.* Praha 1997, s. 230–325.

KUDRNA, JAROSLAV: *K charakteristice moravské historiografie v letech 1800–1918, XVIII. Mikulovské sympozium* 1988, s. 175–182.

KUNŠTÁT, MIROSLAV: Od Vltavy k Neckaru. Akademická peregrinace mezi pražskou a heidelberskou univerzitou v průběhu šesti staletí. In: *O dějinách a politice. Janu Křenovi k sedmdesátinám.* Ústí nad Labem 2001, s. 71–97.

KUTNAR, FRANTIŠEK – MAREK, JAROSLAV: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví.* 2. přepracované a doplněné vyd. Praha 1997.

LACH, JIŘÍ: *Josef Šusta a Dějiny lidstva.* Olomouc 2001.

LACH, JIŘÍ: Šustovy italské pobyty a jejich odraz v románu Cizina. In: *Světová putování a česká knižní kultura. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2000.* Ed. Kateřina Handlová. Olomouc – Brno 2000, s. 47–56.

LANTOVÁ, LUDMILA: *Hledání hodnot. O literární kritice devadesátých let.* Rozpravy ČSAV – řada společenských věd 79, sešit 6. Praha 1969.

LELLKOVÁ, ŠÁRKA: Zamyšlení nad Českými dějinami hraběte Františka Lützowa. ČNM 169, 2000, č. 3–4, s. 60–69.

LENDEROVÁ, MILENA: České frankofilství jako sociokulturní fenomén. *ČČH* 94, 1996, s. 66–81.

LENDEROVÁ, MILENA: Francouzská inspirace české kultury. Cestování do Francie v průběhu „dlouhého" devatenáctého století. *Scientific Papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities, Supplement* 3, 2000, s. 59–72.

LEVÝ, JIŘÍ: *České teorie překladu* 1–2. *Vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře.* Ed. Jiří Honzík. 2. vyd. Praha 1996.

LEVÝ, JIŘÍ: *Umění překladu.* 2. doplněné vyd. Praha 1983.

Lexikon české literatury 1–3. Edd. Vladimír Frost, Jiří Opelík a Luboš Merhaut. Praha 1985–2000.

LHOTSKY, ALPHONS: *Geschichte des Instituts für österrechische Geschichtforchung 1854–1954.* MIÖG, Erg.–Bd. 17, 1954.

LORMANOVÁ, JARMILA: O vlivu H. Taina na Miroslava Tyrše. *Časopis pro moderní filologii* 21, 1934/35, s. 17–24 a 141–151.

LÖWENSTEINOVÁ, ŠIMONA: Dějiny jako osmyslování nesmyslného Theodora Lessinga ve srovnání s pojetím smyslu dějin u Emanuela Rádla. In: *Problém dějinnosti ve filosofii 20. století.* Ústí nad Labem 1999, s. 38–50.

MACURA, VLADIMÍR: *Český sen.* Praha 1998.

MACURA, VLADIMÍR: *Znamení zrodu.* 2. rozšíř. vyd. Praha 1995.

MÁCHAL, JAN: *Boje o nové směry v české literatuře 1880–1900.* Praha 1926.

MACHOVÁ, SVATAVA – ŠVEHLOVÁ, MILENA: *Sémantika a pragmatika jako lingvistické disciplíny.* Praha 2006.

MALÍŘ, JIŘÍ: Otázka založení druhé české univerzity a její nacionální a politická instrumentalizace. In: Harald Binder – Barbora Křivohlavá – Luboš Velek (edd.), *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918.* Praha 2003, s. 247–271.

MANDLEROVÁ, JANA: K zahraničním cestám učitelů vysokých škol v českých zemích (1888–1918). *Dějiny věd a techniky* II, 1969, s. 232–246.

MANDLEROVÁ, JANA: Tematická orientace německé historiografie v Čechách ve 2. polovině 19. století. *Sborník historický* 36, 1989, s. 99–132.

MAREK, JAROSLAV – ŠMAHEL, FRANTIŠEK: Škola Annales v zrcadle českého dějepisectví. *ČČH* 97, 1999, s. 1–18.

MAREK, JAROSLAV: Jan Křtitel naší historiografie. *ROK* 1, 1990, č. 2, s. 22–23.

MAREK, JAROSLAV: *Jaroslav Goll.* Praha 1991.

MAREK, JAROSLAV: *O historismu a dějepisectví.* Praha 1992.

MAREK, JAROSLAV: Osvícenské dějepisectví v českém historickém myšlení. *ČNM* 87, 1968, s. 187–210.

MAREK, JAROSLAV: Sto roků časopisu. *ČČH* 94, 1996, s. 1–13.

MAREK, PAVEL: *Česká katolická moderna.* Olomouc 2000.

MAREK, PAVEL (ED.): *Tisk a politické strany.* Olomouc 2001.

MARÈS, ANTOINE: Louis Leger a Ernest Denis: profil dvoch francúzskych bohemistov v 19. storocí. In: *Francúzsko a stredná Európa (1867–1914).* Ed. B. Ferenčuhová, Bratislava 1995, s. 55 – 73.

MASARYK, TOMÁŠ GARRIGUE: *Z bojů o rukopisy. Texty z let 1886–1888.* Ed. Jana Svobodová. Praha 2004.

MASARYK, TOMÁŠ GARRIGUE: *Z počátků Athenaea. Texty z let 1883–1885.* Ed. Jiří Franěk. Praha 2004.

MATHESIUS, VILÉM: Tainova kritika Shakespeara. *Věstník ČAVU* 16, 1907, s. 339–354 a 533–539; a *Věstník ČAVU* 17, 1908, s. 227–239.

MERHAUT, LUBOŠ: *Cesty stylizace.* Praha 1994.

MERHAUT, LUBOŠ: Periodika a polemika: aktualita a paměť (nad spory o Hálka). *Slovo a smysl* 1, 2004, s. 70–90.

MÍŠKOVÁ, ALENA: Vojtěch J. Nováček. In: *Medailony významných archivářů, předchůdců a pracovníků SÚA v Praze 1.* Praha 1986, s. 186–206.

Moderní revue. Edd. LUBOŠ MERHAUT a OTTO M. URBAN. Praha 1995.

MOKREJŠ, ANTONÍN: *Duchovní svět F. X. Šaldy.* Praha 1997.

NOVÁK, ARNE: *Kritika literární* 1–2. 2. vyd. Praha 1916.

NOVÁK, ARNE –NOVÁK, JAN V.: *Přehledné dějiny literatury české.* Reprint 4. vyd. Brno 1995.

O českou literární kritiku. Praha 1940.

Obraz druhého v historické perspektivě. AUC – Philosophica et historica 1/1995, *Studia historica* 41. Praha 1997.

ODLOŽILÍK, OTAKAR: Bohumil Narátil. *ČMM* 1936, s. 417–454.

OLŠÁKOVÁ, DOUBRAVKA: Český překlad Denisova díla v kontextu sporu o smysl českých dějin. *Dějiny a současnost* 23, 2001, č. 5, s. 28–32.

Palackého cesta: Pohledy na život a činnost Františka Palackého a lidí mu blízkých. Ed. Libuše Hrabová a Miloslav Pospíchal. Univerzita Palackého, Olomouc 1998.

PALACKÝ, FRANTIŠEK: *Spisy drobné.* III. Ed. Leander Čech. Praha 1902.

PÁNEK, JAROSLAV: Výzkum raného novověku ve stínu zakladatelů Českého časopisu historického. In: *K poctě Jaroslava Marka.* Praha 1996, s. 87–96.

PAPOUŠEK, VLADIMÍR – TUREČEK, DALIBOR: *Hledání literárních dějin.* Praha – Litomyšl 2005.

PATOČKA, JAN: *Péče o duši* 3. Praha 2002, s. 61–83.

PAVLÍKOVÁ, MARIE: Počátky Veřejné a universitní knihovny v Praze. *Knihovna* 4, 1951, č. 1–2.

PERKINS, DAVID: *Is literary history possible?* Baltimore – London 1992.

PEŠAT, ZDENĚK: *Tři podoby literární vědy.* Praha 1998.

PEŠEK, JIŘÍ: České cesty za vzděláním. *Přítomnost* 2, 1991, č. 3, s. 7.

PEŠEK, JIŘÍ: Trauma německého sousedství? Západní Evropa viděná optikou dějin dějepisectví. In: Eva Hahnová (ed.): *Evropa očima Čechů.* Praha 1997, s. 145–161.

PEŠKOVÁ, JAROSLAVA: *Role vědomí v dějinách.* Praha 1998.

PEŠTA, PAVEL: Beda Dudík. Lexikon české literatury. *Česká literatura* XXVII, 1979, s. 149–165; zde s. 156–160 (heslo nebylo v *Lexikonu české literatury* otištěno).

PFAFF, IVAN – ZÁVODSKÝ, VLADIMÍR: *Tradice česko–ruských vztahů v dějinách. (Projevy a doklady).* Praha 1957.

PLASCHKA, RICHARD GEORG: Umwelt und Grundtendenzen der Studentenmigrationen in Mittel– und Südosteuropa vom 18. bis zum 20.

Jahrhundert. In: Richard Georg Plaschka – Karlheinz Mack (edd.), *Wegenetz europäischen Geistes* II. *Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert.* Wien 1987, s. 11–29.

POJEZDNÝ, JAROMÍR K.: Od Hálka k „Božím bojovníkům". In: *Ročenka Vídeňské matice za rok 1913. J. S. Macharovi.* Ed. F. Váhala a J. K. Pojezdný. Vídeň 1914, s. 28–50.

POLÁK, STANISLAV: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou I. 1850–1882.* Praha 2000.

POLIŠENSKÝ, JOSEF: Anton Gindely und die böhmische Geschichtswissenschaft. *AUC Phil et Hist.* 1993 (vyd. 1994), č. 3, *Studia historica* 38, *Problémy dějin historiografie* VI, s. 23 – 42.

POLIŠENSKÝ, JOSEF – MIKELL, C.: František Lützow a Praha, 1902–1911. *Sborník Národního Muzea v Praze, řada C – Literární historie* 8, 1972, s. 71–85.

POSPÍŠIL, ZDENĚK: *Sociosémiotika umělecké komunikace.* Prostějov 2005.

PRAŽÁK, ALBERT: *Jan Jakubec.* Praha 1940.

PRAŽÁK, ALBERT: Laichtrova „Literatura česká XIX. století". *Naše věda* 20, 1941, s. 3–8.

Príspevky k dejinám literárnovednej slovakistiky na Filozofickém fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Ed. Miloslav Vojtech. FF UK, Bratislava 2003.

PROST, ANTOINE: *Douze leçons sur l'histoire.* Paris 1996.

RAK, JIRI: *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy.* Jinočany 1994.

RAK, JIŘÍ: Koncepce historické práce Vlasteneckého muzea v Čechách. *ČNM* 152, 1984, s. 98–111.

Rudolf Dvořák. Moravský historik. Sborník k 100. výročí jeho narozenin. Brno 1961.

RYŠAVÁ, EVA: Beda Dudík (1815–1890). In: *Historiografie Moravy a Slezska* I. Olomouc 2001, s. 83–94.

RYŠAVÁ, EVA: Zásluhy moravského historika Bedy Dudíka o vrácení českých rukopisů ze Švédska roku 1878. *SNM* řada C – XVI, 1971, s. 97–106.

ŘEZNÍKOVÁ, LENKA: *Moderna a historismus. Historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu devatenáctého a dvacátého století.* Praha 2004.

SAK, ROBERT: *Rieger:Příběh Čecha devatenáctého století.* Semily 1993.

SAK, ROBERT: *Rieger: Konzervativec nebo liberál?* Praha 2003.

SCHAUER, HUBERT GORDON: *Spisy.* Praha 1917.

SKLENÁŘ, KAREL: *Obraz vlasti: Příběh Národního muzea.* Praha 2001.

SKLENÁŘ, KAREL: Snahy o založení archeologického časopisu v Národním muzeu (1843–1854). *ČNM* 140, 1971, s. 47–53.

STICH, ALEXANDR: Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský. In: *Symposiumsbeiträge: 225 Jahre Bohemistik an der Universität Wien. Wiener Slavistisches Jahrbuch* 46, 2000, s. 99–105.

STOKLÁSKOVÁ, ZDENKA: „... neboť je léto a milo vandrovati." Vandrovní tovaryši a státní intence. In: *Pocta Janu Janákovi. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci.* Brno 2002, s. 345–354.

SUK, JIŘÍ: Studie o počátcích Gollovy školy. *AUC Philosophica et historica* 3, 1993, Studia historica 38, Problémy dějin historiografie 6, s. 147–169.

SUS, OLEG: Založení Šaldova symbolismu ve vztahu k německých duchovědným teoriím. (Z prehistorie strukturalismu.) In: *F. X. Šalda 1867 – 1937–1967.* Ed. Emanuel Macek. Praha 1968.

SVATOŠ, MARTIN: Humanistické vzdělání s dominancí klasických jazyků v českých zemích v 19. století. In: Kateřina Bláhová – Václav

Petrbok (edd.): *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století.* Praha 2004, s. 39–52.

SVATOŠ, MICHAL: Akademická peregrinace a cesty za vzděláním. In: *Cesty a cestování v životě společnosti.* Ústí nad Labem 1995, vyd. 1997, s. 241–250.

SVOBODA, KAREL: Pojem filologie. In: *Sborník přednášek proslovených na prvním sjezdu čsl. profesorů filosofie, filologie a historie v Praze 3.–7. dubna 1929.* Praha 1929, s. 331–340.

SYLLABA, THEODOR: *Jan Gebauer.* Praha 1986.

ŠALDA, F. X.: *Dílo F. X. Šaldy* I. *Juvenilie* 1. Praha 1925.

ŠALDA, F. X.: *Soubor. díla F. X. Šaldy* 10. *Kritické projevy* I. *1892–1893.* Edd. Jiří Pistorius a Felix Vodička. Praha 1949.

ŠEBÁNEK, JINDŘICH: *Archiv Moravské národní jednoty a Matice moravská.* Brno 1940.

ŠEDIVÝ, IVAN: Opoždění vlastenci: Česká národní identita, armáda a brannost v českých vojenských časopisech druhé poloviny 19. století. In: *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka.* Praha 2003, s. 276–285.

ŠIBRAVA, VLADIMÍR: Několik poznámek k pojetí „české otázky" u Ernesta Denise. In: *Paginae historiae* 5. Praha 1997, s. 55–69.

ŠIMEČEK, ZDENĚK: Seminární cvičení k českým dějinám V. V. Tomka v letech 1852–1854. In: *K poctě Jaroslava Marka. Sborník prací k 70. narozeninám prof. dr. Jaroslava Marka.* Ed. Lubomír Slezák a Radomír Vlček. Praha 1996, s. 49–72.

ŠIMSA, MARTIN: Otázka po smyslu dějin v Rádlově a hermeneutické filosofii. In: *Problém dějinnosti ve filosofii 20. století.* Ústí nad Labem 1999, s. 51–62.

ŠINDELÁŘ, BEDŘICH: Dvě významná výročí Matice moravské. ČMM 88, 1969, s. 3–15.

ŠLECHTOVÁ, ALENA: Mládí a studia Josefa Emlera. In: *Josef Emler (1836–1899). Příspěvky k jeho učitelské, vědecké a organizátorské činnosti.* Ed. Ivan Hlaváček. Praha 1989, s. 131–189.

ŠPÉT, JIŘÍ: Atheneum a jeho místo ve vývoji české bibliografie. In: *Česká bibliografie* 7, 1968, s. 155–197.

ŠPÉT, JIŘÍ: Bibliografické dílo Čeňka Zíbrta. In: *Česká bibliografie* 12, 1976, s. 181–223.

ŠPÉT, JIŘÍ: Bibliografie dějepisných prací v Rezkově Sborníku historickém. In: *Česká bibliografie* 4, 1965, s. 100–122.

ŠPÉT, JIŘÍ: Bibliografie v Časopise Národního muzea. In: *Česká bibliografie* 15, 1979, s. 153–170.

ŠPÉT, JIŘÍ: Bibliografie v Českém časopise historickém. In: *Česká bibliografie* 7, 1968, s. 165–187.

ŠPÉT, JIŘÍ: František Palacký a jeho snahy o ochranu a využití kulturního dědictví. *ČNM – řada historická* 146, 1976, s. 19–31.

ŠPÉT, JIŘÍ: Historie v Časopise Národního muzea. *ČNM – řada historická* 146, 1977, s. 121–164.

ŠPÉT, JIŘÍ: Josef Klik. *Jindřichohradecký vlastivědný sborník* 7, 1995, s. 70–77.

ŠPÉT, JIŘÍ: K vývoji vztahů mezi Národním muzeem a venkovskými muzei do let devadesátých. *Muzejní a vlastivědná práce* III (73), 1965, č. 2, s. 88–90.

ŠPÉT, JIŘÍ: Kapitola z dějin Českého časopisu historického. *ČČH* 89, 1991, s. 714–725.

ŠPÉT, JIŘÍ: Muzeologické názory Františka Palackého. *Strahovská knihovna* 11, 1976, s. 49–62.

ŠPÉT, JIŘÍ: Palackého koncepce Národního muzea a její význam pro počátky regionálního muzejnictví. *ČNM – řada historická* 137–138, 1968–1970, s. 18–29.

ŠPÉT, JIŘÍ: Po stu letech. *ČČH* 93, 1995, s. 3–24.

ŠPÉT, JIŘÍ: Příspěvky k dějinám bibliografie české historie. In: *Česká bibliografie* 3, 1963, s. 94–118.

ŠTAIF, JIŘÍ: Antonín Gindely a František Palacký. *AUC Phil et Hist.* 1993 (vyd. 1994), č. 3, *Studia historica* 38, *Problémy dějin historiografie* VI, s. 43–69.

ŠTAIF, JIŘÍ: *Historici, dějiny a společnost* I–II. Praha 1997.

ŠTAIF, JIŘÍ: Mentalita a cizina: Anglosaský svět před rokem 1914 viděný českýma očima. In: Kateřina Bláhová (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století.* Praha 2002, s. 160–185.

ŠTĚPÁNKOVÁ, JULIE: K otázkám literární historie na počátku 20. století. *Česká literatura* 34, 1986, 324–338.

TAXOVÁ, EVA: *Počátky a zrání českého literárního eseje.* Praha 1985.

TAXOVÁ, EVA: „Populární" esejista F. V. Krejčí. In: *Literární archiv* 13–15, 1982, s. 51–67.

TILLE, VÁCLAV: *Úvodem do literatury. Filosofie literatury u Taina a předchůdců.* Praha 1902.

TOPOR, MICHAL: Šaldova *Analýza* jako příklad mimoběžnosti? K pojmu „literárního života" vzhledem k situaci na prahu 90. let 19. století. In: *Literární život v neuralgických obdobích českých dějin 19. a 20. století.* Ed. Tomáš Pavlíček. Praha 2006, v tisku.

TRAUB, HUGO: *Dějiny Matice moravské.* Brno 1911.

TŘEŠTÍK, DUŠAN: Dějiny jako katedrála nebo jako prostor k rozlišení? *ČČH* 94, 1996, s. 581–589.

TUREČEK, DALIBOR: Teorie fikčních světů a dějiny literatury. *Česká literatura* 54, 2006, s. 1–13.

TUREK, RUDOLF: Metodický přínos Gollovy školy. *Muzejní a vlastivědná práce* 29, 1991, č. 3, s. 176–177.

TYRŠ, MIROSLAV: *O umění* I. *Pojednání obecná.* Praha 1932.

Úloha metafory ve vědeckém poznávání a vyjadřování. Praha 1990.

VÁLKA, JOSEF: Historiografie před koncem tisíciletí. *ČMM* 119, 2000, s. 429–467.

VAŠÁK, PAVEL A KOL: *Textologie: Teorie a ediční praxe.* Praha 1993.

VAŠÍČEK, ZDENĚK: *Podmínky volby.* Praha 2003.

VAŠÍČEK, ZDENĚK: *Přijetí podmínek.* Praha 1996.

VIEWEGH, JOSEF: Psychologie umělecké literatury. Brno 1999.

VLČEK, TOMÁŠ: *Praha 1900. Studie k dějinám kultury a umění v letech 1890–1914.* Praha 1986.

VODIČKA, FELIX: Literární historie, její problémy a úkoly. In: *Čtení o jazyce a poesii.* Edd. Bohuslav Havránek a Jan Mukařovský. Praha 1942, s. 309–400.

VODIČKA, FELIX: *Struktura vývoje.* Praha 1969.

VOJÁČEK, MILAN: Manifest České moderny. Jeho vznik, ohlas a spory o pojetí české moderny, které vedly k jejímu rozpadu. *ČNM* 169, 2000, řada A, s. 69–96.

VOJTĚCH, DANIEL: Miloš Marten a Moderní revue. In: *Z časů Moderní revue. Literární archiv* 28, 1997, s. 29–35.

VOJTÍŠEK, VÁCLAV: 140 let Společnosti Národního musea. *Zprávy společnosti Národního muzea.* Praha 1963, s. 2–8.

VOLF, JOSEF: *Lužické oddělení v Knihovně Národního muzea.* Praha 1923.

VOŠAHLÍKOVÁ, PAVLA: Vandrem z Čech až na konec světa. *ČČH* 91, 1993, č. 2,. s. 193–204.

VRCHLICKÝ, JAROSLAV: Nová díla literárně-kritická. *Věstník ČAVU* 3, 1894, s. 316–324 a s. 360–368.

VRCHOTKA, JAROSLAV: *Dějiny knihovny Národního muzea v Praze 1818–1892.* Praha 1968.

VRCHOTKA, JAROSLAV: Vznik bohemikálního programu knohovny Národního muzea v Praze. *Sborník Národního muzea, řada C,* sv. III, 1958, č. 2.

VYČICHLOVÁ, VERONIKA: Možnosti využití strukturálního principu k historickému faktu v díle Františka Kutnara. *ČNM* 172 – *řada historická*, 2003, s. 51–77.

VYČICHLOVÁ, VERONIKA: Revize pozitivistického dějepisectví a percepce školy Annales v české historiografii 20. a 30. let 20. století. *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích. Cahier du CEFRES* 29. Praha 2003, s. 179–196.

VYKOUKAL, JIŘÍ: Neromantický zlom v polské historiografii. *Slovanský přehled* 84, 1998, s. 233–241.

Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Ed. Kateřina Bláhová a Václav Petrbok. Praha 2004.

WELLEK, RENÉ: *Koncepty literární vědy.* Jinočany 2005.

WELLEK, RENÉ – WARREN, AUSTIN: *Teorie literatury.* Olomouc 1996.

WEISER, THOMAS: Josef Pekařs Rezeption Lamprechts Geschichtslehre. Ein Beitrag zur Modernisierung der tschechischen Geschiftswissenschaft. *Storia della Storiografia* XXIII, 1993, č. 2, s. 47–73.

WHITE, HAYDEN: *The Content of the Form: Narative Discourse and Historical Representation.* Baltimore 1987.

WHITE, HAYDEN: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth–Century Europe.* Baltimore – London 1973 (1975).

WINTERS, STANLEY B.: Sto let českého encyklopedismu (1860–1959): Od F. L. Reigera a Jana Otty k T. G. Masarykovi a Bohumilu Němcovi. *Časopis Matice moravské* 121, 2002, č. 2, s. 339–400.

WITILICH, PETR: *Česká secese.* Praha 1992.

Za F. V. Krejčím (1867–1941). Ed. Antonín Januška. Česká Třebová 2001.

ZAORAL, PROKOP: Beda Dudík a rukopisné bádání. *Studie o rukopisech* 11, 1972, s. 83–97.

ZATSCHEK, HEINZ: *Das Wiener Institut für Geschichtsforschung und die Entwicklung der Historischen Hilfswissenschaften in den Sudetenländern.* Prag 1944.

ZÍBRT, ČENĚK: Bibliotéka Musea království českého. *Věstník české akademie* 3, 1894, č. 2, s. 58–63.

ZÍBRT, ČENĚK: Knihovna. *Památky archeologické a místopisné* 21, 1915, s. 15.

ZÍBRT, ČENĚK: *Kulturní historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literaturu cizí i českou...* Praha 1892.

ZIKA, JOSEF: Masaryk a literatura. In: *Masarykův sborník* VII. *T. G. M. a naše současnost.* Praha 1992.

Zikmund Winter mezi historií a uměním. Ed. Věra Brožová. Rakovník b. d. [1999].

ŽÁKAVEC, FRANTIŠEK: *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi. Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě* XVIII. Bratislava 1935.

BIBLIOGRAFICKÁ POZNÁMKA:

První kapitola této práce byla otištěna časopisecky (BLÁHOVÁ, KATEŘINA: České dějepisectví a Evropa. Recenzní a informační oddíly Českého časopisu historického a Časopisu Musea království Českého na přelomu 19. a 20. století. *Český časopis historický* C, 2002, č. 4, 815–840); v souvislosti s prací na tomto textu vznikl i kratší referát (BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Česká historiografie přelomu století v dialogu s Evropou (prolegomena k tématu). In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století.* Ed. Kateřina Bláhová. Praha 2002, s. 186–196).

Do tisku je připravena i čtvrtá kapitola o emancipaci literární historie (BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Emancipace vědní disciplíny: Historie literární. *Česká literatura* 53, 2006, č. 4, v tisku); tematicky příbuzná studie o vzájemném vztahu tzv. Gollovy školy a literární historie byla otištěna ve sborníku *Jaroslav Goll a jeho žáci.* (BLÁHOVÁ, KATEŘINA: Historie literární a Gollova škola. In: *Jaroslav Goll a jeho žáci. Historia culturae* VI. *Studia* V. Ed. Bohumil Jiroušek. České Budějovice 2005, s. 319–328).

Kontaktům české a francouzské literární historie přelomu století, jež tématem třetí kapitoly, je věnován i referát *Francouzský pozitivismus a počátky české moderní literární historie*, který je připraven do tisku v rámci sborníku *O psaní dějin* (plánované vydání: Praha 2007).

SUMMARY

Kateřina Bláhová: Czech historiography at the turn of the century in dialogue with Europe (1890–1941). Doctoral dissertation.

Czech historiography went through a fundamental shift at the turn of the 19th and 20th century: it disengaged itself from romantic nationalism and in dialogue with contemporary foreign historiography it found a way to become an independent, original field with a sophisticated methodology. Developments such as the deepening of scientific criticism, the tendency to accept the impulses of contemporary European historiography and attempts to promote Czech historical research in a wider context can be observed continuously from the 1870s onward and were especially intensive at the turn of the century.

This work examines four different aspects of the phenomenon to be analyzed. Above all it investigates the "channels of communication" between Czech historiography and historiography abroad: the first chapter comprises a generational comparison of various reflections of contemporary European historiography in reviews published in Czech historical journals. A further chapter is devoted to study trips abroad taken by the emerging generation of researchers at the turn of the 19th and 20th centuries. The third chapter deals with the phenomenon of translation of specialist texts which methodologically enriched Czech historiography, as demonstrated by the reception and translation of the work of the key representative of French positivism Hippolyte Taine. His work influenced thinking not only in fields of historiography and art history but also in additional branches of the humanities as well as in art criticism. The last synthesizing chapter attempts to demonstrate that it was precisely the

attempts of the Czech academic community to compete in a European-wide context that contributed to this qualitative transformation, which led not only to more precise research methods but even to the to the birth and methodological specification of further historical disciplines such as cultural history or, in the example discussed, the emancipation of literary history. Thanks to these processes, Czech historiography at the turn of the 19th and 20th centuries overcame the limitations of its national and utilitarian tendencies and in an ongoing dialogue with currents of European thought it developed further as an integral component of European historiography.